

SOSYAL HİZMET ALANINDA ÇALIŞAN PROFESYONELLERİN ÇOCUK
HAKLARI TEMEL DEĞERLERİ EKSENİNDE ERKEN YAŞTA EVLİLİĞE
BAKIŞI: BİTLİS İLİ ÖRNEĞİ

DOKTORA TEZİ

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Vehbi ÜNAL

Adıyaman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

Başak DÜZEL

Adıyaman, 2021

T.C.
ADİYAMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

**SOSYAL HİZMET ALANINDA ÇALIŞAN PROFESYONELLERİN ÇOCUK
HAKLARI TEMEL DEĞERLERİ EKSENİNDE ERKEN YAŞTA EVLİLİĞE
BAKIŞI: BİTLİS İLİ ÖRNEĞİ**

Başak DÜZEL

Danışman
Doç. Dr. Vehbi ÜNAL

ADİYAMAN-2021

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Başkan: Prof. Dr. Münire Arzu İÇAĞASIOĞLU ÇOBAN

İmza:.....

Danışman: Doç. Dr. Vehbi ÜNAL

İmza:.....

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Meral ÖZTÜRK

İmza:.....

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Seda ATTEPE ÖZDEN

İmza:.....

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Murat Şakir CEYHAN

İmza:.....

Prof. Dr. Tayfun SERVİ

Enstitü Müdür V.

BEYAN

Doktora tezi olarak sunduğum “**Sosyal Hizmet Alanında alışan Profesyonellerin ocuk Hakları Temel Değerleri Ekseninde Erken Yaşta Evliliğe Bakışı: Bitlis İli rneği**” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

05/03/2021

Başak DÜZEL

ÖZET

Doktora Tezi

Sosyal Hizmet Alanında Çalışan Profesyonellerin Çocuk Hakları Temel Değerleri Ekseninde Erken Yaşta Evliliğe Bakışı: Bitlis İli Örneği

Başak DÜZEL

Adıyaman Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

Adıyaman, 2021

Danışman: Doç. Dr. Vehbi ÜNAL

Bu çalışma, Bitlis il genelinde doğrudan ve dolaylı sosyal hizmet sunumu yapan kurum/kuruluşlarda görev yapmakta olan profesyonellerin erken yaşta evliliğe bakışını çocuk hakları temelinde değerlendirmeyi ve meslek elemanlarının erken yaşta evliliğe bakış açıları ile çeşitli sosyodemografik değişkenler arasındaki ilişkiyi ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Araştırmanın evrenini Bitlis il genelinde doğrudan ve dolaylı sosyal hizmet sunumu yapan kurum/kuruluşlarda görev yapmakta olan profesyoneller (sosyal hizmet, psikolojik danışmanlık ve rehberlik, psikoloji, sosyoloji, çocuk gelişimi ve öğretmenlik bölüm mezunları) oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında il genelinde görev yapan 94 meslek elemanının 91'i anketi yanıtlamış, çalışmaya %94 oranında katılım sağlanmıştır.

Araştırmada kurulan hipotezlerin sınanması için gereken veriler, araştırmacı tarafından yapılandırılmış bir anket formu aracılığıyla toplanmıştır. Anket formu meslek elemanlarının çocukluk dönemine ve çocuk haklarına bakışını, evliliğe ilişkin kişisel

öyküsünü, erken yaşta evliliğin tanımlanmasını, erken yaş evliliklerinin kaynağına dair bakış açısını, mesleki çalışmalarda erken yaşta evlilik vakalarını konu alan 23 kapalı uçlu, 43 yarı kapalı uçlu toplam 66 sorudan oluşmaktadır.

Araştırmada elde edilen bulguların değerlendirilmesinde SPSS 22 programı kullanılmıştır. Bulgular, frekans ve yüzde dağılımlarının hak temelli yaklaşımın temel unsurları bağlamında araştırmacı tarafından yorumlanarak ve hipotezlerle test edilerek değerlendirilmiştir. Meslek elemanlarının erken yaşta evliliğe ilişkin görüşlerinin, sosyodemografik değişkenlerle (cinsiyet, yaş, meslek, yetiştiği sosyal çevre, yoğunlukla çalışmakta olduğu sosyal hizmet alanı, görev süresi, medeni durum, çocuk hakları konulu eğitim geçmişi, erken yaşta evlilik konulu eğitim geçmişi) ilişkisi Pearson Ki-Kare bağımsızlık testi ile analiz edilmiştir.

Çalışmada, hipotezlerin sınanmasının yanı sıra meslek elemanlarının erken yaş evlilik olgusuna yaklaşımları, sorun alanının kaynağına ve çözüme yönelik düşünceleri ve mesleki çalışmada erken yaşta evlilik vakalarına yaklaşımlarının bulgulara dayanılarak araştırmacı tarafından yorumlanmasına yer verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk Hakları, Hak Temelli Sosyal Hizmet, Erken Yaşta Evlilik.

ABSTRACT

Doctoral Thesis

The Social Service Professionals' Views on Early Marriage in The Context of Core Values of Children's Rights: The Example of Bitlis Province

Başak DÜZEL

Adıyaman University

Postgraduate Education Institute

Department of Social Work

Adıyaman, 2021

Advisor: Assoc. Prof. Vehbi ÜNAL

This study aims to evaluate the views of professionals working in the institutions/organizations that provide direct and indirect social services in Bitlis province towards early marriage in the context of the basic values of children's rights and to reveal the relationship between the perspective of professional staff on early marriage and various sociodemographic variables.

The target population of the study, includes professional staff in the definition of social services professionals in institutions/organizations that provide direct and indirect social services throughout Bitlis province (social worker, school counselor, psychologist, sociologist, child development specialists, teachers). Within the scope of the study, 91 of the 94 professional staff working throughout the province answered the questionnaire, and 94% participation was achieved in the study.

The data required to test the hypotheses propounded in this study were collected by a questionnaire constructed by the researcher. The questionnaire consists of 66 questions in total, 23 closed-ended and 43 semi-closed-ended, which are about the

perspective of professional staff on childhood and children's rights, their personal history regarding marriage, defining of early marriage, their perspective on the origin of early marriages, and the cases of early marriage in professional work.

SPSS 22 program was used to evaluate the findings obtained in the study. The findings were analyzed by interpreting the frequency and percentage distributions in the context of the basic elements of the rights-based approach and testing them with hypotheses by the researcher. The relationship of the opinions of the professional staff regarding early marriage with sociodemographic variables (gender, age, profession, social environment in which they grew up, social work area where they work with intensity, tenure, marital status, educational background on children's rights, educational background on early marriage) was analyzed with Pearson Chi-Square independence test.

In the study, the professional staff's approaches towards the phenomenon of early marriage, their ideas related to the solution of early marriage problem and their approaches towards the early marriage cases in their professional work were discussed based on the findings in addition to the hypotheses' being tested.

Keywords: Children's Rights, Rights-Based Social Work, Early Marriage.

ÖN SÖZ

Erken yaş evlilikleri ya da çocuk evlilikleri olarak adlandırılan 18 yaş altı evlilikler, dünyada ve ülkemizde çocukların en temel haklarını ihlal eden bir toplumsal sorun olarak varlığını sürdürmektedir. Erken yaş evliliklerin önlenmesi ve çeşitli boyutlarda hak ihlalleri ve istismara maruz kalan çocuklarla mesleki çalışma süreçlerinde sosyal hizmet alanında görev yapan profesyoneller önemli bir role sahiptir. Bu bağlamda sorunun yakıcılığını sürdürdüğü bir Doğu Anadolu ili olan Bitlis'te sosyal hizmet alanında görev yapan profesyonellerin erken yaşta evlilik sorun alanına bakış açısı çalışmanın temel problemini oluşturmaktadır.

Bu araştırma, Bitlis il genelinde doğrudan ve dolaylı sosyal hizmet sunumu yapan kurum/kuruluşlarda görev yapmakta olan ve yaşları 23-50 aralığında olan 91 meslek elemanı özelinde; meslek elemanlarının erken yaşta evliliğe bakışını çocuk hakları temelinde değerlendirmek ve çocuk hakları ve erken yaşta evliliğe bakış açıları ile sosyodemografik değişkenler arasındaki farklılıkları ortaya koymak amacıyla araştırmacı tarafından yapılandırılmış bir anket formu (Sosyal Hizmet Alanında Çalışan Profesyonellerin Erken Yaşta Evliliğe Bakış Açısı Araştırması Yapılandırılmış Anket Formu) aracılığıyla gerçekleştirilmiştir.

Doktora sürecimde ve araştırmam boyunca benden ilgi ve desteğini esirgemeyen kıymetli danışmanım Sayın Doç. Dr. Vehbi ÜNAL'a, tez izleme komitesi üyesi hocalarım Sayın Doç. Dr. Meral ÖZTÜRK ve Sayın Dr. Öğretim Üyesi Murat Şakir CEYHAN'a çalışmama yaptıkları katkılardan dolayı teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Tez çalışmam boyunca dostluğu ve desteğiyle yanımda olan Dr. Öğretim Üyesi Meryem MEMİŞ DOĞAN ve Dr. Öğr. Üyesi Esmâ AKSOY KENDİLCİ'ye en içten duygularıyla teşekkür ederim. Anket sorularını sabır ve içtenlikle yanıtlayarak çalışmanın tamamlanmasını mümkün kılan ve anket sorularının oluşturulması sürecine katkı sunan değerli meslek elemanlarına ve tezimin her aşamasında, yaşamın her alanında özveriyle bana yoldaşlık eden sevgili eşim Garip DÜZEL'e sonsuz sevgi ve teşekkürlerimi sunarım.

Başak DÜZEL

Adıyaman, 2021

ÇALIŞMANIN LİTERATÜRE KATKISI

Erken yaşta evlilikler ve çocuk hakları içeriğini konu edinen araştırmalar, yüksek lisans ve doktora çalışmaları incelendiğinde çalışma odağının erken yaş evliliklerin kaynağı, farklı değişkenlerle ilişkisi, erken evliliklerin bireyler üzerindeki etkileri ve erken evlilik mağduru kişiler ve öyküleri üzerinden yapılan araştırmalara dayandığı görülmektedir. Bitlis ili özelinde ise Barış Çağırkan'ın “Erken Yaşta Yapılan Evlilikler ve Aile Kurumuna Etkisi Üzerine Bir Alan Araştırması: Bitlis İl Merkezi Örneği” adlı nitel araştırma, Bitlis il merkezinde erken yaş evlilik öyküsüne sahip kadınlar bağlamında erken yaşta yapılan evliliklerin nedenlerini araştırmayı amaçlamaktadır. Araştırma kapsamında görüşme yapılan erken yaş evlilik öyküsüne sahip kadın katılımcıların erken yaşta evlenme nedenleri arasında aile baskısı, kültürel yapı ve dar geliri ailelerle kız çocuğunun evlendirilmesinin ekonomik bir kazanç olarak görülmesi ifade edilmektedir (Çağırkan, 2019: 465).

Hasan Şen (2014) Çocuk Gelinler: Evcilikten Evliliğe adıyla yayınlanan kitabında ilki Hatay-Samandağ ve diğeri Mardin-Nusaybin'de gerçekleştirilen iki alan araştırmasına yer vermiştir. Hatay-Samandağ örneğinde 18 yaşından önce evlendirilmiş kadınlarla görüşmeler yapan araştırmacı, kadınların erken yaş evliliğine yönelme biçimi ve nedenleri, bireyler üzerindeki olumsuz sonuçları ve erken yaş evliliklerine ilişkin günümüzdeki tutumları üzerinde durmaktadır. Mardin-Nusaybin örneği ise çocuklarını erken yaşta evlendirme noktasında karar verici konumda olan babalarla yüz yüze görüşmeler yapılarak babaların çocuklarını erken yaşta evlendirme davranışının kaynaklarını ortaya koymaya çalışmaktadır. Yiğit (2015), “Feminist Sosyal Hizmet Yaklaşımı Bağlamında Ataerkil İdeoloji ve Erken Evlilikler” adlı doktora tezi kapsamında, Niğde İli özelinde üç farklı merkezde gerçekleştirdiği araştırmada, erken evlenen kadınların deneyimleri ve yaşam pratikleri, erken evlilik sürecinde karar alıcıların motivasyon kaynakları ve kent yöneticileri, kuruluş müdürleri gibi toplumun ileri gelenleri olarak tanımladığı kişilerin bakış açısına odaklanmaktadır. Araştırmacı, yüz yüze görüşme, gözlem ve öz düşünümsel tekniklerle erken evlilik sorun alanına etki eden öznelerin bakış açısı ve deneyimlerini feminist sosyal hizmet bakış açısıyla ortaya koymaya çalışmaktadır. Duman, Gökten ve Rana (2017) tarafından gerçekleştirilen “Hekimlerin Erken Yaşta Evliliklere Yönelik Farkındalıkları ve Tutumları” adlı makale,

hekimlerin erken yaş evlilikleri tanımlama biçimleri, evlilik kararının verilmesine yönelik görüşleri, ideal evlilik yaşı ve erken yaşta evliliğin gerçekleşebilmesi için bireylerin hangi özellikleri taşıması gerektiğine yönelik sorular içermektedir.

Farklı meslek gruplarından profesyonellere yönelik çalışmalara rastlanmakla birlikte, literatürde sosyal hizmet alanında çalışan meslek elemanlarının erken yaşta evlilik sorununa bakış açısını, sorun alanının tanımlanması, kaynağı ve uygulamalardaki aksaklıklara ilişkin değerlendirme ve çözüm önerilerini çocuk hakları temel değerleri bağlamında ortaya koymaya çalışan kapsamlı bir araştırmanın mevcut olmadığı tespit edilmiştir.

Erken yaş evlilikler sorun alanının yakıcılığını sürdürdüğü Bitlis ili sosyal hizmet alanında görev yapmakta olan, farklı boyutlarda hak ihlal ve istismarına uğrayan çocuklarla çalışan meslek elemanlarının erken yaşta evliliğe bakış açılarının çocuk hakları perspektifinden ortaya koymayı amaçlayan çalışmanın meslek elemanlarının mesleki yaklaşımlarına yönelik bulgular bakımından literatüre katkı sunacağı düşünülmektedir. Çalışmanın meslek elemanlarının erken yaşta evliliğe bakış açısını kapsamlı bir biçimde ele alması bakımından yeni akademik çalışmalara katkı sunması beklenmektedir. Ayrıca çalışmada meslek elemanlarının sorun alanına ilişkin yaklaşımları, deneyimleri ve çözüm önerilerine ilişkin verilerin sorun alanına katkı sunacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda sosyal hizmet alanında uygulayıcı olarak hizmet sunan ve sosyal sorunların çözümüne farklı düzeylerde katkı sunan meslek elemanlarının erken yaşta evlilik olgusuna ilişkin bakış açılarını ortaya koyan çalışmaların azlığı nedeniyle çalışmanın sorun alanına ve yeni araştırmalara katkı sağlaması beklenmektedir.

İÇİNDEKİLER

BEYAN.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	vi
ÖN SÖZ.....	viii
ÇALIŞMANIN LİTERATÜRE KATKISI.....	ix
İÇİNDEKİLER	xi
TABLolar LİSTESİ.....	xv
ŞEKİLLER VE GRAFİKLER LİSTESİ.....	xviii
EKLER LİSTESİ.....	xix
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xxx
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. ÇOCUKLUK VE ÇOCUK HAKLARINA İLİŞKİN KAVRAMLAR	4
1.1.1. Tarihte Çocukluk Dönemine Bakış.....	4
1.1.2. Çocuk Hakları Düşüncesinin Tarihsel Gelişimi.....	10
1.1.3. Türkiye’de Çocukluk ve Çocuk Haklarının Tarihsel Gelişimi	18
1.1.3.1. Türkiye’de Çocukluk.....	18
1.1.3.2. Türkiye’de Çocuk Haklarının Tarihsel Gelişimi.....	24
1.2. ÇOCUK HAKLARINA İLİŞKİN KURAMSAL ÇERÇEVE.....	30
1.2.1. Çocuk Hakları ve Hak Temelli Sosyal Hizmet	30
1.2.2. Çocuk Haklarına İlişkin Yaklaşımlar.....	37
1.2.3. Çocuk Hakları Sözleşmesi ve Temel Değerleri	39
1.2.3.1. Çocuğun Yaşama ve Gelişme Hakkı.....	42
1.2.3.2. Eşitlik ve Ayrım Gözetmeme	45
1.2.3.3. Çocuğun Katılımı	46
1.2.3.4. Çocuğun Yüksek Yararı	51
1.3. TÜRKİYE’DE ÇOCUĞUN DEĞERİ VE BİR ÇOCUK HAKLARI İHLALİ: ERKEN YAŞTA EVLİLİK	54
1.3.1. Türkiye’de Çocuğun Değeri.....	54
1.3.2. Erken Yaşta Evliliğin Tanımlanması	57

1.3.2.1. İstatistiki Verilerle Dünyada ve Türkiye’de Erken Yaşta Evliliğe İlişkin Durum.....	60
1.3.2.2. Türkiye’nin Toplumsal Tarihi Perspektifinden Erken Yaşta Evlilik..	65
1.3.2.3. Türkiye’de Erken Yaşta Evliliklerin Hukuki Boyutu.....	69
1.4. SOSYAL HİZMET VE ERKEN YAŞTA EVLİLİK	75
1.4.1. Erken Yaşta Evlilik ve Hak Temelli Sosyal Hizmet.....	75
1.4.2. Erken Yaş Evlilik Sorun Alanında Hak Temelli Sosyal Hizmet Uygulamasının İlkeleri.....	78

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA VE YÖNTEM

2.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ.....	83
2.2. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	83
2.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	84
2.4. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ	85
2.5. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI.....	87
2.6. ARAŞTIRMANIN MODELİ	87
2.7. EVREN VE ÖRNEKLEM.....	88
2.8. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI.....	88
2.8.1. Anket Formunun Oluşturulması.....	89
2.8.2. Anket Formu Sorularının Belirlenmesi	90
2.8.3 Anket Formunun Uygulanması	91
2.9. VERİ ANALİZİNDE KULLANILAN İSTATİSTİKSEL İŞLEMLER.....	92
2.10. SÜRE VE OLANAKLAR	93

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

3.1. MESLEK ELEMANLARININ DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNE İLİŞKİN BULGULAR VE DEĞERLENDİRME.....	94
3.1.1. Sosyodemografik Özelliklere İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	98
3.2. MESLEK ELEMANLARININ ÇOCUKLUK VE ÇOCUK HAKLARI KAVRAMINA BAKIŞINA İLİŞKİN BULGULAR VE DEĞERLENDİRME.....	101
3.2.1. Çocukluğun Tanımlanmasına İlişkin Bulgular	101

3.2.1.1. Çocukluğun Tanımlanmasına İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi.....	104
3.2.2. Çocuk Haklarına Bakış Açısına İlişkin Bulgular.....	108
3.2.2.1. Çocuk Haklarına Bakış Açısına İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi.....	111
3.3. MESLEK ELEMANLARININ EVLİLİĞE BAKIŞ AÇISINA İLİŞKİN BULGULAR VE DEĞERLENDİRME.....	114
3.3.1. Meslek Elemanlarının Evlilik Yaşına Dair Bilgi ve Yaklaşımına İlişkin Bulgular.....	114
3.3.1.1. Evlilik Yaşına Dair Bilgi ve Yaklaşımına İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi.....	117
3.3.2. Cinsiyet Temelinde Evlilik Yaşı Alt Sınırına Bakışa İlişkin Bulgular .	121
3.3.2.1. Cinsiyet Temelinde Evlilik Yaşı Alt Sınırına Bakışa İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi.....	122
3.4. ERKEN YAŞTA EVLİLİĞİN TANIMLANMASINA İLİŞKİN BULGULAR VE DEĞERLENDİRME.....	123
3.4.1. Erken Yaşta Evliliğin Tanımlanmasına İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi.....	126
3.4.2. Meslek Elemanlarının Erken Yaşta Evlilikte Çocuğun Rızası Kavramına Yaklaşımına İlişkin Bulgular	129
3.4.2.1. Çocuğun Rızası Kavramına Yaklaşımına İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi.....	130
3.4.3. Erken Yaş Evliliklerinin Kaynağına Bakışa İlişkin Bulgular	135
3.4.3.1. Erken Yaş Evliliklerin Kaynağına Bakışa İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi.....	136
3.5. ERKEN YAŞTA EVLİLİK VAKALARINA YAKLAŞIMA İLİŞKİN BULGULAR VE DEĞERLENDİRME.....	138
3.5.1. Erken Yaşta Evlilik Vakalarında Mesleki Yaklaşımına İlişkin Bulgular.....	138
3.5.1.1. Mesleki Yaşantı Dışında Erken Yaş Evlilik Vakalarına Yaklaşımına İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi.....	142
3.5.2. Erken Yaşta Evlilik Vakalarına Yaklaşımına İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi.....	142
3.5.2.1. Erken Yaşta Evlilik Konulu Eğitim Geçmişine İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi.....	146

3.5.3. Meslek Elemanlarının Erken Yaş Evliliklerini Önleyici Çalışmalara Bakış Açısına İlişkin Bulgular	146
3.5.3.1. Erken Yaş Evliliklerin Önlenmesine İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi.....	149
3.6. MESLEK ELEMANLARININ SOSYODEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ İLE ÇOCUK HAKLARINA VE ERKEN YAŞTA EVLİLİĞE YAKLAŞIMI ARASINDAKİ BAĞLANTILARA İLİŞKİN BULGULAR VE DEĞERLENDİRME.....	150
3.6.1. Meslek Elemanlarının Çocukluk ve Çocuk Haklarına Bakışı İle Sosyodemografik Değişkenler Arasındaki Bağlantılara İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi.....	150
3.6.2. Meslek Elemanlarının Erken Yaşta Evliliğe Bakışı ve Sosyodemografik Değişkenler Arasındaki Bağlantılara İlişkin Bulgular.....	159
3.6.2.1. Meslek Elemanlarının Erken Yaşta Evliliğe Bakışı ve Sosyodemografik Değişkenler Arasındaki Bağlantılara İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi.....	164
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	167
KAYNAKÇA	180
ÖZGEÇMİŞ.....	192
EKLER.....	194
Ek 1: Sosyal Hizmet Alanında Çalışan Profesyonellerin Erken Yaşta Evliliğe Bakış Açısı Araştırması Yapılandırılmış Anket Formu.....	194
Ek 2: Etik Kurul Onay Formu.....	205
Ek 3: Araştırma İçin Kurumlardan Alınan İzin ve Onaylar.....	206
Ek 4: Araştırma İçin Kurumlardan Alınan İzin ve Onaylar.....	207

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Katılımcıların Kurumsal ve Mesleki Dağılımı.....	94
Tablo 2: Katılımcıların Yoğunlukla Çalışmakta Oldukları Sosyal Hizmet Alanı.....	95
Tablo 3: Katılımcıların Sosyodemografik Özellikleri.....	96
Tablo 4: Katılımcıların Medeni Durumu ve Çocuk Sayısı	97
Tablo 5: Katılımcıların Evlilik Öyküsüne Göre Evlilik Türü ve Yaşının Dağılımı	97
Tablo 6: Katılımcıların Ebeveynlerinin Evlilik Yaşı ve Türü	98
Tablo 7: Katılımcılara Göre Çocukluğun Tanımlanması	102
Tablo 8: Katılımcıların Çocukluk Çağı Bitimine Dair Görüşü.....	102
Tablo 9: Katılımcıların Çocukluk Yaş Sınırının Tanımlanmasına Dair Görüşü	103
Tablo 10: Katılımcıların İç Hukuk Bağlamında Çocukluk Yaş Sınırına Dair Bilgisi..	103
Tablo 11: Katılımcıların Çocukluk Yaş Sınırına Dair Uluslararası Mevzuat Bilgisi...	104
Tablo 12: Katılımcıların Çocuk Haklarının Tanımlanmasına Dair Görüşü	108
Tablo 13: Katılımcıların Çocuk Hakları Sözleşmesinin Gerekliliğine Dair Görüşü...	109
Tablo 14: Katılımcıların Çocuk Hakları Temel İlkelerine Dair Bilgisi	109
Tablo 15: Katılımcıların Yaşama ve Gelişme Hakkının Tanımlanmasına Dair Görüşü.	110
Tablo 16: Katılımcıların Çocuk Haklarına Dair Eğitim Geçmişi ve Eğitimin Kaynağı.	110
Tablo 17: Katılımcıların Ülkemizde Evlenme Yaşı Alt Sınırını Düzenleyen Mevzuata İlişkin Bilgisi	114
Tablo 18: Katılımcıların Hukuki Bağlamda Evlilik Yaşı Alt Sınırına Dair Bilgisi....	115
Tablo 19: Katılımcıların Hukuki Bağlamda Evlilik Yaşı Alt Sınırına Dair Görüşü....	115
Tablo 20: Katılımcıların Evlilik Yaşına Dair Kişisel Yaklaşımı	116
Tablo 21: Katılımcıların Erken Yaşta Evliliğe Hazır Olmaya Dair Yaklaşımı	116
Tablo 22: Katılımcıların Kendi Çocuklarının Erken Yaşta Evliliğine Rıza Gösterme Durumu	117
Tablo 23: Katılımcıların Evlilik Yaşı Alt Sınırına Cinsiyet Temelinde Yaklaşımı	121
Tablo 24: Katılımcıların Erken Yaş Evlilik Olgusuna Cinsiyet Temelinde Bakışı.....	121
Tablo 25: Katılımcıların Erken Yaşta Evliliğin Tanımlanmasına Dair Yaklaşımı.....	124
Tablo 26: Katılımcıların “Erken Yaşta Evlilik” Adlandırmalarına Dair Bilgisi.....	124
Tablo 27: Katılımcıların “Çocuk Gelin” Kavramının Kullanımına Yaklaşımı	125
Tablo 28: Katılımcıların Erken Yaş Evliliklere Dair Farkındalık Durumu	125

Tablo 29: Katılımcıların Erken Yaşta Evliliğin Risklerine Bakışı	125
Tablo 30: Katılımcıların Erken Yaş Evlilikte Çocuğun Rızasına Yaklaşımı	129
Tablo 31: Katılımcıların Her Erken Yaş Evlilik Zorla Evlilik İfadesine Yaklaşımı..	130
Tablo 32: Katılımcıların Gayri Resmi Erken Yaşta Evlilik Vakalarında Gebelik Durumunun Değerlendirilmesine Dair Yaklaşımı.....	130
Tablo 33: Katılımcıların Erken Yaş Evliliklerinin Kaynağına İlişkin Görüşü	135
Tablo 34: Katılımcıların Ailelerin Çocukların Erken Yaşta Evliliğe Yönlendirme Nedenlerine Dair Görüşü	135
Tablo 35: Katılımcıların Mesleki Çalışmada Erken Yaş Evlilik Olgusuna Rastlama Sıklığı	138
Tablo 36: Erken Yaş Evlilik Vakalarının Katılımcılara Ulaşma Şekli	138
Tablo 37: Katılımcıların Çocuğun Kendini İfade Etme Durumuna İlişkin Görüşü	139
Tablo 38: Katılımcıların Çocukla Mesleki Görüşme Sürecine Yaklaşımı.....	139
Tablo 39: Katılımcıların Çocuğun Erken Evliliğe İlişkin İstek Ve Taleplerine İlişkin Yaklaşımı	140
Tablo 40: Katılımcıların Çocuğun Hayal Ve İsteklerine Dair Paylaşım Durumu	141
Tablo 41: Katılımcıların Çocukların Hayallerine Dair Farkındalığı	141
Tablo 42: Katılımcıların Mesleki Yaşantı Dışında Erken Yaş Evlilik Olgusuna Rastlama Durumu	141
Tablo 43: Katılımcıların Mesleki Yaşantı Dışında Erken Yaş Evlilik Vakalarına Yaklaşımı.....	142
Tablo 44: Katılımcıların Erken Yaşta/ Zorla Evlilikler Konulu Eğitim Geçmişi ve Eğitimin Kaynağı.....	146
Tablo 45: Katılımcıların Erken Yaşta/Zorla Evlilikler Konulu Eğitimin Verimliliğine Dair Görüşleri.....	146
Tablo 46: Katılımcıların Türkiye’de Erken Yaş Evlilikleri Önlemeye Dönük Düzenlemelere İlişkin Bilgisi.....	147
Tablo 47: Katılımcıların Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin Katkısına Dair Görüşü	147
Tablo 48: Katılımcıların Erken Yaş Evliliklerin Önlenmesinde Hukuki Altyapının Etkililiğine Dair Görüşleri.....	148
Tablo 49: Katılımcıların Çocuklara Yönelik Önleyici Çalışmalara İlişkin Görüşü.....	148
Tablo 50: Katılımcıların Erken Yaş Evliliklerin Önlenmesine Dair Çözüm Önerileri..	149

Tablo 51: Katılımcıların Çocukluğun Tanımlanmasına Dair Görüşü ve Mesleki Formasyon	150
Tablo 52: Katılımcıların Çocukluğun Tanımlanmasına Dair Görüşü ve Eğitim Durumu	151
Tablo 53: Katılımcıların Çocuk Hakları Kavramının Tanımlanmasına Dair Görüşü ve Yaş	152
Tablo 54: Katılımcıların Çocukluk Yaş Sınırına Dair Hukuki Bilgisi ve Çalışma Alanı	152
Tablo 55: Katılımcıların Çocukluk Yaşını Tanımlayan Mevzuata Dair Bilgisi ve Çalışma Alanı	153
Tablo 56: Katılımcıların Çocuk Hakları Kavramının Tanımlanmasına Dair Görüşü ve Çalışma Alanı.....	153
Tablo 57: Katılımcıların Çocuk Hakları Sözleşmesinin Gerekliliğine Dair Görüşü ve Yetiştigi Sosyal Çevre.....	154
Tablo 58: Katılımcıların Çocuk Hakları Sözleşmesi Temel İlkelerine İlişkin Görüşü ve Cinsiyet.....	155
Tablo 59: Katılımcıların Erken Yaşta Evliliğin Tanımlanmasına Dair Görüşü ve Meslek	159
Tablo 60: Katılımcıların Erken Yaş Evliliklerin Önlenmesine Dair Çözüm Önerileri.....	160
Tablo 61: Katılımcıların Erken Yaşta Evlilik Tanımlamasına Dair Görüşü ve Erken Yaşta/Zorla Evlilikler Konulu Eğitim Geçmişi	160
Tablo 62: Katılımcıların Çocuk Gelin İfadesinin Kullanımına Dair Görüşü ve Medeni Durum.....	161
Tablo 63: Katılımcıların Erken Yaşta Evliliğin Tanımlamasına Dair Görüşü ve Çalışma Alanı	161
Tablo 64: Katılımcıların Çocuğun Kendi Rızasıyla Evlenmesine Dair Görüşü ve Çalışma Alanı	162
Tablo 65: Katılımcıların Çocukla Mesleki Görüşme Sürecine Dair Görüşü ve Çalışma Alanı	162
Tablo 66: Katılımcıların Erken Yaşta Evlilik Vakalarına Yaklaşımı ve Çalışma Alanı.....	163

ŞEKİL VE GRAFİKLER LİSTESİ

Şekil 1: Katılım Merdiveni: Katılımın Yokluğu.....	49
Şekil 2: Katılım Merdiveni (Katılımın Aşamalandırıldığı Basamaklar).....	50
Grafik 1: Türkiye'de Cinsiyete Göre 16-17 Yaş Grubunda Evlenen Çocuk Sayısı	63

EKLER LİSTESİ

Ek-1: Sosyal Hizmet Alanında Çalışan Profesyonellerin Erken Yaşta Evliliğe Bakış Açısı Araştırması Yapılandırılmış Anket Formu	194
Ek-2: Etik Kurul Onayı.....	205
Ek-3: Katılımcı İçin Bilgilendirilmiş Onam Formu.....	206
Ek-4: Araştırma İçin Kurumlardan Alınan İzin ve Onaylar.....	207

KISALTMALAR LİSTESİ

- AB : Avrupa Birliği
- ABD : Amerika Birleşik Devletleri
- ADNKS : Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
- AİHS : Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
- ASDEP : Aile Sosyal Destek Programı
- BM : Bileşmiş Milletler
- BMİHYK: Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği
- BMMYK : Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
- CCS : The Caring for Child Survivors
- CEDAW : Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women
- ÇHK : Çocuk Hakları Komisyonu
- ÇHS : Çocuk Haklarına Dair Sözleşme
- ÇKK : Çocuk Koruma Kanunu
- DSM : Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders
- DSO : Dünya Sağlık Örgütü
- ECPAT : End Child Prostitution, Child Pornography and Trafficking of Children for Sexual Purposes
- HÜKSAM: Hacettepe Üniversitesi Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi
- IASSW : International Association of Schools of Social Work
- IFSW : International Federation of Social Workers
- IPPF : Uluslararası Aile Planlaması Federsasyonu
- İHOP : İnsan Hakları Ortak Platformu
- ILO : International Law Order
- IPPF : International Planned Parenthood Federation
- KAMER : Kadın Merkezi Vakfı
- KEFEK : Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu
- MEB : Milli Eğitim Bakanlığı
- NASW : National Association of Social Workers
- SHÇEK : Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu
- SHUDER : Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği

- STK : Sivil Toplum Kuruluşları
TAYA : Türkiye Aile Yapısı Araştırması
T.C. : Türkiye Cumhuriyeti
TCK : Türk Ceza Kanunu
TMK : Türk Medeni Kanunu
TDK : Türk Dil Kurumu
TOG : Toplum Gönüllüleri Vakfı
TUSEB : Türkiye Sağlık Enstitüleri Başkanlığı
TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu
UNICEF : United Nations Children's Fund
UNESCO : United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
UNPFA : United Nations Population Fund

GİRİŞ

Türkiye’de Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçlarına göre; 83 milyon 154 bin 997 kişi olarak açıklanan Türkiye nüfusunun 22 milyon 876 bin 798’ini (%27.5) çocuklar oluşturmaktadır (TÜİK, 2019). Ülkemizin çocukları yalnız sayıca değil sorunlar bağlamında da yoğun bir gündemin odağında yer almaktadır. Ataerkil aile yapıları, kültürel, ekonomik dezavantajlar, yaşa ve cinsiyete bağlı ayrımcı yaklaşımların etkisiyle çocuklar yetişkinlerce ihmal ve istismar edilmekte, pek çok boyutta hak ihlallerine maruz bırakılmaktadır. Dünyada ve ülkemizde çocukların mağduru olduğu pek çok sorun alanından biri olan erken yaş evlilikleri, ülkemiz gündeminde de yakıcılığını koruyan bir toplumsal sorun olarak çözüm beklemektedir. Erken yaş evlilikler sorun alanı çocukların yaşamlarında pek çok boyutta hak ihlallerine yol açması sebebiyle bir çocuk hakkı ihlali ve istismarı olarak nitelendirilmektedir.

Erken yaş evlilikleri ya da çocuk evlilikleri olarak adlandırılan 18 yaş altı evliliklere dair UNICEF tarafından yapılan açıklamada, her yıl yaklaşık 12 milyon kız çocuğunun 18 yaşından önce evlendirildiği ve önlemler alınmazsa 2030’a kadar 150 milyonu aşkın kız çocuğunun 18 yaşından önce evlenmiş olacağı belirtilmektedir (UNICEF, 2020).

Türkiye Aile Yapısı Araştırması 2016 verileri, Türkiye’de evliliğini 18 yaşından önce yapan kadınların oranını %28.2, erkeklerin oranını ise %5.6 olarak açıklamaktadır (TÜİK, 2017). Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da ise erken yaş evliliklerin özellikle kız çocukları bazında Türkiye ortalamasının üzerinde seyrettiği bilinmektedir.

KAMER Vakfı’nın, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinin 22 ilinde 13-89 yaş aralığında 22.684 kız çocuğu ve kadınıla hane ziyaretleri yaparak gerçekleştirdiği çalışmada evlilik yaşına dair çarpıcı bulgular elde edilmiştir. 2015 yılı hane ziyaretlerine ilişkin veriler, söz konusu illerde yalnızca dini nikahlı, yalnız resmi nikahlı, nikahsız ve evli/ayrı yaşayan kız çocuk/kadın arasında ilk evlilik yaşı 12 yaşından küçük olan %1, 13-15 yaş arası %14, 16-17 yaş arası %29 olmak üzere, mevcut durumda evli olanların %44’ünün 18 yaşın altında evlendiği/evlendirildiğini ortaya koymaktadır (KAMER, 2015). Vakfın Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde bulunan 20 ilde 20110 kadını evinde ziyaret ederek gerçekleştirdiği araştırma sonuçlarına göre Bitlis’te erken yaşta evlilik (18 yaş altı) oranının ziyaretlerin gerçekleştiği 20 ilin ortalamasından daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (KAMER, 2017).

TÜİK verileri, 2017 yılı, 16-17 yaş grubunda evlenen kız çocuk sayısının toplam evlenmeler içindeki oranı incelendiğinde Doğu Anadolu illeri arasında %16.6 oran ile Ağrı ili en üst sırada yer alırken ikinci sırada %16.1 ile Muş ve üçüncü sırada %12.3 ile Bitlis ilinin yer aldığı görülmektedir (TÜİK, 2017).

Çalışmanın evrenini oluşturan Bitlis, verilerin kısmen ortaya koyduğu erken yaş evlilikler sorun alanının, hali hazırda yakıcılığını koruduğu bir Doğu Anadolu ilidir. Yoğun kış şartlarının da etkisiyle ev dışı alanlarda sosyalleşme olanaklarının çok sınırlı olduğu ve kentsel özelliklerin zayıf olduğu ilde, kadınların kamusal alanda görünürlüğü de oldukça zayıftır.

Erken yaş evliliklerinde yeni evlenmelere ilişkin durum Bitlis ili bazında değerlendirildiğinde; TÜİK 2018 yılı verileri, kız çocuk evliliklerinin en yüksek olduğu illeri; Ağrı %14.8, Muş %14.1 ve Bitlis %12.5 olarak belirtmektedir. TÜİK 2015 yılı 16-17 yaş grubunda kız çocuk evlenmelerinin toplam evlenmelere oranını il bazında açıklayan istatistiki verilerin sunduğu bulgular dikkat çekmektedir. 2015 yılı verilerinde Bitlis ili kız çocuk evlenmelerinde 12.7 ile 7. sırada yer alırken, 2016 yılı verilerinde %14.7 ile 4. sırada ve 2017 yılında %12.3 oran ile 3. sırada bulunmaktadır. Bu tablo 2018 yılı verilerinde de özellikle kız çocuk evlenmelerinde Bitlis İli'nde artış ve devamlılık gösteren bir seyri gözler önüne sermekte; çocuk yaşta evlilikler konusunda ilin toplumsal yapısında çocuklar için potansiyel risk yaratan faktörlerin muhafaza edildiğini düşündürmektedir.

Bitlis ili Erken Yaşta ve Zorla Evliliklerle Mücadele İçin Acil Eylem Planı 2018-2019 verilerine göre; ilde 2017 yılında okulu terk eden 2249 kız ve erkek öğrenci arasında "kendi isteği ile örgün eğitim dışına çıkan, öğrenim hakkını kullanmayan diğer nedenlerle örgün eğitim dışına çıkan" öğrencilerin 433'ü kız öğrencilerden oluşmaktadır. İlde 15-17 yaş adölesan gebe çocuk sayısına ilişkin veriler, 2015 yılı içinde gerçekleşen 9023 gebelikten 617'sini 18-19 yaş arası kadınlar, 305'ini 15-17 yaş arası kız çocukları ve 6'sının 15 yaş altı kız çocukları tarafından gerçekleştirildiğini ortaya koymaktadır. 2016 yılında 8754 gebelikten 638'i 18-19 yaş arası kadınlar, 266'sı 15-17 yaş arası kız çocukları ve 6'sı 15 yaş altı kız çocukları tarafından gerçekleştirilmiştir. 2017 yılı adölesan gebelik verileri ise gerçekleşen 8714 doğumdan 645'inin 18-19 yaş arası kadınlar, 240'ının 15-17 yaş arası kız çocukları ve 5'inin 15 yaş altı kız çocuklarından oluştuğunu göstermektedir. Planda Bitlis ili erken yaş evliliklerine ilişkin 2017 yılı

verileri, gerçekleşen 2568 evliliğin 315 (%12,3)'ünün 16-17 yaşındaki kız çocukları tarafından gerçekleştirildiğini ifade etmektedir. (ASPB, 2018: 1-2).

Bu veriler ilde erken yaş evliliklerinin istenilen düzeyde bir düşüş göstermediğini, kayıtlara yansımayan gebelik ve gayri resmi evlilikler de düşünüldüğünde mevcut durumun çocukların yaşama, gelişme, eğitim, sağlık, toplumsal yaşama katılım konusunda hak ihlallerine ve istismara maruz kalmalarının önüne geçilemediğini göstermektedir. Ayrıca bu verilerin yalnızca 16-17 yaş resmi çocuk evliliklerini yansıttığı göz önüne alındığında 16 yaş altında gerçekleşen resmi ve gayri resmi/zorla çocuk evliliklerine dair mevcut durumu tümüyle ortaya koyamadığı da görülmektedir. Mevcut durum Bitlis ilinde erken yaşta evlilikler sorun alanında yapılacak araştırma, farkındalık, eğitim ve çözüme yönelik çalışmalara ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda çalışma, erken yaşta evlilikler konusunda literatüre katkı sunmasının yanı sıra sorun alanının yakıcılığını sürdürdüğü Bitlis ilinde sosyal hizmet alanında görev yapan meslek elemanlarının sorun alanına yaklaşımı ve çözüm önerilerinin ortaya koyması bakımından da önem taşımaktadır.

Çocuklar, yaşama, gelişme, eğitim, sağlık ve katılım haklarını ihlal eden erken yaşta evlilik sürecine ne yazık ki çoğu zaman yetişkinlerin yönlendirme, baskı veya zor kullanmasıyla girmektedir. Çocukların korunması, geliştirilmesi ve haklarının hayata geçirilmesinden sorumlu olan yetişkinlerin, çocuklara daha iyi bir yaşam sunabilmeleri, çocuğun yüksek yararı temelinde ve hak temelli bir bakış açısını gerekli kılmaktadır.

Çalışma kapsamında, Bitlis ilinde doğrudan veya dolaylı olarak sosyal hizmet sunumu yapan kurum/kuruluşlarda görev yapan meslek elemanlarının çocukluk/çocuk hakları ve erken yaşta evlilik olgusuna bakış açısı, çocuk hakları temel değerleri ekseninde analiz edilerek, meslek elemanlarının sorun alanının kaynağına ilişkin görüşleri, mesleki yaklaşımları ve çözüm önerilerini de içeren geniş bir çerçevede ortaya konmaya çalışılmaktadır.

Tanım

Sosyal Hizmet Alanında Çalışan Profesyoneller: Doğrudan veya dolaylı olarak sosyal hizmet sunumu yapan kurum/kuruluşlarda görev yapan sosyal hizmet, sosyoloji, psikoloji, psikolojik danışmanlık ve rehberlik, çocuk gelişimi ve öğretmenlik lisans programlarından mezun meslek elemanlarını ifade etmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde çalışmanın odaklandığı erken yaşta evlilik sorun alanının kavramsal boyutunu oluşturan çocukluk, çocuk hakları düşüncesinin gelişimi ve içeriği ele alınmakta, ardından çocuk haklarına ilişkin yaklaşımlar, çocuğun değeri ve erken yaşta evlilik olgusunun sosyal hizmet yaklaşımıyla değerlendirilmesini içeren bir kuramsal perspektif çizilmektedir. Çocukluğun yalnızca bir yaş dönemi olarak değil toplumsal, siyasal, ekonomik ve psikolojik özellikler taşıyan bir dönem olarak değerlendirildiği bölümde, erken yaşta evlilik olgusu bir insan/çocuk hakları ihlali ve istismarı olarak değerlendirilmektedir.

Biz yetişkinler çocuklar için iyi ve doğru olanı hep en iyi bilenler olduk, iyiyi ve güzeli onlar kadar yalın göremeyeceğimizi unutarak...

1.1. ÇOCUKLUK VE ÇOCUK HAKLARINA İLİŞKİN KAVRAMLAR

1.1.1. Tarihte Çocukluk Dönemine Bakış

“Kadın henüz on beşinde bile değil ve mümkün olduğunca az anlayabilecek, az işitebilecek ve az soru sorabilecek şekilde gayet iyi yetiştirilmiştir” (Ksenophon’dan akt.; Postman, 1995: 16-17).

Çocuk kimdir ve çocukluk nasıl tanımlanır? İlk bakışta kolayca yanıtlanabilir bir soru gibi görünmesine karşın “çocukluk” bir kavram ve dönem olarak tanımlanma ve toplumsal algılama düzeyinde oldukça değişken bir içerikle karşımıza çıkmaktadır. Çocukluk kavramı ve tarihine ilişkin literatür incelendiğinde çocukluk kavramının çağlar, toplumlar ve hukuki düzenlemeler bağlamında farklılıklar gösterdiği, değişmez ilkelere dayanmayan, çağlara, toplumsal, kültürel ve ekonomik yapılara göre değişen bir biçimde ele alındığı görülmektedir.

Çocukluk dönemi tanımlanırken literatürde genellikle saflık (kirlenmemiş, akıl yürütme süreçlerinden yoksun), sevimlilik, olgunlaşmamış olmayı çağrıştıran tanımlamalara rastlanmaktadır. Çocukluk dönemi toplumumuzda da geçmişten günümüze, sevimlilik ve hor görü içeren anlamda tıfil (çoğul anlamıyla etfal), velet, sabi, sübyan, yavru, ufaklık adlandırmalarıyla karşılanmaktadır. Bu bakışın yalnız bizim

toplumumuza özgü olmadığı, Romalı'larda "infans" (konuşamayan), Almanca'da "kind", İngilizce'de "child", İtalyanca'da "bambino" gibi adlandırmalarla (Serozan, 2017: 3) karşılandığı, çocukluğun sevimliliğin yanı sıra olgunlaşmamışlık, toyluk anlamındaki kullanımlardan da anlaşılmaktadır.

Çocukluk olgusuna yaklaşım konusu çağlar bazında ele alındığında Antik dönemde çocukluk dönemine ilişkin yeterli bilgi bulunamadığı görülmektedir. Neil Postman, antik çağa ilişkin kaynaklarda çocukluğun özel bir dönem olarak ele alınmadığı, bebeklikle yaşlılık arasında kalan bir dönem olarak değerlendirildiğini belirtmektedir (Postman, 1995: 16).

Dönem filozoflarının tanımlamaları ve antik şehirlerde çocuk oyunları ve oyuncaklara dair buluntular ve tasvirler gibi arkeolojik kalıntılar sınırlı da olsa dönemin çocukluk anlayışına dair ipuçları vermektedir. Antik çağ filozoflarından Platon'un "Yasalar" adlı eserinde "Ne koyun ne de başka bir sürü hayvanı çobansız yaşayamadığı gibi, çocuklar lalasız, köleler de efendisiz yaşamamalı" (Platon, 1998: 28) ifadeleriyle çocukluğun tarif edildiği görülmektedir. Yine dönemin önemli filozoflarından Hobbes'un "Yurttaşlık Felsefesinin İlkeleri" eserinde dile getirdiği "kötü bir insan daha çok gürbüz bir oğlan çocuğuna veya çocukça bir akla sahip bir insana benzer ve kötülük ise, zarar hakkında terbiye edilmiş ve eğitilmiş bir doğa tarafından yönetilmesi gereken bir yaşta, insandaki akıl eksikliğidir" (Hobbes, 2014: 13) ifadeleri, çocukluk dönemini olumsuz özellikler taşıyan bir yetişkine eş tutan, akli ve ahlaki yönden bir tür yetersizlik olarak tanımlayan bir bilinci ortaya koymaktadır.

Postman (1995: 16-17)'in dönem filozofu Ksenophon'un M.Ö. 4.yüzyılda Yunan toplumunu anlatan "Oikonomikos" adlı eserinden aktardığı, bir erkeğin karısıyla ilişkisinden bahsettiği çarpıcı dialog, kız çocuklarına yönelik algı ve tutumun çocuğu yetişkinden ayırmayan ve varlığına, kendisini ifade etme hakkına saygı duymayan bir bilinci örnekleemektedir. "Kadın henüz on beşinde bile değil ve mümkün olduğunca az anlayabilecek, az işitebilecek ve az soru sorabilecek şekilde gayet iyi yetiştirilmiştir" ifadesi dönem anlayışına dair önemli bir bilgi sunmaktadır.

Eski Yunan kültüründe çocukluk dönemine yaklaşım ele alınırken Atinalılarda istenmeyen veya hastalıklarla doğan çocukların terk edilmesi gibi acımasız uygulamaların yanı sıra eğitim alma imkanının yalnızca varlıklı, soylu çocuklar ve erkek çocuklar için mümkün olduğuna, kız çocukların biraz okuma yazma öğrenme dışında

eğitim almadıklarına dikkat çekilmektedir. Temel metinlerin öğretimini esas alan çocuk eğitiminde itaat ve ezberin ön planda olduğu, kırbaçla dövme ve sopa benzeri aletlerle cezalandırmaya dayalı katı bir eğitim anlayışı hakimdir (İnal, 2014: 27).

Eski Yunan ve Roma'da çocuk eğitiminden söz edilirken edebiyat, felsefe ve güzel sanatların yükseldiği bu dönemde istenmeyen veya iyileşmeyeceği düşünölen hasta çocukların uzak yerlere atılarak ölüme terk edildiği (Başaranbilek, 1993: 44) bilgisi Eski Yunan'da çağın bilgi birikimi ve yaşam pratikleri bakımından çocukluğa ilişkin hak temelli bir anlayıştan söz etmenin mümkün olmadığını göstermektedir. Ancak dönemin eğitim alanında, felsefi düşüncenin ve okullaşmanın gelişimi bakımından sunduğu katkıların günümüz modern çocukluk anlayışının ortaya çıkışına önemli bir katkı sağladığı bilinmektedir.

Orta Çağ çocukluk dönemine ilişkin veriler konusunda eksiklik ve boşlukların varlığı yönünde eleştirilmesine rağmen temel kaynak olarak Fransız nüfus bilimci ve tarihçi Ariès'in "L'enfant et la vie familia le sous l'ancien régime" adlı kitabına işaret edilmektedir. Ariès'in 1962 tarihli eserinden aktaran Tan, eski uygarlıkların tümünde çocuğun sanat alanından dışlandığını, bir tek eski Yunan sanatında çocuğun gerçekçi bir şekilde tasvir edildiğini belirtirken, 15. ve 16. yüzyıllardan önce çocukluk dönemine özgü sözcüklerin bile olmadığını, çocukların yetişkinlerle eş tutulduğu, çocukluğun bir dönem ve kavram olarak var olmadığını vurgulamaktadır (Tan, 1989: 76-77).

Holt, Orta Çağ'da çocukluğa ilişkin anlatımlarında, 1600'lü yıllara kadar çocuk oyuncaklarının ortaya çıkmadığını, 17. yy. sonlarında özel çocuk oyunlarının gelişmeye başladığını ifade ederken, çocukluğun erkek çocuklara ilişkin bir yaşantı olduğunu ifade etmektedir:

"Kız çocuklar kundaktan hemen sonra yetişkin kadın elbiseleri giymeye başlarlar. Bu doğrultuda okula gitmezlerdi. 9, 10 yaşlarında gerçek bir hanımefendi gibi küçük hanım gibi davranmaya başlar ve davranışlarının yetişkin bir kadından farkı olmazdı. Ergenliğe ulaşır ulaşmaz, 10 veya 12 civarında kendisinden çok daha büyük bir adamla evlenirlerdi" (Holt, 2000: 16-17).

Postman (1995: 6), çocukluk fikrinin Rönesans'ın büyük icatlarından ve belki de en insani buluş olduğunu söylerken, bugün hala tartışılan modern çocukluk fikrinin 16. Yüzyılda oluşmaya başladığını belirtmektedir.

Orta Çağ'da çocukluğun masumiyetine vurgu yapılmakla birlikte yaygın görüşün çocuğu bir varlık olarak gören, çocukluğu kendine özgü özelliklere ve haklara sahip bireyler olarak kabul eden bir çocukluk düşüncesinin var olmayışı nedeniyle çocukların yedi yaş civarında toplumsal yaşamın sorumluluklarını üstlenmeye zorlandığı bir dönem olarak tanımlandığı görülmektedir (Onur, 2005: 24).

Çocukluğa ilişkin tüm bu tarihsel aktarımlar ve düşünceler, çocukluk döneminin sınırları ve içeriği yetişkinler tarafından belirlenen, kültürel yapılara göre algılanış ve yaşanış biçimi değişen bir içerik taşıdığını göstermektedir. Çocuğun gelişim özellikleri, yetenek ve potansiyeli konusunda farkındalığın henüz oluşmadığı dönemler, çocukların çoğu zaman yetişkinlerle eş değer yaşam deneyimlerini paylaşmak durumunda kaldıkları küçük yetişkinlik olgusunu, bazen de zayıflık, eksiklik, akıl yetmezliği olarak algılanan yetişkinliğe hazırlık dönemini ifade etmektedir.

Franklin (1993: 22-23), çocukluğu tanımlarken üzerinde durduğu beş noktadan ilkinin çocukluğun sabit bir döneme ait tek bir evrensel deneyim olmadığı görüşü üzerine temellendirmektedir. Bu temellendirmeye, çocukluk döneminin yaş grubu noktasında tutarsız tanımlamalar içermesi, negatif şekilde yetişkin olmayanlar olarak tanımlanması, terimin kriminolojiden çok iktidar ilişkisi ve statü belirleme şeklinde algılandığı ve çocukluk düşüncesinin çağdaş akımın şekillendirdiği bir icat olduğunu eklemektedir.

Bu bağlamda modernleşme düşüncesini besleyen fikir akımlarının ekonomik, siyasal, toplumsal yaşamın tüm dinamikleri gibi çocukluk dönemi ve yaşantısına ilişkin algıyı da büyük ölçüde değiştirdiği söylenebilir.

Çocuğu kendi gelişim özellikleri ve kendine özgü psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarıyla değerlendirmeye çalışan günümüz çocukluk anlayışının şekillenmesinde Aydınlanma çağı düşünürlerinin etkisi incelendiğinde; Rousseau'nun, çocukluğa bakış açısını yansıtan özellikle din eğitimi konusundaki görüşleri dikkat çekmektedir. Çocuklarda Tanrı düşüncesini oluşturacak yetinin 15 yaşında bile tam anlamıyla oluşmamış olduğunu, bu yüzden farklı dinlerde yaratana ve peygamberlere atfedilen yanıltıcı olabilecek özelliklerin çocuklara aktarılmasının yanlış anlaşılmış bir tanrı inancını doğurabileceğini savunur. Rousseau (2011: 150-151), bu tavrın hoşgörüsüzlük ve insani yargıyı öldüren yıkıcı bir etki yaratabileceğini vurgularken çocuğun dünyayı tanıma, anlamlandırma ve kişilik gelişim sürecinde yetişkinlerin yaratabileceği tahribat noktasında önemli bir bilgi sunmaktadır.

Onur, Rousseau'nun çocuğun eğitiminde bilişsel olarak hazır oluş durumunun değerlendirilmesi, kendini keşfetmesine izin verilmesi ve disiplinci olmaktan çok izin verici bir etkileşimle çocuğa yaklaşılması yönündeki görüşlerinin kalvinistlerce olumsuz yönde eleştirilse de Avrupa'da büyük bir destek gördüğünü belirtmektedir (Onur, 2005: 25).

Postman, çocukluğun icadının ara sıra durdurulan ve hevesi kırılmasına rağmen sürekli devam eden değişim yolculuğunu, tüm ulusal sorunları aşan bir fikir oluşuna bağlamaktadır. Çocukluk fikrinin 17. yy. İngiltere'sinden Avrupa'ya geçtiğini vurgularken, hümanistik çocukluk anlayışına yönelik Avrupa kökenli akımın 18. ve 19. yy. Avrupası'nda ekonomik bunalım ve toplumsal koşulların etkisiyle yeterince gelişemediğini, ancak 18. yy. Aydınlanmasının entelektüel ikliminin çocukluk fikrini besleyip yaygınlaştırdığını ifade etmektedir (Postman, 1995: 74-76).

15. yüzyıl, burjuvazinin gelişmeye başlamasıyla birlikte ailelerde tipik bir modern çocukluk bilincinin doğmaya başladığı bir süreç olarak tanımlanır. Bu süreç, çocukların kendilerine özgü hak ve ayrıcalıklarının olmasını, çocukluk çağının yaşamın en önemli dönemi olduğu düşüncesini yansıtan geniş bir perspektifi içermiştir. Rönesans dönemi ve Fransız Devrimi ertesinde çocuklar ulus devletin geleceğinin anahtarları olarak görülmeye başlanmıştır (İnal, 2007: 16).

Çocukluğun tanımlanışı ve çocuklara yaklaşımın çağlara, siyasi ve toplumsal dönüşümlere, kültürel yapılara paralel olarak şekillendiğine vurgu yapan Mouritsen, çocukluk dönemini kültürel bir üretim olarak tanımladığı eserinde, bu üretimin üç şekilde gerçekleştiğini belirtir. Kültürel üretim ilkin yetişkinler tarafından üretilmiş kültürü ifade eden medya, çizgi filmler, oyuncaklar, bilgisayar oyunları gibi unsurları içerirken, ikincil olarak, çocuklarla ortaklaşa üretilen dans, müzik ve sanat etkinlikleri gibi üretimleri ifade ettiğini belirtir. Son üretim şeklinde ise çocukların birbirleriyle etkileşiminden doğan oyunlar, hikayeler, tekerlemeler, bilmece ve şakalardan oluşan oyun kültürü yer almaktadır (Moritsen, 1198'den akt.; Göl Güven, 2017: 251).

Bu anlamda çocuk kültürünün çocuklara özgü hayal gücü ve yaratıcılığın ürünü olan oyun dünyasını da içeren biçimde yetişkinlere bağlı oluşu, yetişkinlerin bakım ve korumasına ihtiyaç duyan çocuklar için çoğu zaman fiziksel ve duygusal gelişimlerini olumsuz etkileyen bir yaşamı da beraberinde getirmiştir. Düşünürlerin, konuyla ilgili fikir yürütenlerin çocukluk dönemi ve eğitimine ilişkin farklı görüş ve önerileri günümüzde de

bitmeyen bir tartışma konusudur. Bu noktadaki temel açmazlardan en önemlisi çocukluk dönemini tarif eden yaş sınırları, çocuğun hangi eylem ve kararlara hangi durumlarda ehil olabileceği, çocuk için doğru ve iyi olanın ne olduğu konusunda belirleyici durumda olan yetişkinlerin kendi menfaatlerini sürecin dışında tutamamalarıdır.

Franklin, çocukluğu belirleyen ayırım çizgisinin keyfiliği ve tutarsızlığını vurgularken, çocuk kimdir? sorusunun toplumda iktidar sahibi olanlar tarafından cevaplandırıldığına dikkat çekmektedir. Britanya örneğini vererek, çocukların on sekiz yaşında oy kullanma, on altı yaşında cinsel faaliyet ve on yaşında cezai yükümlülüğe hak kazandığını belirtir (Franklin, 1993: 22). Bu bağlamda çocukların fiziksel, cinsel ve ruhsal gelişimi, cezai yükümlülükleri, yasal işlemlere katılım gibi konularda farklı yaş aralıkları ve çelişkili belirlemeler göze çarpmaktadır.

Akyüz (2001: 1), çocukluğun tanımlanması konusundaki bu farklılaşmayı, çocukluğun bebekliğin tersine doğal bir gerçeklik değil, sosyo-kültürel bir kavram oluşuna bağlamaktadır. Bu noktada Tan (1989: 72), çocukluğun diğer toplumsal kavramlara benzer şekilde norm ve değerlere göre göreceli olarak şekillendiğini ve toplumsal kavramların anlama ve açıklama gücünün geçerli olduğu bağlamla sınırlandırıldığına dikkat çekmektedir:

“Çocukluk kavramı ya da çocukluğun ne olduğu konusundaki düşüncüler doğru ya da yanlış, her toplumda çocuğa tanınan ya da tanınmayan haklardan beklenen davranışlara, yükümlülükler, uygulanan ceza ve yaptırımlara ve de eğitim modellerine kadar çok çeşitli konularda belirleyici nitelik taşır. Bu konularda çocuğun doğal yapısına uygunluk ölçütüne dayandığı savunulan toplumsal siyasalar da çok kez o yapıyla ilgili toplumsal imgeleri yansıtmaktan öte gidemez” (Tan, 1989: 72).

Bu bağlamda günümüz modern çocukluk algısının gelişimi kuşkusuz yetişkinler dünyası ve bu dünyada gerçekleşen toplumsal dönüşümlerle yakından ilişkilidir. Geleneksel toplum yapılarının ekonomik, sosyal, kültürel kimliklerine ve yetişkinlerin ihtiyaçlarına göre şekillenen çocukluk algısı, 19. yüzyıl modern toplumlarına geçişin itici gücünü oluşturan sanayileşme ve yansımalarının ürünüdür. Ekonomik yaşamın aileler, topluluklar bazında küçük çapta üretim biçiminden çıkarak ücretli işçiliği ortaya çıkaran bir boyut kazanması, eğitim kurumlarının piyasanın ihtiyaçlarına göre şekillenen bir yapıya kavuşması, çocuğun aile ve toplum içindeki rol ve algılanışını büyük ölçüde dönüşüme uğratmıştır.

Bugün de ülkemizde ve pek çok ülkede yetişkinler tarafından çocuk haklarına ilişkin çizilen sınırlar, çocuğun fiziksel, ruhsal, zihinsel kapasitesine ilişkin ehliyet yaşına dair yasal düzenlemeler tutarsızlık ve keyfiyet içermektedir. Bu bağlamda çocuk haklarının tanınması, korunması ve geliştirilmesi sorumluluğu sözleşmeler, yasal düzenlemeler düzleminden toplumsal yaşama yansımada sivil toplum, yerel yönetimler ve kamu kurumlarının sunduğu kurumsal hizmetlerde çocuk yararı temelli uygulamaların geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Çocukluğun korunması ve geliştirilmesi sürecinde medyanın rolünün yanı sıra politika, ekonomi ve hukuk alanlarında da önlemler alınması gerekmektedir. Çocukluk kültürünün sağlıklı bir şekilde oluşturulması, ekonomik koşulların iyileştirilmesinin yanı sıra çocuk haklarının yasalarla güvenceye alınması, eğitim olanaklarının geliştirilmesi ve eğitimin niteliğinin yükseltilmesiyle birlikte ele alındığında mümkün görünmektedir (Alver, 2004: 141).

Kurumsal hizmetlerin sistemlerin karlılığı ve siyasi hedefler gibi menfaatlardan uzak politikalarla, hak temelli bir perspektifle sunulması, çocuklarla çalışma yürüten tüm kurumlarda idari personel ve meslek gruplarının bilgi, farkındalık ve duyarlılığa sahip olmasıyla mümkün kılınabilir.

1.1.2. Çocuk Hakları Düşüncesinin Tarihsel Gelişimi

Çocukluk döneminin çocuklar yararına tanımlanışı ve çocuk hakları konusundaki farkındalık, insanlık tarihi ve biz yetişkinler adına günümüzde de yeterli bilince sahip olmadığımız meselelerden biridir. Bu nedenle çocukluğun tarihi ne yazık ki farklı çağlarda ve farklı kıtalarda benzer acılara sahne olmuştur. Yörükoğlu (2007: 22-23), çocukların farklı kültürlerdeki durumunu farklı coğrafyalardan örneklerle anlatırken, Çin'de 20. yy.'a dek fazla görülen kız bebeklerin öldürülmesi geleneğini aktarır. Aynı dönemde Japonya'da yeni doğan bebeğin yaşama hakkına ailenin karar vermesi ve günümüzde Afrika'da bu geleneğin benzer biçimlerde bugün de sürdürülmesi çarpıcı örneklerden birkaçıdır. Tarih, Orta Çağ'da istenmeyen çocukların öldürülüp dereye atılması, Eskimoların bebeklerini buzlu suya bırakması, Arapların kuma gömmesi gibi uygulamalar ve yüzyıllar boyu en temel haklarından mahrum bırakılan çocukların hikayeleriyle doludur. Bu bağlamda çocuk hakları düşüncesinin gelişimi çocuklar için büyük önem taşımaktadır.

Kaynağını insan hakları düşüncesinden alan çocuk hakları, dünya üzerinde yaşayan tüm çocukların önce insan olmaktan doğan haklardan faydalanabilmeleri için uygun ortam ve fırsatların yaratılması temeline dayanmaktadır.

Çocukluğun kendine has özellikler taşıyan bir gelişim dönemi olduğu, çocukların yetişkinlerden farklı fiziksel, psikolojik ve sosyal yapılarla sahip ve buna bağlı ihtiyaçlar içinde olduğu bilincinin gelişimi ne yazık ki insanlık tarihi açısından çok geç gündeme gelen bir konudur. Çocukların yetişkinlerden farklı özellik ve ihtiyaçlar içinde olduğu gerçeği, insan hakları düşüncesinin gelişiminden çok sonra dile getirilmeye başlanmıştır. İnsanların vatandaş olmaktan doğan haklarına ilişkin ilk belge niteliği taşıyan Temel Haklar Bildirgesi 1689 yılında kabul edilirken çocuk hakları ve hukukuyla ilgili gelişmeler 19. yy'da önem kazanmaya başlamıştır. Çocukların da toplumun kaynakları ve refah olanaklarından faydalanma hakkına sahip vatandaşlar olduğu düşüncesinin gelişimindeki bu gecikme çocuk hakları düşüncesinin ancak yetişkinlerin farkındalığı ve duyarlılığına bağlı olarak gelişebileceği gerçeğine dayanmaktadır.

Çocuk hakları ve içeriğine dair tartışmalar, geçmişten bu yana farklı görüşler ve yaklaşımlarla gündeme gelmiştir. Çocuk haklarının tarihsel gelişiminde çağlar boyu pek çok düşünürün çocukluk dönemi ve haklarına ilişkin fikirlerine çeşitli konulardaki eserlerinde rastlanmaktadır. Pek çok filozof ve düşünürün çocuk haklarına ilişkin görüşleri, eserlerinde çocukluk çağına ilişkin yaklaşımları ve özellikle eğitim anlayışları üzerinden değerlendirilmektedir.

İlk çağın önemli düşünürlerinden Aristo ve Platon'un, yaşadıkları dönemde çocuğun yaşaması veya hayatına son verilmesi ile ilgili yetkinin babaya ait olması gerektiğine dair yaygın görüşü (Polat, 1997: 9), toplumun en temel haklardan biri olan yaşama hakkının kullanımını erkek yetişkinlerin tasarrufuna bıraktığını göstermektedir.

Aydınlanma filozoflarının çocukluğa bakışı konusunda ise Rousseau'nun "Emile ve Çocuk eğitimi Üzerine" eseri önemli bir kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır. Rousseau'nun çocuk haklarına dair yaklaşımına ilişkin öğeler sunan eseri "Emile" de didaktik ve paternalist yaklaşım hakimdir. Eserde "*Çocuk boyun eğmenin ne demek olduğunu uygulamada, egemenliğin ne demek olduğunu kendisi için davranıldığında öğrensün, çocuklar çok iyi bilirler ki boyun eğmek, kendi yararlarına olacaktır. Başkaldırmak ise farkına vardığımız anda zararlarına olacaktır*" sözleriyle didaktik ve paternalist yaklaşımın iç içe geçtiği görülmektedir (İnal, 2007: 18).

Çocuk eğitimi konusundaki görüşleriyle günümüz eğitim anlayışına büyük bir katkı sunan bir diğer teorisyen, eğitimci Montessori'dir. Montessori, İtalya kralı III. Victor Emmanuel'in selefinin öldürülmesinin ardından 1900'de yaptığı konuşmasında, yeni yüzyılın "Çocuğun Yüzyılı" olduğuna dair vurgusuyla dikkat çekmektedir. Montessori, kralın kehaneti andıran sözlerini, 19. yy'ın son on yılındaki bilimsel araştırmalara dayandırırken, çocukları yetişkinlerden on kat daha fazla etkileyen enfeksiyonlar ve ölüm oranlarının çocukların olumsuz koşullarını gözler önüne serdiği bir süreçte çocuk bakımı ve sağlığına yönelik gelişmelerin önemine de dikkat çeker. Bu süreçte Freud'un öncülüğündeki psikanaliz tekniğinin ruh sağlığına ilişkin çözümlenmeleriyle çocukluk dönemine yaptığı vurguya değinmesi de modern çocukluk düşüncesinin gelişimine dair önemli bir tespittir (Montessori, 2015: 11-12). Freud'un bireyin ruh sağlığının şekillenmesinde çocukluk dönemine yaptığı vurgu, bilim çevreleri ve toplum düzleminde önemli bir etki yaratmış, sağlıklı bir yetişkinlik için çocukluk döneminin önemine yaptığı vurgu, çocukluk dönemine yaklaşım konusunda duyarlılık ve hassasiyeti arttırmıştır.

Çocuk hakları düşüncesine kaynaklık eden gelişmelerden bir diğeri, Darwin'in Evrim Kuramı ile çocuğun da diğer canlılar gibi iyi veya kötü yönde gelişme potansiyelinin çevresiyle mümkün olduğuna dair görüşüdür. Çocukluktan erişkinliğe insanoğlunun geçirdiği evrime benzer biçimde eğitimle ulaşılabileceği vurgusu yapılmaktadır. Ayrıca çocuk hakları düşüncesi 19. Yüzyıl edebiyat yaşamında da filizlenmeye başlamış, H. B. Stowe'un "Tom Amcanın Kulübesi", Charles Dickens'ın Oliver Twist ve David Copperfield gibi romanları yetişkinlerce ezilen, sömürülen çocukların masumiyetine ve zaferine vurgu yaparak çocuk hakları savunuculuğuna ilişkin düşünsel iklime önemli katkılar sağlamıştır (Yörükoğlu, 2007: 26-27).

Çocuk hakları düşüncesinin tarihsel gelişimi, çocukluğun yetişkinlikten ayrı bir dönem olduğu, çocukların mevcut potansiyel ve yeteneklerini ortaya çıkarabilmek için yetişkin bakımı ve eğitimine ihtiyaç duyduğu düşüncesinin gelişiminin ötesinde çocukların kendi yaşamları ve içinde yaşadıkları dünyayı şekillendirme konusunda hak sahibi olması görüşünün kabul görmesiyle şekillenmiştir.

Serozan, çocuk haklarının gelişimi sürecinde, çocuk hukukunun gelişimine ait bazı aşamaların özel olarak vurgulanması gerekliliğini belirtmektedir. Bu değişimi, sanayileşme süreçlerinin toplumsal sistemlerde yarattığı dönüşümü; anaerkil aile

yapılarının ataerkillleşmeye başlaması ve geniş aileden çekirdek aileye geçiş süreci ve sosyal devlet düşüncesinin gelişimine dayandırmaktadır. Çocukların ucuz işgücüne ve farklı sömürü biçimlerine konu olmasından; çocuğun toplumsal konumunda ve aile içi ilişkilerdeki değişime, çocuk sahibi olmanın bir külfete dönüşmesi ve sosyal devlet düşüncesinin gelişimiyle çocuğun koruması noktasında devletlerin yüklendiği misyon ve üretim biyolojisindeki gelişmelerle çocukların yapay yoldan üretimine varan gelişmelere bağlamaktadır (Serozan, 2017: 15-16).

Bu aşamalar, üretim biçimlerinde önemli dönüşümler yaratan Sanayi Devrim'i ve toplumların yaşamında meydana gelen değişimlerin etkisiyle çocuğun durumunu da kaçınılmaz biçimde şekillendirmeye başladığını ifade etmektedir.

Çocuk hakları düşüncesinin gelişim sürecinde çocuğun nesneden özneye dönüşme sürecinin kaynağında keyfi baba despotizminin kırılıp devletlerin ve hukukun çocukların yetiştirilmesine daha fazla karışmaya başlaması yatmaktadır. Bunu bir nedeni de çocukları üretim yaşamına hazırlamaktır. İkinci bir neden ise çocukların tüketim pazarına çekilmesidir ki bunun en çarpıcı araçlarından biri medyada çocuklara yönelik reklamlarla kendini göstermektedir (Serozan, 2017: 19). Kapitalist ekonomik sistemin çocuk haklarının gelişimine etkisinin göz ardı edilmemesi gerektiğine dayanan görüş, modern yaşamın pratikleri ve değerlerini şekillendiren en önemli faktörlerden biri olarak ekonomik sistemin yapısı ve amaçlarına dikkat çekmektedir.

Modern çocukluk düşüncesiyle şekillenen çocuk hakları, 20. Yüzyıla ait bir düşünce gelişimi olarak, insan hakları düşüncesiyle birlikte ele alınabilecek tarihsel bir birikimle ortaya çıkmıştır.

Uluslararası düzeyde çocukları korumak amacıyla bir örgütün kurulması gerekliliği ilk defa 1894 yılında Jules de Jeune tarafından gündeme getirilmiş, çocukların, gençlerin ve annelerin korunması amacıyla ilk resmi girişimlere 1912'de İsviçre'de ve benzer çalışmalara Belçika'da rastlanmıştır. Çocuklara ilişkin yasa, tüzük ve önemli yayınları genel bir başlık altında yayınlamak ve uluslararası bir anlaşma sağlamak amacıyla yürütülen bu çalışmaların 1914'te Birinci Dünya Savaşı patlak verince askıda kaldığı bilinmektedir (Müftü, 1998: 17).

Birinci Dünya Savaşı'nın çocuklar üzerindeki yıkıcı etkileri, çocukların korunması ve bakımı konusunda ortaya çıkan acil ihtiyaçların giderilmesi gerekliliği,

1920 yılında Cenevre’de “Uluslararası Çocuklara Yardım Birliği” adıyla özel bir örgütün kurulmasını gündeme getirmiştir.

Çocukların yaşatılması, gelişmesi ve korunması bağlamında uluslararası nitelik taşıyan ilk temel ilke olarak ele alınan bu 5 maddelik bildirgeyi imzalayan liderler arasında Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu Gazi Mustafa Kemal de yer almaktadır. Bildirgenin imzalanmasının ardından 1939’da patlak veren İkinci Dünya Savaşı ile önce Milletler Cemiyeti’nin geçerliliğini yitirmesi ve buna bağlı olarak da Çocuk Hakları Bildirgesi’nde vurgulanan hakların hayata geçirilmesi gecikmiş, bu da bildirgenin bir kâğıt parçasından öteye gidememesine neden olmuştur (Müftü, 2001).

Çocuk haklarının gelişimi sürecinde çocuk işçiliği ve istismarlarının önlenmesine yönelik çalışmalarıyla çocuk hakları tarihçesinde önemli bir yer teşkil eden Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)’nun kuruluşu dikkat çekmektedir. Türkiye’nin 1919 yılında Versailles Barış Antlaşmasının imzalanmasından sonra kurulan ILO’ya katılımı 1932 yılında Birleşmiş Milletlere üye olmasıyla başlamıştır. ILO çocuk işçiliği, savaş ve afet durumlarında çocukların korunması alanında çalışmaları ve İstihdama Kabulde Asgari Yaşa ilişkin 138 sayılı ILO Sözleşmesi, En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğine ilişkin 182 sayılı ILO Sözleşmesi, Savaştan Barışa Geçişte İstihdama ilişkin 71 sayılı ILO Tavsiye Kararlarıyla çocuk hakları alanına önemli katkılar sağlayan çalışmalarla faaliyet göstermektedir.

Çocuk haklarına yönelik bu gelişme sürecini sekteye uğratan İkinci Dünya Savaşı’yla insanlık, çok sayıda insanın vahşice katledildiği bir döneme daha tanıklık etmiştir. Milyonlarca yetişkin ve çocuğun yaşamını yitirdiği savaşın ardından hayatta kalan çocukları ise yeni yoksunluklar ve güçlüklerle dolu bir yaşam beklemektedir.

İkinci Dünya Savaşı’ndaki çocuk kıyımının yarattığı tahribatla birlikte çocuklara yönelik istismarın boyutları da çeşitlenmiştir. Çocuklar üzerindeki emek sömürüsü ve cinsel sömürünün artışıyla, uluslararası platformda çözüm bulma arayışları da artmıştır. Birleşmiş Milletler çatısı altında, çocuk ticareti, küçük yaşta evlendirilme, çocuklara yönelik kölelik benzeri uygulamaların önlenmesi, vatansızlık, iltica, eğitimde aşağılanma, evlilik dışı çocuklara yapılan haksız uygulamalar, evlat edinmenin kötüye kullanılması ve çocuklara yönelik ceza yargılamasında adil olmayan uygulamalara karşı bir dizi deklarasyon yayınlanarak kararlar çıkarılmıştır (Serozan, 2017: 23).

Bu süreci takip eden dönemde, 1924 Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi'ne dayanarak oluşturulan 20 Kasım 1959 tarihli Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen Çocuk Hakları Bildirgesi, çocuk hakları tarihinde önemli bir adım olarak yerini almıştır. On ilkeye dayalı Bildirge'de; çocuğun vatandaşlık ve isim hakkı, ayırım yapılmaksızın yasalarla desteklenerek toplumun tüm kaynaklarından faydalanma hakkı, psikososyal gereksinimleri, ihmal ve istismardan korunma hususunda özen gösterilmesi, çıkarı gözetilerek eğitime sorumluluğunun toplum ve kamu makamlarına yüklenmesi, uygun bir yaşa gelene kadar çalıştırılmaması ve her türlü ayrımcılıktan korunma hakları üzerinde durulmuştur (BM, 1959).

“Çocuğa özel bir ilgi gösterme gerekliliğinin, 1924 tarihli Cenevre Çocuk Hakları Bildirisi'nde ve 20 Kasım 1959 tarihinde Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Kurulunca kabul edilen Çocuk Hakları Bildirisi'nde belirtildiğini ve İnsan Hakları Evrensel Bildirisinde, Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nde (özellikle 23 ve 24'üncü maddelerinde) ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'de (özellikle 10'uncu maddesinde) ve çocukların esenliği ile ilgili uzman kuruluşların ve uluslararası örgütlerin kurucu ve ilgili belgelerinde tanındığını hatırd tutarak” önsözüyle kendinden önceki sözleşmelere dayandığını ifade eden Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (Convention on the Rights of the Child (CRC)) ise 20 Kasım 1989 tarihinde BM Genel Kurulu'nda kabul edilmiştir.

Ülkemiz tarafından 1990 yılında imzalanarak, 1995 yılında onaylanan beyanname, 1979 yılı Uluslararası Çocuk Yılı kapsamında Polonya yetkilileri tarafından önerilen bir çocuk hakları sözleşmesi talebiyle 43 üye devletin her yıl bir hafta toplanması şeklinde on yıllık bir süreçte ortaya çıkarılmıştır (Akyüz, 2001: 17-18).

Kurt, (2016: 105), gerek 1924 tarihli Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi'nin gerekse Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi'nin herhangi bir yaptırım gücü olmaması nedeniyle imzalayan devletlerin iyi niyet ifadesi olmasından öteye gidemediğine dikkat çekmektedir.

Çocuk Hakları Bildirgelerinin oluşturulma sürecinde evrensel ilkeler belirleme çabası gösterilirken, kültürel farklılıkları, sosyoekonomik ve siyasal özellikleri de değerlendirme zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Sözleşmelerde, çocukların yetişkinlerden farklı biyopsikososyal özellikleri nedeniyle korunma, gelişme, vatandaşlık haklarının korunması gerekliliği çocuklar adına dile getirilmektedir.

Serozan (2005: 15), çocuk haklarının tarihçesini çocuğun üzerinde serbestçe tasarruf edilebilir, devir ve terk edilebilir, hatta öldürülebilir bir “nesne” olmaktan çıkarılarak, haklara ehil ve kişilik sahibi bir “özneye” dönüştürülme serüveni olarak özetlemektedir. Bu serüven, çağlar, ülkeler, sosyoekonomik koşullar, kültürel yaşantı ve inanışların etkisiyle şekillenen çocukluk dönemine ilişkin farklı algı ve yaklaşımların varlığı nedeniyle çocuk haklarının yaşama yansıtılması yolunda çabalarla devam etmektedir.

Dünya’da çocuk haklarına ilişkin gelişmelerden bir diğeri Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesidir (European Convention on the Exercise of Children’s Rights). 25 Ocak 1996’da imzaya açılan ve ülkemizde 2001 tarihinde onaylanan sözleşme, BM Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin uygulamaya geçirilmesinde yaşanan aksaklık ve anlaşmazlıklara çözüm bulunması yolunda bir adımdır. Sözleşmenin uygulanma alanı ve amacının belirtildiği 1. maddede, çocukların yüksek çıkarları için, haklarını geliştirmek, onlara usule ilişkin haklar tanımak ve bu hakların, çocukların doğrudan ve diğer kişiler veya organlar tarafından bir adli merci önündeki, kendilerini ilgilendiren davalardan bilgilendirilmelerini ve bu davalara katılmalarına izin verilmesini sağlayarak kullanılmasını kolaylaştırmayı amaçladığını ifade etmektedir (Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi, 1996: 376).

Birleşmiş Milletler Örgütü yanında, çocuk haklarının etkili biçimde korunması için sözleşmeler hazırlayan diğer önemli uluslararası bir oluşum da Lahey Devletler Özel Hukuku Konferansı’dır. Kanunların çocuklarla ilgili ihtilâfi kurallarının tekdüzeleştirilmesi amacıyla sözleşmeler düzenleyen oluşum, büyük çoğunluğu nafaka, velâyet, evlât edinme ve çocuk kaçırma konularında yapılmış sözleşmelerde “çocuğun yüksek yararı” ilkesini temel almaktadır (Akyüz, 2013: 6-7).

Ülkemiz tarafından 5 Aralık 2001 tarihinde imzalanan 29 Mayıs 1993 tarihli "Çocukların Korunması ve Ülkelerarası Evlat Edinme Konusunda İşbirliğine Dair Sözleşme" yine çocuk haklarının geliştirilmesine yönelik bir adımdır. Sözleşmenin 1. maddesinde; ülkelerarası evlât edinmelerin, çocuğun yüksek yararlarına ve uluslararası hukukun ona tanıdığı temel haklara uyularak yapılması için koruyucu tedbirleri tesis etmek; bu önlemlere uyulmasını sağlamak ve böylece çocukların kaçırılmasını, satımını ve ticaretini önlemek için akit devletler arasında bir işbirliği sistemi kurmak ve sözleşmeye uygun olarak gerçekleştirilen evlat edinmelerin akit devletlerce tanınmasını

sağlamayı amaçladığı görülmektedir (Çocukların Korunması ve Ülkelerarası Evlat Edinme Konusunda İşbirliğine Dair Sözleşme, 1993).

222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nda çocukların eğitim hakkına dair hususlar düzenlenirken, 2012 yılında kabulü gerçekleşen 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanunun şiddete uğrayan ya da uğrama riski altında olan çocuklara yönelik koruyucu tedbirler içeren önemli bir hukuki gelişmedir (Mutlu, 2017: 59).

Çocuk haklarının uygulanması ve hak ihlallerinin çözümüne ilişkin pek çok yeni sözleşme ve ek protokoller de gündeme gelmektedir. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesinin, Çocuk Haklarının Kullanılmasına Dair Avrupa Sözleşmesi (2001), Avrupa Birliği Çocuk Hakları Programı (2011) ve Avrupa Konseyi Çocuk Hakları Stratejisi (2009-2011, 2012-2015 ve 2016-2021) belgeleri çocuk haklarının geliştirilmesi ve uygulanması noktasında devam eden uluslararası girişimlerdir.

Çocuk hakları konusundaki tüm uluslararası sözleşmeler ve girişimler, hakların geliştirilmesi ve etkili bir şekilde kullanımını hedeflemektedir. Uluslararası sözleşmeler ve girişimlerin ülkelerin çocuk hakları bakımından hukuki olarak gelişimine katkısı yadsınamazken, hakların toplumsal yaşama aktarılması, korunması ve geliştirilmesi noktasında sorunlar devam etmektedir. Çocuk haklarına ilişkin kanun, sözleşme, belge ve ilkelerin pratiğe dönüştüğü uygulamalarda hak temelli bakış açısının istenilen düzeyde yerleşmediği gözlenmektedir.

Bugün hali hazırda dünyada ve ülkemizde tüm yasal düzenleme ve uygulamalara rağmen çocuklar yetişkinlerin ihmal ve istismarından yeterince korunamamaktadır. İhmal ve istismarın boyutları değişmekle birlikte çocuklar, dünyada ve ülkemizde yoksulluk, eğitimden yeterince yararlanamama, aileleri ve diğer yetişkinlerce fiziksel, cinsel ve duygusal ihmal ve istismara uğramakta, savaşlar ve göçler nedeniyle taşıyamayacakları acılar yüklenmektedirler. Çocuk haklarının hayata geçirilmesi, korunması ve geliştirilmesine dair farkındalığın politik ve toplumsal düzeyde arttırılmasına duyulan ihtiyaç devam etmekte, çocuk hakları konusunda toplumun her düzeyinde bilinci yükseltmeye dönük çalışmalar önem kazanmaktadır.

1.1.3. Türkiye’de Çocukluk ve Çocuk Haklarının Tarihsel Gelişimi

1.1.3.1. Türkiye’de Çocukluk

Tarihimizde çocukluk algısına ilişkin süreç, Eski Mezopotamya’dan Türk Devletleri geleneğine, Osmanlı dönemi ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan günümüze doğru gelişen bir perspektiften ele alınmaya çalışıldığında, çocukluğun tarihi üzerine yapılan yeterli çalışmaya rastlanmamaktadır. Bu nedenle çocukluk algısı ve çocuk haklarına ilişkin anlayışlara, eğitim anlayışı üzerine çalışmalar, biyografi, anı ve dönemin basılı yayınlarından ulaşılan bilgilerin yorumlanmasıyla açıklık kazandırılmaya çalışılmaktadır.

Sümer, Akad, Babilliler gibi Eski Mezopotamya Uygarlıklarından elde edilen arkeolojik tabletlere göre, çocuk eğitiminin oldukça sert uygulamalar içerdiğine dikkat çekilmektedir. Eğitim ve okul sisteminde öğretmenlerin sadece erkeklerden oluştuğu, okula soylu ve varlıklı ailelerin erkek çocuklarının devam edebildiği, Sümer işçileri üzerine süren araştırmalardan elde edilen bilgilere dayanılarak alt tabakalardan gelen çocukların kadın işçiler gibi tam gün çalışıp yarım günlük ücret aldığına (Başaranbilek, 1993: 42) dair aktarılan bilgiler çocuklara yönelik cinsiyete dayalı, sınıfsal ayrımcılığın ve çocuk emeği sömürüsünün çok eskilere dayandığını göstermektedir.

Eski Türk topluluklarında dönemin çocukluk algısına ilişkin bilgilere tarihi araştırmalar üzerinden ulaşılabilmekte, çocukların tarihine ilişkin spesifik araştırmaların yetersizliği dikkat çekmektedir.

Akyüz, Hunlarda ve eski Türklerde çocuk sahibi olmanın çok arzulandığını, erkek ve kızlar arasında genellikle fark gözetilmediğini vurgularken, toplumda çocuksuz ailelerin itibarsızlaştırıldığına dair Dede Korkut Kitabı'ndan bir örnek verir:

“Bayındır Han'ın yılda bir kez ziyafet verip Oğuz beylerini konuklarken şöyle denir: "Gene ziyafet verip aygır, deve, koç kırdırdı. Bir yere ak otağ (çadır), bir yere kızıl otağ, bir yere kara otağ kurdu. – Kimin ki oğlu, kızı yok, kara otağa kondurun, kara keçeyi altına döşeyin, kara koyun yahnisinden getirin, yerse yesin, yemezse kalksın gitsin. Oğlu olanı ak otağa, kızı olanı kızıl otağa kondurun. Oğlu kızı olmayanı Allah lânetlemiştir, biz dahi lânetleriz" demişti” (Dede Korkut'tan akt. Akyüz, 2012: 10).

Kaşgarlı Mahmut, eserinde “oğul” kelimesini “herhangi bir çocuğa da oğul” denir” ifadesiyle açıklarken, günümüzde erkek çocuklar için kullanılan bu kelimenin o

zaman hem erkek hem de kız çocuklar için kullanıldığını ortaya koymaktadır (Batur ve Beştaş, 2011: 249). Bu bağlamda Eski Türk geleneğinde erkek veya kız çocuğa sahip olma ailenin gücünü, toplumsal konumunu güçlendirmenin ve aile olmanın temel koşulu olarak değerlendirildiği görülmektedir.

Eski Türk toplumlarını tanımlayan bir diğer özellik ise savaşçı olmalarıdır. Toplumun tüm bireylerinin gerektiğinde savaşa katılabilecek durumda olmaları ideali, toplumda çocukların iyi bir asker olarak yetiştirilmesi anlayışını beraberinde getirmektedir. Töre geleneğiyle yetişen çocuklara ad koyma törenlerinin çeşitli oyunlarda sağladıkları başarılarla kutlandığı bilinmektedir.

Türk toplulukların 10. yy.'dan itibaren kitlesel biçimde İslamiyet'i kabulü ve Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan sonra sınırları genişlemiş, farklı milletleri bünyesinde barındıran bir çeşitliliğe ulaşmıştır. Ancak aynı zamanda merkezi idare güçlenerek toplum yönetiminde Türk töresinin yerini İslami hukuku ve Örfi hukuk almıştır. Bu dönüşüm toplumsal yaşamda çocuğun yeri konusunda eski Türk geleneklerinin bir kısmının devam etmesi yanında önemli değişimleri beraberinde getirmiştir.

Onur (2005: 107), toplumsal tarihimizde çocukluğa yaklaşıma ilişkin üç unsurun öne çıktığını belirtmekte, sevgi, ezber ve şiddetin Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti döneminde de çocuklara yönelik yaygın bir yaklaşım olduğunu dile getirmektedir. Çocuk sevgisinin Türk toplumunda yaygın olarak gözlemlendiğini, ancak ezber ve dayak yaklaşımının evde, okulda ve toplumsal yaşamda varlığını eksik etmediğini vurgulamaktadır.

Osmanlı toplumunda 16. ve 19. yy. gravür ve suluboyalarında çocukluk figürlerini bulmaya çalışan araştırmacı Yerasimos (1993: 58), Osmanlı toplumunda çocukların giyim kuşamları ile tam anlamıyla bir minyatür yetişkin olduğunu vurgulamaktadır. Bu durum Aries'in Orta Çağ Avrupası'nda çocukluk algısına ilişkin tespitlerini hatırlatmakta, çocukluğun kendine özgü özellikleri barındıran yetişkinlikten farklı bir dönem olduğu bilincinin henüz gelişmediği "küçük yetişkin" algısının Osmanlı toplumunda da varlığına işaret etmektedir.

"Kavuk, kaftan, sahtiyan çizme, altın ve gümüş işlemeli ipek ve kadife dokumalardan oluşmuş giysilerdir. Abartılı ağırlıkta olup; çocuk bedenlerinde taşımakta zorluk bile çekmişlerdir. Kız çocuklarına gelince, buluş dönemi gözetilmeksizin çocuk yaşta kadınlaştırılmışlar, büyükler gibi giydirilmişlerdir" (Erbek, 1997: 126).

Osmanlı tarihinin özellikle imparatorluğun ilk yüzyıllarında erkek çocuklar için kardeş ve kardeş çocuklarının katledilmesi, IV. Mehmet, IV. Murat ve I. Ahmet gibi padişahların çocuk yaşta devlet yönetimi gibi ağır bir sorumluluk altına sokulması geleneği, kız çocuklarının da çok küçük yaşlarda hatta bebekken devlet büyükleriyle evlendirilmesi gibi uygulamalar dikkat çekmektedir (Türkoğlu, 1997: 105-106).

Bu bağlamda Osmanlı dönemi de pek çok toplumda ve farklı çağlarda çocukların yetişkinler tarafından siyasi, ekonomik amaçlar ve statü aracı olarak kullanılması gerçeğini yansıtmaktadır. Kimi zaman terbiye etme! bahanesiyle, kimi zaman ekonomik ve siyasal amaçlarla çocuklar, ağır iş yüküne maruz bırakılmış, bebek veya çocuk yaşta evlendirilmiş, ailelerinden koparılmış, cezalandırılmıştır. Fiziksel, cinsel, psikolojik yönden ihmal ve istismara maruz kalmaları durumunun meşrulaştırılması ise hemen her dönemde kültürel unsurlar, gelenekler, dini yorumlar veya siyasal erk yoluyla kolaylaştırılmıştır.

Osmanlı toplumunun 19. yüzyılda batılılaşma etkisiyle yaşadığı sosyo kültürel değişimin çocukluk döneminin algılanışı ve özellikle çocuk eğitime yönelik algıda da değişim yaratması kaçınılmaz olmuştur. Yabancı dil bilen insan yetiştirmek üzere çocukların yurtdışında eğitim almaları, kız çocukların eğitime katılması yönünde saray ve çevresinden başlayan dönüşümler, laik eğitim anlayışının gelişmesi özellikle Tanzimat'la birlikte ortaya çıkmıştır. Naif Atuf Kansu (1930)'dan aktaran Doğan, (1997: 414), sıbyan mekteplerinde 4-5 yaşlarına gelen kız ve erkek çocuklara verilen dini eğitimi, erkek çocukların ergen, kız çocukların ise buluğ çağına yaklaştıkları bir yaşa gelene kadar, erkek çocuklarıyla yan yana veya ayrı şekilde aldıklarını belirtmektedir.

II. Meşrutiyet (1908) öncesi ve sonrasında özel anaokullarının açılması, 1912-1913 Balkan Harbi sonrası ise resmi anaokullarının açılmasıyla çocuk eğitimi konusunda yeni adımlar atılmaya başlamıştır (Akyüz, 1997 :157).

Tanzimat dönemine kadar, Osmanlı'da çocuğun yetişkinlikten ayrı bir dönem olarak algılandığına dair bir bilgiye rastlanmazken, çocuklar sosyal yaşamda, sokakta, okulda, yaşamın her alanında olmalarına rağmen farklı ihtiyaçlar içinde olduklarına dair bir bilincin olmadığı görülmektedir (Okay, 1998: 26-28). Böylece Tanzimat dönemine kadar çocuğa bakışın “küçük yetişkin” algısıyla devam ettiğini söylenebilir.

Çizgen'in (1993: 71) “Osmanlı Fotoğraflarında Çocuk” çalışması, özellikle 19. yüzyıl Batı etkisindeki yenilenme çabalarıyla kendini gösteren değişimin, saray

çocuklarının ve Avrupalı bebek bakıcılarıyla çekilen çocuk fotoğraflarına ilginin arttığını belirtmektedir.

Elbette ki elimizdeki kısıtlı verilerle Osmanlı'da çocukluğa ilişkin algı konusundaki gerçekliği ortaya koymak mümkün değildir. Osmanlı döneminde çocukların eğitiminin yanı sıra diğer bir önemli sorun da savaşlar nedeniyle ebeveyn bakımından yoksun kalmış veya terkedilmiş çocukların korunması olmuştur. İlki 1868 yılında İstanbul'da ve sonrasında Bursa'da açıldığı bilinen sanayi mektepleri gibi kurumlar kimsesiz ve yoksul çocuklara barınma sağlarken, sanayinin ihtiyaç duyduğu zanaatkar yetiştirme faaliyetleri de yürütmüşlerdir. Bu anlamda önde gelen kurumlardan bir diğeri de 1896 yılında İstanbul'da açılan Darülaceze'dir. Sultan II. Abdülhamit tarafından kurulan ve Cumhuriyet kurulduktan sonra da varlığını devam ettiren kurum, yoksul, kimsesi olmayan korunmaya muhtaç çocuklara hizmet vermiştir.

Meşrutiyet döneminde temelleri atılan çocukların korunmasına yönelik kurumlardan "yetim evi" anlamına gelen Darüleytamlar, maddi yetersizlik ve personel eksiklikleri nedeniyle 1926 yılına kadar hizmet verebilmiş ve Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin aralarında bulunduğu sivil toplum alanına bırakılmıştır (Işıkcı ve Karatepe, 2016: 83).

Osmanlı döneminde korunmaya muhtaç çocuklara yönelik en köklü oluşumlardan biri 2011 yılına kadar Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu olarak varlığını devam ettiren ve 1921 yılında Ankara'da kurulan Himaye-i Etfal (Tıfilların Himayesi) Cemiyeti olmuştur. Mustafa Kemal Atatürk tarafından 1934 yılında adı Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu olarak değiştirilene dek hizmet veren kuruluş I. Dünya Savaşı ve Balkan Savaşlarında kimsesiz kalan çocukların yalnızca beslenme ve barınma ihtiyaçlarını değil meslek kazanmalarını da hedeflemiştir.

Güneş (2005: 142), "Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumunun Küçük Bir Tarihçesi" adlı eserden aktardığı bilgilere dayanarak kuruluşun 1920 yılının sonlarından itibaren çocuk ölüm oranlarının düşürülmesi ve doğum oranlarının arttırılmasını öngören nüfus politikasına katkı sağlamak amacıyla faaliyetler yürüttüğünü belirtmektedir.

Foucault'un "cinselliğin tarihi" eserinde belirttiği gibi bu dönemde modernleşen iktidar yapısı, sahip olduğu biyo-politika perspektifi ile nüfus üzerinde düzenleyici etkide bulunarak toplumun ekonomik, sosyal, siyasal refahı, güvenliği gerekçesiyle toplumsal alanın tüm boyutlarını düzenlenmeye çalışmaktadır (Foucault, 1993: 143).

Ülkemizde çocukluğun tarihsel gelişimine odaklanırken bu perspektifin göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Çocuk haklarının gelişimini değerlendirebilmek için ülkemizin geçirdiği siyasal ve toplumsal dönüşüm noktalarını ve bu değişimleri etkileyen tarihsel süreçleri ele almak gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Ülkemizde çocukluğa ve çocuk haklarına ilişkin algı ve bilincin geçirdiği dönüşümün dünyada modern toplum düzenine geçiş sürecinin etkilerinden bağımsız ele alınamayacağı bir gerçekliktir.

Türkiye özelinde “yeni çocukluk” anlayışının gündeme gelmesi, 19. Yüzyılın ikinci yarısına doğru hız kazanan modernleşme çabalarıyla paralellik göstermektedir. Siyasal ve toplumsal yaşamdaki gelişmeler, dönemin çocukluk ve yetişkinliğe ilişkin belirlenimlerini de büyük ölçüde dönüşüme uğratmıştır. Çocuk eğitimi ve terbiyesinin devletin geleceği ve garantisi olarak görülmesiyle çocuk özel bir ilgi alanı olarak ortaya çıkmış, çocuklar eski dönemin izlerini taşımayan yeni ve taze bellekleriyle değişimin gözdesi olmuşlardır (Öztan, 2011: 6-7).

1926’da kabul edilen, kadın ve erkeği yasalar önünde eşit hale getiren, kadına boşanma hakkı tanıyan, tek kadınla evlilik esasını getirerek resmi nikahı zorunlu kılan Medeni Kanun ile miras hukukuna yeni düzenlemeler getirilerek, yerleşik toplumsal cinsiyet algılarında kadının eğitim, sosyal ve siyasal yaşama katılımı lehine düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Bu kanunla evlilik ve aile düzeni ile ilgili önemli gelişmelerin yanı sıra çocukların iyi yetişmesi için ana ve babaya yasal yükümlülükler de getirilmiştir.

Cumhuriyet dönemi, geleneksel toplum düzeninden modern paradigmaya geçişte hedeflenen yeni toplum düzeninin inşası ve sürdürülmesinde kadın ve erkek rollerinin belirlenmesi sürecinde kişiyi şekillendirmeye en uygun dönem olarak çocukluk dönemine özel bir önem göstermiştir.

Cumhuriyet çocukları ve kadınlarının bu süreçte erkeklerden daha fazla ön plana çıkan bir inşa sürecine konu olmaları, eğitim, siyasal ve sosyal haklardan gündelik yaşama kadar pek çok alanda kadın ve çocuğun konumunda önemli değişimleri gündeme getirmiştir. Bu sürecin çocuk hakları bakımından en önemli gelişmelerinden biri de ülke çocuklarına özgü bir ilk olarak 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramının ilanılmasıdır. Sembolik bir gün olarak her yıl resmi ve sivil törenlerle kutlanan bayram, kazanılan egemenliğin tüm toplum gibi çocukların da hakları ve geleceklerini etkileyecek bir süreç olduğunun farkındalığı ve çocuğa verilen değer bir ifadesi olarak önem taşımaktadır.

Elbette Cumhuriyet dönemi devrimlerinin toplumsal yaşamın tüm kesimlerine ve tüm çocuklara ulaştığını söylemek mümkün değildir. Daha çok kentlerde yaşayan toplum kesimlerine yansımaları görülen devrimler sürecinin kırsal toplum yapısına ulaşması devrin iletişim olanakları da düşünüldüğünde istenilen düzeye ulaşamamıştır.

Özta (2011: 6), modern çocukluk paradigmasına doğru evrilen toplumlarda tüm ebeveyn ve çocuklara fakat özellikle de kız çocuklarına ve annelerine ilave sorumluluklar yüklediğini belirtirken, eleştirel bir yaklaşımla ulus-devlet anlayışının yerleşmesinde müstakbel anneler olarak kız çocuklarına kendi namusları ile ulusun namusu arasında sıkı bir bağ olduğu anlayışının ve otoritenin yanılmazlığı, yol göstericiliği savının yerleştirildiğini ifade etmektedir.

Cumhuriyet dönemi, toplumsal yaşamın her alanda yeniden şekillenmeye başladığı bir süreç olarak özellikle kadınlar ve çocuklara hitap eden değerler sistemi ve çocuk eğitime ilişkin mesajların yoğun biçimde iletmeye çalışıldığı bir dönemdir.

Dönemin Türk Çocuğu ve Gürbüz Çocuk dergilerinde yer alan yazılarda çocukların yaşatılması, sağlıklı, sıhhatli tutulması konusuna dair yazıların oldukça geniş yer tuttuğu, çocuk bakımı konusunun aslen ailelerin denetiminde bir alan olmakla beraber devletin de bu konuda sorumlulukları olduğu vurgusu dikkat çekmektedir. Çocukların, yalnızca doğdukları aileye ait olmadığı aynı zamanda devlete ait oldukları fikri geliştirilerek, özellikle çocuk bakımı konusunda yapılan hataların önüne geçmek, yaşanacak olası çocuk ölümlerini engellemek ve çocuk bakımı konusunda başta anneler olmak üzere ebeveynleri, toplumu bilinçlendirmek amacıyla çeşitli uyarılarda bulunmaktadır (Başboğa, 2017: 9).

Cumhuriyet değerleri ve ideolojisinin somutlaşacağı toplumsal yaşamın inşası sürecinde çocuk gelecek nesillerin temelini oluşturması nedeniyle sağlıklı, gürbüz ve istenen değerleri içeren bir eğitime sahip vatandaşlar olarak tasarlanmaktadır. Burada çocuğun yararı bakımından olumlu neticelere yol açan dönüşümler yaşanmakla birlikte, ana çıkış noktasının çocuk hakları düşüncesinden ziyade bir milli mesele olarak görüldüğü söylenebilir. Olumlu gelişmelere rağmen çocuğa ilişkin bakış açısı ve yönelimdeki bu değişimlerin gerçek anlamda çocuk hakları temelli bir anlayışı temsil ettiğini söylemek mümkün görünmemektedir.

Toplumların yüksek hassasiyet göstermesi gereken çocuklardan bir kısmı da kuşkusuz aile ortamından uzak çocuklardır. Cumhuriyet döneminde korunmaya muhtaç

çocuklara verilen hizmetler toplumsal dayanışma biçimleri olarak cemiyet ve vakıflardan kamu kuruluşlarına doğru dönüşüme uğramıştır. Osmanlı'dan miras kalan Himaye-i Etfal Cemiyeti, Darüleytamlar ve Darülaceze gibi dayanışma örgütlenmeleri, kimsesiz ve yoksul çocukların himayesine dönük kurumlara dönüşerek faaliyetlerine devam etmeye başlamış, ancak çocukların himayesi noktasında hak temelli uygulamalara geçilmesi zaman almıştır.

1.1.3.2. Türkiye’de Çocuk Haklarının Tarihsel Gelişimi

Türkiye’de çocuk haklarının tarihsel gelişiminde dünyadaki gelişmelere paralel olarak 26 Eylül 1924’te Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün imzaladığı 1924 tarihli Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi, 1959 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi, Türkiye’nin 1990 yılında imzaladığı 1989 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi temel taşları oluşturmaktadır.

Ancak çocuk hakları tarihi açısından ülkemiz için farklı ulusal düzeyde adımlar da atılmıştır. Bunlardan biri Türk Çocuk Hakları Bildirisi’dir. Uluslararası Çocuk Hakları Bildirgeleri etkisinde hazırlanan bildiri, 28 Haziran 1963 tarihinde UNESCO Türkiye Milli Komisyonunca kabul edilmiştir. Altı maddeden oluşan bildiri de milli kimlik vurgusuyla Türk çocuklarının 16 yaşından önce resmi öğrenimden alıkonulamayacağı ve çalıştırılmayacağı vurgusu dikkat çekmektedir. Yurttaşlık hakları vurgulanan çocukların resmi öğrenimden ayrılmaları durumunda teknik ve mesleki beceriler kazandırılması noktasında devlete sorumluluk yüklenmesi de diğer önemli vurgudur. Bildiri günümüzde engelli tanımlamasının tercih edildiği özel gereksinime sahip çocuklara ilişkin olarak “sakat” çocukların iyileştirilmesi, yaşama zorluklarının giderilmesi ve kendi yaşamlarını kazanmaları konusunda yetiştirilmeleri için çocuğun korunmasına yönelik yasaların hazırlanıp çıkarılması gerekliliğine dikkat çekmektedir. Bildiri özellikle engelli çocukların toplumsal yaşama katılımını artırma noktasındaki vurgusuyla da önem taşımaktadır (UNESCO, 1963).

Çocuk haklarının gelişimine ilişkin Dünyaya paralel adımlar atılmasına rağmen sürecin oldukça yavaş ilerlediği, çocuk haklarının geliştirilmesi ve uygulanmasının ülkenin siyasal gündeminin yoğunluğu ve yetişkinlerin önceliklerine takıldığı yadsınmaz bir gerçekliktir.

Erdem (2004: 10), çocukların kurumlar eliyle koruma altına alınması süreçlerinde kimsesiz kız çocuklarının evlendirilme ya da evlatlık/besleme olarak görünmez alana terkedilme uygulamalarının neredeyse Cumhuriyet sonrası dönemde de devam ettiğini belirtirken, kimsesiz veya yoksul çocukların himayesi görünümünde bir tür kölelik olarak kabul edilen “besleme” uygulamasının ise 1963 yılında “Kölelik, Köle Ticareti, Köleliğe Benzer Uygulama ve Geleneklerin Ortadan Kaldırılmasına Dair Ek Sözleşme’nin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun” çıkana dek devam ettiğini vurgulamaktadır.

Besleme uygulamasının 1963 yılına kadar devam etmesine olanak veren ortam, Cumhuriyetle topluma tanınan vatandaşlık hakları, eğitim, sağlık, hukuk, dini yaşam alanında gerçekleşen devrimlerin çocuklara yansımada ciddi bir ihmali göstermektedir.

Bazı devletlerin anayasalarında çocuk hakları ayrı bir düzenleme alanı olarak ele alınırken, ülkemizin de içinde bulunduğu pek çok ülkede çocuk haklarının aile, gençlik, eğitim vb. başlıklar altında düzenlenmiştir. 1982 Anayasasının özellikle ilk haliyle çocuk hakları içeriği bakımından oldukça yetersiz bir anlayış sergilediği görülmekte, Anayasanın çocuk haklarını korumaktan ziyade, aile planlaması eğitimi ve uygulamasına odaklanan bir yaklaşımı sergilediğini görülmektedir (İpek, 2012: 153).

Türkiye’nin Birleşmiş Milletler önderliğinde 29–30 Eylül 1989 tarihleri arasında gerçekleştirilen Çocuklar İçin Dünya Zirvesi’nde imzaya açılan Çocuk Hakları Sözleşmesi’ni ilk imzalayan ülkelerden biri olduğu bilinmekle birlikte Sözleşme’nin yürürlüğe girmesi 2 Eylül 1990 tarihinde gerçekleşmiştir. Çocuk haklarının kabulü ile ilgili duyarlılığa rağmen hakların uygulanması, korunması ve geliştirilmesi bağlamında gerek yasal gerekse toplumsal düzlemde istenilen düzeye ulaşılamadığı bilinmektedir.

Türkiye’de çocuk hakları düşüncesinin gelişimi ve savunulmasında sivil toplum kuruluşlarının rolü büyüktür. STK’lar eğitim, sağlık, sosyal yaşam, engellilik, kadın sorunları, şiddet gibi farklı başlıklarda sorunlarla mücadele ederek toplumda çocuk haklarına ilişkin duyarlılığı, takip ve savunuculuk faaliyetlerini sürdürerek önemli bir itici güç oluşturmuştur. Meslek örgütlerinin çalışmalarında çocuk hakları temelli uygulamaları güçlendirme girişimleri de çocuk haklarının hayata geçirilmesine önemli katkı sağlamaktadır.

İnsan hakları ve çocuk hakları alanında çalışan STK'lar bir kısmı birbirinden bağımsız olarak yürüttükleri faaliyetlerini zamanla ortak çatılar altında sürdürmeye başlamışlardır. Bu örneklerden biri ilk başkanlığını Nüket Atalay'ın yaptığı Çocuk Hakları Komisyonu (ÇHK)'dur. 26 sivil toplum kuruluşunun katılımıyla 1993'te kurulan komisyon, Oğuz Polat başkanlığında sürdürülen çalışmalarla, 20 Mart 2001'de İstanbul'da "Türkiye Çocuk Hakları Koalisyonu" adı altında yeniden yapılandırılmıştır. Koalisyona katılan STK'lar, kendi faaliyetlerini yürütürken, ÇHK' da birlikte ulaşabilecekleri ortak hedefler belirlemiştir:

- Çocuk hakları konusunu gündemde tutmak üzere kampanyalar düzenlemek,
- Türkiye'de çocukların yaşadığı sorunları izlemek, medyanın çocuk sorunlarına anlayışla eğilmesine katkıda bulunmak,
- Uluslararası platformda Türkiye'yi ve Türk çocuklarını temsil etmek,
- Devletin politika üreten komisyonlarına ulaşım kanunların Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ile uyumlu ve çocuğun yararına olmasını sağlamak,
- Çocuk politikası oluşturmak üzere baskı grupları kurmak,
- Bilimsel çalışmaları desteklemek ortak hedeflerini belirlemiştir (Atalay, 2004).

Barolar, Tabip Odaları çatısı altında, insan hakları alanında çalışan kuruluşlar ve doğrudan çocuk hakları alanına yönelmiş STK'lar, çocuk haklarının geliştirilmesi ve uygulanmasına dönük çabalarıyla önemli bir paya sahiptir.

Türkiye'nin 17, 29 ve 30. maddelerine çekince koymak suretiyle kabul ettiği BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin sunduğu çocuk haklarının korunması ve geliştirilmesinde evrensel standartlara dayalı yaklaşım, ülkemizde çocuk haklarının yaşama geçirilmesinde önemli bir nitelik taşımaktadır. Sözleşme, çocuk haklarına ilişkin temel ilkelerin uygulamaya geçirilmesinde aksaklıklar olmakla birlikte çocuk koruma mevzuatı bakımından önemli gelişmelere zemin hazırlamıştır.

Bu gelişmeler ışığında Türkiye, çocukların çalıştırılmasının önlenmesine yönelik olarak, tüm sektörlerde çocuk işçiliğinin etkili biçimde yasaklanmasına ilişkin ulusal bir politika izlenmesini ve giderek çocuklarda çalışma yaşının, fiziksel ve ruhsal açıdan olgunlaşmalarıyla uyumlu biçimde yükseltilmesini amaçlayan İstihdamda Asgari Yaşla İlgili 138 Sayılı ILO Sözleşmesi ve 29 No'lu Zorla Çalıştırma Sözleşmesi'ni 1998 yılında onaylamıştır(<https://statik.iskur.gov.tr/tr/kurumumuz/mevzuat/ilo1.htm>,E.T.:16.09.2018).

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin korunmaya muhtaç çocukların bakımı ve korunması, haklarının güvence altına alınması konusunda düzenlemelere ek olarak 25 Mayıs 2000 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda kabul edilen ve imzaya açılan "Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile ilgili İhtiyari Protokol" ile "Çocukların Silahlı Çatışmalara Katılmalarına İlişkin İhtiyari Protokol" Eylül 2000'de New York'ta Birleşmiş Milletler Binyıl Zirvesi çerçevesinde 8 Eylül 2000 tarihinde ülkemiz tarafından imzalanmıştır.

"Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile ilgili İhtiyari Protokol" 19 Eylül 2002 tarihinde, "Çocukların Silahlı Çatışmalara Katılmalarına İlişkin İhtiyari Protokol" ise 4 Mayıs 2004 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Eylül 2012'de İletişim Prosedürü ile ilgili İsteğe Bağlı Protokol onaylandıktan sonra çocuklar, sözleşme ve diğer iki isteğe bağlı protokolde belirtilen haklarının ihlaliyle ilgili şikâyetlerini bireysel olarak bildirebilme hakkına sahip olmuştur (<http://www.unicef.org.tr/sayfa.aspx?id=24>, E.T.:17.09.2018).

17 Mayıs 2004 tarihinde, BM Çocuk Hakları Sözleşmesinin normlar hiyerarşisi bakımından kendisine aykırı düşebilecek ulusal düzenlemeler karşısında üstün konuma getirilmesi bakımından önemli bir anayasal düzenleme değişikliği yapılmıştır. Anayasa'nın 90. maddesinde yapılan bir değişiklikle, "Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır" hükmü getirilmiştir (http://www.mfa.gov.tr/cocuk-haklari-konusunda-turkiye_de-yapilan-calismalar.tr.mfa, E.T.: 17.09.2018).

Türkiye, Çocuk Hakları Sözleşmesinin izlenmesi ve kurumlar arası işbirliği çalışmalarının yürütülmesi amacıyla 2000/14 ve 2003/44 sayılı Başbakanlık Genelgeleri yürürlüğe konulmuş, 3/7/2005 tarihli ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu ve diğer ilgili mevzuat hükümleri ile çocuk hakları, bu hakların izlenmesi ve kullandırılması konularında düzenlemeler yapılmıştır (Çocuk Hakları İzleme ve Değerlendirme Kurulu, 2012).

Çocuklarla ilgili yasal süreçlerde önemli bir rol oynayan 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunuyla korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocukların korunması, haklarının ve esenliklerinin güvence altına alınması amaçlanmıştır (Madde 1). Kanun, insan hakları düşüncesi kapsamında ortaya koyduğu temel ilkelerin yanı sıra, soruşturma

ve kovuşturma sürecinde çocuğun durumuna uygun özel ihtimam gösterilmesi, çocuklar hakkında özgürlüğü kısıtlayıcı tedbirler ile hapis cezasına en son çare olarak başvurulması, tedbir kararı verilirken kurumda bakım ve kurumda tutmanın son çare olarak görülmesi, çocukların bakılıp gözetildiği, tedbir kararlarının uygulandığı kurumlarda yetişkinlerden ayrı tutulmaları ve çocuklar hakkında yürütülen işlemlerde, yargılama ve kararların yerine getirilmesinde kimliğinin başkaları tarafından belirlenememesine yönelik önlemler alınması (m. 4) gibi çocuğun gelişim ve ihtiyaçlarına uygun koruyucu, önleyici tedbirlere yer vermektedir (ÇKK, 2005).

2010 yılında yapılan bir diğer değişiklikle Anayasa'nın 41. maddesinin başlığı "Ailenin Korunması ve Çocuk Hakları" şeklinde yenilenmiş, her çocuğun, korunma ve bakımdan yararlanma hakkı, yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça anne ve babasıyla bir arada yaşama hakkı güçlendirilmiştir. 61'inci maddeye, Devletin her türlü istismar ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alma yükümlülüğü eklenmiştir (T.C. Anayasası, 1982).

Anayasada çocuk hakları vurgusunun gelişimini sağlayan süreçler, Çocuk Hakları Sözleşmesi'nden kaynaklanan yükümlülükleri çerçevesinde, çocuk hakları uygulamalarının izlenmesine ilişkin süreçlerle ilgili önemli yükümlülüklerden ayrı değerlendirilemez. Bu bağlamda 26 Mayıs 2000 tarih ve 2000/14 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile Çocuk Hakları Sözleşmesinin ilke ve hükümlerinin uygulanması ve izlenmesinden 11 Ocak 1995 tarihli Başbakanlık Genelgesi uyarınca, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) Genel Müdürlüğü koordinatör kuruluş olarak belirlenmiştir (http://www.mfa.gov.tr/cocuk-haklari-konusunda-turkiye_de-yapilan-calismalar.tr.mfa). 2011 yılında SHÇEK'in lağvedilerek personel ve mal varlığıyla Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na devredilmesiyle sosyal hizmetleri yürütmekle sorumlu yeni bakanlık çocuk haklarının izlenmesiyle ilgili çalışmalar konusunda yükümlü hale gelmiştir.

Bu anlamda çocuk hakları alanında önemli bir rol üstlenen Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı çocuk koruma politikaları kapsamında, kurum bakımı altındaki çocukların yaşam standartlarının iyileştirilmesi ve kurum bakım hizmetlerinin çocuk yararına şekillendirilmesi konusunda önemli bir misyon kazanmıştır.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın çocuk haklarının uygulanmasına ilişkin izleme ve değerlendirme yükümlülüğü kapsamında Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü

çatısı altında 2011-2015 dönemini kapsayacak şekilde hedefler belirlenen Türkiye'nin ilk Çocuk Hakları Strateji Belgesini hazırladığı bilinmektedir. BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin genel ilkelerini de içeren 2012 yılında onaylanan Strateji Belgesinin amaçları, "çocuğa saygı kültürü", "çocuk katılımı", "kişisel hak ve özgürlükler", "çocuk haklarının öğretilmesi; bilim, sanat ve spor eğitimi", "çocuğun sağlığı ve sosyal güvenliği", "aileye ve çocuğa yönelik özel koruma hizmetleri", "çocuk adaleti sistemi", "çocuk dostu medya" ve "etkin bir denetim, izleme ve değerlendirme sistemi kurmak" başlıklarını içermektedir (ASPB, 2013-2017: 18-41).

Bakanlığın hali hazırda çocuk hakları izleme ve değerlendirme hedefleri ve projeleri hayata geçirmesiyle ilgili istenen sonuçlara ulaşamadığı yönündeki eleştiriler genel olarak engelliler, toplumsal cinsiyet eşitliği, kalkınma, eğitimde şiddetin sonlandırılması, çocuk işçiliği ve insan ticareti ile mücadele konularını kapsayan eylem planları arasında kurumlar arası iş birliği çalışmalarına rağmen çocuklara sunulan hizmetlerde istenen standartlara ulaşamadığı yönündedir. Uluslararası Çocuk Merkezi, 27. yılında çocuk haklarının durumuna ilişkin açıklamasında, çocuk hakları konusunda bilgi ve farkındalığın artışına dikkat çekerken, çocukların istismardan korunması, engelli çocukların haklarına saygı, çocuğa karşı şiddet, zorbalık, internette çocukların güçlendirilmesi gibi konularda kamusal bilgi kampanyalarının yeterli olmadığını belirtmektedir (<http://www.icc.org.tr/icerik.php?id=25&kid=162>, E. T.: 12.07.2018).

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle 10 Temmuz 2018 tarihi itibarıyla Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı olarak yeniden yapılanmasıyla, çocuk haklarının korunması, geliştirilmesi ve izlenmesi görevi Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü hedefleri arasında varlığını sürdürmektedir.

2013-2017 Ulusal Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı çerçevesinde hedeflenen çocuk haklarının geliştirilmesi ve uygulanmasını destekleyen ülkemizce imzalanan diğer sözleşme ve protokoller ise;

- Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi ve bu Sözleşme'ye Ek Protokol.
- Avrupa Konseyi Çocuk Haklarının Uygulanmasına Dair Avrupa Sözleşmesi.
- Çocuk İstihdamına İlişkin 138 ve 182 sayılı ILO Sözleşmeleri.

- BM Sınır aşan Suçlarla Mücadele Sözleşmesi'ne Ek Başta Kadın ve Çocuk Ticareti Olmak Üzere İnsan Kaçakçılığının Önlenmesi, Bastırılması ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol olarak sıralanabilir.

Dünyada ve ülkemizde çocuk haklarına ilişkin sözleşme, bildirme, belge ve örgütlenmeler çocuklarla ilgili yasal süreçler, kurumsal hizmetler ve toplumsal yaşamda çocuk haklarının geliştirilmesi bakımından tartışılmaz öneme sahiptir. Ancak tüm bu çabalar, Dünyada ve ülkemizde çocukların kendilerine özgü fiziksel, zihinsel, ruhsal ve sosyal özelliklerini geliştirebilecekleri bir ortamın yeterince sunulamadığını göstermektedir. Bu bakımdan çocuk hakları temel değerleri içeriğinin gerek akademik gerekse kurumsal ve toplumsal düzlemde daha çok tartışılıp, irdelenmesi toplumumuzda çocuk haklarının gelişimi ve hayata geçirilmesi adına önemlidir.

1.2. ÇOCUK HAKLARINA İLİŞKİN KURAMSAL ÇERÇEVE

1.2.1. Çocuk Hakları ve Hak Temelli Sosyal Hizmet

“En iyi ve en bilge ebeveynin kendi çocuğu için isteyeceği şey ne ise aynı şeyi toplum bütün çocuklar için istemelidir” (John Dewey)

Sosyal hizmet, dünyada ve Türkiye’de temeli sosyal dayanışma ve hayırseverliğe dayanan, sosyal adaleti sağlamaya dönük çabaların kurumsallaşması süreciyle şekillenen bir alandır. Sosyal hizmet alanının meslekleşme sürecinin 19. yy.’da Batı’da başlayan büyük toplumsal dönüşümlerin -Sanayileşme hareketleri, 1. Dünya Savaşı, 1930 Ekonomik Krizi, insan hakları hareketleri gibi- etkisiyle biçimlendiği bilinmektedir. Bu nedenle kapitalizmin bir ürünü olarak da tarif edilen sosyal hizmet alanı, sosyal adaleti devlet eliyle sağlamanın bir aracı olarak ortaya çıkmıştır. Sanayi Devrimi ve kentleşmenin yoğunlaşmasıyla sosyal hizmet alanının yoğun bir biçimde meşgul olduğu yoksulluk temel sorununun devlet eliyle çözülmesi anlayışı, vatandaşlık hakkı temelinde bir yaklaşımı gerekli kılmıştır.

Toplumsal ve dini dayanışma biçiminden “hak” temeline dönüşüm sürecinde sosyal hizmet yardımının temelini, insan haklarının korunması, geliştirilmesi, uygulanması ve sosyal adaletin gerçekleştirilmesi hedefi oluşturmaktadır. Bu bağlamda sosyal hizmet ilişkisi, insan hakları korunamamış ve sosyal adaletten yararlanamamış

hizmet alanlar bakımından bireysel sorunlar temelinden yapısal sorunlar temeline dönüşmüştür (Küçükkaraca, 2013: 92).

Sosyal hizmet alanının dayandığı en temel değer insanın doğuştan değerli bir varlık olduğu anlayışı, ona insan hakları alanını kapsayan bir perspektif kazandırmıştır. Engelli hakları, kadın hakları, çeşitli özellik ve tercihlerinden dolayı eşitsizliğe maruz kalan grupların hakları ve çocuk haklarının korunması, hayata geçirilmesi ve geliştirilmesini sağlamak, sosyal hizmet alanında çalışan profesyonellerin mesleki hedefi haline gelmiştir.

Sosyal Hizmet Uzmanları Ulusal Birliği (NASW) ve Uluslararası Sosyal Hizmet Okulları Birliği (IASSW) çatısı altında 63 üye ülkenin katılımıyla oluşturulan 1957 yılı sosyal hizmet tanımlaması; bireyin topluma adaptasyonu için sistematik çalışma ve hizmet alanla iş birliğine vurgu yaparken; 2000 yılındaki tanımlama güçlendirmeye vurgu yaparak, “*insan hakları ve sosyal adalet prensipleri sosyal hizmette esastır*” ifadesini tanımlamaya katmıştır. Mesleki değerler, ilkeler bağlamında evrensel bir nitelik kazanan sosyal hizmet alanının tanım içeriğinde “hak” temelli uygulama vurgusu yıllarla birlikte daha da belirginleşmiştir.

2014 yılında Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu (IFSW) Genel Kurulunda ve Uluslararası Sosyal Hizmet Okulları Birliği (IASSW) Genel Kurulunda onaylanan yeni tanımlama ise yaklaşık 110 ülkenin katılımıyla onaylanmış içerik olarak daha evvelki tanımları da kapsayan bir nitelik taşımaktadır:

“Sosyal hizmet, sosyal değişme ve kalkınmayı, sosyal içermeyi, insanların güçlendirilmesi ve özgürleşmesini hedefleyen uygulama temelli bir meslek ve akademik bir disiplindir. Sosyal adalet, insan hakları, ortak sorumluluk ve farklılıklara saygı sosyal hizmet için temeldir. Sosyal hizmet mesleği, insan ve toplum bilimleri ve yerel bilgiden oluşan eklektik bilgi temeli aracılığıyla insan refahını iyileştirmek için bireyleri ve sistemleri bir araya getirir. Sosyal hizmet, sosyal bilimler, beşeri bilimler ve yerli bilgi teorileri ile desteklenen sosyal hizmet, yaşam zorluklarını ele almak ve refahı arttırmak için insanları ve yapıları birleştirir. Yukarıdaki tanım ulusal ve / veya bölgesel seviyelerde yükseltilebilir” (<https://www.ifsw.org/> E.T.: 18.12.2019).

Sosyal hizmetin bilgi, beceri ve değer temelli bir disiplin olarak insanın doğuştan gelen değerine ve onuruna saygı gösterme, farklılıklara saygı, insan haklarına dayalı ve

sosyal adaleti gerçekleştirme hedefiyle hak perspektifini yardım edici meslekler arasında en gcl Şekilde vurgulayan bir konumdadır.

Queensland Sosyal Hizmet Konseyi, insan haklarına dayalı bir politika bilincinin önemine vurgu yaparak sosyal hizmet uygulayıcıları için sekiz temel ilke belirlemiştir. Sosyal hizmetler alanında çalışan profesyonellerin bir taraftan dezavantajlı kişi, grup ve toplulukların haklarını savunma, öte taraftan da bu hakları kısıtlayıcı politika ve yasalarla mücadele etme rolleri düşünüldüğünde; kişilerin insanca yaşama olanaklarının gerçekleşme koşullarını sağlayıcı ve bütün kişileri kapsayıcı bir politika ortamında daha az etik ihll ve etik sorunla karşılaşılacağı söylenebilir. Bu ilkeler;

- Kapsayıcı sosyal ve ekonomik politika oluşturmak,
- Politika ve uygulama için temel referans noktaları olarak insan hakları belgelerine dayanmak,
- Bilgiyle ve yaşam deneyimiyle Őekillenmiř bir uygulama yapmak,
- Önleme ve erken müdahale üzerine odaklanmak,
- Kişi merkezli politika ve uygulamaya odaklanmak,
- Hizmetten yararlananların yaşamlarını etkileyen politik kararlar hakkında bilgilendirilmesini sağlamak,
- Yerel tepkileri ihtiyaca göre etkin bir Şekilde bilgilendiren topluluklar.
- Uygulamada planlama ve etkiyi ölçmek için verilere zamanında erişimin sağlanması olarak belirtilmektedir (Acar, oban ve Polat, 2017: 20).

IFSW'nin sosyal hizmet alanında çalışan profesyonellere bir rehber sağlamak amacıyla oluşturduğu etik ilkeler kılavuzu doğrudan mesleki uygulamaya dönük kapsayıcı ve temel ilkeler sunmaktadır. Kılavuzda yer alan 12 temel ilke sosyal hizmet alanında çalışan tüm meslek elemanlarına yönelik hak temelli bakış açısı çerçevesinde hazırlanmış bir rehber özelliği taşımaktadır:

“1. Her insanın kendine özgü bir değeridir ve bu değer onun saygı görmesini gerektirir.

2. Her insanın, başkasının hakkını ihlal etmemek koşuluyla, kendisini geliştirme hakkı ve toplumun gelişimine katkı verme sorumluluğu vardır.

3. Her toplum, yönetim biçimi ne olursa olsun, tüm üyelerinin en st düzeyde yararı için işlev görmeli; üyelerinin kendilerini geliştirmeleri için gerekli koşul ve olanakları sağlamalıdır.

4. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde ve kaynağını bu bildirdeden alan diğer uluslararası belgelerde ifade edilen, bireylerin ve grupların temel insan haklarına saygı gösterilmelidir.

5. Sosyal hizmet uzmanlarının kendilerinin yardımına ve tavsiyesine gereksinim duyan herkese (cinsiyet, yaş, özürlü olma, renk, ırk, toplumsal sınıf, dil, din, siyasal görüş ve cinsel tercih durumuna göre ayırım yapmaksızın) mümkün olan en iyi hizmeti sunar.

6. Sosyal hizmet uzmanları mesleki tutum, karar ve eylemlerinde sosyal adaletsizlikle mücadele eder. Bu nedenle: Özellikle incinebilir, baskı altındaki birey ve gruplarla birlikte ya da onlar adına toplumsal değişmeyi sağlamak için çaba gösterir; Öncelikle yoksulluk, işsizlik, ayrımcılık gibi toplumsal sorunlarda odaklaşır; Toplumsal sorunlara ilişkin bilinç ve duyarlılık düzeyinin yükseltilmesini amaçlar ve karar sürecine etkin katılımı sağlamak için çalışır.

7. Sosyal hizmet uzmanlarının nesnel olma, mesleki bilgi ve becerilerini geliştirme, uygulama yaptıkları alanlarda yetkin olma sorumlulukları vardır.

8. Sosyal hizmet uzmanları gizlilik, mahremiyet/özel hayatın korunması ve mesleki çalışmalarında elde ettikleri bilgiyi sorumlu bir biçimde kullanma ilkelerine uyar. Bu ilkelerle ülke mevzuatı arasında uyumsuzluk olduğu zaman bile gizlilik ilkesine bağlı kalır.

9. Sosyal hizmet uzmanları müracaatçılarıyla iş birliği içinde çalışır ve onları en üst düzeyde katılım için destekler. Müracaatçılarına çalışmalarının yararlarına ve olası risklerine ilişkin bilgi verir. Çalışmalarında öncelikle müracaatçıların yararını gözetir; bununla birlikte üçüncü kişileri de göz ardı etmez.

10. Sosyal hizmet uzmanları müracaatçılarından, sonuçları onların yaşamlarını etkileyebilecek eylemlerin belirlenmesinde, kendileriyle iş birliğine girmelerini ve sorumluluk almalarını bekler. Yasal zorlamanın gerekli olabileceği durumlarda, bir tarafın sorununun çözümü ilgili diğer kişilerin aleyhine sonuçlar doğuruyorsa, tarafların beyanları dikkatli bir şekilde değerlendirilmelidir. Ancak, sosyal hizmet uzmanlarından yasal zorlamanın kullanılmasını en aza indirmesi beklenir.

11. Sosyal hizmet uzmanları terörizm, işkence ya da benzer yollara başvuran kişi, grup, siyasal güç veya diğer güç odaklarına doğrudan ya da dolaylı bir biçimde destek vermez veya kayıtsız kalmaz.

12. Sosyal hizmet uzmanları, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği'nce hazırlanan Sosyal Hizmet Mesleğinin Etik İlkeleri ve Sorumluluklarını kabul eder ve etik temele dayalı olarak karar verir” (SHUDER, 2004:1-2).

Etik ilkeler 5. maddede de belirtildiği üzere mesleki çalışma, hiçbir ayırım gözetmeksizin insan hakları perspektifini uygulamaya aktarılması yönünde bir yaklaşımı içermektedir. Çocuklar bu metinde özel olarak belirtilmemekle birlikte 4. maddeyle kaynağını BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nden alan tüm belgeler ibaresiyle çocuk hakları sözleşmelerinde yer alan haklara saygılı bir uygulama yapılması gerekliliği belirtilmiştir.

Tüm bu tanımlamalar ve ilkeler üzerine mesleki açıdan evrensel bir ortaklık oluşmuş gibi görünse de sosyal hizmet uygulamalarını belirleyen sosyal politikalar ve ülkelerin kendine özgü siyasal yapıları nedeniyle mesleki uygulamalar noktasında ülkeler ve toplumlar arası farklılıklar oluşmaktadır. İnsan haklarını temel alan bir sosyal hizmet uygulamasının gerçekleşmesi adına gösterilen çabalar, ilke ve kılavuzların uygulamaya hangi ölçüde aktarılabilirdiği konusu tartışmalı ve araştırılmaya ihtiyaç duyulan bir durumdur. Özellikle sosyal hizmet alanında çalışmakta olan, çoğunluğu hak ihlallerine dayalı bireysel, toplumsal sorunların çözümüne dönük müdahale ve önleyici çalışmalar yürüten meslek elemanlarının hak temelli uygulama konusundaki bilgi, farkındalık ve beceri durumları hakların korunması ve hayata geçirilmesinde hayati önem taşımaktadır.

Türkiye’de sosyal yardımlaşmanın vakıf, dernek tipi sosyal örgütlenmelerle gönüllülük esasına dayalı olarak gerçekleştirildiği köklü bir geçmişe sahip olması, sosyal hizmetlerin dini, insani örgütler ve hayırseverler eliyle yapılması geleneğini beraberinde getirmiştir. Bu süreç özellikle çocuklar açısından ele alındığında geçmişte ve günümüzde denetimden ve çocuk yararından uzak uygulamalara sebebiyet vermiştir. Geleneksel uygulamalarla çocuklara sunulan hizmetlerin ihtiyaç ve hayırseverlik temelinde yürütülmesinin içerdiği riskler bakımından sosyal hizmet alanının kurumsallaşması, hak temelli uygulamaların gelişimi bakımından önemli bir süreç olmuştur.

Sosyal hizmet alanının gelişimi ve çocuk hakları alanındaki gelişmelere paralel olarak ortaya çıkan hak temelli uygulamalar, ihtiyaç temelli uygulamalardan farklı olarak hizmetleri gönüllülük ve hayırseverlik esaslı olmaktan çıkarıp yasal haklar düzlemine oturtmaktadır. İhtiyaç temelli yaklaşım ve hak temelli yaklaşım arasında farkı bu bağlamda ele aldığımızda, ihtiyaç temelli yaklaşımın hesap verilebilirlik özelliği taşımadığını ve devletler açısından yasal bir zorunluluk içermediğini görmekteyiz. Hak

temelli yaklaşım ise hak sahiplerini haklarını elde etmeleri ve savunmaları için cesaretlendiren ve ihtiyaç temelli yaklaşımın hayırseverliğe konu olan nesnesi olmaktan çıkıp yasal haklarını isteyen bireylere dönüşmesini ifade etmektedir (Save the Children, 2005).

Çocukların evrensel anayasası olarak kabul edilen Çocuk Hakları Sözleşmesi, devletlere çocukların sosyal, kültürel, ekonomik, siyasi ve sivil haklarının korunması sorumluluğunu yüklerken; hükümetleri, hem resmi görevliler hem de aile ve toplum nezdinde çocuğa yönelecek her türlü ihmal ve istismardan korumakla yükümlü kılmaktadır (Şirin, 2011).

Çocuklar, gelişim özellikleri, toplumsal statü ve güç ilişkileri bakımından hak temelli uygulamayı çoğunlukla talep edemeyen bir konumda olmaları nedeniyle öncelikle ebeveynleri, sonra da eğitim, sağlık ve sosyal hizmetler gibi sistemlerin, çocuklarla çalışan meslek gruplarının ve hükümetlerin desteğine ihtiyaç duymaktadır.

Hak temelli yaklaşım, yalnızca olumsuz koşullardaki çocukların ihtiyaçlarını karşılamaya dönük hizmetleri değil, hak ihlallerinin önüne geçmeye dönük çalışmaları ve çocuk hakkı ihlallerini önleyecek yapısal değişikliklerin gerçekleştirilmesi yönünde çabaları da içermektedir. Bu bağlamda hak temelli yaklaşımı etkin kılmamanın ilk adımı, çocuklara ve haklarına net bir biçimde odaklanmakla başlar. Ayrım yapmaksızın hak ihlaline uğramış ve çoğu marjinalize olmuş çocuklara destek sunmak ve yasal, politik düzenlemeler ve uygulamalarda hesap verilebilirliğin güçlendirilmesi için yetişkin tutum ve davranışlarında değişime yönelik çalışmaları içerir. Hak sahiplerinin (çocuklar, yetişkinler ve sivil toplum gibi) haklarını talep etme noktasında güçlendirilmesi, toplumun çeşitli katmanlarında çocuk katılımının tanıtılması, kısa ve uzun dönemli planlamaların çocuğun yüksek yararına dayanarak düzenlenmesi ve hak temelli ortak hedefler doğrultusunda başka ülkeler ve hükümet dışı organizasyonlarla iş birliği kurulması da hak temelli uygulamanın önemli unsurlarıdır (Theis 2003'ten akt.; McCallin, 2008: 160).

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (BMİHYK) 'Hak temelli' yaklaşımı tanımlarken beş kurucu unsura işaret etmektedir. Bu unsurlar; haklarla bağlantı, hesap verebilirlik, güçlendirme, katılım ve ayrımcılığın önlenmesiyle birlikte savunmasız gruplara özen gösterilmesi (Mackreath ve Sağnıç, 2017: 12) olarak ifade edilmektedir.

Hak temelli yaklaşımın unsurları çocuk hakları temel değerlerine dayanarak uygulama yapmanın insan hakları ve “çocuğun yüksek yararı” bağlamında önemini vurgulamaktadır.

Sosyal Hizmet ve Çocuk Hakları BM Profesyonel Eğitim Kitabı, sosyal hizmet alanında çalışan sosyal çalışmacılara çocuk hakları perspektifiyle çalışma konusunda bir rehber sunarken hak temelli uygulamanın beş yapı taşını şöyle sıralar:

- Çocukların olgunlaşmakta olan insanlar değil, hali hazırda tamamlanmış birer birey olduğunun kabul edilmesi.
- Çocukluk döneminin kendi döngüsü içinde değerli olduğunun ve bu dönemin sadece yetişkinliğe doğru giden bir aşama olarak görülmemesi bilincinin oluşması.
- Çocukların kendi yaşamlarının aktif ajanları olduğunun kabul edilmesi.
- Çocukların yaşa bağlı ayrımcılığa maruz kalarak yetişkinler tarafından daha az dikkate alındığı gerçeğinin kabul edilmesi,
- Sosyal hizmet alanında çalışan meslek grupları bebek ve çocukların, fiziksel güç bakımından zayıf olmaları, statüleri ve özellikleri nedeniyle yetişkinlere bağımlı olmalarının getirdiği kırılganlığa işaret etmeleri gerekliliği üzerinde durur. Sosyal hizmet alanında çalışan meslek gruplarının, çocukların yetişkinlerden gelen baskılara karşı koyma gücü, deneyim ve psikolojik kapasite bakımından sınırlı olduklarının bilincinde olması gerektiği belirtilir (SHUDER, 2011: 7-8).

İnsan/çocuk hakları temel değerlerine dayanan bu ilkeler, yalnızca sosyal çalışmacıların değil, çocuklarla çalışan tüm meslek elemanlarının bilgi ve farkındalık içinde olması gereken ilkeleri ifade etmektedir. Devlet mekanizmasının siyasal ve toplumsal inşa sürecine ilişkin politikalarının içeriğinde hak temelli ve “çocuğun yararı” düzleminde bir bakış açısını hedeflemesi ve sorun alanına çocuk hakları perspektifiyle yaklaşan, çocuklar açısından bakabilen meslek gruplarının varlığıyla mümkün olabilir. Toplumda çocuk haklarına yönelik bilincin geliştirilmesini sağlayacak eğitim ve hizmetlerin geliştirilmesine dönük çalışmalar ve sosyal hizmet alanında çalışan meslek elemanlarının çocuk hak ihlallerine dair bilinç ve becerilerinin yetkinleşmesi hayati önem taşımaktadır. Ülkemizde çocukların bugün hali hazırda yakıcılığı devam eden çocuk işçiliği, erken yaşta evlilik, çeşitli boyutlarda aile içi şiddet, ihmal ve istismarlara maruz

kalmasının önlenmesi bakımından disiplinler ve kurumlararası işbirliğiyle etkili sosyal politikalar ve eğitim çalışmalarına duyulan ihtiyaç devam etmektedir.

1.2.2. Çocuk Haklarına İlişkin Yaklaşımlar

Çocukluk döneminin sınırları, nitelikleri ve çocuğun sahip olması gereken haklar konusundaki tartışmalar çocuk hakları tarihinin gelişimine bağlı olarak iki temel yaklaşımı gündeme getirmiştir. Korumacı (paternalist) ve özgürleştirici (liberalist) yaklaşım olarak sınıflandırılan bakış açılarının ilki geleneksel bakış açısını temsil etmektedir.

Korumacı yaklaşım, çocukların zihinsel yapısı, olayları anlamlandırma ve tepkilerinin yetişkinlerden farklı olduğu görüşüne dayanmaktadır. Bu nedenle çocukların çeşitli çevresel faktörlerden özel olarak sakınılması gerektiği düşünülmektedir. Bu süreçte yetişkinlere düşen, çocukları korumak amacıyla, onların yerine tercihlerde bulunmak, haklarını onlar adına kullanmak, onlar adına "doğru kararları" almaktır (Şirin, 2010). Bu yaklaşım modern çocukluk anlayışını ve çocuk refahına ilişkin sosyal politika ve hizmetleri şekillendiren ana akım olarak etkisini sürdürmektedir.

Çocuk haklarına ilişkin ilk uluslararası belge niteliği taşıyan Cenevre Bildirgesi (1924) ile somutlaşan çocuğun korunmasına ilişkin sorumluluklar, aileler, yetişkinler ve devlete yüklenmektedir. Kökleri 19. yy'a uzanan çocuk koruma hareketinin orta ve üst sınıfın kurduğu hayır derneklerine dayandığı görülmektedir. 1893 yılında düzenlenen "Charities and Correction" adlı ulusal konferansın açılış konuşmasında bu yönelim "Suçlu öge oluşturmak için büyüyen bu sahipsiz küçükleri, hayatlarının mümkün olduğu kadar başındayken ele geçirmeliyiz" ifadelerinde korumacı yaklaşım açıkça yansımaktadır (Atılğan ve Atılğan, 2009: 7).

Korumacı yaklaşım, çocukluğa ilişkin üç tezle temellendirilmektedir. İlki çocukların kendi yaşamını tayin etmek için ihtiyaç duyulan bilgi, deneyim ve muhakeme yetisinden yoksun oldukları, ikincisi çocukların ilerleyen yaşlarda büyüklerinin onlar adına aldıkları kararların bilgeliğini idrak edecekleri, üçüncüsü ise ilk iki gerekçeye bağlı olarak çocukların yetişkinlere muhtaç ve onlar olmaksızın yaşamlarını sürdüremeyecek olmalarıdır (Franklin, 1993: 40-41).

Korumacı yaklaşım, yetişkinlerin ve devletlerin çocuklar için en iyi ve doğru olanı bildiği anlayışından hareketle çocuklar adına anayasal ve hukuki düzenlemeleri oluşturan,

bakım kurumları, sağlık ve sosyal hizmetleri şekillendiren hakim anlayış olmuştur. Ancak korumacı yaklaşım çocuk için karar verilirken çocukların katılımını yok saymakla eleştirilmiş, bu eleştirel yaklaşımlar çocuğa ilişkin özgürlükçü yönelimleri gündeme getirmiştir.

Özgürlükçü yaklaşım, çocuğun yetişkinler gibi sosyal ve siyasal haklara sahip olması ve kendisiyle ilgili karar alma süreçlerinde özerk ve katılımcı kılınması gerekliliğini savunur. Özgürlükçü bakış açısının çocuk hakları alanında gündeme gelmesinde dünyanın çeşitli ülke ve toplumlarında özgürlük, eşitlik düşüncesinin yükselişi ve hak arama mücadeleleri etkili olmuştur. 1955-1968 yıllarında Amerika'da ortaya çıkan, Martin Luther King'in öncüsü olduğu ve tüm dünyayı etkileyen Sivil Haklar hareketiyle ırksal, etnik gruplar ve azınlıkların haklarına yapılan vurgu ve feminist hareketlerin etkisi ve 1970'lerde eğitimin özgürleşmesini savunan Paul Freire gibi eleştirel yazarların da etkisiyle çocuk haklarını onlar adına kullanmayı öngören paternalist yaklaşıma ciddi eleştiriler yöneltilmiş, çocuğun kendi yaşamını belirleme (self deteminasyon) ve tüm insanlığı ilgilendiren konularda katılımcı olma hakkını savunan özgürleştirici yaklaşımlar öne çıkmıştır.

Haklar konusunda çocukların yetişkinler gibi özerk ve katılımcı olabileceğini savunan özgürlükçü yaklaşım, çocuğun haklarını kullanma noktasında sınırların nasıl belirleneceğine ilişkin tartışmaları da gündeme getirmektedir. Çocukların siyasete katılma, eğitime karar verme, ebeveynlerinde ayrılma, evlilik, cinsellik, sağlık ve daha pek çok konuda kendi kararlarını verirken ne ölçüde rasyonel davranabilecekleri, kendi yararlarını gözetip gözetemeyecekleri devam eden bir tartışma alanıdır. Çocuğun kendi kaderini tayin etme hakkı ve yüksek yararının ne ölçüde örtüşeceği tartışmalarına net bir cevap vermek mümkün görünmemektedir.

Bu noktada çocuk haklarına ilişkin gerçekçi bakış açısı, korumacı ve özgürleştirici yaklaşımların birbirini tamamladığı bir biçime doğru evrilmektedir. Korumacı yaklaşıma yönelik eleştirilerle güçlenen özgürleştirici hareketin etkisi, 1989 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde de kendini göstermektedir. Sözleşmede çocuklar, yetişkinlere tanınan temel haklar ve sosyal haklara sahip olurken, çocuğun yararını ve gelişimini gözetken koruyucu haklar da yer almaktadır (Atılğan ve Atılğan, 2009: 22-23).

Faydacı (pragmatist) yaklaşım olarak adlandırılan yaklaşıma ilişkin literatürün yetersizliğine vurgu yapan Erbay, faydacı yaklaşımın korumacı ve özgürlükçü bakış

açısını dengelemeye dönük anlayışı temsil ettiğini ifade etmektedir. Modernizmin çocuk kurgulamasının çocuğun sahip olduğu özgürlükleri kısıtlayan, koruma ve gözetim adı altında baskıcı uygulamalara dönüşen, yetişkinlerin tekelinde yetişen bir varlığa dönüştüğü yönündeki yorumlarda haklılık payı olmakla birlikte çocukların yaşayacağı korumasız bir özgürlüğün hak ihlalleri ve istismarlara kapı aralayacağı da göz ardı edilmemesi gerektiğini ifade etmektedir (Erbay, 2013: 9-10).

Bu bağlamda faydacı yaklaşımın öncelikli olarak çocukların yararı düşünülerek oluşturulmuş, hak temelli bir bakış açısını içerdiği anlaşılmaktadır. Koruyucu düzenlemelerin, çocuk hakları temel değerlerini ve çocuğun gelişimini gözetir nitelikte olmasına dikkat edilmeli ve çocuğun çıkarlarını üstün tutan hak temelli bir perspektifi yansıtmalıdır. Bu dengeleyici perspektifte “çocuğun yararı” kavramı ve yararın belirleyici unsurları, içeriği ve aktörleri konusu “hak” kavramı kadar tartışmalı olmakla birlikte, çocukların gelişimini ve özgürlüğünü istismar etmeden geliştirilecek bir bakış açısının mümkün kılınması tüm toplumlar için ulusal ve uluslararası bir çaba ve duyarlılık gerektirmektedir. Bu çabanın bir örneği olarak değerlendirebileceğimiz BM Çocuk Hakları Sözleşmesi, çocukların korunmasının yanına potansiyellerini ve katılım haklarını geliştirebilecekleri, çocuk yararını üstün tutan bir bakış açısını yansıtmaktadır. Sözleşmenin uygulanmasına ilişkin ek protokol ve kılavuzlarla çocuklara yönelik hizmet ve uygulamalarda hak temelli yaklaşımın geliştirilmesi çabaları devam etmektedir. Bu bağlamda sözleşmenin taşıdığı temel haklar içeriğinin irdelenmesi önem kazanmaktadır.

1.2.3. Çocuk Hakları Sözleşmesi ve Temel Değerleri

Çocuk hakları düşüncesinin somutlaştığı bir belge olarak Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, çocukların, insanlık ailesinin tüm üyeleri gibi doğuştan sahip olduğu haysiyetle birlikte eşit ve devredilemez haklara sahip olması gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Bu gerekliliğin dünyada adalet, özgürlük ve barışın temeli olduğunu belirtmektedir. Çocukların yaşama, sağlıklı büyüme, barınma, eğitim alma ve potansiyellerini sergileyebilecekleri fırsatlara açık ortamların yaratılması sürecini yetişkinler ve devletlerin sorumluluğuna yükleyen belge, çocukların fiziksel, duygusal, sosyal ve cinsel sömürüye karşı kanunlarla korunması gerekliliğini de vurgulamaktadır.

İnsan hakları ve hak kavramı üzerine çalışmalarıyla tanınan felsefeci İoanna Kuçuradi, kavramların içeriğinin bulanık olduğu durumlarda, herkes bu kavramı bildiğini

sanınca tehlikeli olmaya başladığına dikkat çekerken, “insan hakları” kavramının içeriği için benzer bir tehlike üzerinde durmaktadır. Kuçuradi, “korkarım insan hakları tehlikeli bir kavram olmuştur bile” derken, hak kavramının algılanışı konusundaki muğlaklığa rağmen herkesin diline dolanan, sıklıkla dile getirilen bir hak kavramına dikkat çekmektedir (Kuçuradi, 2011: 1). Bu tespit doğrultusunda “çocuk hakları” kavramı da sıkça kullanılan ve içeriği bilindiği kabul edildiğinden yeterince irdelenmeyen, bu nedenle de çoğunlukla metinler üzerinden varlığını sürdüren bir hal alma tehlikesi taşımaktadır. Çocuk hakları kavramının içeriği, temel değerleri nelerdir? Hakların toplumsal pratiğe aktarımı, nasıl algılanıp yaşatıldığı, mesleki uygulama süreçlerinde çocuk hakları temelinin etkililiğine dair içeriğin tartışılması önem kazanmaktadır. Hak ihlallerine maruz kalan çocuklara hak temelli uygulama yapmakla sorumlu meslek elemanlarının konuya bakış açıları ve görüşleri ne yöndedir? Tüm bu sorulara cevap arayacak çalışmaların, araştırmaların daha çok gündeme gelmesi, çocuk haklarının sadece sözleşmeler düzeyinde ve içeriği giderek muğlaklaşan bir kavram olmasından öte etkin bir şekilde uygulanmasına katkı sağlaması bakımından oldukça önemlidir.

Çocukların davranışlarını, tavırlarını belirleyen ulus, cinsiyet, toplumsal sınıf, barınma yeri, içine doğulan ve üyesi olunan toplumsal grup gibi konumlara sahip olduğu düşünüldüğünde, çocukların bu konumlar içinde “önemli başkaları”nın davranış ve tavırlarından etkilendikleri yadsınamaz bir gerçekliktir. “Önemli başkaları” çocuğa dünyayı tanıtırken, çocukları ödüllendirme ve cezalarla eğitirler (Elkin, 1995: 39-41). Elkin’in ifadeleri sosyolojik koşulların, sınıfsal konumlanmaların çocukların dünyaya ilişkin algılarını büyük ölçüde şekillendirdiği anlatmaktadır. Yetişkinler çoğu zaman çocukların dünyayı tanıma, sosyalleşme ve eğitim süreçlerinde, çocuğa ilişkin özellikler ve ihtiyaçlardan ziyade kendi menfaatlerini merkeze alarak yaklaşmaktadırlar. Bu da yetişkinlerin sorumluluğu ve duyarlılığı ölçüsünde gelişimi mümkün olan çocuk haklarının içeriği, gelişimi, korunması ve yaşama geçirilmesi sorununu gündeme getirmektedir.

Franklin (1993: 29), çocuk haklarını ve içeriğini tartıştığı eserinde çocuk haklarının bir yasal bir de manevi boyutu olduğunu ifade etmektedir. Yasal haklar uygulanabilirlik ve kanıt özellikleriyle manevi haktan ayrılmakta, yasal hak var olan yetkiyi tanımlarken manevi hak, ideale dair görüş belirtilen, uygun görülen ancak yasal tanınırlığı olmayan haklar boyutunu ifade etmektedir.

1989 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin yasal haklara yansımaları ve bağlayıcılığı sözleşmeyi çocuk hakları alanında temel bir referans noktası kılmaktadır. Sözleşmenin ilk maddesi 18 yaş altı her bireyi çocuk olarak kabul etmekte ve çocuk hakları konusunda kendinden önceki bildirgelere nazaran daha geniş bir perspektif sunmaktadır.

Sözleşmenin amacı, çocukların korunması için evrensel ilkeler belirlemek ve onları her türlü ihmal, istismar, kötü muameleden korumanın yanında çocukların potansiyellerini ve yeteneklerini geliştirecek programlar oluşturmak adına bir çerçeve sunmaktır (Onur, 1985: 65).

Sözleşme, çocuğun korunması/yetişmesinde ailenin sorumluluk ve rolünü güçlü biçimde vurgulamakla birlikte çocukları hak sahibi bireyler olarak tanımaktadır. Gelişim sürecinde yetenekleri doğrultusunda kimlik, özel yaşam, bilgilenme, vicdan, din, ifade ve örgütlenme özgürlüklerinin sağlanması gerekliliğini vurgulamaktadır (Flowers, 2010: 23).

Sözleşme, dünyadaki tüm çocuklar için fiziksel, zihinsel, ruhsal ve sosyal bakımdan iyilik hali, gelişim fırsatları ve güvenli bir yaşam için gereklilik ve yükümlülükleri ortaya koymaktadır. Sözleşme, ilkesel olarak dört temel üzerine oturmaktadır. Bunlar: yaşama gelişme, eşitlik-ayrım gözetmeme, çocuğun yüksek yararı ve çocuk katılımıdır.

Çocuk hakları ele alınırken Birleşmiş Milletler Çocuk Sözleşmesinde belirtilen 4 temel kriter gözetilerek yasa ve uygulamalar gerçekleştirilmektedir. Avrupa Konseyi Çocuk Hakları Stratejisinde de aynen gözetilen bu 4 kriter; çocuk haklarının hiçbir ayırım gözetmeksizin tüm çocuklara tanınması, çocuğun yüksek yararının ön plana alınması, çocuğun yaşama ve gelişme hakkının korunması ve çocuğun tüm düzeylerde karar alma süreçlerine dahil edilmesi ve fikirlerini ifade etmesinin teşvik edilmesi (Avrupa Konseyi, 2016-2021: 3-4) şeklinde sıralanmaktadır.

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde yer alan haklara dair temel sınıflandırma; yaşama hakkı, gelişme hakkı, korunma hakkı ve katılım hakları olarak dört başlıkta toplanmaktadır. Çocuk Hakları Sözleşmesi kapsamında yer alan haklar temel olarak üç başlıkta değerlendirilmektedir. Serozan (2017: 60), hukuksal açıdan sözleşmeye egemen olan üç temel ilkeyi; ayrımcılık yasağı, çocuk yararının üstünlüğü ve katılım ilkeleri olarak ele almaktadır.

Sözleşme, kendisinden önceki sözleşmelere göre oldukça kapsamlı bir içerikle çocuk haklarını belirginleştirmekte ve çocuğun korunmasına ilişkin evrensel sınırlar çizmektedir. (UNICEF, 2002: 1) Böylelikle çocukların ihmal ve istismardan korunmasında devletlerin hukuki düzenlemeler ve çeşitli hususlarda yaş sınırlarına yönelik evrensel standartlara dönüşümüne önemli bir katkı sunmaktadır. Çocuk Hakları Sözleşmesi, çocukların sahip olduğu haklar bakımından evrensel standartlar yakalamak için bir çerçeve sunmakla birlikte uluslararası kanun ve uygulamaları, gelenekleri aşan bir bağlayıcılığa sahip değildir. Sözleşmeye yöneltilen en temel eleştirilerden biri ülkelerin iç hukukuna dönüşmediği sürece uygulanabilir olmayışıdır. Ayrıca sözleşme, çocukluk yaşını belirleme konusunda da net bir çerçeve sunmaması nedeniyle eleştirilmektedir. (Hill ve Tishdall 1997'den akt. Erbay, 2013: 34-35).

Sözleşmeye yönelik bir diğer önemli eleştiri sözleşmenin oluşturulması noktasında çocuk hakları temel değerlerinden biri olan katılım hakkının gözetilmemiş olmasıdır. Çocukların sözleşmeyi oluşturma ve katkı sunma noktasında süreçte yer almamış olmasını ciddi bir çelişki olarak değerlendirilmektedir (Freeman, 2000: 282). Bu anlamda sözleşmenin ana metninde bir çocuk istismarı olarak bu çalışmanın temel sorun alanı olan erken yaş evliliklerin hukuki zeminini oluşturan evlilik yaşına dair net bir belirleme içermediği, ancak Birleşmiş Milletlerin kılavuz, ek protokol ve STK'larla iş birliği yaptığı çeşitli projelerle 18 yaş öncesi evliliklerin çocuk açısından bir hak ihlali olduğu vurgusunu yaptığı görülmektedir.

1.2.3.1. Çocuğun Yaşama ve Gelişme Hakkı

“Yaşama hakkı, evren-doğa-insan üçlüsüne ait “özgürlük” ten doğan; insan olarak "var olmak", insan onuruna layık olarak "kendini idame etmek", boyuna gelişen insan onuru kavramına paralel olarak, "var oluşu geliştirmek" olanağı, serbestliği, yeteneği, ayrıcalığıdır” (Savcı, 1980: 20).

Yaşama hakkı insanın varoluşunu teminat altına alan en temel hak olarak, tüm hakların başlangıcı durumundadır. Yaşama hakkı referans alındığında diğer haklar sonrasında gelen, ikincil haklar konumundadır. İnsana ait tüm hakların kullanımı ve varlığı yaşama hakkına bağlıdır. Bu yönüyle yaşama hakkı mutlak bir hak olarak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde (AİHS) dokunulmaz haklar ya da hakların sert çekirdeği olarak tanımlanan haklardan oluşmaktadır (Çiftçioğlu, 2013: 138).

Türk Medeni Kanunu'nda henüz doğmamış olan bir bebeğin sağ doğması koşuluyla ana rahmine düştüğü andan itibaren “hak” ehliyetine sahip olabileceği belirtilmektedir (Akyüz, 2000: 365). Kanununun 28. maddesi; “kişilik, çocuğun sağ olarak tamamıyla doğduğu anda başlar ve ölümlle sona erer” ifadesiyle kişilik haklarını doğumla başlatmaktadır (TMK, 2001).

Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası 17. maddesi; “Herkes, yaşama, maddî ve manevî varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir. Tıbbî zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz; rızası olmadan bilimsel ve tıbbî deneylere tâbi tutulamaz. Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tâbi tutulamaz.” ibareleriyle yaşam hakkına ve vücut bütünlüğünün dokunulmazlığına dikkat çekmektedir (https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2011.pdf, Erişim Tarihi: 17.04.2019).

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, 2. maddede yaşam hakkını bağımsız bir temel hak olarak tanımaktadır. 1959 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi, İlke 3 ile çocuğun doğuştan başlayarak bir isme ve vatandaşlığa hakkı olduğunu vurgulamaktadır. 1989 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 6. maddesi, taraf devletleri, her çocuğun yaşama hakkı olduğunu kabul etmesi (m6/1) çocuğun hayatta kalması ve gelişimi için mümkün olan azami çabayı göstermekle (m6/2) yükümlü kılmaktadır.

Yaşama ve gelişme hakkı; çocuğun varoluşunu fiziksel, ruhsal ve sosyal olarak gelişimine uygun şekilde sürdürebilmesidir. Var olmak insan için bir başlangıçtır, yaşamak ise gelişimi de kapsayan bir süreçtir. Bu nedenle çocuğun nasıl bir çevrede ve hangi koşullar altında yaşadığı, potansiyelini, yeteneklerini kullanmasına uygun olanaklara erişimi ve ruhsal olarak yaşamdan doyum almasını sağlayacak olanakların yaratılması bu hakkın pratiğe aktarılmasında sorumlu kişi ve mercilerin özen göstermesi gereken bir süreçtir.

Çocuğun yaşama ve gelişme hakkının içeriği; her türlü ihmal ve istismardan korunarak insan onuruna yakışır bir yaşam sürdürebilmesidir. Bu da çocuğun dünyaya gelişiyile birlikte fiziksel, zihinsel ve ruhsal gelişimine, yetenek ve potansiyellerine uygun şekilde yaşamını sürdürebildiği, çocuğun yararının gözetildiği bir bakış açısını gerekli kılmaktadır.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, çocuğun yaşama ve gelişme haklarını gerçekleştirebilmesi için aile, toplum ve devlete belli sorumlulukları yerine getirme yükümlülüğü getirmektedir. 4., 12. 13., 14., 19., 26., 27., 28., ve 31. maddeyle belirtilen hükümler çerçevesinde yaşama ve gelişme haklarının gerçekleşmesini sağlamak üzere sözleşmeyi kabul eden devletlere 7 kriter üzerinden görevler yüklendiğini belirtir Akyüz (2000: 367). Bu görevler temelinde devletler; çocuğu yetiştirmenin ilk önce ana-babaya ait olduğu esasından hareketle, onlara bu doğrultuda gerekli desteği sağlamayarak, her çocuğun doğuştan sahip olduğu yaşam hakkını tanımak, çocuğun yaşama ve gelişimini en geniş ölçüde güvence altına almakla yükümlü kılınmaktadır. Devletler, çocukların yaşamları süresince kendi esenlikleriyle bağdaşan, kendi öz kültürleriyle ilgili bilgilere ulaşma haklarını güvence altına alma konusunda da yükümlülük taşımaktadır. Devletlere yüklenen diğer bir sorumluluk ise eğitim ve sağlık hizmetlerine ulaşım ile ilgilidir. Çocukları mümkün olan en üst sağlık standardına ve eldeki en geniş sağlık olanaklarına ulaşma hakkını tanıyacak temel ve önleyici sağlık bakımı koşulları oluşturmak, halk sağlığı eğitimine ve çocuk ölümlerinin azaltılmasına önem vermek konusunda sorumludur. Eğitim hakkı bağlamında ise bütün çocuklara en azından temel eğitim düzeyinde ücretsiz ve zorunlu eğitim olanakları sağlamak ve çocuğun kişiliğinin ve becerilerinin, yetişkin olduğunda etkin bir yaşam sürmesini sağlayacak biçimde geliştirilmesine yönelik eğitimler vermek görevi de devletlerin sorumluluğundadır. Tüm bu görevlerin yanı sıra çocukların ruhsal ve zihinsel gelişiminde oldukça önemli bir role sahip, boş zaman, oyun, kültürel ve sanatsal etkinliklere katılma hakları konusunda gereken olanakların sunulması da devlete yüklenen görevler arasında yer almaktadır (ÇHS, 1989).

Yaşama ve gelişme hakkı ilkesi dar anlamda düşünülmemeli, çocuğun fiziksel, ruhsal ve sosyal gelişimini mümkün olan en üst düzeyde gerçekleştirebilmesine olanak tanınmalıdır. Çocuğun gelişimi yetişkinlik dönemine hazırlanma süreci olarak değil, kendine özgü özellik ve ihtiyaçları barındıran bir dönem olarak görülmelidir (Hodgkin ve Newell, 2007). Çocukluk döneminde çocuğun ilgi, yetenek, potansiyelini sergileyebileceği eğitim ve sosyal olanakların sağlanmasının yanı sıra yaşamıyla ilgili kararlara katılımının sağlanması, karar alma süreçlerinde yer alması, yani birey olarak kendini değerli hissedebileceği bir yaklaşım görmesi de ruhsal gelişimi bakımından oldukça önemlidir.

1.2.3.2. Eşitlik ve Ayrım Gözetmeme

Eşitlik ve ayırım gözetmeme ilkesi tüm bireyler için temel bir haktır. Pek çok sözleşme ve anayasa güvenilirlik ve meşruluğunu eşitlik ve ayırım gözetmeme ilkesine bağlı oluşundan almaktadır. Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası'nda eşitlik ve ayırım gözetmeme ilkesi, 10. maddede yer alan “Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir” ilkesiyle ifade edilmektedir.

Ancak eşitlik ilkesinin yasada bulunması gerçek anlamda eşitliği sağlayabilmek adına yeterli bir düzenleme olmamıştır. Toplumsal yaşamın getirdiği, ırksal, cinsler arası, engellilik, yaşa ve inanca dayalı ayrımcılık, toplumlarda sosyo ekonomik açıdan dezavantajlı gruplar yaratmıştır. Bu nedenle eşitliği gerçek zemine oturtabilmek, dezavantajlı durumda olan gruplara pozitif ayrımcılık uygulamalarını zorunlu kılmaktadır. Bu gerekliliğin Anayasamıza yansımaları 10. maddede gerçekleştirilen 2004 değişikliğiyle “Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür” (Ek fıkra: 7/5/2004-5170/1 md.) ve 2010 değişikliğiyle “Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz” (Ek cümle: 12/9/2010-5982/1 md.) ifadesiyle bir dizi ek cümleyle dezavantajlı gruplara dikkat çekilmektedir. Bu gruplar; “Çocuklar, yaşlılar, özürllüleri, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz” (Ek fıkra: 12/9/2010-5982/1 md.) ifadesiyle tanımlanmaktadır (T.C. 1982 Anayasası).

BM İnsan Hakları Komitesi 18. Nolu Genel Yorumu'nda ayrımcılık; “ayırma, dışlama, kısıtlama veya ırk, renk, cinsiyet, dil, din, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğum, siyasi veya diğer görüşlere dayalı olarak gerçekleştirilen ve bütün hak ve hürriyetlerin herkes tarafından tanınmasını ve kullanılmasını engelleyecek veya tanınmasını ve kullanılmasını sınırlandıracak ayrımcılığı kast etmektedir” ifadesiyle tanımlanmaktadır (Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi'nin 18 No'lu Genel Yorumu, 1989: 146).

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi, çocukları sırf yaşları küçük olmasından dolayı büyüklerin serbest tasarrufuna tabi bir nesne olmaktan çıkararak büyüklerle eşdeğer bir özne konumuna getirmeyi hedeflerken, çocukları yalnız yetişkinlerle değil, kendi aralarında da eşit tutmaktadır (Serozan, 2017: 60).

Çocukların haklarından söz ederken temel referans kaynağı olan BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde eşitlik ve ayırım gözetmem ilkesi, 2. maddede karşılık bulmaktadır: 2. maddenin 1. fıkrasında taraf devletlerin sözleşme'de yazılı olan hakları kendi yetkileri altında bulunan her çocuğa, kendilerinin, ana babalarının veya yasal vasilerinin sahip oldukları, ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasi ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler nedeniyle hiçbir ayırım gözetmeksizin tanıma ve taahhüt etme yükümlülüğüne vurgu yapılmaktadır. 2. fıkra ise taraf devletlere, çocuğun ana-babasının, yasal vasilerinin veya ailesinin öteki üyelerinin durumları, faaliyetleri, açıklanan düşünceleri veya inançları nedeniyle her türlü ayırma veya cezaya tâbi tutulmasına karşı etkili biçimde korumak adına gerekli tüm uygun önlemi alma yükümlülüğü getirmektedir (ÇHS,1989).

Ayrımcılık, BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde tanımlandığı şekliyle çocukların haklarından yararlanmalarını engelleyen önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocukların yetişkinlere bağımlı olarak görülmeleri, hiçbir siyasi güce sahip olmamaları ve karar alma süreçlerinden dışlanmalarıyla gerçekleşen doğrudan veya dolaylı şekilde sistematize olmuş ayrımcı uygulamalar nedeniyle çocuk haklarının hayata geçirilmesi zorlaşmakta, ihlaller gündeme gelmektedir. Toplumsal bir kategori olarak tüm çocukları etkileyen “yaşa bağlı ayrımcılık” başta olmak üzere, engellilik, cinsel yönelim ve cinsiyetleri nedeniyle çocuklar ayrımcı uygulamalara maruz bırakılmaktadır (İHOP, 2012: 3). Bu bağlamda çocukların yaşamlarını etkileyen süreçlere katılım hakkı noktasında yetişkinler tarafından sıklıkla yaşa bağlı bir ayrımcılığa maruz kalmasının yanı sıra çocuklar arasında da kız çocuklarının erkek çocuklarından daha dezavantajlı olduğu, cinsiyete dayalı ayrımcılık devam etmektedir. Özellikle Doğu, Güneydoğu ve kısmen kırsal bölgelerde kız çocuklarının eğitim, evlilik ve genel olarak yaşamına dair pek çok konuda söz hakkı tanınmayan erkek egemen bir yaklaşımla karşılaştığı bilinmektedir.

1.2.3.3. Çocuğun Katılımı

Demokrasinin temel unsurlarından biri olarak katılım kavramı, sosyal bilimlerde genel tanımlamayla; bir kararın hazırlanması, olgunlaştırılması, kabulü ve uygulanması aşamalarından biri, birkaçı veya bütününe, o kararlardan doğrudan ya da dolaylı olarak

etkilenecek kişilerin güçleri oranında katkıda bulunması olarak ifade edilmektedir (Demir ve Acar: 2002: 237).

Katılım kavramı siyasal ve toplumsal yaşam içinde formel veya informal pek çok örgütlenme biçiminde gündeme gelen bir ilkeyi ifade etmektedir. Demokratik süreçlerin olmazsa olmaz unsuru olarak bir karar alma, uygulama sürecinden farklı düzeylerde etkilenen tüm aktörlerin süreçte görüş bildirme, söz sahibi olma ve karar sürecine dahil olma hakkını ifade eden bir ilkedir.

Katılım, demokrasi ölçütlerinde bir standart ve inşa aracı olarak vatandaşlığın temel hakkıdır. Kişinin kendi hayatı ve içinde yaşadığı toplumun hayatını etkileyen kararların paylaşım sürecine atıfta bulunur (Hart, 1992: 5).

Çocuğun katılımı ise bir hak olarak ilk defa Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde yer almıştır. Demokrasinin günümüz toplumlarının ideal modeli oluşu ve sözleşmenin demokrasinin temel prensiplerine dayalı olarak ortaya konması katılım hakkının gündeme gelmesini gerekli kılmıştır (Akyüz, 2001: 14).

Sözleşme, çocuğun katılımına 12. maddede yer vererek, taraf devletlerin görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkına ve bu görüşlere çocuğun yaş ve olgunluk derecesine uygun olarak, gereken özenin gösterilmesi yükümlülüğünü yerine getirmesi gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Aynı madde, “çocuğu etkileyen herhangi bir adli veya idari kovuşturmada çocuğun ya doğrudan doğruya veya bir temsilci ya da uygun bir makam yoluyla dinlenilmesi fırsatı, ulusal yasanın usule ilişkin kurallarına uygun olarak çocuğa, özellikle sağlanacaktır” ifadesiyle çocuğun katılım hakkının güçlendirilmesine dair pratiği net bir biçimde ifade etmektedir. 13. madde çocuğun, düşüncesini özgürce açıklama hakkını, ülke sınırları ve biçime bağlı olmaksızın çocuğun seçeceği herhangi bir araçla gerçekleştirebileceğini belirtmektedir. 15. madde ise çocuğun katılımını dernek kurma ve barış içinde toplanma hakkıyla yetişkinlere özgü olduğu düşünülen örgütlenme ve düşüncelerini topluca ifade etme hakkına vurgu yapmaktadır. Bu hakkın kamu güvenliği veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması dışında sınırlandırılmayacağı da ifade edilmektedir (ÇHS,1989).

Sözleşmenin içerdiği haklardan henüz tüm çocuklar faydalanamıyor olsa da Çocuk Hakları Bildirgesi bir kâğıt parçasından ibaret bir sözleşme değil, çocuk haklarının var olduğunun evrensel kabulü ve bu haklara ulaşmanın ilk adımıdır. Günümüzde pek

çok ülke çocukların özel yardıma gereksinim duyduğu ve layık olduklarını kabul etmekte ve buna yönelik çalışmalar yürütmektedir (Akyüz, 2000: 14).

Türkiye’de çocuğun katılımına ilişkin bulgular içeren önemli çalışmalardan biri, Kağıtçıbaşı’nın “Türkiye Çocuğun Değeri Araştırması”dır. Yaklaşık 30 yıllık bir süreci kapsayan çalışma, çocuğun katılımına bakış konusunda çarpıcı veriler sunmaktadır. Geleneksel yapıyı temsil eden kırsal ve düşük sosyo ekonomik seviyeye sahip ailelerde bağımlılık aile modelinin geçerli olduğundan bu aile tipinde çocuğun maddi ihtiyaçlar ve yaşlılık dönemi güvencesi olarak görülme yaklaşımının yaygındır. Bu aile modelinde çocuğun aile bağımlı, itaat yönelimli olması tercih edilmektedir. (Erol ve Aloğlu, 2017: 80). Çocuğun özerk, kendi kararlarını verebilen bireyselliği yüksek kişiler olması makbul görülmemektedir. Bu bağlamda çocuğun katılımının bazı aile yapılarında neredeyse yok sayılmaktadır. Bu karşılaştırmalı araştırma, toplumumuzun çocuğun katılım hakkı bakımından daha bilinçli, demokratik aile modellerinin gelişmeye başladığını gösterir niteliktedir. Ancak ülkemizde geleneksel aile modelinin, otoriter yaklaşımın sürdürüldüğü aile yapılarında ne yazık ki çocuğun bir ekonomik değer ve yaşlılık güvencesi olarak algılanma yönündeki eğilimi devam etmektedir.

Çocuk katılımının sözleşmeler ve kanunlar düzleminden uygulamaya aktarılması süreci, çocuğun katılımının gerek kurumlar gerek toplum nezdinde tanınması ve gelişimi bakımından önemlidir. Toplumumuzda bu konudaki farkındalığın yeterince gelişmediği, yetişkinlerin ve haklarını kullanması beklenen çocukların pek çok konuda bireysel veya toplu görüş bildirme haklarının varlığından haberdar olmadıkları görülmektedir.

Ülkemizin çocuğun ifade özgürlüğü ve katılım konusundaki toplumsal ve siyasal geçmişine kıyasla günümüzde çocuğun katılım hakkı daha fazla önemsenmekle birlikte aile, okul, sosyal yaşamda ataerkil kültürün devam ettiği yapılarda yetişkinlerin çocukların katılım hakkını yok saymaya devam ettiği bilinen bir gerçekliktir. “Çocuksun, senin aklın ermez”, “Büyüklerinin işlerine karışma”, “Biz senin için en iyisini biliriz” yaklaşımı yaşamın pek çok alanında çocukların katılımını sınırlandırmakla birlikte kız çocuklarının ev, okul, aile, sosyal yaşam ve çocuğun yaşamını etkileyen kararlara katılımını çok daha trajik bir biçimde yok saymaktadır. Örnek, geleneksel kültürümüzden derlediği örneklerde bu durumu çarpıcı bir biçimde ortaya koymaktadır. Erkek çocuklara; her önüne gelenle konuşmaması, yaramaz yerlere gitmemesi öğütlenirken; kız çocuklarına erkek çocuklarla fazla konuşmaması telkin edilmekte; “oturmada yerini

söylemede sözünü bil, başını ört, sağına soluna bakma, herkesin yüzüne gülme, iki büyük konuşurken araya girip söz dinleme” (Örnek, 1979: 282-283) gibi telkinler sürekli tekrarlanmakta, kız çocuğuna kendini ifade etmeye ve karşı cinsi tanımaya yönelik her tür eylemden kaçınması öğütlenmektedir.

Günümüzde çocukların katılımı, gerek toplumsal gerekse kurumsal düzeyde geçmişe göre farkındalığın geliştiği bir ilke olmakla birlikte toplumun bireyleri olarak evde, okulda, hukuki, toplumsal ve siyasal düzenlemelerde uygulanışı genellikle sembolik düzeyde kalmaktadır. Bu bağlamda çocukların katılım hakkının somutlaştırılması ve pratiğe aktarılmasında önemli modellerden biri olarak 1969’da Arnstein tarafından geliştirilen katılım modelinin, Roger Hart tarafından “Katılım Merdiveni” (The Ladder of Participation) olarak adlandırılan uyarlamasına değinmek gerekmektedir. Katılım Merdiveni sekiz basamaktan oluşmakta; birinci, ikinci ve üçüncü basamakta katılımın yokluğuna ilişkin olarak çocuğun durumunu ironik bir biçimde tanımlayan ifadeler yer alırken, diğer basamaklar çocuğun katılım süreçlerinin aşamaları gösterilmektedir (Hart, 1992: 8).

Şekil 1: Katılım Merdiveni: Katılımın Yokluğu (Roger Hart’ın 1992 yılında UNICEF tarafından yayınlanan “Children’s Participation From Tokenism To Citizenship” kaynağına dayanılarak oluşturulmuştur).

Manipülasyon, merdivenin en alt basamağıdır. Bu aşama yetişkinlerin çocuğun yaşama ilişkin gerçekçi bir kavrayışları olamayacağı anlayışına dayanır. Bu basamakta yetişkinler çocuklar için en iyi bilen durumundadır. Ülkemizde zorla evlendirilen çocuklar, bu aşamayı ifade eden trajik duruma çarpıcı bir örnektir.

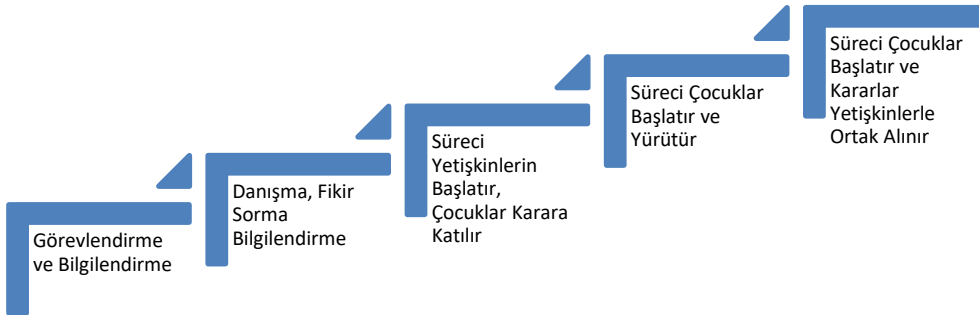
Dekorasyon basamağı ise çocuklarla ilgili süreçlerde, etkinliklerde çocukların yer aldığı bir durumu ifade eder. Ancak burada da çocukların yapılmak isteneni anlamadığı, sadece eğlence, oyun vb. amaçlarla adeta bir dekor olarak kullanımı söz konusudur. Çocuklara armağan edilen bayramlarda ve özel günlerde yetişkinlerin karar verdiği

kıyafetlerle törenlere katılımı zorunlu tutulan çocuklar örneğinde bu durumun somutlaştığını görmekteyiz.

Göstermelik olarak tanımlanabilecek “Tokenism” basamağında ise çocukların fikirleri sorulup, dikkate alınır gibi davranılırken, yetişkinlerin kararı esastır ve çocukların fikirleri sembolik bir nitelik taşımaktadır. 2010 Çocuk Görüşü Raporunda bahsedildiği gibi 23. Nisan Egemenlik ve Çocuk Bayramı’nda çocukların bir günlüğüne devlet yöneticilerinin koltuğuna geçmesi bu davranış biçimine örnek gösterilebilir (Şirin, 2010: 22).

Her üç basamakta da çocukların sevildiği, önemsendiğine dair unsurlar ön plana çıkmakla birlikte çocukların toplumun bireyleri olarak yaşamlarını etkileyen süreçlere ihtiyaç, talep ve yüksek yararları ölçüsünde katılımını mümkün kılan bir yaklaşıma rastlanmamaktadır.

Katılım merdiveni, çocuk katılımının alt düzeyden üst düzeye doğru arttırılarak aşamalandırıldığı bir yapı izlemekte, bu anlamda iki ayrı bölüme ayırdığımız basamaklandırmanın 4. aşamasından itibaren çocukların sürece katılımı giderek güçlenmektedir.

Şekil 2: Katılım Merdiveni (Katılımın Aşamalandırıldığı Basamaklar)(Roger Hart’ın 1992 yılında UNICEF tarafından yayınlanan “Children’s Participation From Tokenism To Citizenship” kaynağına dayanılarak oluşturulmuştur).

Çocuğun bilgilendirme ve görevlendirilmesini içeren 4. aşamayı, danışma, fikir sorma ve tekrar bilgilendirme izlerken; 6. aşamada süreci yetişkinlerin başlattığı ve çocukların kararlara katıldığı süreç izlemektedir. 7. aşamada ise çocuklar süreci başlatma ve yürütme inisiyatifi kullanmaya teşvik edilmektedir. Son aşama olan 8. aşamada

çocukların süreci başlattığı ve yetişkinlerin kararlara katıldığı, çocukların karar alma mekanizmasında başat olduğu bir yaklaşım sunulmaktadır.

Erbay (2011: 112), Türkiye’de Çocuk Haklarını Tanıtma, Yaygınlaştırma ve İzlemeye yönelik Uygulamalara dönük bir Model Önerisi çalışmasında, çocuğun katılım hakkının çocukla ilgili her süreçte, her kurumda ve her birimde olmazsa olmaz bir süreç olarak yerini alması gerektiğini belirtirken, çocuğun toplumun bir bireyi olarak, kendine özgü talep, ihtiyaç ve özlemlerini iletebilme hakkına işaret etmektedir.

Katılım, demokrasi kültürünün bir parçasıdır ve çocukların toplumun birer üyesi olarak toplumu ilgilendiren konularda talep, fikir beyan etme ve karar alma süreçlerine katılımı, ailedeki iletişim kalıplarından başlayarak, eğitim sistemini oluşturan idareci ve öğretmenlerin yaklaşımı ve siyasette demokrasi kültürünün gelişmişliğine kadar tüm sistemleri kapsayan bir olgudur. Bu noktada çocukları doğrudan veya dolaylı olarak ilgilendiren meselelerde çocukların fikir beyan etme, talepte bulunma, temsil edilme ve karar alma süreçlerine katılımı konusunda katılım basamağının ilk üç aşamasından öteye geçilmesine yönelik bir farkındalığı geliştirebilmek, çocukların yaşamın her alanında var olabilmeleri ve topluma katkı sunabilmeleri bakımından da önemlidir.

1.2.3.4. Çocuğun Yüksek Yararı

Çocuğun yararının gözetilmesi çocuk haklarının pratiğe yansımada temel yaklaşımlardan biridir. Çocuğun yararı, çocuklara öncelik ilkesinden temel almaktadır.

Çocuklara öncelik ilkesi ise bireyin fiziksel ve zihinsel kapasitesini gerçekleştirebilmesi bakımından çocukluk döneminin önemine işaret eder. Gelişim çocuğun yararı gözetilerek tamamlanamazsa büyüme ve gelişme üzerinde kalıcı hasarlar ortaya çıkabileceği düşüncesi bu gerçekliğe dayanmaktadır (Akyüz, 2000: 24).

“Çocuk yararının gözetilmesi” menfaat çatışmalarında çocuktan yana olunması, çocuğun kayırılması demektir. Bu anlamda çocuk yararının gözetilmesi ilkesi doğru anlaşılmiş eşitlik ilkesi ve sosyal devlet ilkesiyle de bütünleşmektedir (Serozan, 2017: 67).

Çocuğun yüksek yararı perspektifi uluslararası hukukta, 1959'da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda Çocuk Hakları Bildirgesi'nin 2. ilkesi'nde “çocuğun çıkarları” kavramıyla dile getirilmektedir. İlke çocuğun, özel olarak korunması, yasalar

ve başka yollarla sağlıklı ve normal biçimde özgürlük ve saygınlık koşullarında bedensel, zihinsel, ahlaki, ruhsal ve toplumsal olarak gelişmesine olanak sağlayacak fırsat ve kolaylıklardan yararlandırılması amacıyla yasal düzenlemelerde çocuğun çıkarlarının öncelenmesine vurgu yapmaktadır (BM, 1959).

“Çocuğun yüksek yararı” kavramı olarak genel itibarıyla bir çocuğun esenliğini ifade eder. Bu esenlik, yaş, çocuğun olgunlaşma düzeyi, ebeveynlerin varlığı veya yokluğu, çocuğun çevresi ve deneyimleri gibi pek çok bireysel unsura bağlı olarak belirlenmektedir. 1989 Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, çocuğun yüksek yararının ortak unsurlarının ana hatlarını açıkça çizme veya tanımlama gibi bir yola gitmemekle birlikte, bazı koşullar sunmaktadır (BMMYK, 2008: 11).

1989 tarihli BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme 3. madde 1. bendinde çocuğun yararı, kamusal ya da özel sosyal yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde temel düşünce olarak vurgulanmıştır. Sözleşmenin 18. madde 1. bendinde çocuğun yetiştirilmesi ve geliştirilmesinde anne-baba ve gerektiğinde yasal vasinin sorumluluğu öncelik taşırken, söz konusu kişilerin bu süreçte “çocuğun yüksek yararı” çerçevesinde hareket etmesi gerekliliği vurgulanmaktadır.

Elbette ailelerin ve vasilerin çocuğun yetiştirilmesinde çocuğun yüksek yararını gözeterek davranacağı düşüncesi garanti edilemeyen bir gerçekliğe dayanır. Ebeveynlerin çocuklarla ilgili iş, işlem ve kararlarda ne denli kendi çıkarları dışında davranabilecekleri konusu pek çok değişkene bağlı olarak şekillenmektedir. Ailenin eğitim düzeyi, sosyo ekonomik durumu, kültürel alt yapısı, çocukluğa bakışa ilişkin bilgi ve bilinç düzeyi gibi pek çok değişken farklı şekillerde çocuk yararının gözetilmesine etki etmektedir.

Serozan (2005: 65-67), menfaat çatışmalarında çocuğun tarafının tutulmasını ifade eden “çocuğun yüksek yararı” kavramının çocuğun kısa vadeli, dar ve bencil çıkarından ziyade geniş kapsamlı, geleceğe dönük ve toplumsal çevre içinde çocuk yararını gözetmeyi ifade ettiğini belirtir. Çocuk yararını bir haktan ziyade çocuk haklarının tümünün yaşama geçirilmesinde bir kılavuz olarak ele alır. Ona göre çocuğun yüksek yararı, yetişkinlerin yararıyla özdeşleştirilip yozlaştırılmamalıdır. Çocuk için neyin yararlı olduğunu biz biliriz anlayışıyla hareket eden yetişkinlerin çocuk haklarının uygulanmasında yaratacağı tehlikeye dikkat çekmektedir.

Sosyal Hizmet ve Çocuk Hakları BM Sözleşmesi Profesyonel Eğitim Kitabı, çocuklarla çalışan meslek gruplarının vaka çalışmalarında çocuğun yüksek yararını nasıl gözetebileceklerine ilişkin olarak, çocuğun durumu değerlendirilirken, çocuğun dinlenmesi, gözlemesi ve çocuğun isteklerinin çocuğun yüksek yararı ile çelişme noktalarının iyi belirlenmesi üzerinde durmaktadır. Profesyoneller, çocuğun bakımından sorumlu kişilerin yüksek yararının her durumda çocuğun yüksek yararıyla paralellik göstermeyebileceğinin farkında olmalıdır. Bu durumda çocuğun yüksek yararının gözetilmesi noktasında çocuğun dinlenmesi asla ihmal edilmemesi gereken bir unsur iken çocuğun yüksek yararı her zaman arzularıyla örtüşmemektedir (SHUDER, 2011: 35).

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, madde 12 ile çocuğun yararının gözetilmesi sürecine “görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını, bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak gereken özen gösterilmek suretiyle tanınır” ifadesiyle yer vermektedir. Bu durumda çocuğun yüksek yararını gözetmek sorumluluğu onun bakımıyla yükümlü ebeveyn veya vasilerine ve diğer kişilere yüklenmektedir (ÇHS, 1989).

Ailelerin çocuğun yararını gözetmediği noktada çocuğun yüksek yararını temin etmekle yükümlü olarak devlete çocuğun yüksek yararı ilkesiyle örtüşen bir perspektifi yakalayabilme sorumluluğu yüklenmektedir. Hukuki düzenlemeler, eğitim, siyasal ve sosyal yaşamda çocuğun haklarının korunması, sosyal politika ve sosyal hizmet uygulamalarının çocuğun yüksek yararı gözetilerek düzenlenmesi önem kazanmaktadır. Bu bağlamda sosyal politikaların uygulayıcıları olan meslek mensuplarının bilinç düzeyleri ve duyarlılıkları da çocuklara yönelik hizmetlerde hak temelli bir yaklaşımın temelini oluşturmaktadır. Sosyal politikaların uygulayıcıları olarak sosyal hizmet alanında çalışan meslek elemanları, toplumda çocukluk dönemine ilişkin algının ve çocuklara yönelik yaklaşımların şekillenmesinde özel bir öneme sahip meslek grupları arasında yer almaktadır. Bu anlamda meslek elemanlarının çocukluk dönemi özellikleri, çocuk hakları temel değerlerinin içeriği hakkındaki bilinç düzeyleri ve çocuk hakkı ihlallerine ilişkin bakış açıları gerek toplumsal algı gerekse çocuk yararını gözetilen uygulamaların yaygınlaşması bakımından hayati bir öneme sahiptir. Çocuklar ve onları çevreleyen sosyal sistemlerle çalışan meslek gruplarının mesleki uygulamalarında hak temelli bakış açısını gözetmesi ve içselleştirmesinin çocuk ihmal, istismarı gibi çocuk

hakları ihlallerinin önlenmesi ve çözümünde önemli bir katkı sağlayacağı göz önünde bulundurulmalıdır.

Bu noktada sosyal hizmet alanı toplumun pek çok kesimine yönelik ihmal, istismar ve hak ihlallerindeki müdahalesini çocuk alanında da yoğun bir biçimde sürdürme sorumluluğu taşımaktadır. İnsan hakları savunuculuğunun yanı sıra toplumun kültürel, siyasi, ekonomik ve hukuki yapısına bağlı olarak dezavantajlı konumda olan kadınlar, yaşlılar, engelliler, farklı özellik ve tercihleri nedeniyle sosyal işlevsellikleri düşük bireylerin yanı sıra çocukların ihmal ve istismardan korunması, haklarının korunması ve geliştirilmesi konusunda önemli bir misyona sahiptir. Bu bağlamda çocuk haklarının kurumsal düzeyde etkili bir uygulanmaya dönüşmesinde çocuğun yüksek yararı temelli bir bakış açısına sahip meslek elemanlarının varlığı hayati bir önem taşımaktadır.

1.3. TÜRKİYE’DE ÇOCUĞUN DEĞERİ VE BİR ÇOCUK HAKLARI İHLALİ: ERKEN YAŞTA EVLİLİK

1.3.1. Türkiye’de Çocuğun Değeri

Bir toplumun çocuk haklarına ilişkin tutum, farkındalık ve uygulamaya etkilerini anlayabilmenin ilk adımı, o toplumda çocuğun değerine ilişkin içeriğin hangi unsurlardan oluştuğunu analiz edebilmeyi gerektirmektedir.

Türkiye’de çocuğun değeri konusuna ilişkin bir değerlendirme yapabilmek için öncelikle “çocuk ve çocukluk” kavramlarının nasıl tanımlandığına odaklanmak gerekmektedir. Bu anlamda resmi sözlüğümüz olan Türk Dil Kurumu’na göre çocuk: “Bebeklik ile erginlik arasındaki gelişme döneminde bulunan oğlan veya kız, uşak; büyüklere yakışmayacak, daha çok küçüklerin yapabileceği gibi davranan kimse; belli bir işte yeteri kadar deneyimi ve yeteneği olmayan kimse” gibi tanımlamalarla tarif edilmektedir. Türk Dil Kurumu’nda “çocukluk” kavramı ise; “İnsan hayatının bebeklikle ergenlik arasındaki dönemi” olarak tanımlanmakta, kavramı cümle içinde örneklemek için başvurulan yazar Ahmet Haşim’in çocukluğa ilişkin, “*Manasız çocukluk, tatsız gençlik, olgunluk çağına hazırlanmaktan başka nedir?*” şeklinde bir yorumlaması da yer almaktadır (<https://sozluk.gov.tr/>, E. T.: 10.08.2019).

Geleneksel kültürümüzde çocukluk ve gençliğin yetişkinliğe nazaran daha olumsuz özellikler taşıyan bir dönem olarak görüldüğü söylenebilir. Çocuk olmak, daha

ideal bir dönem olarak kabul edilen yetişkinliğe ulaşmak için atlatılması gereken bir dönem, fiziksel, zihinsel ve psikolojik olarak olgunlaşmamış olmak, mantık dışı olmak gibi yetersizliklerle tanımlanırken, saflık, masumiyet gibi nispeten olumlu özelliklerle de tarif edilmektedir.

Çocukluk dönemine ilişkin olumsuz bakış açısını yansıtan yaklaşımlara gündelik dilde sıklıkla rastlanmaktadır. Çocuklar yetişkinlere özgü kimi davranışlar sergilediğinde “koca adam olmuş, büyümüş de küçülmüş” gibi övgü içerikli yorumlarla karşılanırken; yetişkinlerin çocukluğa ait olduğu düşünülen tavırları sergilediğinde “çocuk gibi davranmakla, şımarmakla” suçlanan, küçümseme ve aşağılama içeren yorumlamalara maruz kaldığı görülmektedir.

Çocukluk dönemine ilişkin bu olumsuz bakış açısı, yetişkinlik dönemi dışında kalan tüm dönemleri kusurlu, eksik, fiziksel ve zihinsel yetersizliklerle tanımlayan, kişileri yaşlarına göre kategorize edip sınırlar çizen, bir tür ayrımcılık olarak da tanımlanan yaşçılığa işaret etmektedir. Yaşçılık (ageism), bireyleri yaşlarına ve belirlenmiş yaş dönemi özelliklerine göre tanımlayan, kapasitesi, sınırları hakkında kalıp yargılar oluşturarak ön yargıları besleyen bir düşünce biçimini yaygınlaştırmaktadır. Yaşçılık, yeterince farkında olmadığımız bir şekilde, büyük toplum kesimlerini etkileyen boyutta yaş dönemleri ve özelliklerine ilişkin keskin sınırlar çizerek özellikle çocuklar ve yaşlılar, nispeten gençlerin sosyal işlevselliğini düşüren, dezavantajlı konuma getiren bir yaşamı hakim kılmaktadır.

Geleneksel kültürümüzde çocuk sahibi olma, çocuğun sağlıklı büyümesi, iyi beslenmesi yönünde yoğun bir mücadele ve çocukların aile için önemi dikkat çekmektedir. Çocuğun ana rahmine düşüşünden sağlıklı şekilde dünyaya gelmesine, büyüüp gelişmesine kadar geleneksel kültürün değerleriyle uyumlu, ailesine ve ülkesine yararlı bireylere dönüşmesi adına bölgelere inanç ve değerlere bağlı olarak değişen pek çok gelenek ve uygulama karşımıza çıkmaktadır. Ancak ebeveynler ve yetişkinler, çocuk yetiştirme konusu üzerinde çoğu zaman bilinçli olmayarak “çocuğun yararı” konusu değerlendirmemektedir. Çoğu zaman yetişkinlerce çocukların yararı düşünülerek verildiği ifade edilen kararlar ve uygulamalar çocukların fiziksel, zihinsel, ruhsal ve sosyal potansiyelini geliştirmesine engel oluşturmaktadır. Günümüzde de yetişkinlerin büyük oranda çocuğun büyüme sürecinde potansiyelini sergilemesi, bedeni, eğitimi,

tercihleri üzerine söz sahibi olabilmesine fırsat veren, yetişkin yararına değil, çocuk yararına bir bakış açısını geliştirmede yetersiz kaldıkları görülmektedir.

Sosyo ekonomik düzeyin düşük olduğu, gelir ve sosyal güvence bakımından gelecek kaygısı yaşayan toplumlarda çocuğa bir ekonomik gelir kaynağı olarak bakılmasının kaçınılmazlığını gözler önüne sermektedir. Çocuğun ekonomik kaynak olarak algılanışı, çocukların cinsiyetlerine göre değişkenlik gösteren farklı rolleri üstlenmeye zorlanmalarını da beraberinde getirmektedir. Erkek çocukları daha çok aile işinde veya gündelik, emeğe dayalı işlerde çalışarak haneye gelir sağlama beklentisiyle karşılaşırken; kız çocukları ise ev işlerine yardım, çok çocuklu ailelerde diğer çocukların bakımı ve erken yaşta evlendirilme riskiyle karşı karşıya kalmaktadır.

Türkiye Aile Yapısı Araştırması (TAYA), annelerin çocuk sahibi olurken cinsiyet arzusuna ilişkin verilerinde “1970’lerde %16 oranında kız çocuk tercih edilirken, 2000’lerde ise kentli anneler arasında %59 kız çocuk tercihi gözlenmektedir (ASPB, 2014: 211). Bu bulgular, kentli yetişkinlerde cinsiyetçi ve erkek egemen anlayışın yüksek oranda kırıldığı gösterirken kırsalda ve erkek egemen yapının gücünü koruduğu yapılarda çocuğun değeri konusunda cinsiyet ayrımcılığının devam ettiğine işaret etmektedir.

Araştırmada, Türkiye’de sosyoekonomik gelişme ve özellikle de eğitim seviyesinin yükselmesiyle çocukların ekonomik değerine yönelik algının düştüğünü, psikolojik değerinin keskin bir şekilde arttığı belirtilirken, “1970’li yıllarda Türkiye’de ailelerin %84’ü ekonomik nedenlerle erkek çocuğu yaşlılıkta güvence olarak görürken, 2000’li yıllara özellikle kentlerde bu oranın %41’e kadar düştüğü ifade edilmektedir (ASPB, 2014: 210).

Çocuğun değeri konusu, ülkemizde bölgeler arası, kent ve kırsal yaşam arasında ve ailelerin eğitim düzeyi, ekonomik ve sosyal koşulları bakımından da farklılıklar taşımaktadır. Çocuğun ekonomik bir değer olarak görülmesi anlayışı kentleşme, eğitim politikaları, çocuk hakları konusunda artan bilgi ve duyarlılığa rağmen varlığını sürdürmektedir. Bu da çocuklar için olumsuz çevre koşullarını, eğitimden koparılmayı, çocuk işçiliği ve erken yaşta evlilikler gibi çocuk hak ihlal ve istismarlarını gündeme getirmektedir.

Dağdelen (2011), ataerkil bir kültürel gerçeklik olarak erken yaş evliliklerinin çözülmüş, bitmiş bir olgu değil, tüm trajedisiyle devam eden bir sorun olduğunu vurgulamaktadır. Ülkemizde sıkça gündeme gelen konulardan biri olmaya devam eden

erken yaş evlilikleri, uluslararası sözleşmeler ve hukuk alanında yapılan düzenlemelere rağmen istenen ölçüde çözüm bulunamayan, çocukların yaşama ve gelişme haklarını kullanmalarının önünde önemli bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir.

Ülkemizin kırsal kesimi olarak değerlendirilen bölgelerinde sıklıkla yaşanmaya devam eden erken yaşta evlilik sorununda mevcut durumun büyük bir değişiklik göstermemesi, sorunu besleyen damarların hala canlı olduğunu göstermektedir (Kara, 2015: 60). Çocuklara yönelik ihmal ve istismarın bir biçimi olarak erken yaş evliliklerin çoğu zaman yetişkinlerin bilinçli veya bilinçsiz olarak kendi ihtiyaçlarını karşılamak, ekonomik ve toplumsal sistemlere uyum sağlamak gibi dinamiklerle devam ettiği ve günümüzün hala en yakıcı sorunlardan biri olduğu görülmektedir.

Sorunun çözülmesinde hukuki düzenlemeler, meclis, ilgili bakanlıklar ve sivil toplumun önemli katkılarına rağmen toplumsal farkındalık ve duyarlılık istenilen düzeye ulaşamamaktadır. Bu anlamda sorunun hukuki boyutunun yanı sıra tarihi, kültürel ve toplumsal düzlemdeki kaynaklarının tespiti ve çözüme ilişkin yeni önerilere ve uygulamalara ihtiyaç duyulmaktadır. Sorunun insan hakları ve çocuk hakları ihlali olarak ele alınması, eğitim, siyaset ve medya gibi toplumu önemli ölçüde etkileyen ve yönlendiren alanlarda çocuğun yararı gözetilerek ele alınması gerekmektedir.

1.3.2. Erken Yaşta Evliliğin Tanımlanması

Uluslararası anlaşmalarla belirtilen standartlar, “18 yaşın altında yapılan her evliliği erken evlilik olarak tanımlamakta, bireyin ruhsal ve fiziksel gelişimini tamamlamadan yaptığı evlilikleri ise “erken ve zorla evlilikler” olarak tanımlanmaktadır (Aydemir, 2011: 3).

Erken yaşta evliliği konu edinen çalışmalarda ise sorun alanına ilişkin farklı adlandırmalar göze çarpmaktadır. Sağlık alanında yapılan çalışmalarda sorun alanı, adölesan gebelik, ergen evlilikleri, çocuk anne adlandırmalarıyla ifade edilirken; sosyal bilimler alanında yapılan çalışmalarda erken evlilik, çocuk evlilikleri, zorla evlilikler, çocuk gelin ve çocuk damat ifadeleriyle adlandırılmaktadır.

Evlilik bireylerin özgür iradesiyle seçim yapabilecekleri bir durumken, erken yaş evlilikleri, bireylerin seçim hakkını elinden almaktadır. Çocukluk çağında gerçekleşen evlilikler insan hakları ihlallerinin bir örneği olarak özellikle kız çocuklarına yönelik cinsel istismarın en sık görülen biçimidir (Boran ve ark.,2013: 60). Erken yaşta evlilikleri

ya da çocuk evlilikleri, kız veya erkek çocuklarının yalnızca resmi yollarla değil resmi olmayan yollarla (dini nikah gibi) evlendirilmesini de ifade etmektedir (UNPFA, 2017).

Bu çalışmada 18 yaş altında gerçekleşen resmi veya gayri resmi evliliklerin hepsi çocuk/erken yaş evlilikleri olarak kabul edilmektedir. Sorun alanı, çocuk hakları temelinde bir bakış açısıyla ele alınmakta, bilinçli rıza olmaksızın gerçekleşmesi ve bireylerin fiziksel, sosyal ve psikolojik gelişimini olumsuz etkilemesi nedeniyle 18 yaşın altındaki tüm evlilikler erken yaşta evlilik olarak kabul edilmektedir. Çocuk evliliklerin resmi, gayri resmi, zorla veya ikna edilerek yapılmış olması erken evliliklerin çocukların biyopsikososyal sağlığına vereceği zararları önleyemeyeceği için farklı biçimlerde gerçekleşmiş tüm çocuk evlilikleri erken yaşta evlilik olarak değerlendirilmektedir.

Bu noktada erken yaşta evlilik kavramının teorisinin ötesinde bir söylem olarak literatürde yer almasının nedeni, bireyin fizyolojik gelişime ters bir eylem oluşu, evliliğin çocuğun rızası dışında veya rızası olsa bile bilinçli bir rızayla örtüşmeyen bir süreç oluşu ve çoğunlukla ikna ya da zora dayandırılarak gerçekleştirilmesi gibi parametrelere dayandırılmaktadır (Yüksel ve Yüksel, 2017: 8).

“Çocuğun rızası” kavramı, 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu’un 11. maddesi erginlik yaşını 18 olarak kabul ederken, hemen ardından evlenmenin kişiyi ergin kılacağı ifadesiyle erken yaş evlilikleri mümkün kılan şekilde 12. maddede “On beş yaşını dolduran küçük, kendi isteği ve velisinin rızasıyla mahkemece ergin kılınabilir” ifadesinde karşılık bulmaktadır (TMK, 2001).

Erken yaş evliliklerinin yaygın olduğu toplumsal yapılarda sorunun mağduru olan 18 yaş altı bireylerin resmi veya gayri resmi şekilde evlenmesiyle gerçekleşen süreç, bir gelenek ve çocukların yararına bir karar olarak sunulmakta, normalleştirilmektedir. Oysa soruna çocuğun gelişimi, cinsel ve ruhsal sağlığı, eğitim ve sosyal hakları bağlamında bakıldığında karşımıza; çok erken yaşlarda cinsel ilişkiye zorlanma, ev içi işler ve aile üyelerinin uygun bulduğu diğer tüm iş yükünü üstlenme ve aile üyeleri tarafından şiddete uğrama riski gibi çocuk istismarının çeşitli boyutlarını içeren bir tablo çıkmaktadır. Çocukların ruhsal, fiziksel ve sosyal gelişimleri bakımından hazır olmadıkları bir dönemde gerçekleşen evliliklerin çocuğun bilinçli rızasına dayanmadığı ve yetişkinlerin yönlendirme/ikna veya baskısı aracılığıyla gerçekleştiği bilinmektedir. Bu nedenle erken yaş evlilikler -zorla veya yetişkinlerin yönlendirmesi veya çocuğun rızasına dayalı olarak ayırt edilmeksizin- çocuk hakları ihlali ve çocuk istismarı olarak değerlendirilmelidir.

Türkiye’de erken yaşta evlilik olgusuna ilişkin verilere bakıldığında sorun alanının büyük oranda kız çocuklarını etkilediği görülmektedir. Bu nedenle erken yaş evlilikleri sorun alanı daha çok “çocuk gelinler” adlandırılmasıyla karşımıza çıkmaktadır.

Erken yaşta evlilik olgusu, uluslararası sözleşmelerin ve çocuğun yararı gözetilerek oluşturulmuş kanunların ortaya koyduğu sınırları tanımayan bir gerçekliğe işaret etmekte; bu nedenle tanımlanması konusunda tutarsızlıklar ortaya çıkmaktadır. Bu tutarsızlıklar, ülkelerin yasal düzenlemelerini şekillendiren politika yapıcılar ve hukukçuları da etkilemekte, yasal düzlemde evlilik yaş sınırlarına ilişkin tartışmalar devam etmektedir.

Evrensel düzlemde çocuk haklarına ilişkin temel kabulleri ortaya koyan Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin 1.maddesi, çocuğa uygulanabilecek olan kanunu; daha erken yaşta reşit olma durumu dışında, on sekiz yaşına kadar her insanı çocuk saymaktadır. Bu noktada sözleşme, daha erken yaşta reşit olma durumunu ülkelerin iç hukuku ve çocuğun bireysel farklılıklarını göz önüne alarak belirtmekle birlikte erken yaş evlilikler konusunda suistimale açık bir ifade olarak değerlendirildiği görülmektedir. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’nin hükümleri değerlendirildiğinde; çocuk (erken yaş) evliliklerinin, yaşama hakkı, eğitim, sağlık ve gelişme hakkı, cinsiyet ve yaş bakımından eşitlik, evlenme ve aile kurma hakkı, kölelikten uzak yaşam gibi pek çok hak ihlaline yol açtığı görülmektedir (Yiğit, 2017: 30). Ancak evlilik yaşına bağlamında ülkelerin farklı kanun ve uygulamaları çocukluk yaşı sınırlarını da tutarsız ve suistimale açık bir konu haline getirebilmektedir. Bu anlamda sorun alanına dair uygulamaların, sözleşmeye taraf devletler nezdinde gerek hukuki gerekse toplumsal düzeyde çocuk yararına düzenlenmesi ve hayata geçirilmesi adına yeni düzenlemelere ve kamuya dönük çalışmalara ihtiyaç devam etmektedir.

Birleşmiş Milletlerin çocuk haklarının uygulanmasına dair açıklayıcı kılavuzlar, projeler ve deklarasyonlarla erken yaş evliliklere karşı farkındalık yaratma yönündeki çabalarıyla sorun alanına katkı sağlamaya çalışmaktadır. Bu kapsamda Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA), yürütücü ortakları Hacettepe Üniversitesi Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi (HÜKSAM), Toplum Gönüllüleri Vakfı (TOG) ile Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD-ASAM) ve farklı uluslararası donörlerden aldığı finansal destekle, erkek ve kadınlara yönelik olarak içeriği ayrı ayrı geliştirilen ilki 18 Eylül 2017’de Mardin’de gerçekleşen “Çocuk Yaşta

Evliliklere Karşı Farkındalık Yaratma” konulu Türkiye’nin birçok farklı ilinde otuz yakın panelin düzenlenmesiyle sorun alanına dair farkındalık yaratmaya çalışılmıştır. Çocuk hakları sözleşmesi değerlerinin baz alındığı bu panellerde dile getirilen ortak görüş çocuk yaşta (18 yaş altı) yapılan evliliklerin bir insan hakları ihlali olduğu yönündedir (UNPFA, 2017).

Erken yaşta evlilikleri toplumsal bir sorun olarak değerlendiren görüşün yanında pedofilik yetişkinlerle ilişkilendiren bir görüş de mevcuttur. Bu anlamda pedofilinin tanımına değinmek sorun alanındaki tartışmalar bakımından gerekli görülmüştür. DSM IV TR tanı ölçütlerine göre pedofili; kişinin ergenlik öncesi dönemdeki çocuklara (13 yaşından küçük) yönelik cinsel birlikteliğe ilişkin yoğun cinsel fanteziler kurması, cinsel dürtü ve davranışları en az 6 ay boyunca devam ettirmesi olarak tanımlanmaktadır (Erdoğan, 2010: 134). Bu bağlamda çocuklarla evlilik yapan yetişkin bireylerde pedofilik bir altyapı aramak belirli vakalarda gerekli olmakla birlikte, genelleme yapmaktan kaçınmak gerekmektedir. Aksi takdirde erken yaş evliliklerin ekonomik, ataerkil kültürel yapı ve inançla ilişkisini göz ardı etmek gibi önemli bir sorun gündeme gelecektir.

İnsana dair pek çok sorun gibi çok faktörlü bir bakış açısına ihtiyaç duyan erken yaşta evlilik sorun alanına ilişkin tarihsel arka planına bakmak günümüzde hala yakıcılığını sürdüren sorun alanının kaynaklarını görebilmek bakımından önem taşımaktadır.

1.3.2.1. İstatistikî Verilerle Dünyada ve Türkiye’de Erken Yaşta Evliliğe İlişkin Durum

Dünyada erken yaş evliliklerine ilişkin tablo, ülkelerin resmi istatistikleri dışında uluslararası ve yerel kuruluşlar, STK’ların gerçekleştirdiği araştırmalarla ortaya konmaya çalışılmaktadır. Uluslararası Aile Planlaması Federasyonu, erken yaş evliliklerle ilgili güvenilir kaynaklara ulaşamamasının nedenlerini; resmi evlenme yaşının altında gerçekleşen evliliklerin kayıt altına alınmaması, nüfus kayıt sisteminin yeterince gelişmediği ülkelerde doğum kayıtlarının eksikliği ve ebeveynlerin çocuklarını evlendirebilmek için yaşlarını büyütme yönündeki girişimlerine bağlamaktadır. Bu erken yaş evliliklerini kayıt altına alma sorununun az gelişmiş, gelişmekte olan ülkeler ve kırsal bölgelerde daha yoğun olduğu belirtilmektedir (IPPF, 2006: 9).

Sorun alanına ilişkin gerçek rakamlara ulaşmanın zorluğuna rağmen dünyada ve ülkemizde erken yaş evliliklerine dair gerçek tabloyu ortaya çıkarmaya dönük çabalar devam etmektedir. Bu anlamda erken yaşta evlilikler sorun alanının toplumların ekonomik kaynakları, dini ve kültürel özellikleri ekseninde değerlendirilmesi gerekliliğinin yanında sorun alanından yoğunlukla kız çocuklarının etkilediğinin üzerinde durulmaktadır.

Dünyanın gelişmekte olan ülkelerinde her üç kız çocuğundan birinin henüz 18 yaşına gelmeden evlendirildiği, bu kız çocuklarının dokuzda birinin ise 15 yaşın altında evlendirildiği belirtilmektedir. UNICEF sorun alanına dair yeterince önlem alınmadığı takdirde 2050 yılına kadar evlendirilen kız çocuğu sayısının 1,2 milyara ulaşabileceğini belirtmektedir (<https://www.undp.org/content/dam/turkey/docs/8martnotedesign.pdf>, E. T.: 05.03.2020).

Afganistan'da tecavüz oranlarının yüksek oluşu nedeniyle kız çocuklarının daha onlu yaşlarına gelmeden ailelerce koruma altına alma gerekçesiyle evlendirildiği, Hindistan'ın bazı bölgelerinde ise beş, altı yaşlarındaki kız çocuklarının, başlık parası ve aşiret yapılarının devamlılığı için kendilerinden yaşça çok büyük erkeklerle evlendirildiği bilinmektedir (Aydemir, 2011: 8).

UNICEF, genel olarak bakıldığında çocukken evlenen kadınların oranının son on yılda yüzde 15 azaldığını, daha önce her 5 kadından biri çocuk yaşta evlenirken bugün bu oranın her 4 kadından birine indiğini açıklarken; özellikle Güney Asya ve Hindistan'da yapılan çalışmalarla oranın düştüğünü belirtmektedir. Ancak her 3 çocuk evlilikten hemen hemen 1'inin Sahra Güneyi Afrika'da bulunduğu bilgisi bu bölgede özellikle kız çocukları için erken yaş evlilikler bakımından riskin arttığı görülmektedir (<http://unicef.org.tr/basinmerkezidetay.aspx?id=32844&d=1&dil=tr>, E.T.: 07.08.2018).

Erken evliliklerin yaygınlığıyla öne çıkan Güney Asya, Afrika, Hindistan, az gelişmiş ve gelişmekte olan Ortadoğu ülkelerinde çocuk evlilikleriyle ilgili yapılan kampanya ve çalışmalara rağmen olumsuz ekonomik, kültürel koşullar nedeniyle kız çocukları yoğunlukta olmak üzere çocukların istismarı konusunda risk devam ettiği bilinmektedir.

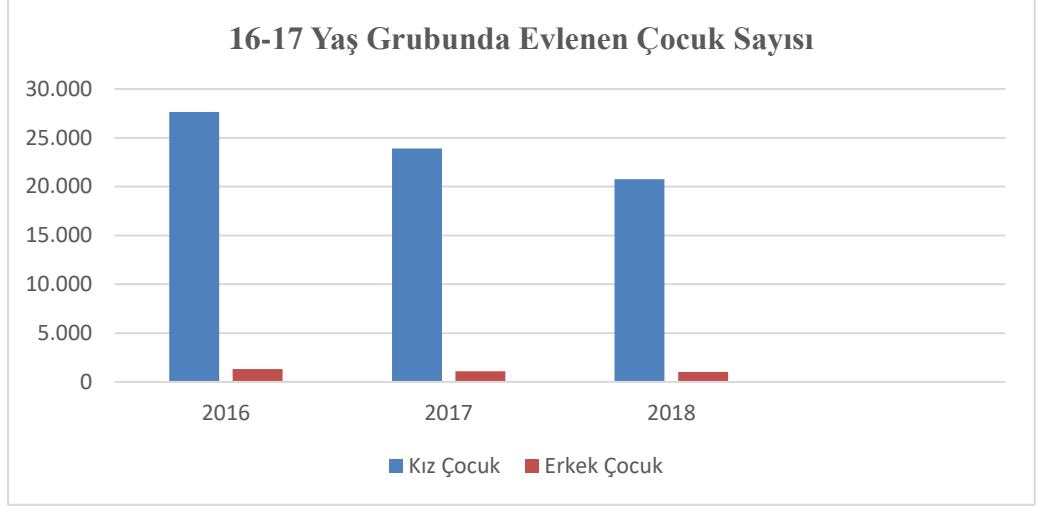
BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, 18 yaş altı her bireyi çocuk kabul edilmesine, yayımlanan kılavuz, deklarasyonlar ve sivil toplum kuruluşlarıyla gerçekleştirilen projelerle 18 yaş altı evliliklerin olumsuzluklarına dikkat çekmesine

rağmen ülkeler arasında çocukluk çağına ilişkin tanımlama ve evlilik yaş sınırlarına dair farklı hukuki düzenleme ve pratikler devam etmektedir.

Bugün 100'den fazla ülkede, 18 yaşın altındaki çocukların evlenebilmesinin yasalar ile mümkün kılındığı görülmektedir. Evlenme yaş sınırı bazı ülkelerde cinsiyete veya mensup olunan dine göre de değişebilmektedir. Sudan'da, oğlanların 15 yaşında evlenmesi mümkün iken, kızlar 10 yaşını doldurduklarında evlenebilmekte, Filipinler'de evlenme yaş sınırı 21 iken Müslüman kız çocuklarında ergenlik çağının başında, erkek çocuklar ise 15 yaşını doldurduklarında evlenebilmektedir. Trinidad ve Tobago'da ise yasal ve Hristiyanlar için geçerli evlenme yaş sınırı 18 iken, yasalar Müslüman oğlanların 15, kızların ise 12 yaşında evlenmelerine izin vermektedir. Ülkede yaşayan Hindularda ise bu yaş sınırı, oğlanlarda 18, kızlarda ise 14 olarak düzenlenmiştir. Avustralya'da 18 yaşını doldurmuş bir birey, adli onay ile 16 yaşında birisi ile evlenebilmekte, Güney Sudan, Suudi Arabistan, Ekvator Ginesi, Gambiya, Somali ve Yemen'de evlilik için yasal yaş sınırı bulunmamaktadır. Amerika ise pek çok eyaletinde evlilik yaşı sınırlaması olmayışıyla eleştirilmektedir (<http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40104765>, E. T.: 08.07.2018).

18 yaş altında henüz biyolojik, psikolojik ve sosyal gelişimin yeterli olmadığı bir dönemde gerçekleşen evlilikler sadece ülkemizin değil, az gelişmiş, gelişmekte olan ve gelişmiş olarak nitelendirilen pek çok ülkede gerçekleşmektedir.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeyi onaylayan 190 BM üyesi ülkenin uzlaştığı "18 yaş altı herkes cinsiyet gözetilmeksizin çocuktur" kabulüne karşın üye ülkeler arasında %12'si, 18 yaşın altındaki kız çocukları evlilikten koruyan genel yasal asgari evlilik yaşını belirlememektedir. Birçok ülkede erken evliliğin yetişkin aile üyeleri tarafından yönlendirildiği, vakaların çoğunlukla kız çocuklara koruma sağlayamadığı gözlenmiştir. Kız çocukların ebeveynlerinin onayı ile evlenmesine izin verilmektedir. Medeni hukukun yanında etkisini sürdüren geleneksel ve dini hukuk sistemleri altındaki devletlerin koyduğu yasal korumalara karşın erken evliliklere izin veren uygulamalara rastlanmaktadır. Bu iki boşluk düşünüldüğünde, ülkelerin %30'u 15 yaşındaki kızları erken evlilikten koruyamamaktadır (Girls Not Bridge, 2014).

Grafik 1: Türkiye'de Cinsiyete Göre 16-17 Yaş Grubunda Evlenen Çocuk Sayısı, (TÜİK, 2016-2018 verileri kaynak alınarak oluşturulmuştur).

Türkiye’de 16-17 yaş grubundaki çocukların toplam evlenmelere oranına dair TÜİK 2016 verileri, erkek çocukların %0.2’sinin (1.319) kız çocukların ise %4.6’sının (27.637); 2017 verileri, erkek çocukların %0.2 (1.081), kız çocukların %4.2 (23.906); 2018 yılı verileri ise erkek çocukların %0.2 (1.029), kız çocukların %3.8 (20.779) 18 yaşına gelmeden önce resmi nikahla evlendirildiğini göstermektedir.

İstatistikler 16-17 yaş grubunda resmi nikahla evlendirilen çocukları baz alarak değerlendirilmektedir. Bu noktada 15 yaş ve altı çocukların durumuna ilişkin tablo resmedilememektedir. Ülkemizde erken yaşta evliliğe ilişkin gerçek tablonun ortaya çıkması konusundaki tartışmalar, gayri resmi evliliklere zorlanan 15 yaş altı çocukların gebelik veya ihbar olması durumunda kurumsal düzeyde tespit edilmesi ve çocuk istismarı kapsamında ele alınmasıdır. 16 yaş ve üzeri gebelik durumlarının ise resmi nikah yoluyla istismar olmaktan çıkarılabilmesi eleştirilen uygulamalardan biridir.

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi 2016 yılı Sonuç Gözlemleri’nde özellikle kırsal alanlarda kan davalarının bitirilmesi adına kız çocukların evlendirilmesi ve başlık parası uygulamalarının sürdüğü; tecavüz ve taciz mağduru kız çocuklarının aile namusunu korumak adına istismar eden kişilerle evlenmeye zorlandığı ve bu uygulamaları önlemeye yönelik çabaların istenen düzeyde etkili olamadığını ifade etmektedir (Şahin Taşgın, 2017: 37).

Ülkemizde erken yaşta evliliklerin resmi rakamlardan daha yüksek bir sayıda seyrettiği sorun alanına yönelik çalışma yürüten sivil toplum kuruluşlarınca da sıklıkla

dile getirilmektedir. Erken yaşta evliliklerin gerçek boyutlarıyla ortaya konmasında bir diğer sorun dini nikâla gerçekleşen erken yaş evlilikleridir. Yüksel vd. Türkiye'deki evliliklerde yaygın olarak resmi ve dini nikâhın birlikte gerçekleştirildiğini, 18 yaş altı gayri resmi evliliklerin ise yalnızca dini nikâhla gerçekleştiğini belirtmektedir. Her iki nikâhın birlikte gerçekleştiği evliliklerin %28.1'i erken yaşta gerçekleşirken, yalnız dini nikâh yapılan erken evliliklerin oranı %44.7'ye çıkmaktadır. Bu bağlamda erken evliliklerin büyük oranda gayri resmi olarak gerçekleştiği ortaya çıkmaktadır (Yüksel vd., 2012: 144).

Bu bağlamda uluslararası ve ulusal düzeyde hükümetlere bağlı olmayan sivil toplum kuruluşlarının raporları sorun alanına ilişkin önemli veriler sunmaktadır. Bu kuruluşlar arasında Girls Not Bride Türkiye'nin Avrupa'daki en yüksek çocuk evlilik oranlarından birine sahip olduğunu, tahminen evli kadınların %15'inin 18 yaşından önce evlendiğini ve %1'inin 15 yaşına gelmeden evlendiğini ifade etmektedir (<https://www.girlsnotbrides.org/child-marriage/turkey/>, E. T.: 07.12.2018).

Bu durumun nedeni TÜİK'in veri olarak yalnızca resmi nikahla yapılan çocuk evlilikleri kullanabilmesi nedeniyle 16 yaş altı resmi olmayan çocuk evliliklerin kayıt altına alınamamasıdır. Dünya Sağlık Örgütü'nün 20 yaş altı gebeliklerin sağlık açısından uygun olmadığını belirten açıklamalarına rağmen toplumlar çocuk gebeliklerinin riskleri konusunda yeterli bilinç ve duyarlılığa kavuşmamaktadır. Ülkemizde yetişkinlerce yönlendirilen, söz hakkı tanınmayan ve zorla evlendirilme baskısına maruz kalan kız çocukları ve kadınlar gerçeğinin resmi verilere yansıyan boyutu ise 15 yaş altı doğum yapan kız çocuklarına ilişkin verilerdir. Bu bağlamda TÜİK'in 15 yaşın altında doğum yapanlara ilişkin verileri dikkat çekmektedir.

TÜİK 2017 yılı verilerine göre ülkemizde 15 yaşın altında doğum yapan anne sayısı 2001'de 2 bin 729, 2002'de 2 bin 561 olarak tespit edilmiştir. Çocuk gebelerin kayıt altına alınması konusunda sivil toplum kuruluşlarının çalışmaları, hastanelerde çalışan personelin farkındalık, duyarlılık çalışmaları ve 2005'te kurulan Çocuk İzlem Merkezleri'nin de katkısıyla 2012'de 377 olarak bildirilen çocuk gebe sayısı 2010'da 15-17 yaş aralığında 28 bin 901 çocuk, 2011'de 25 bin 292, 2012'de 21 bin 992 kız çocuğu olarak istatistiklere yansımıştır. TÜİK, doğum istatistiklerine dair açıklamasında adolesan gebeliklerin 2002 yılında binde 31 iken 2017 yılında binde 21'e düştüğünü açıklamaktadır (TÜİK, 2018).

İstatistikler son 10-15 yıl içinde gerek adölesan gebelikler gerekse resmi çocuk evlenmelerinin düştüğünü gösterse de henüz tablonun arzu edilen düzeyin çok üzerinde olduğunu belirtmek gerekir.

Erken yaşta ve zorla evlilikler sorununun erkek çocuklara kıyasla kız çocuklarını hedef alması, DSÖ'nün 20 yaştan önce oluşan gebelikler olarak tanımladığı adölesan gebelikler ve diğer sağlık sorunlarını beraberinde getirmektedir (TUSEB, 2019: 8). Bu bağlamda sorunun kaynağında ataerkil ideolojiden ve dini yorumlardan temel alan toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yattığı görülmektedir. Ras Work, erken yaşta evliliklerin dünya genelinde, oranları ülkeden ülkeye değişmekle birlikte dini yorumlarla şekillenen kültürel yaşamın bir parçası haline geldiğini belirtmektedir. Erkeklerin kültürün şekillenmesi noktasındaki baskınlığı nedeniyle karar alıcı konumda olmaları, kız çocuklarının cinsel dürtülerinin kendini ve diğerlerini günaha sevk edebileceği görüşüyle ve dini öğretilerle desteklenerek erken yaşta evlilikleri meşrulaştırmaktadır (Ras-Work, 2006: 13). Bu noktada ülkemizde de ataerkilliği temsil eden otorite figürlerinin kız çocukları ve kadınların yaşamına yön verme hakkına sahip oldukları anlayışını dini yorumlarla destekleyerek erken yaşta evlilikleri meşrulaştırmaya dönük çabalarının devam ettiği görülmektedir.

Türkiye Aile Yapısı Araştırması 2016 verileri, Türkiye'de evlilik deneyimi olan bireylerin eş seçimini nasıl yaptıklarına dair incelemede; ülke genelinde ilk evliliklerin %47.8'inin görücü usulü ve kendi rızası ile, %12.1'inin ise görücü usulü ve kendi görüşü sorulmadan aile kararıyla gerçekleşmeye devam ettiğini göstermektedir (TÜİK, 2017).

Veriler, Türkiye'de bireylerin, %12.1 gibi yüksek bir oranı ifade eden düzeyde evlenme süreçlerinde hala evlenecekleri kişiye karar vermede söz hakkına sahip olmadığını göstermektedir. Bu noktada erken yaş evlilikler sorun alanından en fazla etkilenen grup, ebeveynleri ve diğer yetişkinlerin yönlendirme ve baskısına karşı koyabilecek olanaklara sahip olmayan çocuklar olmaktadır.

1.3.2.2. Türkiye'nin Toplumsal Tarihi Perspektifinden Erken Yaşta Evlilik

Toplumumuzun erken yaşta evliliğe ilişkin tarihi ve kültürel altyapısını irdelerken öncelikle evlilik kavramının anlam ve içeriğine bakmak gerekmektedir. Bu noktada evliliğe ilişkin algı, evliliğin kurulma ve yaşanma biçimleri, ritüeller, geleneklerin yapısı önem kazanmaktadır.

Evlilik, aile olmanın toplumsal, dini ve hukuki kabulü olarak niteliği farklı görünümler sunsa da devletlerin devamlılığı için olmazsa olmaz bir unsur olarak görülmüştür. Tarihimiz boyunca evlilik olgusu, ritüeller ve evlenme biçimleri bakımından değişimler göstermekle birlikte, statü, mülkiyet, ticari ve siyasi faktörler evlilikler üzerinde her zaman etkili olmuştur. Bu anlamda evlilik, iki kişinin birarada yaşama isteği veya üreme fonksiyonuyla açıklanamayacak kadar toplumsal ilişkileri ve kuralları belirleyen bir etkiye sahiptir. Evlilik olgusu üzerindeki toplumsal etkinin özellikle kız çocuklarını erken yaşta evliliğe yönlendiren, zorlayan ve mahkum kılan toplumsal dinamiklerin doğru anlaşılması bakımından ataerkil aile yapıları ve toplumsal cinsiyet rollerinin kültürel aktarımıyla ilişkisi ekseninde değerlendirilmesi gerekmektedir.

Arsal (1947: 27), Türklerde aile kurumunun başlangıçtan bu yana patriyarkal bir yapıda olduğunu, aile reisinin “koca” olarak kabul edildiğini, kadının ise kocanın hayatına eş olarak katılmış anlamında “katın”, sonradan yumuşatılarak hatun, katun şeklinde evlilik içinde tanımlandığını belirtmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde ise toplumsal yaşamın dini kurallar çerçevesinde padişah yönetiminde şekillendiği, ataerkil (erkek egemen) otoritenin güçlendiği bir toplumsal yapı görülmektedir. Bu süreçte eş seçimi ve evliliklerin gerçekleşmesinde bireylerin çoğunlukla özgür bir seçim yapma ve söz sahibi olma haklarının bulunmadığı bilinmektedir.

Erkeğe sarsılmaz bir üstünlük sağlayan iktidarın erkeklerin elinde toplanmasına dayanan, sözlü ve yazılı geleneklerle muhafaza edilerek gelecek kuşaklara aktarılan ve erkeğin üstünlüğünün kadının aleyhine düzenlendiği bir toplumsal yapı (Özbudun, 1994: 33-36) olarak ataerkil anlayış, evliliği şekillendiren hakim unsur olmaya devam etmiştir. Erkek egemen ideoloji tarafından şekillendirilen evlilik süreçlerinde taraflar arasındaki duygusal, düşünsel uyum ve birlikte olma isteğinin ötesinde devletin, törenin, ataerkil düzenin devamlılığı esas kılınmıştır. Bu anlamda aileler tarafından evlilik, çoğu zaman bir “alışveriş” meselesi olarak algılanmıştır.

Türkoğlu (1997: 105-106), bu dönemde evliliğe ilişkin çalışmasında kızların çoğu kez çocuk yaşta hatta bazen bebek iken bazı devlet büyükleriyle nişanlandıklarını ifade etmektedir. Hala Anadolu'nun birçok yöresinde de görülebilen erken yaşta evlendirme alışkanlığının bir gelenekten öte bazı ekonomik ve sosyal sebeplere de dayandığını,

sarayda evliliğin diplomatik ve siyasal boyutta ele alınarak gerek padişah açısından gerekse ülke açısından menfaate uygun olan biçimde çocuk evliliklerinin bir iyi niyet jesti (veya teveccüh) niteliği taşıdığını örneklerle belirtmektedir. III. Ahmet'in kızlarından Ümmügülsüm Sultan'ın 2 yaşında, Sultan İbrahim'in kızlarından Fatma Sultan'ın 3 yaşında, Beyhan Sultan'ın 2 yaşında evlendirildiği ve bu sürecin sultanların eşleri öldüğünde tekrar tekrar evlendirilmeleriyle devam ettiğini belirtmektedir.

İslam hukuku ile evlendirme konusunda biçim ve yaş sınırlarına çeşitli düzenlemeler getirilmeye çalışılmışsa da İslami rejimlerle yönetildiği iddia edilen toplumlarda erken yaşta evlilik olgusu hep yakıcı bir sorun olarak devam etmiştir. İslam hukukunda çocukluğun, fiziksel olgunluk ve çocuğun kendi ilişki ve hareketlerini kontrol etmeye başlaması ile sona erdiğini belirten Gıl'adı, fiziksel olgunluk işaretlerinin olmaması durumunda ise genellikle 15 yaş, hem erkekler hem de kızlar için çocukluk ile yetişkinlik arasındaki sınırı belirlediğini ifade etmektedir. Bu süreçte belirli yetişkin görevlerini yerine getirebilme, erkek ve kız çocuklar için zihinsel olgunluğun da göstergesi sayılmaktadır (Gıl'adı, 2001: 109).

Klasik islam hukukçuları, buluğun başlangıcını erkek çocuklar için on iki, kız çocukları için 9 olarak belirtirken, henüz buluğa ilişkin işaret bulunmadığı durumlarda ise buluğa erme yaşını cinsiyet farkı gözetmeksizin 15 yaşına ulaşmak olarak ifade etmektedir (Kahveci, 2017: 75). Buluğa erenin evlenebileceğine dair inancın toplumumuzda erken yaş evlilikler sorun alanının kaynaklarından biri olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Fiziki gelişime dair işaretlerle buluğa erdiğine karar verilen çocuğun, evlilikte taraflardan beklenen rolleri karşılayabilecek zihinsel, ruhsal olgunlaşmayı tamamladığına dair kabulün yalnızca inanca dayalı olduğu, bilimsel bir dayanağı olmadığı ve çocuğun yararının bir kriter olarak alınmadığı görülmektedir.

Cumhuriyetin kuruluşu ve ülkemizin bir modern hukuk devleti niteliği kazanmaya başlaması süreciyle evlilik olgusunun biçim ve niteliği de yeniden şekillenmiştir. Aile kurumu hala devletin devamlılığı için temel bir unsur olarak önemini korumakla birlikte resmi bir nitelik kazanmaya başlamış, evlilik ve aile hayatı İsviçre'den alınarak 17 Şubat 1926'da kabul edilen Türk Medeni Kanunu gibi yeni kanunlarla, evrensel normlara uygun hale getirilmeye çalışılmıştır.

Cumhuriyetle birlikte devlet ve hukuk sisteminde yaşanan dönüşümlerle eğitim ve sosyal yaşamda etkisi yavaş yavaş kırılması beklenen erkek egemen anlayışın kültürel

aktarımı ve korunması özellikle Doğu, Güneydoğu, Orta Anadolu ve yoğun olarak kırsal kesimde aşiretler ve aile yapılarındaki gücünü koruyarak kuşaklar boyunca aktarılmaya devam etmiştir. Erkek egemen yapının etkisikültürel aktarımlarla da desteklenerek erken yaşta evliliklerin, toplumsal bir sorun olarak varlığını devam ettirmesine yol açmıştır.

Özkan ve Gündoğdu (2011: 1139) toplumsal cinsiyet bağlamında atasözlerini ve deyimleri incelediği çalışmasında kız çocuklarının evlenme çağına dair “Kız beşikte, çeyiz sandıkta”, “Kız kucakta, çeyiz bucakta”, “On beşinde kız ya erde gerek ya yerde” atasözleriyle; Ergan (1999), “Erken evlenen döl alır, erken kalkan yol alır” ve “Erken evlenen yanılmamış” atasözleriyle dil ve kültür aracılığıyla erken yaşta evliliğin nasıl nesiller boyu aktarıldığı ve özendirildiğini göstermektedir.

Arslan (2015: 12), çocuk evliliklerinin sık görüldüğü ülkelerin savaş, iç savaş gibi sorunlarla mücadele eden, yoksulluk, işsizlik, eğitimsizlik oranları ve kırsal nüfus yoğunluğunun yüksek olduğu, ataerkil, sorunlu demokratik yapılar ve hak temelli bir sosyal politika anlayışından yoksun toplumlar olarak bazı ortak özellikler taşıdığına işaret etmektedir.

Küçük, (2015: 56), erken yaş evliliklerinin büyük çoğunluğunun dini nikâh ile gerçekleştirildiğine ve çocuk resmi olarak evlendirilebileceği yaşa gelinde resmi nikahın yapılmasının adeta bir gelenek haline geldiği ve dini nikahsız evliliklerin alışılmadık olduğunu vurgulamaktadır.

Türkiye’de erken yaşta evlilik sorunu ilk evlenme yaşı ve erken yaş evliliklerin sonucu olarak ortaya çıkan adölesan gebelikler olgusuyla sınırlı kalmaktadır (Adak, 2014: 9). Bu çerçevede sorunu ekonomi, siyaset, din ve toplumsal cinsiyet gibi çok boyutlu faktörlerle ele alan ve toplumsal gerçekliğiyle ortaya koymayı amaçlayan çalışmalara olan ihtiyaç devam etmektedir.

Sözer (2020: 181), erken yaş evliliklerini salt kültürlere atfetmenin yanlış temsil etkisi yaratmanın ötesinde toplumsal iktidar ilişkileri içerisinde yapısal olarak en zayıf, en korunaksız durumda olan çocukların sadece cinsel değil ekonomik olarak da istismarını sistemlileşebileceğine dikkat çekmektedir.

İnsan hakları ihlallerine ve cinsiyetler arası eşitsizliklere sebep olan toplumsal cinsiyet rollerindeki eşitsizlikler, toplumumuzda erken yaş evlilikleri sorunun devam etmesinin diğer önemli nedenlerinden biridir (Aydemir, 2011: 19). Aile ve toplum tarafından çocuklara çocukluk çağından itibaren yüklenen roller arasında sıklıkla

vurgulanan eş olma, çocuk sahibi olma gibi rollerin, bireylerin bilinçli seçimine dayanan süreçler olmasından ziyade toplumsal baskı ve aile büyüklerinin etkisiyle şekillenmesi, erken yaş evlilikleri sorun alanının önemli bir boyutudur.

Toplumumuzda bugün hala kadın ve erkeğin değerini belirleyen ve saygın bir statü kazandıran temel beklenti, ilgi, yetenek ve üretimlerinden ziyade “bir an evvel evlenme ve çocuk sahibi olma” olarak görülmektedir. Çocuklar, toplumun cinsiyet rollerine dair kalıp yargıların etkisiyle fiziksel, ruhsal ve sosyal gelişimleri, yaşam planları doğrultusunda kendisi ve toplum için sağlıklı seçimler yapma noktasında güçsüz kılınmaktadır. Çocuklar potansiyellerini açığa çıkarmak için yetişkinlerin desteğine ihtiyaç duyarken, baskı ve çocuğun yararını gözetmeyen yönlendirmelerle erken yaşta evliliklere ve sorumluluklarını taşımaya hazır olmadıkları çocuklar dünyaya getirmeye zorlanmaktadır.

1.3.2.3. Türkiye’de Erken Yaşta Evliliklerin Hukuki Boyutu

Ülkemizde evlilikler, hukuki nitelik taşıyan birliktelikler olarak biçimi ve yaş sınırları itibariyle çerçevesi yasalarla belirlenmiş olmakla birlikte, hukuki düzenlemelerin erken yaşta ve zorla evliliklerin önüne geçmekte yetersiz kaldığı görülmektedir. Gayri resmi yollarla, Türk Medeni Kanunu’nda “Evlenme töreni biter bitmez evlendirme memuru eşlere bir aile cüzdanı verir. Aile cüzdanı gösterilmeden evlenmenin dinî töreni yapılamaz. Evlenmenin geçerli olması dinî törenin yapılmasına bağlı değildir” (TMK, m.143) ifadesiyle belirtildiği halde dini nikah aracılığıyla gerçekleştirilen çocuk evlilikler, ataerkil aile yapısının hakim olduğu toplum yapılarında hala kabul görmektedir. Bu nedenle ülkemizde erken yaş evliliklerin tespiti ve çocukların mağduriyetlerinin önlenmesi noktasında yaşanan sorunlar devam etmektedir.

Erken yaş evlilikler sorun alanında, Türkiye’nin taraf olduğu 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 1989 tarihli Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ve 1985 yılından bu yana taraf olunan “Kadına Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)” ve 2011 tarihli Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesine ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi) iç hukuka etki eden uluslararası sözleşmeler olarak önem taşımaktadır.

Ülkemizin 1985 yılında taraf olduğu Kadına Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi’nde erken yaşta evlilikler, 16. madde 2. fıkrada

“çocuğun erken yaşta nişanlanması veya evlenmesi hiçbir şekilde yasal sayılmayacak ve evlenme asgari yaşının belirlenmesi ve evlenmelerin resmi sicile kaydının mecburi olması için, yasama dahil tüm gerekli önlemler alınacaktır” ifadesiyle yer almaktadır (<https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/cedaw.pdf>, E. T.: 18.10.2019).

Yine Türkiye'nin tarafı olduğu Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesine ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi) 32. maddesinde, zorla gerçekleşen evliliklerde taraflara maddi veya idari yük getirmeksizin evliliğin hükümsüz sayılması ve sona erdirilmesi adına devletlerin gerekli yasal desteği ve diğer tedbirleri sunması salık verilirken; 37. maddede bir yetişkin veya çocuğun kasten evliliğe zorlanması halinde cezalandırılmasını temin etmek üzere devletleri gerekli yasal veya diğer tedbirleri almakla yükümlü tutmaktadır (<https://rm.coe.int/1680462545>, E. T.: 19.10.2019). Ancak bu yükümlülükler devletler açısından tavsiye niteliği taşımakta, evlenmeye ilişkin asgari yaş sınırlarına dair bir bağlayıcılık ve erken/zorla evliliklere ilişkin yaptırımlar getirememektedir.

Sorun alanıyla ilişkili uluslararası sözleşmelerin tarihsel süreçte evlilik yaşı alt sınırına dair tavsiyeleri değerlendirildiğinde; toplumların kültürel yapı içinde normalleştirdiği sınırlara göre şekillendiği görülmektedir. BM Genel Kurulu (2011: 27), 1965 yılında yaptığı açıklamada evliliklerin 15'ten daha küçük yaşlarda olmamasını tavsiye etmektedir. Evlilik yaşına ilişkin bu belirleme bir tavsiye olmakla birlikte günümüz evrensel hukuk normlarının altında bir sınıra işaret etmektedir.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ise birinci kısım 1. maddede “çocuğa uygulanabilecek kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, 18 yaşına kadar her insan çocuk sayılır” ifadesiyle –iç hukukun düzenlediği reşit olma durumunu göz önüne alarak- 18 yaş altındaki bireyleri çocuk saydığını ortaya koymaktadır (ÇHS, 1989). Bu tanımlama, aynı zamanda resmi evliliklerde 18 yaş sınırının evrensel boyutta uygulanmasının önünde, ülkelerin kültürel normlarının baskınlığı ve hukuki düzenlemelerdeki farklılıkların etkisini de ortaya koymaktadır.

Evlilik yaşına dair hukuki sınırlarda kültürün normalleştirici etkisi, özellikle erken yaş evlilikler sorun alanını normalleştirilen geleneksel uygulamaları güçlendirmektedir. Ülkemiz ve diğer pek çok ülkede 18 yaş altı evlilikleri yasallaştıran hukuki düzenlemelerin varlığı çocuk hak ihlal ve istismarlarını beraberinde getirmektedir.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 27. maddesi taraf devletlerin, çocuğun bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaki ve toplumsal gelişimini sağlayacak yeterli bir hayat seviyesine ulaşma hakkı olduğunu kabul etmesi yükümlülüğünü vurgulamakta; devletlerin, aileler veya bakımını üstlenen diğer kişilerce imkânlar, olanaklar dahilinde öncelikle çocuğun bu haklarının uygulanması amacıyla gerekli önlemleri almasını, özellikle beslenme, giyim ve barınma konularında maddi yardım ve destek programları uygulamasını içermektedir. Bu yükümlülükler erken yaş evliliklerin önlenmesine katkı sağlayabilecek genel hükümler içermektedir. Yine sözleşmenin 12. maddesi, taraf devletlerin görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendisini etkileyen her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkına, çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine göre özen gösterilmesini salık vermektedir (ÇHS, 1989). Ancak çocuğun bu hakkının nasıl düzenleneceği her ülkenin kendi hukuk sistemi içinde değerlendirilmektedir.

Çocuk hakları Sözleşmesi, doğrudan evlilik yaş sınırına ilişkin bir ifade içermemekle birlikte, çeşitli eylem planlarıyla erken yaş evliliklerin önlenmesine dair ilkeler ortaya koymaktadır. BM Çocuk Haklarının Desteklenmesi ve Korunmasına İlişkin AB Kılavuz İlkeleri (2017: 30) Eylem 14 b kapsamında erken yaş evlilikleri de içine alan şekilde çocuk haklarının korunmasına şu şekilde vurgu yapmaktadır;

“Kadın sünnetinin, çocuk yaşta ve zorla yapılan evliliklerin ve çatışmalarda toplumsal cinsiyete dayalı ve cinsel şiddetin sonlandırılmasına, ekonomik, sosyal ve kültürel haklarına ve sosyal ve siyasi ortamlarda sesleri duyurma ve katılım haklarına özel önem verilerek, kadınların insan haklarının ve özgürlüğünün şiddetten korunmasına yardımcı olan faaliyetlerle kadın ve kız çocuklarının fiziksel ve psikolojik bütünlüğünün korunması da dahil olmak üzere eylemlerin hedeflerinin belirlenmesine öncelik verilmesi, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadınların Kalkınma İşbirliğinde Güçlendirilmesine Dair AB Eylem Planının (2010-2015) ardılı niteliğinde bir belgenin oluşturulması ve uygulamaya konması”.

Ulusal mevzuat kapsamında 2005 tarih 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu başta olmak üzere, 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu sorun alanıyla ilişkili iş ve işlemlerde temel hukuki dayanak oluşturan birtakım düzenlemeler içermektedir.

Ülkemiz hukukunda korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocukların korunması, haklarının ve esenliklerinin güvence altına alınmasına ilişkin süreçlere temel

oluşturan 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu, erken yaşta evliliklerin de önüne geçebilecek bir bakış açısıyla çocukluğu tanımlamaktadır. Kanun, çocuğu; “daha erken yaşta ergin olsa bile, on sekiz yaşını doldurmamış kişi” (madde 3/a) olarak tanımlamaktadır (ÇKK, 2005). 2006 yılında yürürlüğe giren kanun çocukluk çağına ilişkin net tutumuyla 18 yaş altı her evliliğin erken evlilik olduğu kabulünü güçlendirmekle birlikte farklı kanun ve mevzuatlarda çelişki yaratan düzenlemeler varlığını sürdürmektedir.

Örneğin kişi, aile, miras ve eşya hukukuyla ilgili münasebetlere ilişkin düzenlemeleri içeren 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu’nun 11. maddesi erginlik (reşitlik) yaşını 18 olarak kabul etmekte, ancak aynı maddede evlenmenin kişiyi ergin kılacağı belirtilmektedir. Hemen ardından 12. maddede “On beş yaşını dolduran küçük, kendi isteği ve velisinin rızasıyla mahkemece ergin kılınabilir” ifadesine yer verilmektedir. Kanun, daha evvel 15 yaş olarak belirlenen evlenme ehliyetini 2002 değişikliğiyle, kadın ve erkek için 17 yaşını doldurmuş olarak belirtmekte, ancak olağanüstü durumlar ve pek önemli bir sebeple 16 yaşını doldurmuş erkek ve kadının evlenmesine ana, baba veya vasi de dinlenerek hakim kararı ile izin verilebilir (madde 124) ifadesiyle 18 yaş altı evliliklere zemin hazırlamaktadır (TMK, 2001).

Ülkemizde kişiler arası ilişkileri düzenleyen 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu 124. maddede “Erkek veya kadın on yedi yaşını doldurmadan evlenemez” ifadesiyle olağan evlenme yaşını, cinsiyet ayrımı yapmaksızın, 17 olarak belirlemektedir. Aynı maddenin ikinci fıkrasında ise “ancak hakim olağanüstü durumlarda ve pek önemli bir sebeple 16 yaşını doldurmuş olan olan erkek veya kadının evlenmesine izin verebilir. Olanak bulundukça karardan önce anne ve baba veya vasi dinlenir” (TMK, m. 124/II) ifadelerine yer verilmektedir. Bu durumda hukuki boyutta “olağanüstü evlenme yaşı” kavramı gündeme gelmektedir. Olağanüstü evlenme durumu uygun görülen çocuğun evlenmesine kendi talebiyle, olağanüstü durum gerekçe gösterilerek ve kiminle evlenme izni verilmişse o kişiyle evlenebilmektedir. Çocuğun gebe kalmış olması durumunda olağanüstü evlenme durumunda hakimin takdiri önemli olup, çocuğun kimsesiz durumda ve bakıma ihtiyacı olması, erkek çocuğun ise ölüm tehlikesiyle karşı karşıya bulunması, evlenme yaşının daha küçük olduğu bir ülkeye evlenmek üzere gitmesi gibi durumlar olağanüstü sebeplerle evlendirmeye örnek gösterilmektedir (Akıntürk ve Karaman, 2016: 67-68). Kanun “olanak bulundukça karardan önce anne ve baba veya vasi dinlenir”

ifadesiyle 17 yaş sınırını aşağı çeken ve içeriği net olarak belirlenmemiş bir olağanüstü duruma bağlı olarak gerçekleşen, resmi erken yaş evliliklerine işaret etmektedir. Bu durumda ülkemiz hukukuna göre evlenmenin gerçekleşebildiği yaş sınırı olağanüstü evlenme yaşı olarak “on altı yaşını doldurmuş” olmaktadır.

Uluslararası sözleşmelerle 18 yaş altı her bireyin çocuk kabul edilmesi ilkesinin evrenselleştirilme çabası devam ederken, henüz gelişim özellikleri, toplumsal statü ve güç ilişkileri bakımından çocuk olarak kabul edilen 18 yaş altı bireyler için evliliği mümkün kılan düzenlemeler hali hazırda ülkemiz mevzuatında da yer bulmaktadır.

Bu boyutuyla mevzuattaki evliliğe ilişkin durumun geleneksel uygulamaların etkisiyle şekillendiği görülmektedir. Gayri resmi erken yaş evlilikleri konusunda 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu ise çocuğun cinsel istismarı kapsamında sorun alanına dokunmaktadır. Bu kapsamda çocuk istismarı; “on beş yaşını tamamlamamış veya tamamlamış olmakla birlikte fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama yeteneği gelişmemiş olan çocuklara karşı gerçekleştirilen her türlü cinsel davranış” olarak tanımlanmış ve failin üç yıldan 8 yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılmasını öngörmektedir (TCK,103/a).

Ülkemizde 15 yaşından küçük bir çocuğun evlendirildiği fark edildiğinde sanık ve mağdur çocuğun ebeveynleri hakkında adli işlem yapılmakta ve on yedi yaşına gelip sanıkla resmi olarak evlendirilse dahi 765 sayılı TCK 434’üncü maddesinin 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nda yer almaması nedeniyle yaptırımdan kurtulamamakta, yargılanarak ceza alabilmektedir (Aydemir, 2011: 39-40). Bu bağlamda 16 ve 17 yaşını doldurmuş çocukların evlendirilmesini mümkün kılan hukuki düzenlemelerin varlığı resmi çocuk evlilikleri sorununun devam etmesine yol açmaktadır.

Kanun koyucunun çocuk yaşta evlenmenin kamu düzenine aykırı olduğu görüşünü benimsemediği, yaş küçüklüğünü butlan (geçersizlik) sebepleri arasında saymadığı durumlarda henüz olağan evlenme yaşına erişmeden gerçekleşen evliliklerde, evlenmiş olan ayırt etme gücüne sahip kimselerin yaptıkları evliliğin hükmü hukukçular arasında da görüş ayrılıklarını beraberinde getirmektedir. Görüşlerin ilki, evlenme yaşının tamamlanmamış olmasına rağmen yapılan evliliğin geçerli olacağını savunurken; diğer görüşü savunanlar, evlenme yaşını tamamlamadan yapılan bir evliliğin geçersiz sayılması gerektiği konusunda ortak bir fikre sahip olmakla birlikte, geçersizliğin türü ile ilgili olarak fikir ayrılığına düşmektedir (Keskin, 2011: 71).

Kanun koyucunun genel erginlik yaşının altında bir yaşı evlilik yaşı olarak öngörmesini ülkemizin tarihsel geçmişine bağlayan Özkan'a göre (2013: 2180-2181), erken yaşta evlenme geleneği Cumhuriyet öncesi dönemde özellikle (islam hukukunda) buluğa erenin evlenmesinin mümkün oluşuna bağlı olarak kırsal kesimde yerleşen erken evlenme alışkanlığına dayanmaktadır.

Ülkemiz hukukunda Evlendirme Yönetmeliği'ne göre yaş sınırı belirlenmeksizin tanımlanan evlilik; bir kadın ve bir erkeğin usulüne göre yetki verilmiş bir memur önünde bir aile kurmak amacıyla yapmış oldukları medeni hukuk sözleşmesi olarak tanımlanmaktadır. Yönetmelik erginliği ise "18 yaşını tamamlamış kişi" olarak tanımlamaktadır (<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/3.5.859747.pdf>, E. T.: 20.09.2019).

Yönetmelik, ergin olma yaşını 18 yaşını doldurmuş olmakla sınırlandırırken, Türk Medeni Kanunu 12. maddede "On beş yaşını dolduran küçük, kendi isteği ve velisinin rızasıyla mahkemece ergin kılınabilir" ifadesiyle ergin olma durumunu 15 yaşını doldurmakla da mümkün kılarak çocuğun 18 yaşından evvel evlendirilmesinin yolunu açmaktadır. Çocuğun ve ailenin rızası ve hakim kararı gibi gerekçelerle aşağı çekilen ergin olma ve evlenme yaş sınırına ilişkin düzenlemeler, kurumlar ve mesleki uygulamalar bakımından sorunlar yaratmakla birlikte, ergin olma ve evlenme durumunun yetişkinler tarafından çocuklar aleyhine kullanımına fırsat yaratmaktadır.

Bu bağlamda bir toplumda gerek politik ve hukuki düzlemde karar alıcıların gerekse sorun alanında çalışan meslek gruplarının erken yaşta evliliklerin arka planı konusunda farkındalık içinde olmaları, çocuğun yararını gözeten hak temelli uygulamaların pratiğe aktarılması bakımından hayati bir öneme sahiptir. "Erken Evliliklerin Toplumsal Meşruiyeti" başlıklı nitel araştırma, erken evlendirilen kız çocuklarının haklarla donatılı çocuklar olarak görülmemesi nedeniyle kendilerini ifade etmelerine imkan tanınmadığına dikkat çekmektedir. Kız çocukları, ikna, gizli veya açık baskı uygulanarak evlilik kararına katılmaları sağlanmakta ve böylece bu evlilikler meşrulaştırılmaktadır. Kız çocuklarının karşı çıktığı durumlarda ise çocukların kararının herhangi bir somut sonucu olmadığı, bu nedenle, erken evliliklerin baskı ve zora dayanan evlilikler olduğu vurgulanmaktadır (Yıldız ve Avcı, 2014: 155).

Malatyalı (2014: 35), "Türkiye'de Çocuk Gelin Sorunu" adlı çalışmasında İngiltere'de zorla evlilikleri önlemek amacıyla oluşturulan "Zorla Evlilik Birimi" benzeri

uygulamaların çocuk evlilik oranının %30-35 civarında olduğunu belirttiği ülkemizde de hayata geçirilmesinin erken yaş evlilikleri ile mücadeleye önemli bir katkı sunacağını belirtmektedir.

Bu bağlamda hali hazırda erken yaş evliliklerle mücadelede önemli bir misyona sahip sosyal hizmet alanında çalışan meslek elemanlarının her erken yaşta evliliğin yetişkinlerce yönetilen bir süreç olarak yönlendirme/baskı ve zorlama içerebileceği ve çocuğun fiziksel, ruhsal ve sosyal gelişimine olumsuz etkileri konusunda farkındalık içinde olmaları önem kazanmaktadır. Sosyal hizmet alanında çalışan meslek elemanlarının erken yaş evlilikler sorun alanına dair farkındalığı, mesleki çalışmalarını çocuk hakları temelli bakış açısıyla gerçekleştirmeleri, yapacakları iş ve işlemlerde çocuğun yararının gözetilmesi ve çocuk haklarının hayata geçirilmesi bakımından kritik bir rol oynamaktadır.

1. 4. SOSYAL HİZMET VE ERKEN YAŞTA EVLİLİK

Bu başlık altında bir çocuk ihmal ve istismarı olarak erken yaş evlilikler sorun alanına yönelik sosyal hizmet bakış açısını ifade hak temelli mesleki çalışma ve temel ilkelerine yer verilmektedir. Sosyal hizmet uygulaması, toplumların insan onuru ve değerine inancını ifade eden insan hakları belgeleri ve değerlerine saygılı hak temelli bir uygulamaya dayanmaktadır.

Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu, sosyal hizmet mesleğini, her insanın değerli olduğu kabulünden hareketle sosyal adalete dayalı bir toplumu, ortak sorumluluk ve farklılıklara saygıyı temel alan bir insan hakları mesleği olarak tanımlamaktadır (IFSW, 1988). Bu bağlamda sosyal hizmet alanında hizmet sunumu yapan meslek gruplarının insan/çocuk haklarına dayanan, hak temelli bir perspektifle çocuk refah alanına yaklaşımları beklenmektedir.

1.4.1. Erken Yaşta Evlilik ve Hak Temelli Sosyal Hizmet

Erken yaş evlilikleri, bir çocuk hakkı ihlali ve istismarı olarak sosyal hizmet disiplininin mücadele ettiği bir çalışma alanıdır. Erken yaş evliliklerinin çocukların eğitim, sağlık, kendini ifade etme özgürlüğü gibi insan haklarını tehdit eden bir süreç olduğu bilincinin çocuklarla mesleki çalışma yapan meslek grupları tarafından kazanılmış olması büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda bir çocuk hakları sorunu olarak erken

yaşta evlilikler, doğrudan veya dolaylı sosyal hizmet sunumu yapan kurum, kuruluşlarda görev yapan meslek elemanları için önemli bir sorun alanıdır.

Sosyal hizmet mesleki etik ilke ve değerler bağlamında evrenseli yakalamaya çalışan, insan hakları ve çocuk hakları temel değerlerine bağlı bir mesleki uygulamayı gerek mesleki eğitim gerekse meslek örgütlenmesi düzleminde korumaya çalışan hak temelli bir yaklaşım sergilemektedir.

Hak temelli yaklaşımın temel amacı, bireylerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere haklarının yerine getirilmesini sağlamaktır. Bu bağlamda sosyal hizmet alanında hak temelli yaklaşım adaletsizlik, eşitsizlik ve ihmalle mücadele etmektedir. Hak temelli bir yaklaşımı temel alan sosyal hizmet uygulaması, hizmet sunumunu bir hayırseverlik anlayışıyla değil, bireyin hakları çerçevesinde ele almalıdır. Sosyal Hizmet Uzmanları Ulusal Birliği (NASW, 1996) Etik kuralları kapsamında “sosyal hizmet mesleğinin temel misyonu, tüm insanların iyilik halini geliştirmek ve her türlü ihtiyaçlarının karşılanmasına yardımcı olmaktır” ifadesiyle yer almaktadır. İnsan haklarına ilişkin bildireleri bir bütün olarak barındıran bu misyon nedeniyle sosyal hizmet, insan haklarının tüm alanlarında etkili bir görev üstlenmesi beklenen bir meslek olarak görülmektedir (Tufan, Sayar ve Koçyıldırım, 2009: 77-82).

Sosyal hizmet uygulamasına rehberlik eden bilgi, değer ve beceri temelli insan haklarıyla ilişkilendirildiğinde tamamlayıcı bir nitelik taşımaktadır. Sosyal hizmet, yalnızca bir söylem olarak kalma riskiyle karşı karşıya olan insan haklarının ve bu çerçevede çocuk haklarının pratiğe aktarılmasında önemli bir potansiyel taşımaktadır (Tuncay ve Akbaş, 2008: 47).

Çocuk hakları söz konusu olduğunda yetişkinlerin insiyatifiyle gelişen bir süreç işlemekte ve ne yazık ki çoğu zaman yetişkinlerin menfaatleri ön plana çıkmaktadır. Serozan (2017: 8), sözleşmenin çocuk haklarını ortaya koyarken insan haklarını sadece yinelemekle kalmadığını aynı zamanda pekiştirdiğini ifade eder. Çocukların insan hakları geliştiği ölçüde yetişkinlerin insan hakları bilincinin yerleşeceği düşüncesiyle çocuk hakları sözleşmesinin hak bilincinin gelişmesindeki kilit rolünü vurgulamaktadır.

Bu nedenle çocuk haklarının korunması ve hayata geçirilmesinde tüm çocuklar için politika yapıcılarının ve uygulayıcılarının çaba ve duyarlılığı hayati önem taşımaktadır. Çocuklara ilişkin evrensel haklar tanıyan uluslararası belgeler ve yasalar toplumsal yaşam düzlemine aktarılabilirdiği ölçüde çocukların yararına bir yaşamı şekillendirebilir. Bu

noktada hakları evrensel, ihtiyaçları yerel olarak kabul eden hak temelli sosyal hizmet uygulaması, hakların tanınması, korunması, geliştirilmesi noktasında sorumluluk taşıyan ve hak ihlalleriyle mücadele eden bir yaklaşım ortaya koyabilmelidir.

Sosyal hizmet disiplini mesleki uygulamasını dayandırdığı hak temelli yaklaşıma göre toplumu oluşturan tüm bireyler, yaş, cinsiyet, ırk, statü vb. hiçbir ayırım gözetilmeksizin hak temelli bir hizmet sunumuyla karşılanmaya değerdir. Elbette ki sosyal hizmet sunumunda toplumda psikolojik, sosyal ve ekonomik açıdan daha kırılgan ve duyarlılık gösterilmesi gereken özelliklere sahip kesimleri öncelikli gruplar olarak yer almaktadır. Bu anlamda erken yaş evliliklerinin mağdurları olarak çocuklar, sosyal hizmet disiplini bakış açısıyla dezavantajlı bir durumda ve risk grupları içerisinde değerlendirmektedir.

Hak temelli yaklaşım, erken yaş evliliklerini; bireyin çocukluğu ve yetişkinliğini yok sayan, eğitim fırsatlarına ulaşımı ve kişisel özgürlüğü kısıtlayıcı, ruhsal sağlık ve üreme sağlığını tehdit edici boyutlarıyla bireyin kendini gerçekleştirmesinin önünde bir engel olarak görmektedir. Bu bağlamda hak temelli yaklaşıma göre; erken yaş evlilikleri, bir insan hakkı, kadın hakkı ve çocuk hakkı ihlali olarak değerlendirilmektedir (Yiğit, 2017: 31).

Erken evliliklerin mağduru olan çocuklar, yaşama ve gelişme haklarından, sağlıklı psikososyal gelişim olanaklarından ve katılım haklarından mahrum bireyler olarak evlilik sonrası yaşamlarında yoksulluk, fiziksel ve ruhsal sağlık sorunları, eğitim ve istihdama ulaşma, eş ve yakınlarının fiziksel, ruhsal ve cinsel şiddetine maruz kalma ve irade dışında dünyaya getirilmiş çok sayıda çocuğun sorumluluğunu yüklenme riskleriyle karşı karşıya kalmaktadır. Sosyal hizmet uygulaması bu noktada çocukların korunma, bakım ve rehabilitasyon ihtiyaçlarını karşılarken, erken yaş evlilik mağduru çocukların hakları ve karşı karşıya oldukları riskler konusunda bilgilendirilmesi, eğitime devam etmesinin desteklenmesi gibi hizmetlerle çocuğun yüksek yararı temelinde mesleki çalışmalar gerçekleştirmektedir.

Türkiye'deki çocuk yaşta evliliklere bakıldığında, eğitim düzeyi düşüklüğü ve gelir düzeyi düşüklüğü, aile içi şiddet, çevre baskısı, dini bağlılık ve geleneksel değerler ön plana çıkmakla birlikte toplumsal yapıya bağlı faktörler, geleneksel değerlerin baskınlığı ağırlıklı neden olarak görülmektedir (Özcebe ve Biçer, 2013: 89).

Toplumun özellikle ataerkil ilişkilerin hakim olduğu aile yapılarında kadınlar ve çocukların eğitim, evlilik, çalışma yaşamına katılım gibi konularda seçim yapma ve karar alma hakkı tanınmamakta; anne, baba, erkek kardeş ve ailenin diğer büyüklerinin kararları bir gelenek olarak dayatılmaktadır.

Erken yaşta evlendirilen kadınların aile içinde yaşadıkları zorluklarla mücadele ederken genellikle aile ve sosyal çevre tarafından yalnız bırakılmaktadır. Tuğrul, erken yaşta evlendirilen kadınların deneyimlerine ilişkin çalışmasında kadınların erken yaşta evliliğin zorluklarıyla mücadele yöntemlerinin çoğunlukla sabretmek, kabullenmek, çocuklarına tutunmak, kız çocuklarının eğitimlerine önem vererek erken yaşta evlendirilmelerine engel olmak ve erken yaşta evliliklerin sürdürülmesinin bir aracı olmamak noktasında şekillendiğini belirtmektedir (Tuğrul, 2018: 35).

Oyewumi (1997), bu sosyal sorunun en zor yanının ebeveynlerin ve toplulukların çoğunlukla erken yaşta evliliği bir sorun olarak görmemesi olduğunu belirtirken; kız çocukların erken evliliği ekonomik durumlarını iyileştirmenin, sosyal statü elde etmenin ve ev içi görevlerinden uzaklaşmanın bir yolu olarak gördüğüne vurgu yapmaktadır.

Bu noktada hak ihlallerine ve farklı boyutlarda şiddete maruz kalan kadınlar ve çocuklarla çalışan meslek gruplarının erken yaşta evlilik sorun alanını, sosyal hizmet mesleğinin insana yaklaşımını dayandırdığı hak temelli perspektif ve sorunun toplumsal yapı ve geleneklerle olan ilişkileri bağlamında değerlendirmeleri gerekmektedir.

Çocuk alanında hak temelli bir sosyal hizmet uygulaması için sosyal hizmet alanında çalışan meslek elemanlarının bakış açılarının çocuk hakları temel değerleri ve bu değerleri karşılayan etik ilke ve sorumluluklarla ne ölçüde bağdaştığı önem kazanmaktadır. Sosyal hizmet alanında çalışan meslek gruplarının erken yaşta evlilik sorununa, bir çocuk hakkı ihlali ve istismarı olarak çocuk hakları temelinde yaklaşmaları, çocukların hizmet sunumu sırasında haklarının korunması, hayata geçirilmesi ve hakları konusunda bilinçlendirilmeleri noktasında büyük önem taşımaktadır.

1.4.2. Erken Yaş Evlilik Sorun Alanında Hak Temelli Sosyal Hizmet Uygulamasının İlkeleri

Sosyal hizmet uygulamasında hak temelli yaklaşım, insanlığın ortak mirası olarak insan hakları belgelerine dayalı bir uygulamayı ifade etmektedir. Bu bağlamda Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ve çocuğun yüksek yararını, birey olarak varlığını korumayı

hedefleyen tüm uluslararası sözleşmeler ve bu çerçevede düzenlenen 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu gibi mevzuat metinleri çocuk refah alanındaki sosyal hizmet uygulamalarına dayanak oluşturmaktadır.

Sosyal hizmet alanı ve sosyal çalışmacılar açısından insan ihtiyaçlarının belirlenmesinde insan hakları bir uygulama ilkesi olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda insan haklarının sosyal hizmet uygulamalarının vazgeçilmez bir parçası olduğu bilinmelidir. Hak temelli uygulama, sosyal çalışmacıların hak kavramını ihtiyaç kavramından daha fazla vurguladığı bir sosyal hizmet uygulaması olarak da ifade edilebilir (Zengin ve Altındağ, 2016: 188).

Hak temelli yaklaşımın içeriğinde tüm insanlık için evrensel ve vazgeçilmez değerler bütünü olarak insan ihtiyaçlarının karşılanması da kapsayan insan hakları birikimi esas alınmaktadır (Atatanır ve Karataş, 2019: 457).

Bu bağlamda sosyal hizmet uygulaması insan haklarının pratiğe dönüşümünde vazgeçilmez bir fonksiyona sahiptir. Bir toplumda insan haklarının hukuki düzeyde tanınması çoğu zaman yeterli olmamakta, bireylerin bu haklardan yararlanabilmesi için hakların pratiğe aktarılmasında önündeki engellerin kaldırılması gerekmektedir. Bu noktada Karataş (2002: 150-156), sosyal hizmet uygulamasının insan haklarının yerine getirilmesinde tamamlayıcı bir role sahip olduğunu vurgularken, yoksullar, engelliler, işsizler gibi dezavantajlı grupların insan haklarından yararlanmasının sosyal hizmet programları ve müdahaleleriyle mümkün olabileceğini ifade etmektedir. Bu bağlamda haklarının korunması ve geliştirilmesi noktasında yetişkinlerin desteğine ihtiyaç duyan çocuklara sunulacak hizmetlerde ancak çocuğun yüksek yararı, katılım hakkı, gelişme hakkını gözeterek hak temelli ilkelere bağlı bir uygulama hakların yerine getirilmesini sağlayabilir.

Hak temelli bir sosyal hizmet uygulamasının gerçekleştirilebilmesi için sosyal hizmet alanında çalışan meslek gruplarına sunulan temel ilke ve yaklaşımlar incelendiğinde; çocukla iletişim, çocuğun çevresel koşulları ve psikolojik durumuna yönelik farkındalık, hakları noktasında bilgilendirme, iş ve işlemlerde çocuğun katılım, yüksek yararı gibi temel çocuk hakları ilkelerinin temel alınması önemle vurgulanmaktadır. Bu anlamda meslek elemanları, vaka çalışmalarında çocuğun durumunu değerlendirirken, çocuğu dinlemeli, gözlemeli ve çocuğun isteklerinin çocuğun yüksek yararı ile çelişme noktalarını iyi belirlemelidir. Çocuğun bakımından

sorumlu kişilerin yüksek yararının her durumda çocuğun yüksek yararıyla paralellik göstermeyebileceğinin farkında olmalıdır (BM, 2011: 35).

Hak temelli uygulamada meslek elemanlarının çocukların karşı karşıya olduğu riskler konusunda farkındalık içinde olmaları, erken yaş evliliklerin çocuklara yüklediği rol ve beklentilere, özellikle ataerkil toplumsal yapıda çocuğa yönelebilecek şiddetin boyutları ve sonuçları hakkında bilgi ve farkındalığa sahip olmaları önemlidir. Erken yaşta evlendirilen çocukların kendi aileleri ve evlendikleri kişi ve ailesinden yönelebilecek şiddetin fiziksel, cinsel ve ruhsal sağlık üzerindeki olumsuz etkilerinin bilincinde olmalıdır.

Erken yaş evliliklerde en önemli sorunlardan biri de mağdur çocukların yaşadığı izolasyondur. Çocuklar, yaşantıları ve sorunları hakkında konuşabilecekleri kimselerinin olmadığını hissederler (Britain, 2004: 4). Çocukların yakınlarından, sosyal çevrelerinden soyutlayarak evliliğe daha kolay alışacakları düşüncesiyle maruz kaldıkları izolasyon duygusal ve sosyal şiddetin en ağır biçimlerinden biridir.

Araştırmalar erken evlilik yapan bireylerde depresif ruh halinin yanı sıra intihar düşüncesinin de gelişebildiğini vurgulamaktadır. Erken evlendirilen on ila on yedi yaşındaki çocuklarda evli olmayan çocuklara göre intihar düşüncelerinin daha yüksek olduğu görülmektedir (Gage, 2013). Bu noktada çocuklarla çalışan meslek gruplarının intihar riskine dair ipuçlarını görebilmeleri de oldukça önemlidir.

Sosyal hizmet alanında çalışan meslek grupları, erken yaşta gayri resmi evlilik vakalarında çocuğu resmi olarak evliliğe zorlayan, toplumsal baskının arttığı gebelik durumlarını gebe çocuğun yararı ölçüğünde değerlendirebilmelidir. Benson (2004: 436), sosyal hizmet uygulamasında yer alan meslek gruplarının ebeveynliğe hazır olmayan yaş gruplarında kürtaj da dahil olmak üzere farklı seçeneklerin değerlendirilmesi gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, ülkemizde Nüfus Planlaması Hakkında Kanun, gebeliğin sonlandırılmasına yönelik olarak, gebeliğin sona erdirilmesinde yasal süreler içinde kürtaj seçeneğini; “gebe kadının iznine, küçüklerde küçüğün rızası ile velinin iznine, vesayet altında bulunup da reşit veya mümeyyiz olmayan kişilerde reşit olmayan kişinin ve vasinin rızası ile birlikte sulh hakiminin izin vermesine bağlıdır” (m/6) ifadesiyle mümkün kılmaktadır (Nüfus Planlaması Hakkında Kanun, 1983).

Sağlık çalışanları, öğretmenler ve sosyal hizmet alanında çalışan meslek grupları, erken yaşta evliliğin risk ve sonuçları hakkında bilgi ve farkındalık içinde olmalı, bilgilerini topluma aktarmak için üzerlerine düşeni yapmalıdırlar (Bearinger vd., 2007).

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı çatısı altında hizmet veren kuruluşların kadın ve çocuk hizmetlerinde görev yapan meslek elemanlarına verilen hizmet içi eğitimlerde kaynak olarak kullanılan “Erken Yaşta ve Zorla Evlilik Vakalarında Müdahale Kontrol Listesi” olarak düzenlenmiş el notunda çocukla çalışma esnasında uyulması gereken ilkeler, çocukla ilk görüşme, çocuğun ve ailenin ihtiyaçlarının belirlenmesi ve eylem planlama başlıkları altında temel hususlara dikkat çekilmektedir. Müdahale listesi çocukla çalışma sürecinde meslek mensuplarının bazı temel kriterleri sorgulayarak devam etmelerini tavsiye etmektedir:

- İlk olarak çocukla görüşme için özel ve güvenli bir yer/odanın sağlanmasına ilişkin soruyla başlayan müdahale kontrol listesi devam eden süreçte çocukla basit ve açık bir dille iletişim kurulması, çocuğun birincil istek ve ihtiyaçlarının öğrenilmesi, çocuğu zorlamadan süreci aktarmasının sağlanması ve çocuğu yargılamadan dinlenmesi üzerinde durmaktadır.
- Çocuğun ve ailenin ihtiyaçlarının belirlenmesi başlığı altında; çocuğun ve ailesinin yaşam koşulları hakkında yeterli bilgiye sahip olma, çocuğun acil bir güvenlik riski, sağlık hizmetine ve hukuki yardıma ihtiyacı olup olmadığının anlaşılması ve bireylere tüm hizmet süreçlerinin temel ilkelerinden biri olarak kişisel bilgilerin gizliliği konusuna dikkat edilmesi gerekliliğidir.
- Eylem planlama aşamasında ise çocukla çalışan personelden çocuğun ihtiyaçlarını net olarak belirlemesi, ailenin bu plana ne ölçüde dahil edileceğinin belirlenmesi, hangi ihtiyaçların hangi kurumlar tarafından karşılanabileceğine dair bir liste hazırlanması, çocuğun yönlendirilmesi sırasında çocuğun kişisel bilgilerinin ne ölçüde paylaşılması gerektiği konusunda bir uygulama planı oluşturmaları beklenmektedir. Bunun yanı sıra çocuğun kendisiyle ilgili işleyecek süreç hakkında bilgilendirilmesi, sürecin faydaları ve risklerinin yaşına uygun iletişim kalıplarıyla anlatılması, uygulama için çocuğun onayının alınması ve mümkünse

bir sonraki görüşme için çocukla anlaşarak net bir planlama yapılmasının faydalı olacağı belirtilmektedir¹.

Ülkemizde resmi, gayri resmi erken yaşta evlilik mağduru çocuklarla mesleki çalışma, doğrudan sosyal hizmet sunumu yapan Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı kurum/kuruluşlar başta olmak üzere, Sağlık Bakanlığı'na bağlı hastaneler, Toplum Ruh Sağlığı Merkezleri, Sağlıklı Yaşam Merkezleri, Madde Bağımlılığıyla Mücadeleye yönelik kuruluşlar; Adalet Bakanlığı'na bağlı, Denetimli Serbestlik Müdürlükleri, Aile ve Çocuk Mahkemeleri, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okul ve Rehberlik Araştırma Merkezleri gibi kuruluşlarda görev yapan meslek gruplarının pek çoğunun mesleki yaşamı içinde bir kez veya çok defa deneyimlediği bir süreçtir. Bu anlamda erken yaş evlilik vakalarıyla çalışma noktasında ilgili tüm kurum/kuruluş ve uygulayıcıların erken yaşta evliliklerin kaynağı, çocuk üzerindeki olumsuz etkileri, sorun alanıyla mücadele ve mesleki müdahale boyutunda bilgi, farkındalık ve duyarlılıklarının yükseltilmesi önem taşımaktadır. Hak temelli bir mesleki uygulama için ortaya çıkan bu gereklilik, sosyal hizmet alanında çalışan meslek elemanlarının erken yaşta evlilik sorun alanına bakışı ve mesleki uygulamalarında çocuk hakları temel değerlerine dair bilgi ve farkındalıkları konusunda yapılacak bilimsel araştırmalara duyulan ihtiyacı ortaya çıkarmaktadır.

¹ Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından Cinsel İstismar Mağduru Çocuklara Bakım Kılavuzu (CCS)'dan uyarlanarak düzenlenmiş hizmet içi eğitim el notudur.

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA VE YÖNTEM

2.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Erken yaş evlilikleri, bir çocuk hakkı ihlali ve istismarı olarak sosyal hizmet disiplininin mücadele ettiği bir çalışma alanıdır. Bu bağlamda bir çocuk hakları sorunu olarak erken yaş evlilikleri, doğrudan veya dolaylı olarak sosyal hizmet sunumu yapan kurum, kuruluşlarda görev yapmakta olan meslek elemanlarının mesleki çalışma süreçlerinin önemli bir parçasıdır. Sosyal hizmet alanında görev yapmakta olan meslek gruplarının evrenseli yakalamaya çalışan, insan hakları ve çocuk hakları temel değerlerine bağlı kalma sorumluluğu, mesleki etik ve ilkeler düzeyinde gerek uluslararası (NASW, IASSW ve IFSW) gerekse ulusal meslek örgütlenmeleri tarafından vurgulanmaktadır. Bu bağlamda çocuklarla sosyal hizmet uygulamasında hak temelli bir uygulamanın ne ölçüde gerçekleştirilebildiği önemli bir soru olarak karşımızda durmaktadır. Sosyal hizmet sunumu yapan meslek elemanlarının erken yaş evlilikleri sorununa yaklaşımı, mesleki çalışma süreçlerinde çocuk hakları içeriğine dair bilgi, değer ve becerilerinin mesleki uygulamadaki yeri konusunda elde edilecek verilere ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu bağlamda; araştırmanın problemi, Bitlis İli genelinde sosyal hizmet alanında hizmet sunmakta olan meslek elemanlarının erken yaş evlilikleri sorun alanına ilişkin bakış açılarının, çocuk hakları temelinde incelenmesine dayanmaktadır. Sosyal hizmet alanında çalışan meslek elemanlarının erken yaşta evlilik olgusuna yaklaşımı, sorunun kaynağı ve çözümüne yönelik düşünceleri, mesleki çalışmadaki yaklaşımlarının çocuk hakları çerçevesinde ortaya konmasının ilgili literatüre ve sorun alanına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Araştırmanın temel amacı, erken yaşta evlilik olgusunun geçmişten günümüze yoğun bir biçimde varlığını sürdürdüğü ve son yıllarda da istatistiklere yansıyan yükselişin dikkat çektiği bir Doğu Anadolu ili olan Bitlis özelinde sosyal hizmet alanında hizmet sunan meslek elemanlarının erken yaşta evlilik sorununa bakış açılarının çocuk hakları temel değerleri çerçevesinde ortaya konmasıdır. Bu bağlamda meslek elemanlarının

erken yaşta evlilik sorununu tanımlama, yorumlama, deneyimleme ve çözüm üretme noktasındaki mevcut durumları ve görüşlerinin çocuk hakları temel değerleri ekseninde değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Araştırma, meslek elemanlarının erken yaşta evlilik olgusuna yaklaşımlarını sosyodemografik faktörler ekseninde analiz etmenin yanı sıra, erken yaş evliliklere bakış açılarını, erken yaş evlilik vakalarına ilişkin deneyimleri, mesleki yaklaşımları ve çözüm önerileri bağlamında ortaya koymayı amaçlamaktadır.

2.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Araştırma evrenini oluşturan Bitlis ili, Türkiye’de erken yaş evlilikler sorun alanında üst sıralarda yer alan, sorun alanında son yıllarda istenilen düzeyde bir düşüş göstermediği gibi artan bir seyir göstermesiyle dikkat çekmektedir. Resmi istatistikler ve sivil toplum kuruluşlarının araştırmalarıyla da desteklenen durumun bir boyutu son birkaç yıla ait TÜİK verileriyle ortaya konmaktadır. TÜİK 2015 yılı verileri kız çocuk evlenmelerinde, Bitlis ili 12.7 ile 7. sırada yer alırken, 2016 yılı verilerinde %14.7 ile 4. sıraya ve 2017 yılında ise %12.3 oran ile en üst sırada yer almış Ağrı ve Muş İlini takiben 3. sıraya yerleşmiştir. 2018 yılında Ağrı ilinin %14.8 ile kız çocuk evlenmelerinde en üst sırada yer aldığı görülürken %14.1 ile Muş ve %12.5 ile Bitlis yine 3. sırada yer almaktadır. Bu tablo, Bitlis ili toplumsal yapısı ve aile dinamiklerinde erken yaş evlilikler olgusunun yoğunlukla kız çocukların mağdur olduğu bir biçimde sürdürüldüğünü göstermektedir.

Mevcut durum Bitlis’te erken yaşta evlilik sorun alanına ilişkin çalışmalara olan ihtiyacı göstermektedir. Yapılan literatür incelemesinde “erken yaşta evlilikler” sorun alanında ve çocuk hakları bağlamında yapılmış çalışmalar mevcut olmakla birlikte sosyal hizmet alanında çalışan meslek elemanlarının erken yaşta evlilik sorununa bakış açısını çocuk hakları temel değerleri bağlamında ortaya koyan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu bağlamda çalışma, amacı kapsamında keşfedici bir araştırma niteliği taşımaktadır. Keşfedici araştırmalar, araştırmacının daha önce üzerinde sistematik bir veri bulunmayan bir konuya ilişkin merakını gidermek üzere yapılan çalışmaları ifade etmektedir. Bu çerçevede Bitlis ilinde sosyal hizmet alanında hizmet sunan, farklı boyutlarda hak ihlallerine uğramış çocuklarla çalışma yürüten meslek elemanlarının “erken yaşta evlilik” sorun alanına bakış açılarının ve çözüm önerilerinin hak temelli perspektifle ortaya

koymayı amaçlayan çalışmanın genel olarak sorun alanına ve özelde Bitlis ilinde yapılacak çalışmalara katkı sunması beklenmektedir.

2.4. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ

Temel Hipotez:

“Meslek elemanlarının erken yaşta evliliğe bakışı çocuk hakları temel değerlerini yansıtmaktadır” ana hipotezi çerçevesinde aşağıdaki alt hipotezler oluşturulmuştur.

Alt Hipotez 1:

Meslek elemanlarının çoğunluğu erken yaşta evlilik olgusunu bir çocuk hakkı ihlali olarak görmektedir.

Alt Hipotez 2: Meslek elemanlarının çocukluk kavramı ve çocuk haklarına bakış açısı sosyo-demografik değişkenler bakımından farklılık göstermektedir.

H 2.1. Meslek elemanlarının çocukluk kavramı ve çocuk haklarına bakış açısı **yaş** bakımından farklılık göstermektedir.

H 2.2. Meslek elemanlarının çocukluk kavramı ve çocuk haklarına bakış açısı **cinsiyet** bakımından farklılık göstermektedir.

H 2.3. Meslek elemanlarının çocukluk kavramı ve çocuk haklarına bakış açısı **medeni durum** bakımından farklılık göstermektedir.

H 2.4. Meslek elemanlarının çocukluk kavramı ve çocuk haklarına bakış açısı **mesleki formasyon** bakımından farklılık göstermektedir.

H 2.5. Meslek elemanlarının çocukluk kavramı ve çocuk haklarına bakış açısı **çalışma alanı** bakımından farklılık göstermektedir.

H 2.6. Meslek elemanlarının çocukluk kavramı ve çocuk haklarına bakış açısı **çocuk hakları konulu eğitim geçmişi** bakımından farklılık göstermektedir.

H 2.7. Meslek elemanlarının çocukluk kavramı ve çocuk haklarına bakış açısı **erken yaşta evlilik konulu eğitim geçmişi** bakımından farklılık göstermektedir.

H 2.8. Meslek elemanlarının çocukluk kavramı ve çocuk haklarına bakış açısı **yetiştirdiği sosyal çevre** bakımından farklılık göstermektedir.

H 2.9. Meslek elemanlarının çocukluk kavramı ve çocuk haklarına bakış açısı **görev süresi** bakımından farklılık göstermektedir.

H 2.10. Meslek elemanlarının çocukluk kavramı ve çocuk haklarına bakış açısı **eğitim durumu** bakımından farklılık göstermektedir.

Alt Hipotez 3: Meslek elemanlarının erken yaşta evliliğe dair bakış açısı sosyo-demografik değişkenler bakımından farklılık göstermektedir.

H 3.1. Meslek elemanlarının erken yaşta evliliğe dair bakış açısı **yaş** bakımından farklılık göstermektedir.

H 3.2. Meslek elemanlarının erken yaşta evliliğe dair bakış açısı **cinsiyet** bakımından farklılık göstermektedir.

H 3.3. Meslek elemanlarının erken yaşta evliliğe dair bakış açısı **medeni durum** bakımından farklılık göstermektedir.

H 3.4. Meslek elemanlarının erken yaşta evliliğe dair bakış açısı **mesleki formasyon** bakımından farklılık göstermektedir.

H 3.5. Meslek elemanlarının erken yaşta evliliğe dair bakış açısı **çalışma alanı** bakımından farklılık göstermektedir.

H 3.6. Meslek elemanlarının erken yaşta evliliğe dair bakış açısı **çocuk hakları konulu eğitim geçmişi** bakımından farklılık göstermektedir.

H 3.7. Meslek elemanlarının erken yaşta evliliğe dair bakış açısı **erken yaşta evlilik konulu eğitim geçmişi** bakımından farklılık göstermektedir.

H 3.8. Meslek elemanlarının erken yaşta evliliğe dair bakış açısı **yetiştirdiği sosyal çevre** bakımından farklılık göstermektedir.

H 3.9. Meslek elemanlarının erken yaşta evliliğe dair bakış açısı **görev süresi** bakımından farklılık göstermektedir.

H 3.10. Meslek elemanlarının erken yaşta evliliğe dair bakış açısı **eğitim durumu** bakımından farklılık göstermektedir.

Çalışmada, hipotezlerin sınanmasının yanı sıra meslek elemanlarının erken yaşta evlilik olgusuna bakışını çocuk hakları ilkeleri temelinde ortaya koymak amacıyla, çocukluk dönemi ve çocuk haklarına bakış, erken yaşta evlilik olgusuna yaklaşım, erken yaş evliliklere ilişkin mevzuat bilgisi, erken yaşta evlilik sorun alanının kaynağına ve çözüme yönelik düşünceleri ve mesleki çalışmada erken yaşta evlilik vakalarına yaklaşımlarının bulgulara dayanılarak araştırmacı tarafından yorumlanmasına yer verilmektedir.

2.5. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Araştırma kapsamında alınan izinlerin içeriği derinlemesine görüşme, ses ve video kaydını onaylamadığı için araştırma yapılandırılmış bir anket formu ile sınırlandırılmıştır.

Araştırma, Bitlis ilinde doğrudan ve dolaylı sosyal hizmet sunumu yapan kuruluşlarda görev yapan meslek elemanları ile sınırlıdır.

Elde edilecek bulgulardan yola çıkılarak varılacak sonuç ve genellemeler, araştırmanın örnekleme ile sınırlıdır.

2.6. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Araştırma, meslek elemanlarının erken yaşta evliliğe bakış açısını hak temelli perspektif temelinde ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede çalışmanın tanımlayıcı ve yorumlayıcı türde iki boyutlu bir araştırma olduğu söylenebilir. Meslek elemanlarının erken yaşta evliliklere bakış açısı ve sosyodemografik değişkenler arasındaki ilişkiyi betimlemek için nicel araştırma yöntemlerinden faydalanılan çalışmada katılımcıların cinsiyet, yaş ve sosyoekonomik durum gibi özellikleri ile bir olguya ilişkin görüş, düşünce ve tutumları arasındaki ilişkileri betimlemeye dayanan tarama modeli kullanılmıştır (Büyüköztürk, 2014: 2). Çalışmanın tanımlayıcı boyutu, frekans, yüzde dağılımları gibi betimsel istatistikler ve kıkare analizlerine dayanırken, yorumlayıcı boyutu, istatistiksel bulguların ve yarı kapalı uçlu sorulara verilen yanıtların hak temelli sosyal hizmet uygulamasının temel değerleri çerçevesinde araştırmacı tarafından yorumlanmasına dayanmaktadır.

Araştırma kapsamında sosyal hizmet alanında görev yapan meslek elemanlarının erken yaş evliliklerine bakış açısını çocuk hakları temel değerleri ve hak temelli yaklaşımı gözeterek değerlendirmeyi amaçlayan çalışmanın problemine cevap verebilecek kapsamda bir ölçme aracına rastlanmamıştır. Bu nedenle sorun alanına ilişkin literatür taraması ve okuma süreci boyunca araştırmanın amacına uygun soruların keşfedilmesi ve alanda çalışan meslek elemanı ve akademisyenlerin görüşleri de alınarak araştırmacı tarafından yapılandırılmış bir anket formu kullanılmıştır. Çalışmada katılımcıların erken yaşta evlilik olgusuna ilişkin bakış açılarını, bilgi, düşünce ve deneyim boyutunda ortaya koyabilmesine fırsat veren seçeneklendirilmiş kapalı uçlu soruların yanı sıra yarı kapalı

uçlu sorulara da yer verilmiştir. Yarı kapalı uçlu sorular, kapalı uçlu soru tipine "açıklayınız" veya "diğer" şeklinde açık uçlu bir şıkkın eklenmesi ile oluşturulur. Bu sorular katılımcıların yapılandırılmış anket formunda yer alan olası yanıtların kapsamadığı, ancak çalışma için önem arz eden diğer hususları ortaya koyabilmesini amaçlamaktadır. Yarı kapalı uçlu sorulara verilen açık uçlu yanıtlar önemli bir sayısal çoğunluk taşıyorsa kapalı yanıt şıkları durumuna getirilebilir (Aziz, 2015: 96). Yarı kapalı uçlu sorular katılımcıların mevcut seçenekler dışında açıklama yapmasına fırsat sunması bakımından tercih edilmiştir.

2.7. EVREN VE ÖRNEKLEM

Araştırmanın evrenini Bitlis ilinde doğrudan ve dolaylı sosyal hizmet sunumu yapan Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'ne bağlı kuruluşları, Sağlık İl Müdürlüğü ve bağlı kuruluşları, Bitlis Denetimli Serbestlik Müdürlüğü ve Bitlis Belediyesi, ilgili birimlerde görev yapmakta olan sosyal hizmet, psikolojik danışmanlık ve rehberlik, psikoloji, sosyoloji, çocuk gelişimi ve öğretmenlik lisans programlarından mezun meslek elemanları oluşturmaktadır. Çalışmaya hazırlık sürecinde yapılan ön araştırmada kuruluşlardan alınan bilgiye göre İl sınırları içinde toplam 94 meslek elemanının görev yapmakta olduğu tespit edilmiştir. Örneklem seçiminin küçük ve coğrafi olarak belirli bir alanda yoğunlaşan evrenler için daha kullanışlı olduğu belirtilen (Lin, 1976: 164) doyma (tam sayım) örneklem seçim tekniği olarak belirlenmesi, evrendeki her birimin örnekleme katılması uygun bulunmuştur. Bu kapsamda kurumlardan alınan bilgi çerçevesinde görev yapmakta olduğu tespit edilen 94 meslek elemanının tümüne ulaşılarak bilgi verilmiş, rızası alınan 91 meslek elemanı ile anket formu uygulaması gerçekleştirilerek evrenin %94'üne ulaşılmıştır. Bu bağlamda bu çalışmanın örnekleminin, evreni büyük oranda temsil ettiği söylenebilir. Çalışma kapsamında anket formunu yanıtlayarak araştırmaya katılan meslek elemanlarının %48.4'ü (44 kişi) kadın, %51.6'sı (47 kişi) erkek olup örneklemin genel yaş ortalaması 29.7'dir.

2.8. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Araştırmada veri toplama süreci, araştırmanın problemine cevap verebilecek bir ölçme aracı bulunamaması nedeniyle yapılandırılmış bir anket formu aracılığıyla

gerçekleştirilmiştir. Anket formu, sorun alanına ilişkin literatür taraması ve okuma sürecinde ortaya çıkarılan soruların alanda çalışan meslek elemanı ve akademisyenlerin görüşleri de alınarak araştırmacı tarafından oluşturulmuştur. Anket formu, meslek elemanlarının erken yaş evlilikleri olgusuna bakış açısını; sosyodemografik özellikler, çocukluk ve çocuk hakları kavramına bakış, evliliğe bakış açısı, erken yaşta evliliğin tanımlanması, erken yaşta evlilik vakalarına yaklaşım ana başlıkları altında irdeleyen alan 23 kapalı uçlu, 43 yarı kapalı uçlu toplam 66 sorudan oluşmaktadır. Formda katılımcıların sosyodemografik özellikleri ve belirtilen ana başlıklar altında kişisel görüşlerini ifade edebilecekleri, çocukluk ve çocuk haklarına bakış, erken yaşta evlilik ve kaynağına bakış, mesleki uygulamaya dair bilgi, tecrübe ve sorun alanına ilişkin çözüm önerilerini aktarabilecekleri yarı kapalı uçlu sorulara yer verilmektedir.

2.8.1. Anket Formunun Oluşturulması

Meslek elemanlarının erken yaşta evliliğe yaklaşımını ortaya koyabilecek bir anket formunun oluşturulma çabası, araştırmacı için bir keşif sürecine dönüşmüştür. Sorun alanına dair okuma ve danışma süreciyle meslek elemanlarının erken yaşta evliliğe bakış açılarını ortaya koyabilecekleri detaylı bir anket formu yapılandırılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, bir çocuk hakları ihlali olarak erken yaşta evlilik olgusuna meslek elemanlarının bakış açısını ortaya koyma çabasıyla, hak temelli perspektifin temel dayanakları olan BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin temel ilkeleri ve Sosyal Hizmet ve Çocuk Hakları BM Sözleşmesi Profesyonel Eğitim Kitabı'ndan yararlanılmıştır. Söz konusu kaynaklar çalışmada, meslek elemanlarının çocuk hakları temelinde ve sosyal hizmet mesleki ilkeleri çerçevesinde bakış açısını ortaya koyacak anket sorularının oluşturulmasına önemli bir katkı sunmuştur. Çocukluk döneminin algılanışına ilişkin yaklaşımlar, erken evlilikleri ortaya çıkaran tarihsel arka plana dair okumalar sırasında ortaya çıkan soruların eklendiği anket formu hazırlama süreci, yaklaşık bir yıl süren uzun bir ön çalışmayı gerekli kılmıştır. Sorun alanına ilişkin yayınlanmış çalışmalar, ulusal ve uluslararası raporlar, makale ve tezlere dayalı literatür okuması sırasında da ortaya çıkan sorularla anket formu geliştirme süreci devam etmiştir.

Anket formu hazırlama sürecinde kuramsal çerçevede ışığında literatüre ilişkin temel problemleri içeren bir soru havuzu oluşturulmuştur. Sonrasında sosyal hizmet alanında çalışan farklı meslek gruplarından ve akademisyenlerden sorulara ilişkin

görüşler alınarak, eklemek istedikleri soru veya seçenekler değerlendirilmiştir. Anket formunun pilot uygulaması sosyal hizmet kurum/kuruluşlarında görev yapan gönüllü 10 meslek elemanı ile gerçekleştirilmiştir. Pilot çalışmada soruların anlaşılabilirliği, yanıtlama kolaylığı, konuyu temsil etme gücü hakkında katılımcıların yorumları alınmıştır.

Anket formu hazırlanırken soruların araştırmanın konusu ve amacına uygun olup olmadığını anlamaya dönük kontroller sürekli tekrarlanmıştır. Hazırlık sürecinde meslek elemanlarının sorun alanına bakış açısını yansıtacak tüm boyutları kapsayacak tarzda sorular oluşturulmaya dikkat edilmiştir. Tez danışmanı ve jüri üyesi öğretim üyelerinden alınan geri dönüşler de değerlendirilerek anket formuna son şekli verilmiştir.

2.8.2. Anket Formu Sorularının Belirlenmesi

Anket formunun oluşturulmasında okuma ve danışmanlık süreci sonucunda ortaya çıkan sorulardan hangilerinin görüşme formunda yer alacağı belirlenirken araştırmanın amacına uygun soruları netleştirmek için katılımcıların sorun alanına dair bakış açılarını yansıtabilecekleri bazı temel kategoriler belirlenmiştir.

Meslek elemanlarının çocukluk dönemi ve çocuk haklarına bakışı, evliliğe ilişkin kişisel öyküsü, erken yaşta evliliğin tanımlanması, erken yaş evliliklerinin kaynağına dair bakış açısı, mesleki çalışmalarda erken yaşta evlilik vakaları olarak beş kategoriden oluşan sorular çalışmanın amacına uygun olarak, BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin temel çerçevesini oluşturan çocuğun yaşama ve gelişme hakkı, eşitlik ve ayırım gözetmeme ilkesi, çocuğun katılım hakkı ve çocuğun yüksek yararı ilkeleri ve Sosyal Hizmet ve Çocuk Hakları BM Sözleşmesi Profesyonel Eğitim Kitabı'ndan yararlanılmıştır.

Bu çerçevede katılımcıların sorun alanına ilişkin bakış açılarını şekillendiren önemli unsurlardan biri olarak sosyodemografik özelliklerin yanı sıra meslek elemanlarının sorun alanına ilişkin bilgi düzeyleri ve kişisel görüşlerini yansıtabilecekleri tipte sorulara yer vermeye özen gösterilmiştir.

Anket formu sorularını oluşturulurken belirli bir sorun alanına bakış açısını tüm boyutlarıyla yansıtabileceği düşünüldüğü için Patton'ın önerdiği altı çeşit soru tipinden faydalanılmıştır. Tecrübe ve davranış soruları, fikir ve değer soruları, algı soruları, bilgi soruları, duygulara ait sorular ve demografik/arka plan soruları olarak düzenlenen görüşme formunda 6 soru tipi çerçevesinde erken yaşta evliliğe dair çocuk hakları temel

değerlerini yansıtan sorular oluşturmaya çalışılmıştır (Patton 2002'den akt.: Merriam, 2013).

Çocuk hakları temel değerlerini içerecek şekilde hazırlanan sorular, katılımcıların çocukluk dönemi ve erken yaş evliliklerine ilişkin tanımlama ve adlandırmalar yapmalarında yönlendirici olmamak amacıyla ön bilgi vermeden ve müdahale etmeden cevaplamalarına fırsat veren bir tarzda düzenlenmiştir. Anket sorularının meslek elemanlarının erken yaşta evliliğe dair kişisel görüşlerini, bakış açılarını yansıtabilecekleri odak sorular, “size göre, sizce” ifadeleriyle desteklenmiştir.

Anket sorularının amaca ve sorun alanına uygunluğu, kavramlar ve içerik bakımından incelenmesi adına alanda çalışan sorun alanında tecrübeli meslek elemanlarından ve araştırma yöntemleri konusunda tecrübeli akademisyenlerden görüş alınmıştır. Tez danışmanı ve jüri üyesi öğretim üyelerinden alınan geri dönüşlerin tümü değerlendirilip form yeniden şekillendirilerek uygulama için son şekline kavuşmuştur.

2.8.3. Anket Formunun Uygulanması

Anket formunun uygulanabilmesi için bakanlıkların ilgili birimleriyle görüşmeler yapılarak gerekli izin ve onaylar alındıktan sonra kurum ziyaretleri gerçekleştirilerek, meslek elemanlarıyla uygun oldukları saatlerde yüzyüze görüşülmüştür. Meslek elemanlarına araştırmanın amacı, kişisel bilgilerin gizliliği gibi konular hakkında detaylı bilgi verilmiş ve aydınlatılmış onam formunu dikkatle okumaları istenmiştir. Aydınlatılmış onam formlarının meslek elemanlarının çalışmaya gönüllü rıza ve katılım göstermeleri bakımından önemi belirtilerek, imzalanan formlar teslim alınmıştır. Meslek elemanlarına anket formunu incelemeleri için zaman tanınmış, yönlendirme ve yorum yapılmaksızın soruları yanıtlanmış, araştırmacının iletişim bilgisi de sunularak anket formları teslim edilmiştir. Anket formunu uygun oldukları bir zamanda mevcut bilgileriyle ve bir başka kişiye danışmadan kurumda veya mesai dışı bir zamanda bir hafta içinde yanıtlamaları konusunda anlaşma sağlanmıştır. Meslek elemanları çalışmanın konusuna yakın ilgi göstermiş, çalışmanın alana katkı sunması dilekleriyle aydınlatılmış onam formunu imzalayarak çalışmaya gönüllü bir şekilde katılmıştır. Anket formunun uygulanabilmesi için bakanlıkların ilgili birimleriyle görüşme ve yazışmalar yapılarak gerekli izin ve onaylar alınmış olup çalışmanın ekler başlığı altında sunulmaktadır.

2.9. VERİ ANALİZİNDE KULLANILAN İSTATİSTİKSEL İŞLEMLER

Çalışmadan elde edilen bulguların değerlendirilmesinde SPSS 22 programı kullanılmıştır. Sosyodemografik özellikler ve anket formundaki tüm sorulara verilen yanıtların frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir. Yarı kapalı uçlu sorulara verilen yanıtlar arasında paralellik gösterenler kategorileştirilerek analize dahil edilmiş ve diğerleri katılımcının aktardığı haliyle metne aktarılmıştır. Soruların frekans ve yüzde dağılımları hipotezlerle test edilmiştir. Meslek elemanlarının erken yaşta evliliğe ilişkin görüşlerinin, cinsiyet, yaş, meslek, yetiştiği sosyal çevre, yoğunlukla çalışmakta olduğu sosyal hizmet alanı, görev süresi, medeni durum, çocuk hakları konulu eğitim geçmişi, erken yaşta evlilik konulu eğitim geçmişi değişkenlerle ilişkisi Pearson Ki-Kare bağımsızlık testi ile analiz edilmiştir.

Pearson Ki-Kare bağımsızlık testi, çalışmada iki ya da daha fazla sınıflı iki değişken arasında bir değişkenin oranlarının diğer değişkenin farklı değerleri için farklı olup olmadığı gözlenen frekanslardan yola çıkılarak beklenen frekansların hesaplanması yoluyla gerçekleştirilir ve gözlenen ve beklenen frekanslar arasındaki farkın anlamlı olup olmadığı temeline dayanır (Büyüköztürk, 2002: 142).

Kategorik değişkenler arasındaki ilişki durumu Ki-Kare testi ile değerlendirilmiştir. 2X2 tablolarda en küçük beklenen değer 25'ten büyük ise Pearson Ki-Kare sonucu, 5-25 arasında ise Yates düzeltmesi ile Ki-Kare sonucu, 5'ten küçükse Fisher'in kesin testi sonucu yorumlanmıştır. 2X2'den farklı tablolarda 5'ten küçük beklenen değer sayısının tablodaki hücrelerin %20'sini aşmadığı durumlarda Pearson Ki-Kare sonucu, diğer durumlarda Fisher'in kesin olasılık sonucu değerlendirilmiştir.

Ki-Kare testi Ki-Kare dağılımının yaklaşımına dayalı olduğu için büyük örneklerde çok iyi yaklaşıma sahipken bu yaklaşım düzeyi küçük örneklerde daha uzak olabilmekte ve anlamlı bulunan sonuçların yanlış çıkmasına neden olmaktadır, bu nedenle sonuçlar gözle de takip edilerek yorumlanmıştır. Aynı zamanda küçük örnekler için geliştirilen ve küçük örneklerde Ki-Kare analizine göre daha doğru sonuçlar sunan Fisher'in Kesin Olasılık Testi tüm testlerde kullanılmış, gerekli durumlarda bu test sonuçları değerlendirilmiştir.

Diğer taraftan tablolarda 5'ten küçük beklenen değerlerin toplam hücre sayısının %20'sini geçmemesini sağlamak amacıyla bazı değişkenlerde kategori birleştirmesi (yaş

grupları vb.) ve/veya kategoriye analize dâhil etmeme (cevapsız, diğeri vb.) tercihleri yapılmıştır.

2.10. SÜRE VE OLANAKLAR

Veri toplama sürecinin ilgili kurum, kuruluşlardan alınan bilgi çerçevesinde görev yapmakta olan meslek elemanlarının tümüne ulaşılacağı bir dönem belirlenerek anket formu uygulamasının 2019 yılı Nisan-Temmuz ayları arasında dört aylık bir sürede gerçekleştirilmesi planlanmıştır. Veri toplama sürecinin bahar/yaz döneminde gerçekleştirilmesi, Bitlis ilinin ağır kış koşullarında kurum ve kişilere ulaşımında yaşanabilecek güçlükler düşünülerek planlanmıştır. Bu bağlamda ilgili kurum/kuruluşların izin ve onay tarihleri doğrultusunda anket formunun uygulanması 2019 yılı Mayıs-Temmuz ayları içerisinde gerçekleştirilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

Bu bölüm; çalışmanın amacına uygun olarak Bitlis ili ve ilçelerinde sosyal hizmet sunumu yapan kurum/kuruluşlarda (Bitlis Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü ve bağlı kuruluşlar, Bitlis İl Sağlık Müdürlüğü ve bağlı kuruluşlar, Bitlis Denetimli Serbestlik Şube Müdürlüğü ve Bitlis Belediyesi) görev yapmakta olan; 46'sı yoğunlukla çocuk refah alanında görev yaptığını ifade eden 91 meslek elemanı ile gerçekleştirilen alan araştırmasının sonuçlarına dayanmaktadır. Bu bölümde araştırmanın amacına uygun olarak düzenlenen başlıklar altında araştırma bulgularına ve bulguların değerlendirilmesine yer verilmektedir.

3.1. MESLEK ELEMANLARININ DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNE İLİŞKİN BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

Bu başlık altında çalışmanın konusu çerçevesinde meslek elemanlarının kurumsal ve mesleki dağılımı, yoğunlukla çalışmakta oldukları sosyal hizmet alanları, sosyodemografik özelliklerine ilişkin bulgular ve bulguların değerlendirilmesine yer verilmektedir.

Tablo 1: Katılımcıların Kurumsal ve Mesleki Dağılımı

Kurumsal Dağılım	n	%
Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü/ Bağlı Kuruluşlar	62	68.13
Sağlık İl Müdürlüğü/ Bağlı Kuruluşlar	24	26.37
Denetimli Serbestlik İl Müdürlüğü	4	4.39
Belediye	1	1.11
Meslek		
Sosyal Çalışmacı	28	30.8
Sosyolog	31	34.1
Psikolog	19	20.9
Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik	5	5.5
Çocuk Gelişimci	2	2.2
Öğretmen	6	6.6
Toplam	91	100

Bitlis İli genelindeki kurum/kuruluşlarda doğrudan ve dolaylı sosyal hizmet sunumunda yer alan meslek elemanlarının %68.13'ü (62 kişi) Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü ve bağlı kuruluşlarında, %26.37'si (24) Sağlık İl Müdürlüğü ve bağlı kurum/kuruluşlarında, %4.39'u (4 kişi) Denetimli Serbestlik İl Müdürlüğü ve %1.1'i (1 kişi) Bitlis Belediyesi'nde görev yaptığını belirtmektedir.

Meslek elemanlarının %34'ü (31 kişi) sosyolog, %30'u (28 kişi) sosyal çalışmacı, %20.9'u (19 kişi) psikolog, %5.5 (5 kişi)'i psikolojik danışmanlık ve rehberlik, %6.6'sı (6 kişi) öğretmen ve %2.2'si (2 kişi) çocuk gelişimci olarak görev yaptığını ifade etmektedir.

Tablo 2: Katılımcıların Yoğunlukla Çalışmakta Oldukları Sosyal Hizmet Alanı

Çalışmakta Oldukları Sosyal Hizmet Alanı	n	%
Kadın Refahı	28	30.8
Çocuk Refahı	46	50.5
Tıbbi ve Psikiyatrik Sosyal Hizmet	14	15.4
Adli Sosyal Hizmet	6	6.6
Aile Refahı	40	44.0
Engelli ve Yaşlı Refahı	28	30.8

Meslek elemanları, yoğunlukla çalışmakta oldukları sosyal hizmet alanlarını %50.5 (46 kişi) oranında çocuk refahı, %44 (40 kişi) oranında aile refahı, %30.8 (28 kişi) oranında kadın refahı, %30.8 (28 kişi) oranında engelli ve yaşlı refahı, %15.4 (14 kişi) oranında tıbbi ve psikiyatrik sosyal hizmet ve %6.6 (6 kişi) oranında adli sosyal hizmet alanı olarak belirtmektedir.

Tablo 3: Katılımcıların Sosyodemografik Özellikleri

Kategoriler		n	%
Cinsiyet	Kadın	44	48.4
	Erkek	47	51.6
Yaş Grubu	<= 24	9	9.9
	25-29	46	50.5
	30-34	20	22.0
	35-39	13	14.3
	40 -50	3	3.3
Eğitim Durumu	Lisans	82	90.1
	Y. Lisans	9	9.9
Görev Süresi	1-3 yıl	46	50.5
	4-7 yıl	30	33.0
	8-10 yıl	11	12.1
	11 + yıl	4	4.4
Çocukluk/İlk Yetişkinliğin Yaşandığı Bölge	Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi	79	86.9
	Diğer Bölgeler	12	13.1
	Toplam	91	100
Çocukluk/İlk Yetişkinliğin Yaşandığı İl	Bitlis	39	42.9
	Diğer İller	52	57.1
	Toplam	91	100

Meslek elemanlarının %9.9'unun (9 kişi) 24 yaş altı, %50.5'inin (46 kişi) 25-29 yaş, %22'sinin (20 kişi) 30-34 yaş, % 14.3'ünün (13 kişi) 35-39 yaş ve % 3.3'ünün (3 kişi) 40-50 yaş aralığında olduğu görülmektedir.

Meslek elemanlarının %90'ı (82 kişi) lisans mezunu, %9.9'u (9 kişi) ise yüksek lisans mezunu olduğu ifade etmektedir.

Görev süreleri sorulan meslek elemanları, %50.5 (46 kişi) oranında 1-3 yıl aralığında, %33 (30 kişi) oranında 4-7 yıl aralığında ve %12.1 (11 kişi) oranında 8-10 yıl aralığında, %4.4 (4 kişi) oranında 11 yıl ve üzeri görev yaptığını ifade etmektedir.

Meslek elemanları, çocukluk/ilk yetişkinliğini geçirdiği bölgeyi 86.9 (79 kişi) oranında Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu ve yoğunluğu İç Anadolu olmak üzere %13.1 (12 kişi) oranında diğer bölgeler olarak ifade etmektedir. Meslek elemanlarının

çocukluk/ilk yetişkinliğini geçirdiği iller %42.9 (39 kişi) oranında Bitlis ili ve %57.1 (52 kişi) oranında diğer iller olarak ifade edilmektedir.

Tablo 4: Katılımcıların Medeni Durumu ve Çocuk Sayısı

Kategoriler	n	%
Medeni Durumu		
Evli	44	48.4
Bekar	46	50.5
Boşanmış	1	1.1
Çocuk Sayısı		
Çocuksuz	11	25.0
1 çocuk	24	54.5
2 çocuk	6	13.6
3+ çocuk	3	6.8
Toplam	91	100

Meslek elemanlarının %50.5'i (46 kişi) bekar, % 48.4'ü (44 kişi) evli ve %1.1'i (1 kişi) boşanmış olduğunu ifade etmektedir. Evli meslek elemanlarının %25'i (11 kişi) çocuğu olmadığını ifade ederken, %54.5'i (24 kişi) bir çocuğu, %13.6'sı (6 kişi) iki çocuğu ve %6.8'i (3 kişi) üçten fazla çocuğu olduğunu ifade etmektedir.

Tablo 5: Evlilik Öyküsüne Göre Evlilik Türü ve Yaşının Dağılımı

		Evlenme						
		türü		Evlenme yaşı				
		n	%	n	Ortalama Yaş	Minimum	Maksimum	Standart sapma
Eşin evlilik öyküsü	Görücü	4	8.9	4	22.0	18	28	4.9
	Kendi seçimiyle	39	86.7	39	25.8	18	32	3.5
	Yanıt yok	2	4.4	-
	Toplam	45	100	43	25.4	18	32	3.7
Kendi evlilik öyküsü	Görücü	4	8.9	4	25.5	21	28	3.1
	Kendi seçimiyle	40	88.9	40	26.7	19	35	3.1
	Yanıt yok	1	2.2	-
	Toplam	45	100	44	26.6	19	35	3.1

Meslek elemanları “hangi usulle ve kaç yaşında evlendiniz?” sorusuna eşlerinin %86.7 (39 kişi) oranında “kendi seçimiyle”, %8.9 (4 kişi) oranında “görücü usulü” evlendiğini belirtirken; kendileri için %88.9 (40 kişi) oranında “kendi seçimiyle”, %8.9

(4 kişi) oranında “görücü usulüyle” seçenekleriyle yanıt vermektedir. Evlenme yaşına dair yanıtlarda meslek elemanları eşleri ve kendileri için “18-35” yaş aralığını belirtmektedir.

Tablo 6. Katılımcıların Ebeveynlerinin Evlilik Yaşı ve Türü

	Evlendirme türü		Evlendirme yaşı					
	n	%	Ortalama		Minimum	Maksimum	Standart sapma	
			n	Yaş				
Annelerin evlilik öyküsü	Zorla	2	2.2	2	17.5	17	18	7
	Görücü	70	76.9	65	20.1	13	62	9.2
	Kendi seçimiyle	13	14.3	12	21.6	15	48	9.1
	Yanıt yok	6	6.6	-
	Toplam	91	100	79	20.3	13	62	9.0
Babaların evlilik öyküsü	Zorla	2	2.2	2	22.5	20	25	3.5
	Görücü	66	72.5	61	24.8	15	71	10.3
	Kendi seçimiyle	17	18.7	16	25.5	18	55	8.5
	Yanıt yok	6	6.6
	Toplam	91	100	79	24.9	15	71	9.8

Meslek elemanları, ailelerinin evlilik öyküsüne yönelik soruda, %76.9 (70 kişi) oranında annelerinin “görücü usulü” evlendiği, %72.5 (66 kişi) oranında babaların “görücü usulü” evlendiğini belirtmektedir. %2.2’si (2 kişi) ebeveynlerinin “zorla” evlendirildiğini ifade ederken; %18.7 (17 kişi) oranında, babanın “kendi seçimiyle” ve %14.3 (13 kişi) oranında annenin “kendi seçimiyle” evlendiğini belirtmektedir.

Meslek elemanları, tüm evlenmeler (ilk ve sonraki) bazında annelerinin evlilik yaşını 13-62 yaş aralığında ve babalarının evlilik yaşını 13-71 yaş aralığında belirtmektedir.

3.1.1. Sosyodemografik Özelliklere İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Kurumsal dağılım bakımından; Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü ve bağlı kuruluşlarında, doğrudan sosyal hizmet sunumu gerçekleştiren ve çatısı altında pek çok sorun alanında hizmet sunan yapısı nedeniyle meslek elemanı yoğunluğunun diğer kurumlara oranla yüksek olduğu görülmektedir. Meslek elemanlarının ikinci sırada

yoğunlaştığı çalışma alanını sağlık kurum/kuruluşları oluşturmaktadır. Türkiye genelinde sağlık alanında sınırlı sayıda yer alan meslek elemanı sayısının, son yıllarda Toplum Ruh Sağlığı Merkezi, Çocuk İzlem Merkezi, Sağlıklı Hayat Merkezlerinin faaliyete geçmesiyle yükseldiği söylenebilir. Türkiye genelinde Bitlis İli özelinde geçmişe oranla meslek elemanlarının sağlık alanında daha çok varlık göstermesi, sosyal hizmetin hedef gruplara ulaşımı ve hizmet sunum olanaklarının artması bakımından önemli bir gelişme olarak yorumlanabilir.

Ülkemizde 2005 tarih ve 5393 sayılı Belediye Kanunu ile yerel yönetimlere yüklenen sosyal belediyeçilik sorumluluğunun etkisiyle artan sosyal hizmet sunum yükümlülüğü ve Bitlis ilinin mevcut sosyal sorunları göz önüne alındığında Bitlis belediyesinin meslek elemanı istihdamının sosyal belediyeçilik bakımından oldukça yetersiz kaldığı görülmektedir.

Mesleki dağılım bakımından; sosyal hizmet sunumunda sosyologların %34 (31 kişi) oranında yoğun olarak yer aldığı, sosyal çalışmacıların %30 (28 kişi) oranla ikinci sırada yer alırken; psikolog ve psikolojik danışmanların üçüncü sırada ve %26.4 (24 kişi) oranında yer aldığı görülmektedir. Diğer meslek grupları arasında yer alan çocuk gelişimci ve öğretmenler ise %8.8 (8 kişi) oranla hizmet sunumu içinde en düşük sayıda yer alan meslek grubudur. Bitlis ilinin bölgesel özellikleri, ekonomik gelişmişlik düzeyi ve kültürel dinamikleri itibariyle yoksulluk, eğitime ulaşım, kadının sosyal, ekonomik hayata katılımı konusundaki dezavantajlı konumu, çocuk nüfusunun yoğunluğu ve yoğun bir göçmen geçişi güzergahında konumlandığı göz önüne alınırsa ilin ihtiyaç duyduğu meslek elemanı sayısının mevcut durumda yetersiz kaldığı söylenebilir.

Araştırmaya dahil olan meslek elemanlarının aynı anda birden fazla sosyal hizmet alanında çalıştıkları anlaşılmaktadır. Meslek elemanlarının mevcut durumda yoğunlukla (%50.5) çocuk refahı alanında çalıştıkları görülmektedir. %44 (40 kişi) oranında belirtilen aile refahı alanının bölgenin çok çocuklu aile yapısı göz önüne alındığında büyük oranda çocuklarla çalışmayı gerektirdiği bilinmektedir. Bu anlamda katılımcıların hizmet sunduğu gruplar arasında çocuklarla çalışma önemli bir oranı temsil etmektedir. Ayrıca tıbbi ve psikiyatrik sosyal hizmet ve engelli refah alanının da çocukları kapsadığı göz önüne alındığında hemen hemen her meslek elemanının mesleki çalışma sürecinde çocuklarla temas halinde olduğu söylenebilir.

Sosyo-demografik özellikler bakımından; meslek elemanlarının sosyal hizmet alanında il bazındaki durumu, cinsiyet bakımından -erkekler kadınlara göre %3.2 daha yüksek bir orana sahip olmakla birlikte- yarı yarıya yaklaşan dengeli bir dağılım göstermektedir. Bu dağılım çalışmanın örnekleme bağlamında meslek elemanı dağılımında cinsiyet eşitliğinin gerçekleştiğini göstermektedir. Cinsiyet eşitliğinin, bölge itibarıyla yoğun bir biçimde çocuk ve kadınlara yönelik sosyal hizmet sunumuna olan ihtiyacı karşılama, kültürel yapı özellikleri gözönüne alındığında hedef gruplara ulaşım ve iletişim kolaylığı sağlaması bakımından da avantaj sağladığı düşünülmektedir.

Meslek elemanlarının yaş grup dağılımı ise %9.9'unun (9 kişi) 24 yaşın altında ve %91.1'inin (82 kişi) ise 25-50 yaş aralığında yoğunlaştığını göstermektedir. Dünya Sağlık Örgütü'nün 18-65 yaş aralığını genç nüfus olarak belirlediği 2017 yılı yeni yaş dilimleri sınıflandırmasına göre örneklemin tümünü genç meslek elemanlarının oluşturduğu söylenebilir (DSÖ, 2017). Örneklemin tümünün genç meslek elemanlarından oluşmasında, bölgesel dezavantajları nedeniyle ilin kalıcı bir yaşam alanı olarak görülmemesi ve kurumlarda tayinler nedeniyle boş kalan kadrolara yeni mezun meslek elemanlarının atanmasının etkisi olduğu söylenebilir.

Eğitim durumu itibarıyla meslek elemanlarının atama kriterlerine bağlı olarak %90.1 (82 kişi) oranında lisans mezunu olduğu görülmektedir. %9.9 (9 kişi) oranında meslek elemanı ise yüksek lisans mezunu olduğunu ifade etmektedir. Bu durum meslek elemanlarının yaklaşık %10'luk bir bölümünün mesleki gelişimi sürdürme çabası veya akademik alanda kariyer planlaması içinde olduğunu göstermektedir.

Görev süreleri bakımından meslek elemanlarının yaş dönemlerine paralel olarak yoğunlukla (%50.5) 1-3 yıl aralığında, göreve yeni başlayan meslek elemanlarından oluştuğu görülmektedir. Bu durum, alanda genç ve dinamik bir meslek elemanı grubunun varlığını göstermekle birlikte tecrübeli meslek elemanı azlığı ve yeni başlayanlar için süpervizyon olanakları bakımından bir dezavantaj olarak yorumlanabilir. 11 yıl ve üzeri görev süresine sahip yalnızca (%4.4) 4 meslek elemanı hizmet sunumunda yer almaktadır. Özellikle ulaşım ve gelişmişlik düzeyi bakımından dezavantajlı olarak bilinen ilde, meslek elemanlarının büyük oranda ilk görev yeri olarak mesleği tecrübe ettikleri ve çoğunlukla tayin hakkını kullanarak yer değiştirdikleri gözlenmektedir.

Meslek elemanlarının medeni durum verileri yarıya yakının evli, yarıdan fazlasının bekar olduğunu göstermektedir. Meslek elemanlarının yoğunlukla bekar; evli olanların ise büyük oranda tek çocuklu olduğu ve çekirdek aile özelliği gösterdikleri görülmektedir.

Meslek elemanlarının, ebeveynlerinin evliliğine ilişkin öyküsüne dair verdikleri bilgiler, ebeveynlerin görücü usulü evlenme oranının yüksek olduğunu göstermektedir. Buna karşılık meslek elemanlarının kişisel evlilik öyküsüne dair bulgular, evlilik biçimleri ve evlilik yaşı bakımından ebeveynlerinden büyük oranda farklılaştığını göstermektedir. Meslek elemanlarının ebeveynlerinin büyük oranda görücü usulü ve 13-20 yaş aralığında, yoğunlukla erken yaşta evlendikleri görülürken, meslek elemanlarının büyük oranda kendi seçimleriyle 19-35 yaş aralığında ve eşlerinin 18-32 yaş aralığında evlendikleri görülmektedir.

Çalışmanın demografik bulguları çerçevesinde meslek elemanlarının %86.9 (79 kişi) gibi yüksek bir oranda Doğu ve Güneydoğu illerinde yetişmiş bireylerden oluştuğu ve aile öykülerinde erken yaş evliliklerin yaygın olduğu görülmektedir. Bu bağlamda meslek elemanlarının erken yaşta evlilik sorun alanına yakından tanıklık etme deneyimlerinin yüksek olduğu söylenebilir. Evliliğe ilişkin bulgular, meslek elemanlarının kendileri ve eşlerinin büyük oranda kişisel tercihlerine bağlı olarak seçim yaptıklarını ve erken yaşta evlenmediklerini göstermektedir. Bu bağlamda bulgular, meslek elemanlarının ebeveynleriyle karşılaştırıldığında evlilik usulü ve evlenme yaşı noktasında geleneksel biçimlerden büyük oranda uzaklaştığını göstermektedir. Bu farklılığın, kuşaklar arasında eğitim derecesindeki yükselme ve mesleki eğitimin etkisiyle oluştuğu düşünülmektedir.

3.2. MESLEK ELEMANLARININ ÇOCUKLUK VE ÇOCUK HAKLARI KAVRAMINA BAKIŞINA İLİŞKİN BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

Bu başlık altında meslek elemanlarının çocukluğu nasıl tarif ettiği, çocukluk yaş sınırına dair kişisel görüşleri ve mevzuata ilişkin bilgi düzeylerine dair bulgular ve bulguların değerlendirilmesine yer verilmektedir.

3.2.1. Çocukluğun Tanımlanmasına İlişkin Bulgular

Çocukluk çağının bitimine dair görüşler, erken yaş evliliklerine yaklaşım konusunda belirleyici bir unsurdur. Çalışma kapsamında meslek elemanlarının çocukluk

dönemini nasıl tarif ettikleri, çocukluğun bitimini hangi yaş aralığında tanımladıkları, erken yaş evlilikleri sorun alanında yer alan hizmet gruplarına yaklaşım ve mesleki çalışmanın içeriğini etkileyen önemli faktörler olarak ele alınmaktadır.

Tablo 7: Katılımcılara Göre Çocukluğun Tanımlanması

Çocukluğu nasıl tarif edersiniz?	n	%
Fiziksel, zihinsel ve ruhsal olarak olgunlaşmamış küçük	58	63.7
Kendine has özellikleri olan bir gelişim dönemi	55	60.4
Haklarının korunması, geliştirilmesi ve bilinçlendirilmesi yetişkinlere bağlı kişi	48	52.7
Daha erken yaşta ergin olsa bile, 18 yaşını doldurmamış kişi	33	36.3
Yetişkinlere bağımlı, karar alma süreçlerine katılma yeterliliği olmayan kişi	27	29.7
Diğer	5	5.5

Meslek elemanları, birden fazla seçeneği işaretleyebilecekleri belirtilen “çocukluğu nasıl tarif edersiniz?” sorusuna %67.3 (58 kişi) oranında “fiziksel, zihinsel, ruhsal olarak olgunlaşmamış küçük” %60.4 (55 kişi) oranında “kendine has özellikleri olan bir gelişim dönemi” ve %52.7 (48 kişi) oranında “haklarının korunması, geliştirilmesi ve bilinçlendirilmesi yetişkinlere bağlı kişi” seçeneklerini tercih ederek yanıt vermektedir. Meslek elemanları “yetişkinlere bağımlı, karar alma süreçlerinde yeterliliği olmayan kişi” tanımlamasını ise %29.7 (27 kişi) oranında tercih etmektedir.

Tablo 8: Katılımcıların Çocukluk Çağı Bitimine Dair Görüşü

Size göre çocukluk çağının bitimini tanımlayan yaş sınırı hangisidir?	n	%
15 yaşını doldurmuş olmak	10	11.0
17 yaşını doldurmuş olmak	7	7.7
18 yaşını doldurmuş olmak	57	62.6
19 yaşını doldurmuş olmak	2	2.2
20 yaşını doldurmuş olmak	9	9.9
Diğer	5	5.5
Yanıt yok	1	1.1
Toplam	91	100

Meslek elemanları, “size göre çocukluk çağının bitimini tanımlayan yaş sınırı hangisidir” sorusunu %11.0 (10 kişi) oranında “15 yaşını doldurmuş olmak”, %7.7 (7 kişi) oranında “17 yaşını doldurmuş olmak”, %62.6 (57 kişi) oranında “18 yaşını doldurmuş olmak”, %9.9 (9 kişi) oranında “19 yaşını doldurmuş olmak”, ve %2.2 (2) oranında “20 yaşını doldurmuş olmak” seçeneğini tercih ederek yanıtlamaktadır. Meslek

elemanlarının %5.5'i (5 kişi) “diğer” seçeneğini tercih ederken, %1.1'i (1 kişi) ise soruya yanıt vermemeyi tercih etmektedir.

Tablo 9: Katılımcıların Çocukluk Yaş Sınırının Tanımlanmasına Dair Görüşü

Sizce çocukluk yaş sınırları yaşanan coğrafya ve kültüre göre değişmeli mi?	n	%
Evet	27	29.7
Hayır	63	69.2
Yanıt yok	1	1.1
Toplam	91	100

Meslek elemanları “sizce çocukluk yaş sınırları yaşanan coğrafya ve kültüre göre değişmeli mi?” sorusuna %29.7 (27 kişi) oranında “evet”, %69.2 (63 kişi) oranında “hayır” yanıtı vermektedir.

Tablo 10: Katılımcıların İç Hukuk Bağlamında Çocukluk Yaş Sınırına Dair Bilgisi

Sizce ülkemizde hukuki olarak çocukluk kaç yaşla sınırlanmaktadır?	n	%
15 yaşını doldurmuş olmak	6	6.6
16 yaşını doldurmuş olmak	3	3.3
17 yaşını doldurmuş olmak	6	6.6
18 yaşını doldurmuş olmak	63	69.2
Net bir yaş sınırlaması olmadığını düşünüyorum	12	13.2
Yanıt yok	1	1.1
Toplam	91	100

Meslek elemanları, “sizce ülkemizde hukuki olarak çocukluk kaç yaşla sınırlanmaktadır?” sorusuna %6.6 (6 kişi) oranında “15 yaşını doldurmuş olmak”, %3.3 (3 kişi) oranında “16 yaşını doldurmuş olmak”, %6.6 (6 kişi) oranında “17 yaşını doldurmuş olmak”, %69.2 (63 kişi) oranında “18 yaşını doldurmuş olmak” seçeneğini tercih ederek yanıt verirken, %13.2'si (12 kişi) “net bir yaş sınırlaması olmadığını düşünüyorum” seçeneğini tercih etmektedir. %1.1'i (1 kişi) ise soruya yanıt vermemektedir.

Tablo 11: Katılımcıların Çocukluk Yaş Sınırına Dair Uluslararası Mevzuat Bilgisi

Sizce ülkemizin taraf olduğu çocukluk yaşını tanımlayan bir kanun veya uluslararası bir sözleşme var mı?	n	%
Var	78	85.7
Yok	12	13.2
Yanıt yok	1	1.1
Toplam	91	100

“Sizce ülkemizin taraf olduğu çocukluk yaşını tanımlayan bir kanun veya uluslararası bir sözleşme var mı? sorusuna meslek elemanlarının %85.7’si (78 kişi) “var” cevabı verirken, %13.2’si (12 kişi) “yok” cevabı vermektedir.

3.2.1.1. Çocukluğun Tanımlanmasına İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Meslek elemanlarının çocukluğu tanımlaması istenen birden fazla seçeneği işaretleyebilecekleri soruya verdikleri cevaplar değerlendirildiğinde; ifadeler arasında %67.3 (58 kişi) oranıyla en fazla tercih edilen seçeneğin dezavantajlılık vurgusu içeren “fiziksel, zihinsel, ruhsal olarak olgunlaşmamış küçük” ifadesi olduğu görülmektedir. Bulgu; meslek elemanlarının çocuğun tanımlanmasına ilişkin yaklaşımı çerçevesinde, çalışmanın teorik bölümünde değinilen hak temelli uygulamanın yapıtaşlarından ilki olarak sunulan “çocukların olgunlaşmakta olan insanlar değil, hali hazırda tamamlanmış birer birey olduğunun kabul edilmesi” ilkesine yönelik farkındalığının düşük olduğunu düşündürmektedir.

Öte yandan modern çocukluk paradigmasını temsil eden ifadeler değerlendirildiğinde; çocukluğu “kendine has özellikleri olan bir gelişim dönemi” olarak tarif eden seçeneğin meslek elemanlarınca %60.4 (55 kişi) oranında tercih edildiği ve “haklarının korunması, geliştirilmesi ve bilinçlendirilmesi yetişkinlere bağlı kişi” seçeneğinin %52.7 (48 kişi) oranda tercih edildiği görülmektedir. Bulgu çerçevesinde; meslek elemanlarının yarısından fazlasının çocukluğun tanımlanmasına ilişkin ifadelerinin teorik çerçevede belirtilen, çocukların korunması amacıyla onların yerine tercihlerde bulunmak, haklarını onlar adına kullanmak ve onlar adına doğru kararları alma rolünü yetişkinlere yükleyen (Şirin, 2010) korumacı (paternalist) yaklaşımı ortaya koydukları söylenebilir.

Meslek elemanlarının çocukluk çağının bitimine dair kişisel görüşlerini yaş sınırıyla ifade etmeleri istenen soruya verdikleri yanıtlar; %62.6 (57 kişi) oranında Çocuk Hakları Sözleşmesi ve Çocuk Koruma Kanunu'ndaki tanımlamayla örtüşen "18 yaşını doldurmuş olmak" seçeneğiyle yanıt verdikleri görülmektedir (Tablo 8). Meslek elemanları, %12.1 (11 kişi) oranında "19 ve 20 yaşını doldurmuş olmak" seçeneklerini tercih ederek, 18 yaşın çocukluğun bitimini tanımlamakta yetersiz kaldığı görüşünü yansıtmaktadır. Bulgular, meslek elemanlarının %74.7'sinin (68 kişi) çocukluğun bitimine ilişkin kişisel görüşünün 18-20 yaş aralığında yoğunlaştığını göstermektedir. Bulgu, meslek elemanlarının %37.4 oranında 18 yaşın bitimini çocukluğun bitimi için erken bir yaş olarak gördüklerini göstermektedir. Meslek elemanlarının çocukluk yaş sınırına dair kişisel görüşlerini net bir biçimde ortaya koymaları istenen soruda "18 yaşını doldurmuş olmak" seçeneğini %62.6 oranında tercih ettikleri görülmektedir. Bulgu çerçevesinde; meslek elemanlarının Çocuk Hakları Sözleşmesi Madde 1'de dile getirilen ve daha net bir ifadeyle Çocuk Koruma Kanunu'nda yer alan "18 yaşına kadar her birey çocuktur" (madde 3/1) tanımlamasının çocukluk yaş sınırının tanımlanmasına dair kişisel görüşleri üzerinde önemli bir etki oluşturduğu söylenebilir.

Verilen seçeneklerden bir ya da birkaçının kendini ifade etmediğini düşünerek diğer seçeneğinde kendi çocukluk tanımını yapan 2 (%2.2) meslek elemanı çocukluğu; *"toplumun kalıplarına uygun yetiştirilen bireyler"* *"bazı şeylerin muhakeme kabiliyeti ve anlamlandırması model almadığı kişiler tarafından gerçekleştirilen kendine uygun tarifi olmayan birey"* olarak tanımlamakta; çocuğun içine doğduğu aile ve toplum tarafından seçim yapma şansı tanınmadan kendi kabulleri noktasında şekillendirildiğine vurgu yapmaktadır. 1 (%1.1) meslek elemanı ise *"yaşına uygun karar verebilecek kişi"* ifadesiyle çocuğun içinde bulunduğu yaş dönemine uygun olarak karar verme ve "katılım" kapasitesine sahip olduğu yönünde görüş bildirmektedir.

Çocukluğun bitimini 18 yaşın altında ifade eden meslek elemanları "15 yaşını doldurmuş olmak" seçeneğini %11 (10 kişi), "17 yaşını doldurmuş olmak" seçeneğini %7.7'si (7 kişi) oranında çocukluğun bitimi olarak görmektedir. Bulgu çerçevesinde, %18.7 (17 kişi) oranında meslek elemanının, çocukluk çağının bitimini 18 yaşın altında konumlandırılan geleneksel (ataerkil) bakış açısını yansıttığı söylenebilir. Diğer seçeneğinde kendini ifade eden %5.5 (5 kişi) oranında meslek elemanı;

“Psikolojik yaş, herkese göre değişir”, “insan her yaşta çocukluk çağını yaşamak istemektedir”, “her çocuğun kendi kararını almaya başladığı yaş o çocuğun çocukluk çağının bitimini tanımlar”, “çocukluk çağının bitimini tanımlayan bir yaş sınırı belirleyemiyorum”, “coğrafi koşullar ve yetiştirme şartlarına göre değişir” ifadeleriyle çocukluk çağının bitimini tarif eden bir yaş sınırı olamayacağı yönünde görüş bildirmektedir.

Bulgular çerçevesinde; meslek elemanlarının çocukluk çağının bitimine dair kişisel görüşlerinin büyük oranda (%62.6) 18 yaş bitimini baz alan uluslararası sözleşmelere dayanan hak temelli bakış açısıyla örtüştüğü görülmektedir. Öte yandan diğer seçeneğini tercih edenlerin açıklamaları da değerlendirildiğinde, örneklemin yaklaşık 1/4’ünün (%24.2), çocukluğun bitimini 18 yaş sınırının altında ve net olmayan ifadelerle tanımladıkları görülmektedir.

Çocukluk yaş sınırlarının coğrafya ve kültüre göre değişebileceği yönünde meslek elemanlarının yaklaşık 1/3’ünün (%29.7) olumlu görüş bildirdikleri görülmektedir (Tablo 9). Bu çerçevede; meslek elemanlarının yaklaşık 1/3’ünün, çocukluğu tanımlayan yaş sınırlarının coğrafya veya kültüre göre değişebileceği görüşünün çocuğun ihmal ve istismarına yol açabilecek uygulamalara yol açma riskine yönelik farkındalığının düşük olduğu söylenebilir.

Çocukluk yaş sınırının coğrafya veya kültüre göre değişmemesi gerektiğini düşünen meslek elemanları ise örneklemin %69.2’sini (63 kişi) oluşturmaktadır. Bulgu meslek elemanlarının çocukluk yaş sınırına dair evrensel bir norm oluşturma çabasının bir sonucu olarak coğrafya ve kültüre göre değişmeyen bir yaş sınırında ortaklaşmaya dair anlayışı yüksek oranda kabul ettiklerini göstermektedir.

Meslek elemanları arasında çocukluğun hukuki olarak “15, 16 ve 17 yaşını doldurmuş olmak” ile sınırlandırıldığı bilgisini verenlerin oranının toplamda %16.5 (15 kişi) olduğu görülmektedir (Tablo 10). Meslek elemanlarının %13.2’si (12 kişi) ise hukuki olarak çocukluğu tanımlayan net bir yaş sınırlaması olmadığını düşünmektedir.

Türkiye’nin taraf olduğu çocukluk yaşını tanımlayan bir kanun veya uluslararası sözleşmenin varlığına dair bilgi bağlamında meslek elemanları büyük oranda (%85.7) çocukluk yaşını tanımlayan bir kanun/sözleşme olduğu bilgisine sahip olduklarını ifade ederken, %13.2 (12 kişi)’sinin ülkemizin taraf olduğu çocukluk yaşını tanımlayan

herhangi bir sözleşme veya kanunun varlığı konusunda bilgi sahibi olmadığı görülmektedir (Tablo 11).

Ülkemizin taraf olduğu çocukluk yaşını tanımlayan sözleşmenin varlığına ilişkin bilgi veren meslek elemanlarının yarı kapalı uçlu yanıtları değerlendirildiğinde büyük oranda (%69.2) Çocuk Hakları Sözleşmesini ifade ettikleri görülmektedir. Meslek elemanları çocukluk yaşını tanımlayan diğer düzenlemeleri, Çocuk Koruma Kanunu (%38.5) ve Türk Medeni Kanunu (%5.1) olarak dile getirmektedir. Bu bağlamda Çocuk Hakları Sözleşmesi, çocukluk yaşını belirlemede meslek elemanları arasında en yüksek tanınırlığa sahip belge olmakla birlikte iç hukuk kapsamında bağlayıcılığı yüksek olan Çocuk Koruma Kanunu da ikinci sırada ifade edilmektedir.

Bulgular çerçevesinde; meslek elemanlarının çocukluk yaş sınırına dair kişisel görüşlerinin büyük oranda (%62.6) 18 yaş bitimini baz alan uluslararası sözleşmelere dayanan hak temelli bakış açısı sergilediği, bu anlamda çalışmanın “meslek elemanlarının erken yaşta evliliğe bakışı çocuk hakları temel değerlerini yansıtmaktadır” ana hipotezini destekler nitelikte bir görüşü ortaya koyduğu söylenebilir. Meslek elemanlarının çocukluk yaş sınırını tanımlayan kanun ve sözleşmeler arasında Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin tanınırlığının yüksek olduğu, Çocuk Koruma Kanunu’nun ikinci sırada yer aldığı görülmektedir.

Bulgular çerçevesinde; meslek elemanlarının çocukluk yaş sınırının hukuki karşılığına dair bilgisinde net bir kanaat oluşturamadıkları görülmektedir. Hukuki olarak çocukluğun sonu anlamına gelen rüşt (olgunluk) yaşının Medeni Kanun’da 18 yaşın doldurulmasıyla ifade edilirken, aynı kanunda erken rüşt olarak adlandırılan bir tanımlamayla evlilik ve hakim kararıyla da bireyin rüşt kazanabileceği (Akyüz, 2000:73-74) örneğindeki gibi mevzuatta çocukluğun bitimine dair mevcut tutarsızlıklardan kaynaklandığı düşünülmektedir. 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu net bir ifadeyle çocuğu; “daha erken yaşta ergin olsa bile, on sekiz yaşını doldurmamış kişi” olarak ifade ederken; 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nda çocuğun cinsel istismarı kapsamında değerlendirilen 103. madde a bendinde çocuk istismarını; “on beş yaşını tamamlamamış veya tamamlamış olmakla birlikte fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama yeteneği gelişmemiş olan çocuklara karşı gerçekleştirilen her türlü cinsel davranış” ifadesiyle değerlendirilmesi bağlamında ele alarak çocukluğun bitimi “15 yaşını tamamlamış olmak” olarak tarif etmektedir. Ayrıca 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu’nun 11. maddesi

erginlik (reşitlik) yaşını 18 olarak kabul ederken aynı maddede evlenmenin kişiyi ergin kılacağı belirtilmektedir. Meslek elemanlarının çocukluk yaş sınırına dair hukuki durum konusunda ortak bir bilgi ortaya koyamamalarının, örneklerle açıklandığı üzere mevzuatta çocuklara yönelik iş ve işlemlerde birbiriyle çelişen mevzuat içeriklerinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

3.2.2. Çocuk Haklarına Bakış Açısına İlişkin Bulgular

Çalışmanın bu başlığı altında meslek elemanlarının çocuk haklarına ilişkin bakış açısı, çocuk hakları kavramını tanımlama biçimleri, çocuk haklarının gerekliliği üzerine düşünceleri, çocuk hakları temel değerleri ve içeriğini açıklamaya çalışan sorulara ilişkin bulgulara ve bulguların değerlendirilmesine yer verilmektedir.

Tablo 12: Katılımcıların Çocuk Haklarının Tanımlanmasına Dair Görüşü

Çocuk Hakları Kavramı Size Ne İfade Ediyor?	Evet	n	%
Çocuğun yetişmesinde ailenin sorumluluk ve rolünü vurgulamakla birlikte çocukların hak sahibi bireyler olduğunu ifade eder	Evet	74	81.3
Yetenekleri doğrultusunda kimlik, özel yaşam, bilgilenme, vicdan, din, ifade ve örgütlenme özgürlüklerinin sağlanması gerekliliğini ifade eder	Evet	63	69.2
Aileleri, toplum ve devletlerce korunması gereken bireyler olduğunu ifade eder	Evet	55	60.4
Temel gereksinimlerinin karşılanmasını ifade eder	Evet	52	57.1
Yetişkinlerin sahip olduğu haklardan farklı, özel ihtiyaçları olduğunu ifade eder	Evet	49	53.8
Diğer	Evet	2	2.2

Meslek elemanları, çocuk haklarının tanımlanmasına dair ifadeler arasında birden fazla seçim yapabilecekleri soruda, %81 (74 kişi) oranında “çocuğun yetişmesinde ailenin sorumluluk ve rolünü vurgulamakla birlikte çocukların hak sahibi bireyler olduğunu ifade eder” seçeneğini tercih etmektedir. “Yetenekleri doğrultusunda kimlik, özel yaşam, bilgilenme, vicdan, din, ifade ve örgütlenme özgürlüklerinin sağlanması gerekliliğini ifade eder” seçeneği %69.2 (63 kişi) oranında tercih edilirken; %30.8 (28 kişi) tarafından tercih edilmemektedir. Çocukların “aileleri, toplum ve devletlerce korunması gereken bireyler olduğunu ifade eder” seçeneği %60.4 (55 kişi) oranında, “Çocukların yetişkinlerden farklı, özel ihtiyaçları olduğunu ifade eder” seçeneği %53.8 (49 kişi)

oranında tercih edilmektedir. “Temel gereksinimlerinin karşılanmasını ifade eder” seçeneği %57.1 (52 kişi) oranda tercih edilmektedir.

Tablo 13: Katılımcıların Çocuk Hakları Sözleşmesinin Gerekliliğine Dair Görüşü

Sizce çocuk hakları insan haklarından ayrı değerlendirilmeli mi?	n	%
Evet	75	82.4
Hayır	11	12.1
Yanıt yok	5	5.5
Toplam	91	100

Meslek elemanları, çocuk haklarının insan haklarından ayrı bir şekilde değerlendirilmesinin gerekli olduğunu düşünüyor musunuz? sorusuna %82.4 (75 kişi) oranında “evet” yanıtı, %12.1 (11 kişi) oranında “hayır” yanıtı verirken; %5.5 (5 kişi) yanıt vermemeyi tercih etmektedir.

Tablo 14: Katılımcıların Çocuk Hakları Temel İlkelerine Dair Bilgisi

Çocuk Hakları Sözleşmesi temel ilkeleri arasında ilk aklınıza gelen ilkeler nelerdir?	n	%
Yaşama hakkı ilkesi	44	48.4
Ayırım gözetmeme/eşitlik ilkesi	32	35.2
Çocuğun yüksek yararı ilkesi	25	27.5
Katılım hakkı ilkesine karşılık gelen diğer ifadeler belirtenler	19	20.9
Gelişme hakkı ilkesi	5	5.5
Katılım hakkı ilkesi	1	1.1
Boş	11	12.1
Diğer	7	7.7

Meslek elemanları, “Çocuk Hakları Sözleşmesi temel ilkeleri arasında ilk aklınıza gelen ilkeler nelerdir?” yarı kapalı uçlu sorusuna %48.4 (44 kişi) oranında “yaşama hakkı ilkesi”, %35.2 (32 kişi) oranında ayırım gözetmeme/eşitlik ilkesi, %27.5 (25 kişi) oranında “çocuğun yüksek yararı ilkesi”, %20.9 (19 kişi) oranında “katılım hakkı ilkesine karşılık gelen ifadeler” tercih ederken, %5.5 (5 kişi) oranında “gelişme hakkı ilkesi” ve %1.1 (1 kişi) oranında “katılım hakkı ilkesi” yazarak cevap vermektedir. %12.1 (11 kişi) oranında “boş” ve %7.7 (7 kişi) oranında “diğer” ifadesi tercih edilmektedir.

Tablo 15: Katılımcıların Yaşama ve Gelişme Hakkının Tanımlanmasına Dair Görüşü

Yaşama ve gelişme hakkını tanımlayan ifadelerden hangisini daha doğru buluyorsunuz?	n	%
Aile, toplum ve devletler tarafından etkin bir yaşam sürdürmesini sağlayacak eğitim, sosyalleşme ve entelektüel gelişim ortamının sağlanması	86	94.5
Varoluşunu fiziksel, ruhsal, sosyal gelişimine uygun şekilde sürdürebilmesini, yetenekleri ve potansiyelini sergilemesine olanak sağlanması	78	85.7
Aile, toplum ve devlet tarafından beslenme, barınma ve eğitim ihtiyacının karşılanması	66	72.5
Hayatta kalması için bakmakla yükümlü olan ebeveynlerin sorumluluğu	41	45.1
Toplumun örf ve adetlerine uygun olarak yaşamını sürdürmesinin sağlanması	9	9.9
Diğer	2	2.2
Yanıt yok	1	1.1

Yaşama ve gelişme hakkının tanımlanmasına dair birden fazla seçeneği işaretleyebilecekleri soruya meslek elemanlarının %94.5'i (86 kişi) "aile, toplum ve devletler tarafından etkin bir yaşam sürdürmesini sağlayacak, eğitim, sosyalleşme ve entelektüel gelişim ortamının sağlanması", %85.7 (78 kişi) oranında "varoluşunu fiziksel, ruhsal, sosyal gelişimine uygun şekilde sürdürebilmesini, yetenekleri ve potansiyelini sergilemesine olanak sağlanması" ve %72.5 (66 kişi) oranında "aile, toplum ve devlet tarafından beslenme, barınma ve eğitim ihtiyacının karşılanması" seçeneğini tercih ederek yanıt vermektedir.

Tablo 16: Katılımcıların Çocuk Haklarına Dair Eğitim Geçmişi ve Eğitimin Kaynağı

	n	%	
Eğitime katılım durumu	Evet	40	44.0
	Hayır	50	54.9
	Yanıt yok	1	1.1
	Toplam	91	100
Eğitimin Kaynağı			
Kurum içi eğitim	31	77.5	
Sivil toplum	11	27.5	
Özel bir organizasyon	2	5.0	
Diğer	4	1.0	

Meslek elemanları, “çocuk hakları konulu herhangi bir eğitime katıldınız mı?” sorusuna %44 (40 kişi) oranında “evet”, %54.9 (50 kişi) oranında “hayır” yanıtı vermektedir. Eğitime katıldığını ifade eden %54.9 (40 kişi) meslek elemanının %77.5’i (31 kişi) eğitimi kurum içi eğitim kapsamında aldıklarını ifade ederken, %27.5’i (11 kişi) eğitime bir sivil toplum kuruluşu kapsamında katıldığını, %5’i (2 kişi) eğitime özel bir organizasyon kapsamında katıldığını ifade ederken, %10’u (4 kişi) diğer seçeneğini ifade etmektedir.

3.2.2.1. Çocuk Haklarına Bakış Açısına İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Çocuk haklarının tanımlanmasına dair birden fazla seçeneği tercih edebilecekleri ifadeler arasında meslek elemanları büyük oranda (%81.3) “çocuğun yetişmesinde ailenin sorumluluk ve rolünü vurgulamakla birlikte çocukların hak sahibi bireyler olduğunu ifade eder” seçeneğini tercih etmektedir. İkinci sırada tercih edilen (%69.2) “yetenekleri doğrultusunda kimlik, özel yaşam, bilgilenme, vicdan, din, ifade ve örgütlenme özgürlüklerinin sağlanması gerekliliğini ifade eder” seçeneğini tercih etmektedir. Çalışmanın bu verileri, meslek elemanlarının teorik kısımda değinilen “çocuğu hak sahibi bireyler olarak kabul eden” hak temelli bakış açısını büyük oranda doğru bir tanımlama olarak gördüklerini göstermektedir. Meslek elemanları tarafından %60.4 oranında tercih edilen “çocukların aileleri, toplum ve devletlerce korunması gereken bireyler olduğunu ifade eder” seçeneği ise Franklin’in (1993: 40-41) çocuk hakları yaklaşımları tanımlamasında ifade ettiği korumacı yaklaşımın etkisinin yoğun olduğunu göstermektedir.

Teorik arka planda ayrıntılı bir şekilde değinilen modern çocukluk paradigmasının kabullerinden biri olarak “çocukların yetişkinlerden farklı, özel ihtiyaçları olduğunu ifade eder” seçeneği bu çalışmada %53.8 (49 kişi) oranında tercih edilmiştir. Bulgulardan hareketle meslek elemanlarının çocuk haklarının tanımlanmasına dair bakış açıları modern çocukluk paradigmasını yansıtan temel bakış açısını yansıttığı görülmektedir. Sorunun yapılandırılmış seçenekleri dışında kalan diğer seçeneğini işaretleyen iki meslek elemanından yalnızca biri (%1.1) kendi çocuk hakları tarifini yaparak;

“Anne ya da baba olmamız çocuklarımız üzerinde her türlü hakka sahip olduğumuzu göstermez bunun bilincinde olmalıyız” ifadesiyle çocuk haklarına ilişkin görüşünü ortaya koyarken özgürlükçü yaklaşımı vurgulamaktadır.

Meslek elemanlarının çocuk haklarının insan haklarından ayrı bir şekilde değerlendirilmesi gerekliliğine dair düşünceyi büyük oranda (%82.4) kabul ettiklerini göstermektedir (Tablo 13). Çocuk hakları düşüncesinin gelişimi ve çocuk haklarına dair sözleşmelerin temelini oluşturan “çocukların içinde buldukları yaş dönemine özgü ihtiyaçlara ve bu ihtiyaçlara bağlı haklara sahip olması gerektiği” bilincine dayanan çocuk hakları düşüncesi, aynı zamanda çocukların korunması, haklarını öğrenmesi ve haklarını koruma noktasında bilgi ve beceri kazanmasını hedeflemektedir. Bu bağlamda, meslek elemanlarının çocuk haklarının gerekliliğine vurgu yapan hak temelli yaklaşımı büyük oranda ortaya koyarak çalışmanın ana hipotezinin desteklendiği görülmektedir. Buna karşılık %12.1 (11 kişi) oranında meslek elemanı, çocuk haklarına dair ayrı bir sözleşmenin gerekli olduğunu düşünmedikleri görülmektedir.

Çocuk hakları temel ilkelerinin meslek elemanlarınca tanınırlığını ortaya koymak üzere sorulan soruya verilen yanıtlar arasında en fazla (%48.4) tanınan ilkenin “yaşama hakkı ilkesi” olduğunu görülmektedir (Tablo 14). Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde yaşama hakkına bağlı olarak ifade edilen “gelişme hakkı” ise (%5.5) oranında düşük bir tanınırlık göstermekte ve yaşama hakkından ayrı değerlendirilmektedir. “Ayrım gözetmeme ilkesi” en fazla tanınan (%35.2) ilkeler sıralamasında ikinci sırada yer alırken, “çocuğun yüksek yararı ilkesi” üçüncü sırada (%27.5) yer almaktadır. “Katılım hakkı ilkesi” ise içeriğinde yer alan “çocuğun kendi ifade etme hakkı, “düşüncelerini özgürce açıklama hakkı” gibi ifadelerle %20.9 oranla dördüncü sırada tarif edilmekle birlikte “katılım” kavramının olarak doğrudan dile getirilme oranı (%1.1) oldukça düşüktür.

Araştırmanın bulguları çerçevesinde Bitlis ilinde çalışan meslek elemanları arasında, çocuk hakları temel ilkelerinden yaşama hakkı öncelikli olmak üzere ayrım gözetmeme ve çocuğun yüksek yararı ilkelerinin tanınırlığının yüksek olduğu söylenebilir. Buna karşılık içeriği ifade edilmekle birlikte katılım hakkı ilkesinin ve gelişme hakkı ilkesinin ilk akla gelen haklar arasında olmadığı görülmektedir. Cousins, Milner ve McLaughlin (2010); çocuk hakları alanında çalışan meslek gruplarının İnsan Hakları Evresel Bildirgesi ve ulusal yasalar kapsamında çocuk katılımını güvence altına alan uygulamaları bilmek ve desteklemek sorumluluğunda olduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda katılım ilkesinin Değirmencioglu’nun (2010) toplumumuzda yetişkinlerce çocuğun bir birey olarak kendini doğrudan veya dolaylı olarak ilgilendiren kararlara

katılımının benimsenmediği tespitiyle örtüşen biçimde çocuk katılımının meslek elemanları tarafından da ilk dile getirilen haklar arasında olmadığı yorumu yapılabilir.

Meslek elemanlarının çocuk hakları temel ilkelerine ilişkin görüşlerinin çocukların ruhsal gelişim, sosyal ihtiyaçlar, yetenek ve potansiyelini sergilemesine olanak tanıyan çocuk katılımının sağlanması gerekliliğini vurgulayan özgürlükçü yaklaşımı temsil eden iki ifade üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Meslek elemanlarının “Aile, toplum ve devletler tarafından etkin bir yaşam sürdürmesini sağlayacak eğitim, sosyalleşme ve entelektüel gelişim ortamının sağlanması” (%94.5) ve “varoluşunu fiziksel, ruhsal, sosyal gelişimine uygun şekilde sürdürebilmesini, yetenekleri ve potansiyelini sergilemesine olanak sağlanması” (%85.7) seçeneklerini büyük oranda tercih etmektedir. Bunun yanı sıra meslek elemanları “aile, toplum ve devlet tarafından beslenme, barınma ve eğitim ihtiyacının karşılanması” seçeneğini de %72.5 oranında tercih ederek korumacı (paternalist) yaklaşıma vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda meslek elemanlarının çocuğun yaşama ve gelişme hakkı konusunda, teorik bölümde değinilen Erbay’ın (2013:9-10) özgürlükçü ve korumacı yaklaşım arasında bir denge sağlayıcı olarak tanımladığı faydacı (pragmatist) bakış açısını ortaya koydukları söylenebilir.

Meslek elemanlarının seçenekler arasında en düşük oranı temsil etmekle birlikte örneklemin yaklaşık 1/10’unu (%9.9) oluşturan biçimde “toplumun örf ve adetlerine uygun olarak yaşamını sürdürmesinin sağlanması” seçeneğini tercih etmektedir. Böylece, araştırmaya katılan meslek elemanlarının %10’u çocuk haklarının içeriğini tanımlarken örf ve adetleri önceleyen paternalist (geleneksel) bir yaklaşım sergilemektedir. Bu tanımlamalar çerçevesinde birden fazla seçeneği işaretleyen meslek elemanlarının büyük oranda özgürlükçü yaklaşımı ve yanı sıra korumacı yaklaşımı birarada benimseyerek pragmatist (faydacı) yaklaşımı ortaya koyduğu görülmektedir.

Diğer seçeneğini işaretleyen iki meslek elemanı, çocuğun yaşama ve gelişme hakkı konusunda;

“Evrensel olarak kabul gören standartlara uygun yaşam sürmesi” ve “ebeveynler çocuk yetiştirme konusunda bilinçlendirilmeli, şartlar bu kadar değişmişken olanaklar artırılmışken eski ilkel davranışlarla çocuk yetiştirilmemeli” ifadeleriyle çocuğun yaşam koşulları ve yetiştirilme tarzında evrensel standartların yakalanması için ailelerin bilinçlendirilmesi gerekliliğine vurgu yapmaktadır.

Çocuk hakları konusundaki eğitim geçmişi incelendiğinde (Tablo 16); meslek elemanlarının %44'ü çocuk hakları konulu bir eğitime katılırken, %54.9'unun çocuk hakları konusunda herhangi bir eğitime katılmadığı görülmektedir. Gerçekleştirilen eğitimlerin büyük oranda (%77) kurum içi olduğu, sivil toplum (%27.5) ve özel bir organizasyon (%5) kaynaklı eğitimlere katılım oranının oldukça düşük olduğu görülmektedir. Çocuk hakları konusunda kurum içi eğitimlere katılım oranı yüksek olmasına karşın sivil toplum kuruluşları ve özel kuruluşlarda eğitime katılım oranlarının düşük olması Bitlis'in diğer illere ulaşım, eğitim olanakları ve çalışanların iş dışı zamanlarının sınırlılığı, meslek elemanlarının kendini geliştirme konusundaki motivasyon eksikliği ve maddi olanaklarının yetersizliği gibi nedenlerle açıklanabilir.

Çocuk haklarına bakış açısına dair bulgular çerçevesinde; meslek elemanlarının Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin gerekliliğine büyük oranda (%82.4) katıldıkları, bu bağlamda hak temelli bakış açısını yansıttıkları görülmektedir. Meslek elemanlarının sözleşmenin temel ilkeleri arasında, yaşama hakkı, ayırım gözetmeme ve çocuğun yüksek yararı ilkelerinin tanınırlığına karşılık “gelişme” ve “katılım” ilkelerinin tanınırlığının daha düşük olduğu söylenebilir.

3.3. MESLEK ELEMANLARININ EVLİLİĞE BAKIŞ AÇISINA İLİŞKİN BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

Bu başlık altında meslek elemanlarının evlilik yaşına dair mevzuat bilgisi ve kişisel görüşlerine ilişkin bulgular ve bulguların değerlendirilmesine yer verilmektedir.

3.3.1. Meslek Elemanlarının Evlilik Yaşına Dair Bilgi ve Yaklaşımına İlişkin Bulgular

Tablo 17: Katılımcıların Ülkemizde Evlenme Yaşı Alt Sınırını Düzenleyen Mevzuata İlişkin Bilgisi

Size ülkemizde evlenme yaşı altı sınırını belirten bir yasal düzenleme var mı?		
	n	%
Var	64	70.3
Yok	18	19.8
Yanıt yok	9	9.9
Toplam	91	100

“Sizce ülkemizde evlenme yaşı altı sınırını belirten bir yasal düzenleme var mı?” sorusuna meslek elemanlarının %70.3’ü (64 kişi) “var”, %19.8’i (18 kişi) “yok” yanıtını vermektedir. %9.9’u (9 kişi) ise soruyu yanıtlamamayı tercih etmektedir.

Tablo 18: Katılımcıların Hukuki Bağlamda Evlilik Yaşı Alt Sınırına Dair Bilgisi

Sizce ülkemiz hukuk sisteminde evlilik yaşı alt sınırı kaçtır?	n	%
15 yaşını doldurmuş olmak	4	4.4
16 yaşını doldurmuş olmak	32	35.2
17 yaşını doldurmuş olmak	20	22.0
18 yaşını doldurmuş olmak	25	27.4
Net bir yaş sınırı olmadığını düşünüyorum	4	4.4
Diğer	6	6.6
Toplam	91	100

“Sizce ülkemiz hukuk sisteminde evlilik yaşı alt sınırı kaçtır?” sorusuna meslek elemanları, %35.2 (32 kişi) oranında “16 yaşını doldurmuş olmak”, %22 (20 kişi) oranında “17 yaşını doldurmuş olmak” ve %27.4 (25 kişi) oranında “18 yaşını doldurmuş olmak” seçeneklerini tercih ederek yanıt vermektedir. %4.4 (4 kişi) oranında meslek elemanı ise “net bir yaş sınırı olmadığını düşünüyorum” seçeneğini tercih etmektedir.

Tablo 19: Katılımcıların Hukuki Bağlamda Evlenme Yaşı Alt Sınırına Dair Görüşü

Sizce ülkemizde hukuki bağlamda evlilik yaşı alt sınırı kaç olmalıdır?	n	%	Diğer seçeneğine verilen cevaplar		
			n	%	%
15 yaşını doldurmuş olmak	1	1.1	20 yaşını doldurmuş olmak	22	61.0
16 yaşını doldurmuş olmak	2	2.2	21 yaşını doldurmuş olmak	3	8.3
17 yaşını doldurmuş olmak	2	2.2	22 yaşını doldurmuş olmak	2	5.5
18 yaşını doldurmuş olmak	50	55.0	25 yaşını doldurmuş olmak	5	13.9
Diğer	36	39.5	26 yaşını doldurmuş olmak	1	2.8
			Boş	2	5.5
			Diğer ifadeler	1	3.0
Toplam	91	100	Toplam	36	100

“Sizce ülkemizde hukuki bağlamda evlilik yaşı alt sınırı kaç olmalıdır? sorusuna meslek elemanlarının %55’i (50 kişi) “18 yaşını doldurmuş olmak” , %2.2’si (2 kişi) “16 yaşını doldurmuş olmak”, %2.2’si (2 kişi) “17 yaşını doldurmuş olmak” ve %1.1’i (1 kişi) “15 yaşını doldurmuş olmak” seçeneğini tercih ederek yanıt vermektedir. Meslek elemanları %39.5 (36 kişi) oranında diğer seçeneğini işaretlemektedir. Diğer seçeneğini tercih eden 36 meslek elemanının 22’si (%61) “20 yaşını doldurmuş olmak”, 5’i (%13.9) “25 yaşını doldurmuş olmak”, 3’ü (%8.3) “21 yaşını doldurmuş olmak” 2’si (%5.5) “22 yaşını doldurmuş olmak” ve 1’i (%2.8) “26 yaşını doldurmuş olmak” seçeneğini tercih etmektedir.

Tablo 20: Katılımcıların Evlilik Yaşına Dair Kişisel Yaklaşımı

Sizce insan kaç yaşında kendini evliliğe hazır hissedebilir?	n	%
15 yaş ve üzeri	1	1.1
18 yaş ve üzeri	2	2.2
20 yaş ve üzeri	16	17.6
25 yaş ve üzeri	57	62.6
30 yaş ve üzeri	9	9.9
Diğer	6	6.6
Toplam	91	100

Meslek elemanları, “sizce insan kaç yaşında kendini evliliğe hazır hissedebilir” sorusuna %62.6 (57 kişi) oranında “25 yaş ve üzeri”, %17.6 (16 kişi) oranında “20 yaş ve üzeri” %9.9 (9 kişi) oranında “30 yaş ve üzeri” ve %2.2 (2 kişi) oranında “18 yaş ve üzeri” yanıtı vermektedir. %1.1 (1 kişi) meslek elemanı “15 yaş ve üzeri” yanıtını tercih etmektedir.

Tablo 21: Katılımcıların Erken Yaşta Evliliğe Hazır Olmaya Dair Yaklaşımı

Yaşı 18’den küçük olan bir kişinin evliliğe hazır olabileceği fikrini nasıl değerlendirirsiniz?	n	%
Olumlu	1	1.1
Olumsuz	82	90.1
Kararsızım	2	2.2
Diğer	3	3.3
Yanıt yok	3	3.3
Toplam	91	100

“Yaşı 18’den küçük olan bir kişinin evliliğe hazır olabileceği fikrini nasıl değerlendirirsiniz?” sorusu karşısında meslek elemanları, %90.1 (82 kişi) oranında “olumsuz” %1.1 (1 kişi) oranında ise “olumlu” seçeneğini tercih etmektedir. Meslek elemanlarının %2.2’si (2 kişi) “kararsızım” seçeneğini işaretlerken; %3.3’ü (3 kişi) soruya yanıt vermemektedir.

Tablo 22: Katılımcıların Kendi Çocuklarının Erken Yaşta Evliliğine Rıza Gösterme Durumu

Çocuklarınızın 18 yaşından önce evlenmesine rıza gösterir misiniz?	n	%
Evet	1	1.1
Hayır	86	94.5
Diğer	2	2.2
Yanıt yok	2	2.2
Toplam	91	100

“Çocuklarınızın 18 yaşından önce evlenmesine rıza gösterir misiniz?” sorusuna meslek elemanları %94.5 (86 kişi) oranında “hayır” yanıtı vermektedir. %2.2 (2 kişi) oranında meslek elemanı soruya yanıt vermezken, %1.1 (1 kişi) oranında meslek elemanı “evet” yanıtı vermektedir. Diğer seçeneği %2.2 (2 kişi) oranında tercih edilmektedir.

3.3.1.1. Evlilik Yaşına Dair Bilgi ve Yaklaşım İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Meslek elemanlarının Türkiye hukuk sisteminde evlenme yaşı alt sınırını belirten yasal düzenleme bilgisine dair bulgular, meslek elemanlarının yaklaşık %10’unun (%9.9) konu hakkında bir fikir beyan etmediğini göstermektedir (Tablo 17). Meslek elemanlarının %19.8’i (18 kişi) ise evlenme yaşı alt sınırına dair herhangi bir düzenleme olmadığı bilgisine sahiptir. Bulgular, meslek elemanlarının yaklaşık 1/3’ünün (%29.7) ülkemiz hukuk sisteminde evlenme yaşı alt sınırını belirleyen bir düzenlemenin olmadığını düşündüklerini göstermektedir. Evlilik yaşı alt sınırını düzenleyen bir sözleşmenin varolduğunu belirten %70.3 (64 kişi) oranında meslek elemanının % 71.9’u (46 kişi) Türk Medeni Kanunu üzerinde yoğunlaşmaktadır. Meslek elemanlarının %4.7’si (3 kişi) Çocuk Koruma Kanunu ve %1.6’sı (1 kişi) Çocuk Hakları Sözleşmesi üzerinde durmaktadır. Evlilik yaşı alt sınırını düzenleyen bir sözleşmenin varolduğunu ifade etmelerine rağmen açıklama yapmayan %25 (16 kişi) oranında meslek elemanı

bulunmaktadır. Bu durum, örnekleme oluşturan meslek elemanlarının yarıya yakınının (% 47=43 kişi) evlilik yaşına ilişkin düzenlemelere dair net bir bilgi ortaya koyamadığını göstermektedir.

Evlilik yaşı alt sınırına dair mevzuat bilgisinin daha spesifik bir şekilde irdelendiği soruya, meslek elemanlarının %35.2'sinin "16 yaşını doldurmuş olmak, %27.4'ünün "18 yaşını doldurmuş olmak", %22'sinin "17 yaşını doldurmuş olmak" ve %4.4'ünün "15 yaşını doldurmuş olmak" seçenekleriyle yanıt verdiği görülmektedir (Tablo 18). Bulgu, meslek elemanlarının olağanüstü evlilik yaşı kapsamında "16 yaşını doldurmuş olmak" ile mümkün olan evlenme yaşı alt sınırına dair 1/3 (%35.2) oranında doğru yanıt verebildiklerini göstermektedir. Meslek elemanları, Türk Medeni Kanunu'nda olağanüstü durumlarda ve pek önemli bir sebeple hakimin 16 yaşını doldurmuş olan erkek veya kız çocuğunun evlenmesine mümkünse ana, baba veya vasi dinleyerek karar verebilmesi (madde 124) durumuna ilişkin ve madde 12'de on beş yaşını dolduran küçüğün, kendi isteği ve velisinin rızasıyla mahkemece ergin kılınabileceği kararı üzerine "15 yaşını doldurmuş olmak" sınırıyla evlendirilebileceği bilgisini %4.4 (4 kişi) oranında ortaya koymaktadır. Diğer seçeneğini işaretleyerek evliliğe ilişkin hukuki yaş sınırına dair görüş bildiren %6,6 (6 kişi) oranında meslek elemanı evlilik yaş sınırlamasına dair olağanüstü durumlarda hakim kararını ve ebeveyn rızasını belirterek toplamda % 11 oranında evlilik yaş sınırına dair eksiksiz bir bilgi sunabilmektedir.

Evlilik yaşına ilişkin kişisel görüşleri sorgulayan sorulardan biri olan "sizce hukuki olarak evlilik yaşı alt sınırı kaç olmalıdır?" sorusuna meslek elemanlarının yarısından fazlası (%55) "18 yaşını doldurmuş olmak" seçeneğiyle yanıt vermektedir (Tablo 19). Meslek elemanlarının büyük bir bölümünü oluşturan %39.5'i (36 kişi) ise diğer seçeneğini işaretleyerek görüşlerinin seçenekler dışında olduğunu ifade etmektedir. Diğer seçenekleri değerlendirildiğinde örnekleme oluşturan meslek elemanlarının %36'sının (33 kişi) hukukta evlenme yaşına dair kişisel görüşlerinin büyük oranda 20 yaşını doldurmuş olmak, 20-26 yaşını bitirmekle sınırlanması gerektiğini düşündükleri görülmektedir. Bulgular değerlendirildiğinde; meslek elemanlarının çok yüksek bir oranda (%91) evlilik yaşının hukuki olarak en az "18 yaşını doldurmuş olmak" olarak sınırlandırılması gerektiğini düşündükleri görülmektedir. Meslek elemanlarının %5.5'i (5 kişi) ise resmi evlenmeleri ifade eden evlenme yaşının 15, 16, 17 yaşını doldurmuş olmakla sınırlandırılması gerektiği yönünde görüş bildirerek erken yaşta evliliği olumlu

karşılamanın bir yaklaşım sergilemektedir. Bulgu çerçevesinde; meslek elemanlarının hukuki olarak evlilik yaşına bakışının, Çocuk Hakları Sözleşmesi ve Çocuk Koruma Kanunu'nda çocukluğun bitimi olarak kabul edilen 18 yaş sınırını işaret eden evrensel ölçütlerle örtüştüğü çıkarımı yapılabilir.

Diğer seçeneği kapsamında değerlendirilen 1 (%1.1) meslek elemanı ise evlilik yaş sınırının hukuki düzlemdeki karşılığına dair; *“yaş sınırı psikolojik ve fizyolojik gelişimine göre belirlenmeli, herkesin aynı şartlarda değerlendirilmesinin doğru olmadığı kanaatindeyim”* ifadeleriyle evlenme yaşı alt sınırı konusunda bireysel farklılıklara vurgu yaparak net bir yaş sınırı belirtmemektedir.

Evlilik yaşına ilişkin kişisel görüşün irdelendiği soruya ilişkin bulgular, meslek elemanlarının çok yüksek bir oranda (%90.1=82 kişi) bireylerin evliliğe hazır olma durumunun 20, 25 yaş ve 30 yaş üzeri dönemde gerçekleşebileceğini düşündüklerini göstermektedir (Tablo 20). Çocukluğun bitimi olarak tanımlanan 18 yaş doldurmuş olmakla birlikte kişilerin evliliğe hazır olabileceği görüşünü paylaşan meslek elemanlarının oranı ise yalnızca %2.2 (2 kişi) olarak karşımıza çıkmaktadır. Meslek elemanlarının neredeyse %10'a yakın bir kısmı (%9,9) bireylerin ancak 30 yaşından sonra evliliğe hazır olabileceklerini ifade ederken bir (%1,1) meslek elemanı, çocukluk dönemine işaret eden 15 yaş ve üzeri dönemde evliliğe hazır olunabileceğini ifade etmektedir.

Bulgular çerçevesinde; meslek elemanlarının evliliğe hazır olma yaşına dair görüşleri, 20-35 yaş aralığına işaret eden genç yetişkinlik (ilk yetişkinlik) döneminde yoğunlaşmaktadır. Bu bağlamda meslek elemanlarının kişisel görüşlerinin büyük oranda sosyal hizmet mesleki değerleri açısından alt yaş sınırı olarak kabul edilen 18 yaş sınırının üzerine çıktığı görülmektedir.

Meslek elemanlarının erken yaş evliliklere dair fikirlerini açığa çıkarılmasını amaçlayan soruya verilen yanıtlar, meslek elemanlarının büyük oranda (%90.1) 18 yaşın altındaki bireylerin evliliği fikrine olumsuz yaklaştıklarını, buna karşılık %1.1 (1 kişi) oranında olumlu görüş ortaya koyduklarını göstermektedir (Tablo 21). 5 (%5.5) meslek elemanının ise kararsız olduğu ve görüş bildirmek istemediği görülmektedir. Diğer seçeneğini işaretleyen 3 (%3.3) meslek elemanı, 18 yaşından önce evlenmenin; kişinin yaşam koşullarına, bireyin sahip olduğu özelliklere ve bulunduğu aile ortamına göre değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda örnekleme oluşturan meslek

elemanlarının yaklaşık 1/10'unun (%9.9) 18 yaşından önce gerçekleşen erken yaşta evliliklere tamamen olumsuz yaklaşmadığı çıkarımı yapılabilir. Bulgular çerçevesinde; meslek elemanlarının ideal evlenme yaşına yönelik kişisel görüşlerinin büyük oranda (%90.1) erken evlilikleri onaylamadıkları görülmektedir.

Erken yaşta evliliğe yaklaşıma ilişkin bir diğer soru olan “çocuklarınızın 18 yaşından önce evlenmesine rıza gösterir misiniz?” sorusuna verilen yanıtlar, meslek elemanlarının %94.5 (86 kişi) oranında çocuklarının erken yaşta evliliğine olumsuz yaklaştıklarını göstermektedir (Tablo 22). Buna karşılık tablo 21’de meslek elemanları, kendi çocukları dışındaki çocukların evliliğine karşı %90.1 (82 kişi) oranında olumsuz bir yaklaşım sergilememelerine rağmen, tablo 22’de kendi çocuklarının erken yaşta evliliğine olumsuz bakmaktadır. Bulgular değerlendirildiğinde; %4.4 (4 kişi) oranında meslek elemanının, çocuk evliliklerine yönelik yaklaşımında görüşlerinin çocuğa yakınlık durumuna göre değişim gösterdiği, bu noktada hak temelli bakış açısıyla örtüşmeyen ve mesleki uygulamada “ayrım gözetmeme” ilkesini ihlal etme riski taşıyan bir görüş ortaya koyduğu söylenebilir.

Meslek elemanları, %55 oranında hukuki olarak evlilik yaşının “18 yaşını doldurmuş olmak” ile sınırlandırılması gerektiğini düşünürken, bireyin kendini evliliğe hazır hissedebileceği yaşı %62.6 oranında “25 yaş ve üzeri” olarak değerlendirmektedir. Bulgular çerçevesinde; meslek elemanlarının evlilik yaşına dair kişisel görüşleri ile hukuki sınıra dair görüşlerinin uyumlu olmadığı söylenebilir. Bu bağlamda meslek elemanlarının hukuki düzlemde evlilik yaş sınırına dair görüşlerinin kısmen Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde ve Çocuk Koruma Kanunu’nda net bir biçimde ifade edilen, çocuk hakları temelinde çalışan örgütlenmelerin ortaya koyduğu “18 yaşını doldurmuş olmak” ifadesiyle örtüştüğü görülürken; evlilik yaş sınırına dair kişisel görüşleri, 18 yaşını doldurmuş olmayı evlilik için uygun ve yeterli bir yaş sınırı olarak görmediklerini göstermektedir.

Evlilik yaşına dair bilgi ve yaklaşıma ilişkin bulgular çerçevesinde; meslek elemanlarının ideal evlenme yaşına yönelik kişisel görüşleri, büyük oranda (%90.1) erken evliliklere olumlu yaklaşmadıkları, hukuki düzlemde evlilik yaş sınırına dair kişisel görüşlerinin de büyük oranda (%55) 18 yaşın bitimi, %62.6 oranında “25 yaş ve üzerini” ifade etmektedir.

Bulgular çerçevesinde; meslek elemanlarının evlilik yaş sınırlarına dair görüşleri değerlendirildiğinde çalışmanın “meslek elemanlarının erken yaşta evliliğe bakışı çocuk hakları temel değerlerini yansıtmaktadır” ana hipotezinin desteklendiği görülmektedir.

3.3.2. Cinsiyet Temelinde Evlilik Yaşı Alt Sınırına Bakışa İlişkin Bulgular

Tablo 23: Katılımcıların Evlilik Yaşı Alt Sınırına Cinsiyet Temelinde Yaklaşımı

Sizce farklı cinsiyetlerde evlenme yaşı alt sınırı kaç olmalıdır?			Belirtilen Yaş Aralığı
	n	%	
Belirtilmiş	38	41.8	Kadın 18-30 yaş Erkek 21-32 yaş
Fark olmamalı	52	57.1	
Yanıt yok	1	1.1	
Toplam	91	100	

Meslek elemanları, “sizce farklı cinsiyetlerde evlenme yaşı alt sınırı kaç olmalıdır? sorusuna %57.1 (52 kişi) oranında “fark olmamalı” yanıtı verirken; evlilik yaşı alt sınırına ilişkin görüşlerinde, cinsiyetler arası fark olması gerektiğini düşünen 38 (%41.7) meslek elemanı, evlilik yaşı alt sınırına dair kadın için 18-30 yaş aralığında; erkek için 21-32 yaş aralığında görüş belirtmektedir.

Tablo 24: Katılımcıların Erken Yaş Evlilik Olgusuna Cinsiyet Temelinde Bakışı

Ülkemizde erken yaş evliliklerinin büyük oranda kız çocuklarını kapsamasını hangi faktöre bağlıyorsunuz?	n	%
Ataerkil toplum yapısına	70	76.9
Kız çocuklarını cinsel olarak koruma çabasına	65	71.4
Ekonomik bir yük olarak görülmelerine	56	61.5
Dini yorumlamaların etkisine	52	57.1
Kız çocukların erken olgunlaşmasına	23	25.3
Diğer	8	8.8

Meslek elemanları, birden fazla seçim yapabilecekleri “ülkemizde erken yaş evliliklerinin büyük oranda kız çocuklarını kapsamasını hangi faktöre bağlıyorsunuz” sorusuna, %76.9 (70 kişi) oranında “ataerkil toplum yapısına”, %71.4 (65 kişi) oranında “kız çocuklarını cinsel olarak koruma çabasına”, %61.5 (52 kişi) oranında “ekonomik bir yük olarak görülmelerine”, %57.1 (52 kişi) oranında “dini yorumlamaların etkisine” ve

%25.3 (23 kişi) oranında “kız çocuklarının erken olgunlaşmasına” seçeneğini tercih ederek yanıt vermektedir. Diğer seçeneği ise %8.8 (8 kişi) oranında tercih edilmektedir.

3.3.2.1. Cinsiyet Temelinde Evlilik Yaşı Alt Sınırına Bakışa İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Meslek elemanlarının 1/3'ünden fazlası (%41.7=38 kişi) evlenme yaşı alt sınırı konusunda cinsiyetler arası fark olması gerektiği yönünde görüş belirtirken; kadın için uygun evlenme yaşının 18-30 yaş aralığında, erkek için 21-32 aralığında olmasını uygun buldukları görülmektedir. Bu durumda meslek elemanlarının %41.7'si kadın için uygun evlenme yaşının erkekten 3 yaş daha erken olması gerektiğini düşünmektedir. Meslek elemanlarının evlenme yaş sınırına dair görüşleri %8.8 (8 kişi) oranında kadın için 20, erkek için 25 mod yaş aralığında yoğunlaşmaktadır. Bulgular çerçevesinde; meslek elemanlarının önemli bir oranda (%41.7) yaygın toplumsal algının kadın için uygun ilk evlenme yaşının erkekten daha erken bir yaşta olması gerektiğine dair geleneksel bakış açısını yansıttıkları görülmektedir.

Meslek elemanları, ülkemizde erken yaş evlilikleri sorunun yoğunlukla kız çocuklara yönelmesini büyük oranda (%76.9) ataerkil toplum yapısına bağlamaktadır. Meslek elemanlarının sorun alanına ilişkin görüşleri, geleneksel iş bölümünde, erkeğin evi geçindirmesi beklendiği için erkek çocukları eğitime, istihdama katılmaya teşvik edilirken kadının ev işlerinden ve çocuk bakımından sorumlu tutulması sebebiyle evlilik dışında sınırlı alternatif sunularak evliliğe yönlendirildiklerini ifade eden çalışmayla örtüşmektedir (Kaptanoğlu ve Ergöçmen, 2012: 131). Meslek elemanları kız çocuklarını cinsel olarak koruma çabası (%71.4) ve ekonomik bir yük olarak görme eğilimini (%61.5) erken yaş evliliğin kız çocuklarına yönelmesinin diğer sebepleri olarak görmektedir. Meslek elemanlarının büyük bir bölümü (%57), dini yorumlamaların kız çocukların erken evlendirilmesine yol açtığını düşünmektedir. Bulgu çerçevesinde meslek elemanlarının bu görüşü, teorik çerçevede değinilen Özkan'ın (2013) islam hukukunda buluğa eren (15 yaşına ulaşan) çocuğun evlenmesinin mümkün oluşuna bağlı olarak kırsal kesimde yerleşen erken evlenme alışkanlığı ve dini nikah geleneği olgusuyla açıklanabilir.

Meslek elemanlarının %25.3'ü (23 kişi) yoğunlukla kız çocuklarının erken yaşta evliliğe yönlendirilmelerini, erken olgunlaşmasına bağlamaktadır (Tablo 24). Bu bulguya paralel olarak Ağrı ilinde gerçekleştirilen “Sosyo-Kültürel Özellikler Bağlamında Erken

Evlilikler: Ağrı Örneği” adlı çalışmada erkek katılımcılar, kadınların ideal evlilik yaşını erkeklerin ideal evlilik yaşına göre daha erken yaşlarda belirtmişler ve bu durumu, kadınların erkeklerden daha erken olgunlaşmalarıyla açıklanmışlardır (Uysal vd., 2019: 357). Bulgu, meslek elemanlarının yaklaşık 1/4’ünü temsil eden bir oranda dini yorumlamaların etkisiyle şekillenen geleneksel söylemin kız çocuk evliliklerinin normleştirilmesine katkı sunan “kız çocuklarının erken olgunlaştığı” görüşünün etkisi altında olduğunu düşündürmektedir. Durdu ve Yelboğa (2016: 806), “Türkiye’de Çocuk Gelinler Üzerine Bir Araştırma: Mersin Örneği” adlı çalışmada doğup-büyüdükleri toplumsal koşullarda, sosyalleşme süreçlerinde erken evlenme pratiklerine çok fazla şahit olmaları nedeniyle katılımcılar ve yöre halkının erken yaşta evlilikleri garipsemediğini belirtmektedir. Bu bağlamda meslek elemanlarının cinsiyet temelinde evliliğe bakışı konusunda geleneksel bakış açısının etkisinde kaldıkları yorumu yapılabilir.

Diğer seçeneğini tercih eden meslek elemanları erken yaş evliliklerin yoğunlukla kız çocuklara yönelmesinin nedenlerini; *ailelerin kız çocuklarını daha rahat kontrol edebilme isteğine, cinsiyet eşitsizliğine, ailelerin eğitimsizliğine, başlık parasına ve kız çocuklarının ekonomik bir gelir olarak görülmesine* bağlamaktadır.

Evlilik yaş sınırlarına cinsiyet temelinde bakışa dair bulgular çerçevesinde; meslek elemanlarının önemli bir kısmının (%41.7) ideal evlilik yaşı konusunda kadın için erkekten daha erken bir yaş aralığı belirterek geleneksel bakış açısının etkisi altında kaldıkları yorumu yapılabilir. Bu bağlamda, meslek elemanlarının ideal evlilik yaşına bakışının geleneksel toplumsal algıdan etkilendiği yorumu yapılabilir.

3.4. ERKEN YAŞTA EVLİLİĞİN TANIMLANMASINA İLİŞKİN BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

Bu başlık altında meslek elemanlarının erken yaşta evliliğin tanımlanmasına yönelik bilgi ve farkındalıklarına ilişkin bulgular ve bulguların değerlendirilmesine yer verilmektedir.

Tablo 25: Katılımcıların Erken Yaşta Evliliğin Tanımlanmasına Dair Yaklaşımı

Erken yaşta evliliği nasıl tanımlarsınız?	n	%
Toplumsal olarak kabul gören bir gelenek	26	28.6
Bir çocuk hakkı ihlali ve istismarı	76	83.5
Yoğunlukla kız çocuklarına yönelen bir istismar	61	67.0
Yetişkinlerin zorlama ve yönlendirmesiyle gerçekleşen evlilikler	71	78.0
18 yaş altı kişilerin kendi rızasıyla da gerçekleştirebildikleri evlilikler	31	34.1
Diğer	7	7.7

Meslek elemanları, birden fazla seçeneği işaretleyebilecekleri “Erken yaşta evliliği nasıl tanımlarsınız” sorusuna %83.5 (76 kişi) oranında “bir çocuk hakkı ihlali ve istismarı”, %78 (71 kişi) oranında “yetişkinlerin zorlama veya yönlendirmesiyle gerçekleşen evlilikler” ve %67 (61 kişi) oranında “yoğunlukla kız çocuklarına yönelen bir istismar” olarak yanıt vermektedir. “18 yaş altı kişilerin kendi rızasıyla gerçekleştirebildikleri evlilikler” seçeneği %34.1 (31 kişi) oranında tercih edilirken; “toplumsal olarak kabul gören bir gelenek” seçeneği %28.6 (26 kişi) oranında tercih edilmektedir.

Tablo 26: Katılımcıların “Erken Yaşta Evlilik” Adlandırmalarına Dair Bilgisi

Sizce erken yaşta evlilik kavramını tarif eden başka bir tanımlama var mı?	n	%
Var	48	52.7
Yok	29	31.9
Yanıt yok	14	15.4
Toplam	91	100

Meslek elemanları “sizce erken yaşta evlilik kavramını tarif eden başka bir tanımlama var mı?” sorusuna %52.7 (48 kişi) oranında “var” %31.9 (29 kişi) oranında ise “yok” yanıtı vermektedir.

Tablo 27: Katılımcıların “Çocuk Gelin” Kavramının Kullanımına Yaklaşımı

Çocuk gelin adlandırması hakkında ne düşünüyorsunuz?	n	%
Kullanılmamalı	59	64.8
Sakıncalı	48	52.7
Özendirici	25	27.5
Sempatik	2	2.2
Diğer	18	19.8

Meslek elemanları birden fazla şıkkı işaretleyebilecekleri belirtilen “çocuk gelin adlandırması hakkında ne düşünüyorsunuz?” sorusuna %64.8 (59 kişi) oranında “kullanılmamalı”, %52.7 (48 kişi) oranında “sakıncalı” %27.5 (25 kişi) oranında “özendirici”, %13.2 (12 kişi) oranında “uygun” ve %2.2 (2 kişi) oranında “sempatik” seçeneklerini tercih ederek yanıt vermektedir.

Tablo 28: Katılımcıların Erken Yaş Evliliklere Dair Farkındalık Durumu

Erken yaşta evlilik bir sorun mudur?	n	%	Olumlu etkisi var mı?	n	%
Evet	87	95.6	Var	4	4.4
Hayır	3	3.3	Yok	85	93.4
Yanıt yok	1	1.1	Yanıt yok	2	2.2
Toplam	91	100	Toplam	91	100

“Sizce erken yaşta evlilik bir sorun mudur?” sorusuna meslek elemanlarının %95.6’sı (87 kişi) “evet”, %3,3’ü (3 kişi) “hayır” yanıtı vermektedir. Meslek elemanlarının “erken yaşta evliliğin çocuğun yaşamına olumlu etkisi var mıdır?” sorusuna %93.4 (85 kişi) oranında “yok”, %4.4 (4 kişi) oranında “var” yanıtı vermiştir.

Tablo 29: Katılımcıların Erken Yaşta Evliliğin Risklerine Bakışı

Sizce erken yaşta evlenen çocukların karşı karşıya oldukları en önemli risk/riskler nelerdir?	n	%
Fiziksel, Ruhsal ve Cinsel Sağlığının Bozulması	81	89.0
Çocuk Hakkı İhlalleri	65	71.4
Adölesan Gebeliğe Bağlı Sorunlar	49	53.8
Yetişkin Rolü Beklentisi	45	49.4
Şiddete/İstismara Uğrama	39	42.8
Geçimsizlik	23	25.2
İntihar Riski	6	6.5

Meslek elemanları, birden fazla seçeneği işaretleyebilecekleri “sizce erken yaşta evlenen çocukların karşı karşıya oldukları en önemli risk/riskler nelerdir?” sorusuna %89 (81 kişi) oranında “fiziksel, ruhsal ve cinsel sağlığının bozulması”, %71.4 (65 kişi) oranında “çocuk hakkı ihlalleri”, %53.8 (49 kişi) oranında “adölesan gebeliğe bağlı sorunlar”, %49.4 (45 kişi) oranında “yetişkin rolü beklentisi”, %42.8 (39 kişi) oranında “şiddete/istismara uğrama”, %25.2 (23 kişi) oranında “geçimsizlik”, %6.5 (6 kişi) oranında “intihar riski” yanıtı vermektedir.

3.4.1. Erken Yaşta Evliliğin Tanımlanmasına İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Meslek elemanları, erken yaşta evliliği büyük oranda (%83) “bir çocuk hakkı ihlali ve istismarı” ve “yetişkinlerin zorlama veya yönlendirmesiyle gerçekleşen evlilikler” (%78) olarak tanımlayarak erken yaşta evlilik olgusunu büyük oranda olumsuz gördüklerini ortaya koymaktadır. Meslek elemanlarının %67’sinin erken yaşta evliliği toplumsal cinsiyet eşitsizliğini vurgulayan “yoğunlukla kız çocuklarına yönelen bir istismar” ifadesiyle tanımlayarak sorun alanında yoğunlukla kız çocukların mağdur olduğuna yönelik farkındalık içinde oldukları görülmektedir.

Meslek elemanları erken yaşta evliliği büyük oranda (%83.5) bir çocuk hakkı ihlali ve istismarı olarak değerlendirmelerine yönelik bulgu, Duman, Gökten ve Rana (2017: 205)’nin sağlık çalışanlarına yönelik benzer çalışmasında, hekimlerin %82.1’inin erken yaş evliliklerin çocuğun cinsel istismarı olarak değerlendirilmesi gerektiğini ifade ettikleri bulgusuyla paralellik göstermektedir. Bulgu çerçevesinde meslek elemanlarının erken yaşta gerçekleştirilen evlilikleri büyük oranda (%83.5) çocuk hak ihlal ve istismarı olarak değerlendirdiklerini göstermekte; bu bağlamda meslek elemanlarının büyük oranda erken yaşta evlilik olgusunu olumsuz gördükleri söylenebilir. Buna karşılık meslek elemanlarının aynı soruda birden fazla seçeneği işaretleyerek erken yaş evliliği, %34.1 (31 kişi) oranında “18 yaş altı kişilerin kendi rızasıyla da gerçekleştirebildikleri evlilikler” ve %28.6 (26 kişi) oranında “Toplumsal olarak kabul gören bir gelenek” olarak tanımladıkları görülmektedir. Bulgu, erken yaşta evliliği bir çocuk hakkı ihlal ve istismarı olarak gören meslek elemanlarının %17.6’sının aynı zamanda “18 yaş altı kişilerin kendi rızasıyla da gerçekleştirebildiği evlilikler” olarak tanımlamaları, kendi kişisel görüşlerinin yanı sıra erken yaşta evliliklere ilişkin Türk Medeni Kanunu 12. maddede

ifade edilen “On beş yaşını dolduran küçük, kendi isteği ve velisinin rızasıyla mahkemece ergin kılınabilir” maddesi gereği gerçekleştirilen çocuğun rızasına dayanan resmi evlilikleri tanımladıklarını düşündürmektedir.

Diğer seçeneğini işaretleyerek kendi ifadeleriyle tanımlama yapan meslek elemanları erken yaşta evliliği; *“Taraflardan en az biri 18 yaşından küçük iki kişinin evlilik sözleşmesi ile birleşmesi”* *“18 yaşın altında gerçekleştirilen tüm evlilikler”* *“sağlıklı olmayan eşler ve bu eşlerden doğan mutsuz çocuklar”* *“mantıklı karar vermeyip duygusal davranma”* *“kız ve erkek çocuklarını kapsayan istismar”* olarak tanımlamaktadır. Diğer seçeneğini tercih eden bir meslek elemanı, erken yaşta evliliği *“eşlerden çocuk olmayanın baskın ve yönlendirici olacağı bir evlilik biçimi”* olarak tanımlarken özellikle tek tarafın yetişkin olduğu durumlarda çocuk açısından eşitsiz ve şiddet riski taşıyan boyutuna işaret ederek hak temelli bir bakış açısı ortaya koymaktadır. Bir diğer meslek elemanı ise erken yaş evliliği; *“Cinayet. Her erken yaşta evlilik demek bir kız çocuğumuzun hayat haklarının elinden alınması demek”* ifadesiyle çocuk hakları bakımından dramatik sonuçları bağlamında ortaya koymaktadır.

Meslek elemanlarının erken yaşta evliliği tarif etme biçimlerini ortaya koymak amacıyla yöneltilen “sizce erken yaşta evlilik kavramını tarif eden başka bir tanımlama var mı?” sorusuna “evet” yanıtı veren 48 (%51.7) meslek elemanı, erken yaşta evliliği;

- Çocuk istismarı (19 kişi),
- İnsan/kadın/çocuk hakkı ihlali (10 kişi),
- Çocuk gelin (8 kişi),
- Zorla evlilik (5 kişi),
- Çocuk yaşta evlilik (5 kişi),
- Pedofili (3 kişi) olarak tanımlamaktadır.

Meslek elemanları erken yaşta evliliği başka ifadelerle tanımlarken büyük oranda (%42.8=39 kişi) çocuk hak ihlali, istismarı, zorla ve çocuk yaşta evlilik gibi erken yaşta evliliğin çocuk üzerindeki olumsuz etkisini vurgulayan ifadeleri tercih etmektedir.

Meslek elemanlarının %6.3’ü ise erken yaşta evliliği tanımlarken, teorik çerçevede yer verilen pedofili tartışması ekseninde çocuklarla evlenen yetişkinlerin patolojik bireyler olabileceğine vurgu yapan, *“pedofili”* adlandırmasını kullanmaktadır.

Meslek elemanları, %64.8 (59 kişi) oranında erken yaşta evliliği tanımlarken toplumda ve medyada sıklıkla kullanılan bir kavram olarak “çocuk gelin”

adlandırmasının kullanılmaması gerektiği yönünde görüş bildirmektedir. %13.2 (12 kişi) oranında meslek elemanı kavramının kullanımını uygun bulurken %16.7'si (8 kişi) erken yaşta evliliği tanımlarken “çocuk gelin” adlandırmasını tercih etmektedir. Bu noktada meslek elemanlarının büyük bir kısmının “çocuk gelin” adlandırmasının kullanımının çocukları erken yaşta evliliğe yönlendirme bakımından bir özendirme etkisi yaratabileceğine yönelik farkındalık içinde olduğu söylenebilir. Terzioğlu (2015: 16), erken yaşta evlilikler sorun alanının mağduru olan kız çocukları için kullanılan “çocuk gelin” ifadesinin bir yönüyle rüşt çağına gelmeden kendi tercihiyle evlenen kızları kapsamakla beraber “çocuk” ve “gelin” kelimelerini bir araya gelmesinin çelişki taşıdığı ve maksadını aşan bir anlam içerdiği için uygunsuz olduğunu belirtmektedir.

Meslek elemanları %95.6 (87 kişi) gibi çok yüksek bir oranda erken yaşta evliliği bir sorun olarak gördüklerini belirterek erken yaşta evliliği olumsuz karşıladıkları görülmektedir. Buna karşılık 3 (%3.3) meslek elemanı erken yaşta evliliği bir sorun olarak görmediğini belirtmektedir.

Meslek elemanlarının büyük çoğunluğu (%93.4=85 kişi), erken yaş evliliklerin çocuğun yaşamına olumlu bir etkisi olmadığını düşünmekte; sorun alanına “çocuğun yüksek yararı” temelinde yaklaşan hak temelli bakış açısını yansıttığı görülmektedir.

Erken yaşta evliliğin tanımlanmasına ilişkin bulgular çerçevesinde; meslek elemanlarının erken yaşta evliliği, %83 “bir çocuk hakkı ihlali ve istismarı” olarak tanımladığı, %95.6 gibi çok yüksek bir oranda erken yaşta evliliği bir sorun olarak gördüğü ve %93.4 oranında erken yaş evliliklerin çocuğun yaşamına olumlu bir etkisi olmadığı değerlendirildiğinde, çalışmanın alt hipotezi “meslek elemanlarının çoğunluğu erken yaşta evlilik olgusunu bir çocuk hakkı ihlali olarak görmektedir” (1) alt hipotezinin desteklendiği söylenebilir.

Erken yaşta evlenmenin çocuğun yaşamına olumlu katkıları olduğunu belirten %4.4 (4 kişi) oranında meslek elemanı ise olumlu etkileri şu ifadelerle açıklamaktadır; *“Topluma açılarak zarar görmesini engeller”, “Bir bakıma evet, çünkü anne ve çocuk arasındaki yaş farkı azaldıkça daha güzel bir ilişki kuruluyor” “Çok nadir de olsa bazen yaşadığı aileden daha huzurlu bir aile ortamı olabilir” “Sorumluluk alma sürecinde olumlu olabilir”*. Meslek elemanlarının erken yaşta evliliğin riskleri hakkında sorulan yarı kapalı uçlu soruya yanıt olarak yaptıkları açıklamalar, en fazla vurgulanandan en aza doğru sırasıyla değerlendirildiğinde;

- Fiziksel, ruhsal ve cinsel sağlığın bozulması (%89)
- Çocuk hakkı ihlalleri (%71.4),
- Adölesan gebeliğin ortaya çıkaracağı sorunlar (%53.8),
- Evlilik içinde çocuklardan yetişkin rolü beklentisi (%49.4),
- Şiddet ve istismara uğrama (%42.8),
- Boşanmayla sonuçlanabilen aile içi çatışmaları da içine alan geçimsizlik (%25.2) olarak sıralanmaktadır.

Bulgu çerçevesinde, meslek elemanlarının erken yaşta evliliğin riskleri konusunda büyük oranda çocuğun karşılaşacağı sağlık sorunları ve çocuk hak ihlalleri üzerinde durdukları görölmektedir.

Meslek elemanlarının üzerinde durduğu en düşük risk unsuru ise “intihar” (%6.5) olarak bulgular arasında yer almaktadır. Soylu ve Ayaz’ın (2013: 139) çalışmasında erken yaşta evlendirilmiş kız çocuklarının %29.2’inde intihar düşüncesinin ve %20.8’inde ise intihar girişiminin gerçekleştiği göz önüne alındığında meslek elemanlarının erken yaş evliliklerde intihar riskine ilişkin farkındalığının düşük olduğu söylenebilir.

3.4.2. Meslek Elemanlarının Erken Yaşta Evlilikte “Çocuğun Rızası” Kavramına Yaklaşımına İlişkin Bulgular

Tablo 30: Katılımcıların Erken Yaş Evlilikte Çocuğun Rızasına Yaklaşımı

Yaşı 18’den küçük bir kişinin kendi rızasıyla evlenmesini nasıl değerlendirirsiniz?	n	%
Ebeveynlerin yönlendirme/baskısıyla yönelđini düşünürüm	54	59.3
Başka bir seçenek sunulmadığını düşünürüm	35	38.5
Özgür iradesiyle seçim yaptığını düşünürüm	10	11.0
Katılım hakkını kullanması olarak değerlendiririm	7	7.7
Gayet doğal bir durum olduğunu düşünürüm	2	2.2
Diğer	18	19.8

Meslek elemanları, “yaşı 18’den küçük bir kişinin kendi rızasıyla evlenmesini nasıl değerlendirirsiniz?” sorusuna %59.3 (54 kişi) oranında “ebeveynlerin yönlendirme/baskısıyla yönelđini düşünürüm” %38.5 (35 kişi) oranında “başka bir seçenek sunulmadığını düşünürüm” seçenekleriyle yanıt vermektedir. Meslek

elemanlarının %11'i (10 kişi) “özgür iradesiyle seçim yaptığını düşünürüm”, %7'si (7 kişi) “katılım hakkını kullanması olarak değerlendiririm”, %2.2'si (2 kişi) ise “gayet doğal bir durum olduğunu düşünürüm” seçeneğini tercih etmektedir.

Tablo 31: Katılımcıların “Her Erken Yaş Evlilik Zorla Evlilik” İfadesine Yaklaşımı

Her erken yaşta evlilik zorla evlilik diyebilir miyiz?	n	%
Evet	27	29.7
Hayır	63	69.2
Yanıt yok	1	1.1
Toplam	91	100

Meslek elemanları “her erken yaşta evlilik zorla evlilik diyebilir miyiz?” sorusuna %69.2 (63 kişi) oranında “hayır”, %29.7 (27 kişi) oranında “evet” yanıtı vermektedir.

Tablo 32: Katılımcıların Gayri Resmi Erken Yaşta Evlilik Vakalarında Gebelik Durumunun Değerlendirilmesine Dair Yaklaşımı

18 yaş altı gebelik yaşayan kişinin, oluşan durumun sonucunda resmi olarak evliliğe yönlendirilmesinin gerekli olduğunu düşünür müsünüz?	n	%
Evet	30	33.0
Hayır	57	62.6
Yanıt yok	4	4.4
Toplam	91	100

Meslek elemanları “18 yaş altı gebelik yaşayan kişinin, oluşan durumun sonucunda resmi olarak evliliğe yönlendirilmesinin gerekli olduğunu düşünür müsünüz?” sorusuna verdikleri yanıtlarda %33.3 (30 kişi) oranında “evet”, %62.6 (57 kişi) oranında “hayır” seçeneğini tercih etmekte, %4.4 (4 kişi) yanıt vermemeyi tercih etmektedir.

3.4.2.1. Çocuğun Rızası Kavramına Yaklaşım İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Meslek elemanları, erken yaş evliliklerde çocuğun rızasının büyük oranda (%59.3 =54 kişi) ebeveynlerin yönlendirme ve baskısıyla gerçekleştiğini düşünmektedir. Çocuğun üzerindeki yönlendirme/baskı ve seçeneksizliğe ilişkin farkındalığın yüksek

olduğu bir diğer ifade olan “Başka bir seçenek sunulmadığını düşünürüm” seçeneği ise %38.5 (35 kişi) oranında tercih edilmektedir. Erken yaş evlilik vakalarında hukuki düzlemde bir kriter olarak değerlendirilen “çocuğun rızası” durumunun meslek elemanlarınca çocuğun yararı bakımından değerlendirilmesi önem taşımaktadır. Çocuğun “kendi isteği” bilinçli bir rızanın sonucu olarak mı ortaya çıkmaktadır? yoksa çocuğa sunulan başka bir alternatif olmayışı veya yetişkinlerin baskı, yönlendirme ve zorlamalarıyla mı çocuk evlenme konusunda olumlu bir görüş bildirmektedir. Meslek elemanları çocuğun evliliğe yönelik isteğini değerlendirirken, “özgür iradesiyle seçim yaptığımı düşünürüm” seçeneğini %89 (81 kişi), “katılım hakkını kullanması olarak değerlendiririm” seçeneğini %92.3 (84 kişi), “gayet doğal bir durum olduğunu düşünürüm” seçeneğini %97.8 (89 kişi) oranında tercih etmeyerek çocuk üzerindeki yönlendirme, baskı ve seçeneksizliğe yönelik bir farkındalık ortaya koymaktadır. Bu bağlamda çalışmanın teorik bölümünde belirtilen “Meslek elemanları erken yaş evlilik vakalarında çocuğun yüksek yararıyla çelişen noktalarda farkındalık içinde olmakla yükümlüdür” ilkesini ifade eden mesleki değerler çerçevesinde görüş bildirerek büyük oranda hak temelli yaklaşımı ortaya koydukları görülmektedir. Buna karşılık bir kısım meslek elemanının birden fazla seçeneği işaretleyerek, %7.7 ve %11 oranında tercih ettikleri “çocuğun katılımını kullanması olarak değerlendiririm” ve “özgür iradesiyle seçim yaptığımı düşünürüm” ifadeleriyle erken yaş evlilik vakalarına yaklaşımda meslek elemanından beklenen çocuğu sosyal çevresi içinde gerçekçi bir biçimde ve çocuğun yüksek yararı ölçüğünde değerlendirme sorumluluğu noktasında farkındalığı düşük bir yaklaşım sergilediği söylenebilir.

Meslek elemanlarının yine erken yaşta evliliğin arka planına dair bakış açısını sorgulayan “her erken yaşta evlilik zorla evlilik diyebilir miyiz? ifadesine yönelik düşüncelerinin yer aldığı soruda 1/3’ü (%29.7)’nün her erken yaşta evliliğin zorla evlilik olarak değerlendirilebileceği yönünde görüş bildirdiği görülmektedir. Meslek elemanlarının 2/3’ü (%69.2) ise her erken yaşta evliliğin zorla evlilik olmadığını düşünmektedir (Tablo 31).

Her erken yaşta evliliğin zorla evlilik olmadığını ifade eden meslek elemanlarının yarı kapalı uçlu yanıtları değerlendirildiğinde;

- Çocuğun kendi rızasıyla evlenebileceği %34.9’u (22 kişi),

- Çocuğun içinde bulunduğu gelişim dönemi, kültürel öğrenme veya bilinçsizliğe bağlı olarak evliliğe yönelebileceği %27'si (17 kişi),
- Çocuğun eğitim, sosyal fırsat ve seçenekleri yetersiz olduğundan evliliğe yönelebileceği %12.7 (8 kişi),
- Çocuğun evlenme konusunda aileye baskı yapabileceği %11.1 (7 kişi),
- Zorla evlilik ve erken yaşta evliliğin farklı kavramlar olduğu %7.9 (5 kişi) ifade edilmektedir.

Bulgular çerçevesinde; meslek elemanları tarafından %29.7 oranında tercih edilen her erken yaşta evliliğin zorla evlilik olarak değerlendirilebileceği ifadesi, çocuğun yaş dönemine uygun olmayan bir deneyime, evliliğe yönlendiren yetişkinler ve olumsuz çevre şartlarının etkisini ortaya koyması bakımından önemlidir. Bu noktada meslek elemanları, çocuklar hem yönlendirme/ikna yoluyla hem de zorla gerçekleşen evliliklerin çocuk açısından olumsuz sonuçlar ortaya çıkardığı gerçeğinin farkında olduklarını göstermektedir. Meslek elemanlarının her erken yaşta evliliğin zorla evlilik olmadığına dair açıklamaları içinde “çocuğun içinde bulunduğu gelişim dönemi, kültürel öğrenme veya bilinçsizliğe bağlı olarak evliliğe yönelebileceği” (%27) ve “çocuğun eğitim, sosyal fırsat ve seçenekleri yetersiz olduğundan evliliğe yönelebileceği” (%12.7) seçenekleri çocuğu evliliğe yönelten olumsuz çevre şartlarına yönelik farkındalık içermesi bağlamında hak temelli bakış açısını yansıtmaktadır.

Bulgular çerçevesinde; örnekleme oluşturan meslek elemanları arasında “her erken yaşta evliliğin zorla evlilik olmadığını ifade edenlerin yarı kapalı uçlu açıklamalarıyla birlikte toplamda %69.4 oranında erken yaşta evliliğin arka planında yer alan olumsuz çevre koşulları, yönlendirme/baskı ve zorlama mekanizmalarına yönelik farkındalığı yansıtan bir bakış açısı içinde oldukları görülmektedir. Bu bağlamda meslek elemanlarının büyük oranda erken yaşta evliliklere çocuk hakları temelinde yaklaştıkları söylenebilir. Buna karşılık meslek elemanlarının %11.1'i (7 kişi) çocukları evliliğe yönlendiren aile yapısı ve sosyal çevrenin etkisi konusunda düşük bir farkındalık ortaya koymaktadır. Meslek elemanlarının %7.9'u ise kavramı ifade ettiği somut anlamıyla ele alarak “zorla evlilik ve erken yaşta evliliğin farklı kavramlar olduğu” yönünde görüş bildirmektedir.

Meslek elemanlarının 2/3'ü (%62.6) çocuk gebelerin resmi olarak evliliğe yönlendirilmesinin gerekli olmadığını düşünmektedir. Meslek elemanlarının yaklaşık

1/3'üne karşılık gelen bir oranda (%33.3) ise çocuğun gebe kalması durumunda resmi olarak evliliğe yönlendirilmesinin gerekli olduğunu düşündükleri görülmektedir. Meslek elemanlarının gebe çocuğun resmi olarak evliliğe yönlendirilmesinin gerekliliğine dair yarı kapalı uçlu yanıtları değerlendirildiğinde;

- Çocuğun ve dünyaya getireceği bebeğin resmi olarak bazı haklara sahip olabilmesi %36.7 (11 kişi),
- Çocuğun kendi rızası ile olmuşsa onaylanabileceği %16.7 (5 kişi),
- Çocuğun fiziksel ve ruhsal anlamda sağlıklı bir gebelik ve annelik süreci geçirebilmesi için %10 (3 kişi),
- 16 yaşını doldurmuş olmak kaydıyla onaylanabileceği %6.7 (2 kişi) yönünde görüş bildirdikleri görülmektedir.

Diğer seçeneği kapsamında değerlendirilen %13.3 (4 kişi) oranında meslek elemanı;

“Duruma göre değerlendirmek gerek” “Evet ya da hayır diyemem”, “Olan olmuş bu durumda yapılacak en doğru şey” “Zaten bu vakalar hastanede kayıt altına alınıyor” ifadeleriyle konu hakkında görüş bildirmektedir. “Hayır” yanıtı vererek gebe çocuğun resmi olarak evlendirilmesinin gerekliliğine katılmadığını belirten meslek elemanları ise böyle bir bakış açısının;

- Çocuk hakkı ihlal ve istismarlarını meşrulaştırabileceği %24.6 (14 kişi),
- Gebeliğin nasıl oluştuğuna göre kanaatinin değişebileceği %17.5 (10 kişi),
- Evliliğin sorunların çözümüne yardımcı olamayacağı %17.5 (10 kişi),
- Çocuğun yüksek yararı gözetilerek psikososyal destek sağlanması gerektiği %7 (4 kişi),
- Çocuğun yasalar çerçevesinde korunması gerektiği %7 (84 kişi) yönünde görüş bildirmektedir.

Diğer seçenekleri kapsamında değerlendirilen ifadelerde meslek elemanlarının açıklamaları ise şöyledir;

“İstenmeyen gebelikse evlendirme yerine gebelik sonlandırılabilir”, “önüne geçilmesi için cezalar arttırılmalı”, “rızasının alınması beklenmeli ve tabi ki yaşının dolması”, “etik ikilem yaşıyorum”.

Bulgular değerlendirildiğinde “hayır” yanıtı veren meslek elemanlarının %10.1'i (10 kişi) açıklamalarında “gebeliğin nasıl oluştuğuna göre değişebilir” ifadesini dile getirerek, gebeliğin oluşma şartlarına bağlı olarak evliliğin gerekli olabileceğini

düşündüklerini göstermektedir. Böylece çocuğun gebe kalması durumunda resmi olarak evliliğe yönlendirilmesinin gerekli olduğunu düşünen %33.3 oranında meslek elemanı ile birlikte meslek elemanlarının %44.3'ü (40 kişi) gebe çocuğun evlendirilmesi gerekliliğini çeşitli gerekçelerle dile getirmektedir.

Bulgular çerçevesinde; meslek elemanlarının %44.3 gibi büyük bir oranda gebe kalan çocuğun resmi olarak evlendirilmesinin gerekli olduğunu düşündükleri görülmektedir. Meslek elemanları bu görüşlerini; çocuğun ve doğacak bebeğin birtakım haklara sahip olabilmesi ve çocuğun gebelik sürecini sağlıklı geçirebilmesi bakımından evliliğin gerekli olduğuna dayandırmaktadır. Bu durum meslek elemanlarının çocuğun gebelik ve sonrasında yaşayabileceği toplumsal baskı, doğacak bebeğin yasal hakları ve geleceğine ilişkin kaygılarıyla açıklanabilir.

Ayrıca meslek elemanları içinde yalnızca bir meslek elemanı -istenmeyen gebelikse- evliliğe yönlendirmek yerine gebeliğin sonlandırılabilmesi seçeneği üzerinde durmaktadır. Çalışmanın teorik çerçevesinde hak temelli uygulamanın temel değerleri kapsamında yer alan “Benson’ın sosyal hizmet uygulamasında yer alan meslek elemanlarının genç ebeveynliğe dair kürtaj da dahil olmak üzere birçok seçeneğin farkında olması gerekmektedir” (Benson, 2004: 436) ifadesi kapsamında değerlendirildiğinde meslek elemanlarının gebeliğin sonlandırılmasını bir seçenek olarak değerlendirmedikleri görülmektedir. Teorik bölümde değinildiği üzere ülkemizde çocuk gebeliklerde küçüğün rızası ve velinin izni ile birlikte sulh hakiminin izin vermesine bağlı olarak yasal süreler içinde gebeliğin sonlandırılması bir seçenek olarak Nüfus Planlaması Hakkında Kanun madde 6’da, gebeliğin sonlandırılmasına yönelik olarak, gebeliğin sona erdirilmesinde yasal süreler içinde; “gebe kadının iznine, küçüklerde küçüğün rızası ile velinin iznine, vesayet altında bulunup da reşit veya mümeyyiz olmayan kişilerde reşit olmayan kişinin ve vasinin rızası ile birlikte sulh hakiminin izin vermesine bağlıdır” ifadesiyle yer almasına rağmen meslek elemanları tarafından bir seçenek olarak dile getirilmemektedir (Nüfus Planlaması Hakkında Kanun, 1983).

Meslek elemanlarının çocuğun gebeliği durumunda gebeliğin sonlandırılmasını bir seçenek olarak değerlendirmemelerinde kürtajın; dini yorumlamalar, toplumsal değerler ve toplumda anneliğe atfedilen kutsallık bağlamında genellikle hoş karşılanmayan bir uygulama olarak görülmesinin etkisi olabileceği düşünülmektedir.

3.4.3. Erken Yaş Evliliklerinin Kaynağına Bakışa İlişkin Bulgular

Tablo 33: Katılımcıların Erken Yaş Evliliklerinin Kaynağına İlişkin Görüşü

Erken yaş evliliklerini hangi nedenlere bağlarsınız?	n	%
Kültürel (geleneksel)	91	100
Ekonomik	76	83.5
Dini inanışlar	62	68.1
Bireysel	47	51.6
Hukuki	13	14.3
Diğer	13	14.3

Meslek elemanları, birden fazla seçeneği işaretleyebilecekleri “erken yaş evliliklerini hangi nedenlere bağlarsınız?” sorusunu %100 (91 kişi) oranında “kültürel nedenler” seçeneğini tercih ederek yanıtlamaktadır. %83.5’i (76 kişi) “ekonomik” faktörler ve %68.1’i (62 kişi) “dini inanışlar” seçeneğini %51.6’sı (47 kişi) %85.7’si (78 kişi), “bireysel” nedenler seçeneğini tercih etmektedir. Diğer seçeneği ise %14.3 (13 kişi) oranında meslek elemanı tarafından tercih edilmektedir.

Tablo 34: Katılımcıların Ailelerin Çocuklarını Erken Yaşta Evlenmeye Yönlendirme Nedenlerine Dair Görüşü

Sizce aileler çocuklarını neden erken yaşta evlenmeye yönlendiriyorlar?	n	%
Kültürel aktarım, gelenek	90	98.9
Ekonomik yetersizlikler	75	82.4
Çocuk hakları konusundaki bilinçsizlik	75	82.4
Çocuğu evlilik dışı cinsel ilişkiden koruma	59	64.8
Çocuğu hakları olan bir birey olarak görmemeleri	48	52.7
Diğer	8	8.8

Meslek elemanları, birden fazla seçim yapabilecekleri “sizce aileler çocuklarını neden erken yaşta evlenmeye yönlendiriyorlar?” sorusuna %98.9 (90 kişi) oranında “kültürel aktarım ve gelenekler”, %82.4 (75 kişi) oranında “ailelerin çocuk hakları konusundaki bilinçsizlik durumu” seçeneğini tercih etmektedir. “Çocuğu evlilik dışı cinsel ilişkiden koruma” seçeneği %64.8 (59 kişi) oranında tercih edilmektedir. “Diğer” seçeneği %8.8 (8 kişi) oranında tercih edilmektedir.

3.4.3.1. Erken Yaş Evliliklerin Kaynağına Bakışa İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Erken yaş evliliklerinin kaynağına dair düşüncelerini irdeleyen soruda meslek elemanlarının tamamı (91 kişi) “kültürel değerlerin etkisi” üzerinde ortak görüş bildirmektedir. Bulgu çerçevesinde; meslek elemanlarının görev yaptıkları bölgenin erken yaş evlilikleri olağan ve meşru görme eğiliminin devam ettiği bir toplumsal yapıyı vurgulamak bakımından kültürel etmenler üzerinde durdukları söylenebilir. Bulgu, TBMM Erken Yaşta Evlilikler Hakkında İnceleme Yapılmasına Dair Raporu’nda belirtildiği gibi, geleneksel aile yapılarında kız çocuğuna bir emanet olarak bakılması ve asıl ailesini eşinin yanında kuracağına inanılması nedeniyle kız çocukların hem gözü açılmadan hem de “asıl” ailesine çabuk alışabilmesi adına erkenden evlendirilmesi geleneğinin sürdürüldüğü görülmektedir (TBMM KEFEK, 2009: 13).

Meslek elemanları kültürel yapının yanı sıra %82.4 oranında erken yaş evliliklerin temel nedenlerinden biri olarak kabul edilen ekonomik faktörlere vurgu yapmaktadır. Bölgenin çok çocuklu yapısı göz önüne alındığında, çok çocuklu ailelerde nüfus yoğunluğu ve buna bağlı olarak yoksullaşmanın da etkisiyle kız çocukların hanenin ekonomik yükünü azaltmak, bazen de başlık parası gibi uygulamalarla gelir elde etmek üzere evliliklere yönlendirme eğiliminin devam ettiği görülmektedir. Meslek elemanlarının üzerinde durdukları (%68.1) bir diğer önemli faktör ise dini yorumlamaların etkisidir. Bulgu çerçevesinde; meslek elemanlarının Erdoğan’ın (2014: 2) çalışmasında erken yaş evliliklerin çoğunlukla yasalardan çekinilerek resmi nikahtan ziyade dini nikah yoluyla gerçekleştirildiği tespitiyle örtüşen bir toplumsal yapıya işaret ettikleri söylenebilir. Bireysel nedenler, erken yaş evliliklerin kaynağı olarak %51.6 oranıyla dördüncü etken olarak belirtilmektedir. Meslek elemanları %85.7 (78 kişi) oranında hukuki düzenlemeleri erken yaş evliliklerin kaynağı olarak görmediklerini ifade etmektedir. Bulgu çerçevesinde; meslek elemanlarının erken yaşta evliliklerin kaynağını, hukuki düzenlemelerden ziyade gelenek ve inanışların etkisiyle çocukları erken yaşta evliliğe yönlendirme/zorlama davranışını normalleştiren toplumsal yapıda gördükleri söylenebilir.

Diğer seçeneğini tercih eden %14.3 oranında meslek elemanı ise erken yaş evliliklerinin kaynağını;

- Eğitimsizlik,

- Toplumsal kabul,
- Sosyal çevrenin zorlayıcı etkisi,
- Töre (namus temizleme),
- Hukuki düzenlemeler,
- Cinsel istismar ve aile içi şiddet,
- Aile baskısı olarak ifade etmektedir.

Meslek elemanları birden fazla seçeneği tercih ederek ailelerin çocuklarını erken yaşta evliliğe yönlendirme nedenini büyük oranda (%98.9) kültürel aktarım ve geleneklere bağlamaktadır. Ekonomik yetersizlikler ve ailelerin çocuk hakları konusundaki bilinçsizlik durumu %82.4 oranla ikinci önemli faktör olarak görülmektedir. Meslek elemanları, ailelerin çocuklarını erken yaşta evliliğe yönlendirme nedenleri arasında çocuğu evlilik dışı cinsel ilişkiden koruma gerekçesini %64.8 oranında üçüncü faktör olarak değerlendirmektedir.

Bulgular çerçevesinde; ailelerin çocuklarını erken yaşta evliliğe yöneltme nedenlerinin bir önceki soruda dile getirilen sorun alanına ilişkin ifade edilen toplumsal kaynaklarla örtüştüğü görülmektedir. Bu bağlamda meslek elemanlarının erken yaşta evlilik sorununu bireyler veya aileler bazında değil, daha çok bir yapısal sorun olarak algıladıkları yorumu yapılabilir. Bulgular arasında aileler bazında özellikle dile getirilen kaynaklardan biri ailelerin çocuk hakları konusundaki bilinçsizliği olarak göze çarpmaktadır. Diğer seçeneğini tercih eden meslek elemanları (%8.8) ailelerin çocuklarını erken yaşta evliliğe yönlendirme nedenlerini;

- Sosyal politikaların yetersizliği,
- Eğitimsizlik,
- Dini inançlar,
- Ailenin çocuğun zihinsel ve bedensel gelişiminin farkında olmaması,
- Beşik kertmesi, berdel, kan davası için ödenen bedel biçiminde töreye dayandırılan uygulamalar olarak değerlendirmektedir.

3.5. ERKEN YAŞTA EVLİLİK VAKALARINA YAKLAŞIMA İLİŞKİN BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

Meslek elemanlarının erken yaşta evliliklere bakış açısını ortaya koyabilecek süreçlerden biri de erken yaş evlilik vakalarıyla mesleki çalışmaya dair deneyimleri, gözlemleri, çocukla iletişim süreçlerine dair aktarımları ve yaklaşımlarıdır. Bu başlık altında meslek elemanlarının erken yaşta evlilik vakalarıyla mesleki çalışma süreçlerine dair bulgulara ve bulguların değerlendirilmesine yer verilmektedir.

3.5.1. Erken Yaşta Evlilik Vakalarında Mesleki Yaklaşım İlişkin Bulgular

Tablo 35: Katılımcıların Mesleki Çalışmada Erken Yaş Evlilik Olgusuna Rastlama Sıklığı

Mesleki yaşamınızda hangi sıklıkla erken yaş evlilik vakalarına rastlıyorsunuz?	n	%
Hiç rastlamadım	13	14.3
Birkaç kez rastladım	34	37.4
Yalnızca bir kez rastladım	3	3.3
Sıklıkla rastlıyorum	40	44.0
Yanıt yok	1	1.1
Toplam	91	100

Meslek elemanları, “mesleki yaşamınızda hangi sıklıkla erken yaş evlilik vakalarına rastlıyorsunuz?” sorusuna %44 (40 kişi) oranda “sıklıkla rastlıyorum”, %37.4 (34 kişi) oranında “birkaç kez rastladım”, % 14.3 (13 kişi) oranında “hiç rastlamadım” ve %3.3 (3 kişi) oranında “yalnızca bir kez rastladım” yanıtı vermektedir.

Tablo 36: Erken Yaş Evlilik Vakalarının Katılımcılara Ulaşma Şekli

Erken yaş evlilik vakaları size daha çok hangi şekilde intikal ediyor?	n	%
Kolluk kuvveti/Adli merciler aracılığıyla	53	58.2
Sağlık kuruluşlarının ihbarı	27	29.7
Adölesan gebelik	21	23.1
Vatandaşların ihbarı	16	17.6
Çocuğun kendi ihbarı	11	12.1
Diğer	18	19.8
Yanıt yok	3	3.3

Meslek elemanları, birden fazla seçeneği işaretleyebilecekleri “erken yaş evlilik vakaları size daha çok hangi şekilde intikal ediyor? sorusuna, %58.2 (53 kişi) oranında “kolluk kuvveti veya adli merciler aracılığıyla”, %29.7 (27 kişi) oranında “sağlık kuruluşlarının ihbarı”, %23.1 (21 kişi) “adölesan gebelik”, %17.6 (16 kişi) vatandaşların ihbarı ve %12.1 (11 kişi) oranında “çocuğun kendi ihbarı” seçeneğini tercih ederek yanıt vermektedir. Meslek elemanlarının %19.8’i (18 kişi) “diğer” seçeneğini ve %3.3’ü (3 kişi) yanıt vermemeyi tercih etmektedir.

Tablo 37. Katılımcıların Çocuğun Kendini İfade Etme Durumuna İlişkin Görüşü

Erken yaşta/zorla evlilik vakasıyla gelen çocuklar mesleki görüşmeler sırasında düşünce ve tercihlerini rahatça ifade edebiliyor mu?	n	%
Evet	25	27.5
Hayır	51	56.0
Rastlamadım, fikrim yok	1	1.1
Yanıt yok	14	15.4
Toplam	91	100

Meslek elemanları, “erken yaşta/zorla evlilik vakasıyla gelen çocuklar mesleki görüşmeler sırasında düşünce ve tercihlerini rahatça ifade edebiliyor mu?” sorusuna; %56 (51 kişi) oranında “hayır”, %27.5 (25 kişi) oranında “evet” yanıtı vermektedir. Meslek elemanlarının %1.1’i (1 kişi) “rastlamadım, fikrim yok” seçeneğini tercih ederken %15.4’ü (14 kişi) soruya yanıt vermemektedir.

Tablo 38: Katılımcıların Çocukla Mesleki Görüşme Sürecine Yaklaşımı

Çocukla mesleki görüşme sürecinde aşağıdaki hususlardan hangisine dikkat edersiniz?	n	%
Çocuğun baskı ve zorlama altında kalmadan görüşlerini ifade etmesine	82	90.1
Çocuğa yaşadığı süreç ve yaşayacakları konusunda farkındalık kazandırmaya	78	85.7
Çocuklar adına en doğru ve iyi olana karar vermeye	56	61.5
Çocuğun ve ailesinin isteklerinin çocuğun yüksek yararı ile çelişebileceği konusunda farkındalık içinde olmaya	56	61.5
Çocuğun ebeveyn veya vasisinin görüşüne öncelik vermeye	3	3.3
Diğer	3	3.3
Yanıt yok	1	1.1

Meslek elemanları, birden fazla seçeneği işaretleyebilecekleri “çocukla mesleki görüşme sürecinde aşağıdaki hususlardan hangisine dikkat edersiniz?” sorusuna; %90.1 (82 kişi) oranında “çocuğun baskı ve zorlama altında kalmadan görüşlerini ifade etmesine”, %85.7 (78 kişi) oranında “çocuğa yaşadığı süreç ve yaşayacakları konusunda farkındalık kazandırmaya”, %61.5 (56 kişi) oranında “çocuklar adına en doğru ve iyi olana karar vermeye” ve %61.5 (56 kişi) oranında “çocuğun ve ailesinin isteklerinin çocuğun yararıyla çelişebileceği konusunda farkındalık içinde olmaya” seçenekleriyle yanıt vermektedir. Meslek elemanlarının %3.3 (3 kişi) “Çocuğun ebeveyn veya vasisinin görüşüne öncelik vermeye” seçeneğini tercih ederken, %3.3 (3 kişi) diğer seçeneğini tercih etmektedir.

Tablo 39: Katılımcıların Çocuğun Erken Evliliğe İlişkin İstek ve Taleplerine İlişkin Yaklaşımı

Vaka değerlendirme sürecinde çocuğun erken yaşta evliliğe ilişkin istek ve talepleri meslek elemanı tarafından nasıl değerlendirilmeli?	n	%
Çocuk karşılaşıcağı olumsuz yaşantılar ve riskler hakkında bilgilendirilmeli	79	86.8
Çocuğun aile/yakınları tarafından baskı/zorlama/ikna edilme durumu değerlendirilmeli	69	75.8
Çocuğun bilişsel gelişim düzeyi ve biyolojik yaşına göre değerlendirilmeli	51	56.0
Çocuğun yüksek yararıyla çelişme durumuna göre değerlendirilmeli	44	48.4
Çocuğun kendi kaderini tayin etme hakkı olarak değerlendirilmeli	8	8.8
Diğer	2	2.2

Meslek elemanları, “vaka değerlendirme sürecinde çocuğun erken yaşta evliliğe ilişkin istek ve talepleri meslek elemanı tarafından nasıl değerlendirilmeli?” sorusuna %86.8 (79 kişi) oranında “çocuk karşılaşıcağı olumsuz yaşantılar ve riskler hakkında bilgilendirilmeli” %75.8 (69 kişi) oranında “çocuğun aile/yakınları tarafından baskı/zorlama/ikna edilme durumu değerlendirilmeli”, %56 (51 kişi) oranında “çocuğun bilişsel gelişim düzeyi ve biyolojik yaşına göre değerlendirilmeli” %48.4 (44 kişi) oranında “çocuğun yüksek yararıyla çelişme durumuna göre değerlendirilmeli” ve %8.8 (8 kişi) oranında “kendi kaderini tayin etme hakkı olarak değerlendirilmeli” seçeneğini tercih etmektedir. “Diğer” seçeneği ise %2.2 (2 kişi) tarafından tercih edilmektedir.

Tablo 40. Katılımcıların Çocuğun Hayal ve İsteklerine Dair Paylaşım Durumu

Mesleki görüşmeler sırasında çocuğun geleceğe ve bugüne ilişkin hayallerini, isteklerini konuşma fırsatınız oluyor mu?	n	%
Evet	76	83.5
Hayır	11	12.1
Yanıt yok	4	4.4
Toplam	91	100

Meslek elemanları, “mesleki görüşmeler sırasında çocuğun geleceğe ve bugüne ilişkin hayallerini, isteklerini konuşma fırsatınız oluyor mu?” sorusuna %83.5 (76 kişi) oranında “evet”, %12.1 (11 kişi) oranında “hayır” yanıtı vermektedir.

Tablo 41: Katılımcıların Çocukların Hayallerine Dair Farkındalığı

Çocukların hayalleri daha çok hangi alanlara ilişkin oluyor?	n	%
Eğitim	50	65.8
Meslek Edinme	43	56.6
Sağlıklı bir aile yaşantısı	24	31.6
Sosyalleşme, oyun, eğlence vb.	21	27.6
Evlilik	11	14.5
Yanıt yok	1	1.3

Meslek elemanları, birden fazla seçeneği tercih edebilecekleri “çocukların hayalleri daha çok hangi alanlara ilişkin oluyor?” sorusuna %65.8 (50 kişi) “eğitim”, %56.6 “meslek edinme”, %31.6 (24 kişi) “sağlıklı bir aile yaşantısı”, %27.6 (21 kişi) “sosyalleşme, oyun, eğlence” ve %14.5 (11 kişi) “evlilik” seçeneğini tercih ederek yanıt vermektedir.

Tablo 42: Katılımcıların Mesleki Yaşantı Dışında Erken Yaş Evlilik Olgusuna Rastlama Durumu

Mesleki yaşamınız dışında erken yaş evlilik olgusuna rastladığınız oldu mu?	n	%
Evet	58	63.7
Hayır	33	36.3
Toplam	91	100

Meslek elemanları, “mesleki yaşamınız dışında erken yaş evlilik olgusuna rastladığınız oldu mu?” sorusuna, %63.7 (58 kişi) oranında “evet”, %36.3 (33 kişi) oranında “hayır” yanıtı vermektedir.

Tablo 43: Katılımcıların Mesleki Yaşantı Dışında Erken Yaş Evlilik Vakalarına Yaklaşımı

Mesleki yaşamınız dışında karşılaştığınız erken yaş evlilik olgularına yaklaşımınız ne oldu?	n	%
Çocuğun ailesiyle konuşup girişime engel olmaya çalıştım	24	41.4
Mesleki alanım dışında gerçekleştiği için müdahil olmadım	15	25.9
Mevcut kültürel yapı içinde olağan karşıladım	6	10.3
İlgili mercilere ihbarda bulundum	5	8.6
Rahatsız olup ortamdand ayrıldım	2	3.4
Yanıt yok	2	3.4
Diğer	4	6.9
Toplam	58	100

Tablo 42’de “evet” yanıtı veren 58 (% 63.7) meslek elemanına yöneltilen “mesleki yaşamınız dışında karşılaştığınız erken yaş evlilik olgularına yaklaşımınız ne oldu?” sorusuna verilen yanıtlarda; 24 kişi (%41.4) “çocuğun ailesiyle görüşüp girişime engel olmaya çalıştım”, 15 kişi (%25.9) “mesleki alanım dışında gerçekleştiği için müdahil olmadım, 6 kişi (%10.3) “mevcut kültürel yapı içinde olağan karşıladım” 5 kişi (%8.6) “ilgili mercilere ihbarda bulundum” ve 2 kişi (%3.4) “rahatsız olup ortamdand ayrıldım” seçeneğini tercih etmektedir. 2 (%3.4) meslek elemanı ise yanıt vermemeyi tercih etmektedir.

3.5.1.1. Erken Yaşta Evlilik Vakalarında Mesleki Yaklaşım İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Bulgular, meslek elemanlarının yarıya yakın bir oranda (%44) mesleki çalışma sürecinde erken yaşta/zorla evlilik vakalarına “sıklıkla” rastladığını göstermektedir. %37.4 (34 kişi) oranında meslek elemanı mesleki yaşamları boyunca erken yaş/zorla evlilik vakalarına “birkaç kez” rastladığını belirtirken %3.3’ü (3 kişi) yalnızca “bir kez” rastladığını belirtmektedir. Erken yaşta/zorla evlilik vakasıyla hiç karşılaşmadığını ifade eden %14.3 (13 kişi) oranında meslek elemanının çalışma süreleri göz önüne alındığında büyük bir bölümünün mesleki yaşamlarının henüz başında oldukları, bu bağlamda

çalıştıkları toplumsal yapı ve mesleki rolleri gözönüne alındığında ilerleyen yıllarda erken yaşta/zorla evlilik vakalarına rastlama ihtimallerinin yüksek olduğu söylenebilir.

Erken yaşta evlilik vakalarının meslek elemanlarına hangi kaynaktan ulaştığına dair soruya verilen yanıtlar değerlendirildiğinde; erken yaşta evliliklere dair bildirimlerin büyük oranda (%58.2) “kolluk kuvveti veya adli merciler” yoluyla gerçekleştiği görülmektedir. Vakaların bildiriminde ikinci sırayı adölesan gebelikleri de (%23.1) kapsayan %29.7 oranında “sağlık kuruluşlarının ihbarı” oluşturmaktadır. Vatandaşların ihbarı ile ulaşan vakalar %17.6 ve çocuğun kendi ihbarıyla ulaşan vakalar ise ihbarlar içinde en düşük oranı (%12.1) ifade etmektedir.

Bulgular değerlendirildiğinde kolluk kuvvetlerinin bildirimde ön plana çıktığı görülürken, sağlık kuruluşlarında erken yaşta evlilik vakaları konusunda bildirim yükümlülüğü konusundaki eğitim ve farkındalık çalışmalarının da etkisiyle ikinci sırada yer aldığı söylenebilir. Vatandaşlar ve çocuğun kendi ihbarı ise diğer bildirimlere oranla düşük bir oranı ifade etmektedir.

Mesleki görüşmelerde çocuğun katılımını değerlendirmeleri istenen soruya verdikleri yanıtlar meslek elemanlarının yarıdan fazlasının (%56) çocukların görüşmelerde kendilerini rahat ifade edemedikleri yönünde kanaat bildirdiklerini göstermektedir. Katılımcıların yalnızca ¼’ü (%27.5) çocukların kendini rahatça ifade edebildiklerini dile getirmektedir.

Meslek elemanlarının çocukların kendilerini ifade edememe nedenlerine ilişkin yarı kapalı uçlu yanıtları değerlendirildiğinde;

- Aile Baskısı %35.3 (18 kişi),
- Çocuğun Kendini İfade Etme Hakkı Tanınmadan Yetiştirilmesi %31.4 (16 kişi),
- Ailelerine Yasal Yaptırım Uygulanması Korkusu %11.8 (6 kişi),
- Toplum Baskısı (Ataerkil Yapı) %9.8 (5 kişi) ifadeleri öne çıkmaktadır.

Diğer seçeneği kapsamında değerlendirilen ifadelerde; çocuğun içinde bulunduğu psikolojik durum, içinde bulunduğu gelişim dönemine özgü çekingenlik ve anlaşılamayacağı düşüncesi nedeniyle kendini yeterince ifade edemediği ve bireysel farklılıkların da etkili olduğu ifade edilmektedir.

Meslek elemanları çocukla mesleki görüşme sürecinde çocuğun baskı altında kalmadan görüşlerini ifade etme (%90.1) ve bilgilenebilmesine (%85.7) önem verdiklerini belirterek büyük oranda çocuğun katılım hakkını gözetme konusunda farkındalık içeren

ifadeler ortaya koymaktadır. Çocuğun ve ailesinin isteklerinin çocuğun yüksek yararı ile çelişebileceği konusunda farkındalık içinde olmanın önemini vurgulayan %61.5 oranında meslek elemanı, çocuğun yüksek yararı noktasında farkındalık göstermektedir. Bulgu çerçevesinde; meslek elemanlarının büyük oranda çocuk hakları temel değerlerini yansıtan ifadeleri tercih ettiği görülmektedir.

Meslek elemanları, çocuğun erken yaşta evliliğe ilişkin istekli olma durumunun değerlendirilmesine ilişkin soruya yüksek oranda (%86.8) çocuğun karşılaşacağı olumsuz yaşantılar ve riskler hakkında bilgilendirilmesi gerekliliği üzerinde durmaktadır. Bu bağlamda meslek elemanlarının büyük bir bölümünün teorik bölümde belirtilen katılım basamağının 4. aşamasına dair farkındalık içinde oldukları görülmektedir (Hart, 1992: 8). Meslek elemanları %75.8 (69 kişi) oranında “çocuğun aile/yakınları tarafından baskı/zorlama/ikna edilme durumu değerlendirilmeli” seçeneğini tercih ederek teorik çerçevede hak temelli yaklaşımın yapı taşlarından biri olarak belirtilen “meslek elemanları, çocuğun bakımından sorumlu kişilerin yüksek yararının her durumda çocuğun yüksek yararıyla paralellik göstermeyebileceğinin farkında olmalıdır” ilkesiyle örtüşen, çocuğun yüksek yararını gözeten bir bakış açısı ortaya koymaktadır. Bulgu çerçevesinde, meslek elemanlarının, çocuğun evliliğe yönelik istekliliğine “çocuğun yüksek yararı” çerçevesinde çocuk hakları temelli bir bakış açısıyla yaklaştıkları görülmektedir.

Çocuğun evliliğe ilişkin istekliliğinin “çocuğun bilişsel gelişim düzeyi ve biyolojik yaşına göre değerlendirilmesi” gerektiğini düşünen %56 (51 kişi) oranında meslek elemanının erken yaş evliliklere tamamıyla olumsuz bakmadığı söylenebilir. Bulgu, Tablo 21’de meslek elemanlarına yöneltilen “yaşı 18’den küçük olan birinin evliliğe hazır olabileceği fikrini nasıl değerlendirirsiniz?” sorusunda olumsuz baktığını ifade eden %90.1 (82 kişi) oranıyla kıyaslandığında yeni bir değerlendirmeyi gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda meslek elemanlarının %56’sı çocuğun evlenmeye ilişkin talebini, yaş dönemi itibarıyla evliliğe hazır olmadığı kanaatinde olsa dahi değerlendirilmesi gereken bir durum olarak görmekte ve tamamıyla olumsuz karşılamamaktadır. **Bulgu çerçevesinde**, meslek elemanlarının erken yaşta evlilik olgusuna büyük oranda olumsuz baktıkları görülürken, önemli bir oranda çocuğun evliliğe ilişkin talebini değerlendirilebilir görmeleri; çocuğun resmi olarak evlenmesini

mümkün kılan hukuki düzenlemeler ve kişisel kanaatleri arasında ikilem yaşadıklarını düşündürmektedir.

Meslek elemanları, erken yaşta evlilik vakalarıyla mesleki çalışma sürecinde büyük oranda (%83.5) çocukların hayalleri ve istekleri hakkında konuşma fırsatı yakalayabildiklerini ifade etmektedir. Meslek elemanları, çocukların hayallerinin yoğunlukla eğitim ve meslek edinme, sağlıklı bir aile yaşantısı, eğlence, oyun, sosyalleşme alanlarıyla ilişkili olduğunu ifade ederken, evliliğe ilişkin hayallerin (%14.5) son sırada yer aldığını ifade etmektedir.

Meslek elemanlarının %63.7'si (58 kişi) mesleki yaşamı dışında erken yaş evlilik vakalarına rastladığını ifade ederken, “duruma ilişkin yaklaşımınız ne oldu?” sorusuna, %41.4 (24 kişi) oranında “çocuğun ailesiyle görüşüp girişime engel olmaya çalıştığını” belirterek yanıt vermektedir. Buna karşılık erken yaş evlilik vakasına rastladığını ifade eden meslek elemanlarının %10.3'ü (6 kişi) vakayı “mevcut kültürel yapı içinde olağan karşıladığını” ifade ederek erken yaşta evliliklere ilişkin geleneksel meşruiyeti kabullendiğini göstermektedir. Meslek elemanlarının %25.9'u (15 kişi) “mesleki alanım (mesai saatlerim) dışında gerçekleştiği için vakaya müdahil olmadım” ve %3.4'ü (2 kişi) ise “rahatsız olup ortamdaki ayrıldım” seçeneklerini tercih ederek yanıt vermektedir.

Bu bağlamda meslek elemanlarının yaklaşık olarak 1/3 (%29.3) oranında erken yaş evliliklere müdahale etme sorumluluğunu mesleki alan içinde sınırladığı, iş dışında bildirim sorumluluğunu almak istemediğini göstermektedir. Meslek elemanları arasında ilgili mercilere ihbarda bulunup vakaya çocuk hakları temelinde müdahale eden yalnızca %8.6 (5 kişi) oranında meslek elemanı yer alması dikkat çekici bir bulgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda erken yaş evliliklere müdahale ve bildirim sorumluluğunu mesleki yaşamı dışında kişisel değerler sistemine aktaran az sayıda meslek elemanı bulunduğu söylenebilir.

Bulgular çerçevesinde; meslek elemanlarının erken yaş evlilik vakalarıyla mesleki çalışma noktasında teorik olarak mesleki değerlerle örtüşen bir bakış açısını yansıttıkları görülmekle birlikte, pratikte çocuğun evliliğe ilişkin talebi karşısında ikilem yaşadıkları ve iş yaşamı dışında vakaları bildirim noktasında çekimser kaldıkları görülmektedir. Bu bağlamda meslek elemanlarının erken yaşta evlilik olgusuna bakışının mesleki uygulamalar noktasında zaman zaman hak temelli perspektiften uzaklaşarak, geleneksel bakış açısının etkisinde kaldığı yorumu yapılabilir.

3.5.2. Erken Yaşta Evlilik Konusunda Eğitim Geçmişine İlişkin Bulgular

Tablo 44: Katılımcıların Erken Yaşta/Zorla Evlilikler Eğitim Geçmişini ve Eğitimin Kaynağını

Eğitime katılma durumu	n	%	Eğitimin kaynağı	n	%
Evet	47	51.6	Hizmet İçi Eğitim/Zorunlu	21	44.7
Hayır	41	45.1	Hizmet İçi Eğitim /Kendi isteğimle	23	48.9
Yanıt yok	3	3.3	Sivil Toplum	2	4.3
Toplam	91	100	Özel Danışmanlık (Ücretli)	1	2.1

Meslek elemanları, “erken yaşta/zorla evlilikler konulu bir eğitim çalışmasına katıldınız mı?” sorusuna %51.6 (47 kişi) oranında “evet”, %45.1 (41 kişi) oranında “hayır” yanıtı vermekte; %3.3 (3 kişi) oranında yanıt vermemeyi tercih etmektedir. “Eğitim hangi kapsamda gerçekleşti?” sorusuna verilen yanıtlar; %44.7 (21 kişi) oranında “hizmet içi eğitim/zorunlu”, %48.9 (23 kişi) oranında “hizmet içi eğitim/kendi isteğimle”, %4.3 (2 kişi) oranında “sivil toplum” ve %2.1 (1 kişi) oranında “özel danışmanlık/ücretli” seçeneğiyle yanıt vermektedir.

Tablo 45: Katılımcıların Erken Yaşta/Zorla Evlilik Eğitimlerinin Verimliliğine Dair Görüşleri

Eğitim çalışmasının verimli olduğunu düşünüyor musunuz?	n	%
Evet	39	83.0
Hayır	8	17.0
Toplam	47	100

Meslek elemanları, “eğitim çalışmasının verimli olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna %83 (39 kişi) “evet”, %17 (8 kişi) oranında “hayır” yanıtı vermektedir.

3.5.2.1. Erken Yaşta Evlilik Konulu Eğitim Geçmişine İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Meslek elemanlarının yarısından fazlasının (%51.6) erken yaşta/zorla evlilik konulu bir eğitime katıldıkları görülmektedir. Eğitimlere katılımın büyük oranda hizmet içi zorunlu/gönüllü katılım şeklinde gerçekleştiği, sivil toplum kuruluşları ve özel danışmanlık statüsünde eğitimlere katılımın oldukça sınırlı olduğu gözlenmektedir. Meslek elemanlarının erken yaş evlilik konulu eğitimlere katılım oranı ve eğitimin

kaynağı, çocuk hakları konusundaki eğitimlere katılım oranlarıyla paralellik (%44) göstermektedir. Meslek elemanlarının %83 gibi büyük bir oranda erken yaşta evlilik konulu eğitimlerin verimli geçtiğine dair görüş bildirdikleri görülmektedir. Mesleki eğitimlerin verimli geçmediği yönünde açıklama yapan %17 (8 kişi) oranında meslek elemanı ise eğitimlerin verimsizliğini;

- Yetkin kişiler tarafından verilmemesi,
- Teoride yoğunlaşarak sorununun çözümüne yönelik olarak yetersiz kalması,
- Eğitimin doğru gruba yönelmemesine bağlamaktadır.

3.5.3. Meslek Elemanlarının Erken Yaş Evliliklerini Önleyici Çalışmalara Bakış Açısına İlişkin Bulgular

Tablo 46: Katılımcıların Türkiye’de Erken Yaş Evlilikleri Önlemeye Dönük Düzenlemelere İlişkin Bilgisi

Sizce ülkemizde erken yaş evlilikleri önlemeye dönük düzenlemeler ve uygulamalar var mı?	n	%
Var	34	37.4
Yok	53	58.2
Fikrim yok	3	3.3
Yanıt yok	1	1.1
Toplam	91	100

Meslek elemanları, “sizce ülkemizde erken yaş evlilikleri önlemeye dönük düzenlemeler ve uygulamalar var mı?” sorusuna %58.2 (53 kişi) oranında “yok”, %37.4 (34 kişi) oranında “var”, %3.3 (3 kişi) oranında “fikrim yok” ve %1.1 (1 kişi) oranında yanıt vermemeyi tercih etmektedir.

Tablo 47: Katılımcıların Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin Katkısına Dair Görüşü

Sizce çocuk haklarına dair sözleşme erken yaş evlilikler sorununun çözümüne katkı sunuyor mu?	n	%
Evet	32	35.2
Hayır	45	49.5
Fikrim yok	12	13.2
Yanıt yok	2	2.2
Toplam	91	100

Meslek elemanları, “sizce çocuk haklarına dair sözleşme erken yaş evlilikler sorununun çözümüne katkı sunuyor mu?” sorusuna %49.5 (45 kişi) oranda “hayır”, %35.2 (32 kişi) oranda “evet” yanıtı vermektedir. Meslek elemanlarının %13.2’si (12 kişi) “fikrim yok” yanıtı verirken %2.2’si (2 kişi) soruya yanıt vermemeyi tercih etmektedir.

Tablo 48: Katılımcıların Erken Yaş Evliliklerin Önlenmesinde Hukuki Altyapının Etkililiğine Dair Görüşleri

Sizce ülkemizin hukuki altyapısı ve kanunlar erken yaş evliliklerini önlemede yeterli midir?		
	n	%
Evet	11	12.1
Hayır	79	86.8
Yanıt yok	1	1.1
Toplam	91	100

Meslek elemanları, “sizce ülkemizin hukuki altyapısı ve kanunlar erken yaş evliliklerini önlemede yeterli midir?” sorusuna %86.8 (79 kişi) oranında “hayır”, %12.1 (11 kişi) oranında “evet” yanıtı vermektedir. %1.1 (1 kişi) yanıt vermemeyi tercih etmektedir.

Tablo 49: Katılımcıların Çocuklara Yönelik Önleyici Çalışmalara İlişkin Görüşü

Çocukların erken yaşta evliliğe yönlendirilmesinin önlenmesinde çocuklara yönelik olarak yeterli bilgilendirme yapıldığı düşünüyor musunuz?		
	n	%
Evet	15	16.5
Hayır	74	81.3
Yanıt yok	2	2.2
Toplam	91	100

Meslek elemanları, “çocukların erken yaşta evliliğe yönlendirilmesinin önlenmesinde çocuklara yönelik olarak yeterli bilgilendirme yapıldığı düşünüyor musunuz?” sorusuna %81.3 (74 kişi) oranında “hayır”, %16.5 (15 kişi) oranında “evet” yanıtı vermektedir. %2.2 (2 kişi) yanıt vermemeyi tercih etmektedir.

Tablo 50. Katılımcıların Erken Yaş Evliliklerin Önlenmesine Dair Çözüm Önerileri

Erken yaş evliliklerinin önlenmesine dönük en etkili çözüm sizce hangisidir?	n	%
Toplumun çocuk hakları konusunda bilinçlendirilmesine yönelik çalışmaların arttırılması	76	83.5
Eğitim müfredatında çocukların erken yaşta evliliğin olumsuz etkileri konusunda bilinçlendirici içeriklere yer verilmesi	69	75.8
Hukuki olarak yaptırımların arttırılması	66	72.5
Eğitim müfredatı ve ders içeriklerinde çocuk haklarına daha fazla yer verilmesi	61	67.0
Evliliğin yasal yaş sınırlarını belirleyen ulusal mevzuatın yeniden düzenlenmesi	45	49.5
Diğer	39	42.9
Yanıt yok	1	1.1

Meslek elemanları, “sizce erken yaş evliliklerinin önlenmesine dönük en etkili çözüm hangisidir?” sorusuna %83.5 (76 kişi) oranında “toplumun çocuk hakları konusunda bilinçlendirilmesine yönelik çalışmaların arttırılması”, %75.8 (69 kişi) oranında “Eğitim müfredatında çocukların erken yaşta evliliğin olumsuz etkileri konusunda bilinçlendirici içeriklere yer verilmesi”, %72.5 (66 kişi) oranında “hukuki olarak yaptırımların arttırılması”, %67 (61 kişi) oranında “eğitim müfredatı ve ders içeriklerinde çocuk haklarına daha fazla yer verilmesi”, %49.5 (45 kişi) oranında “evliliğin yasal yaş sınırlarını belirleyen ulusal mevzuatın yeniden düzenlenmesi” seçeneklerini tercih ederek yanıt vermektedir.

3.5.3.1. Erken Yaş Evlilikleri Önleyici Çalışmalara İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Meslek elemanlarının Türkiye’de erken yaş evliliklerin önlenmesine yönelik görüşleri değerlendirildiğinde; yarısından fazlasının (%58.2) erken yaş evlilikleri önlemeye dönük düzenleme ve uygulamanın olmadığını belirttikleri görülmektedir. Meslek elemanları, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’nin erken yaş evlilikler sorununun çözümü noktasındaki etkililiğine yönelik görüşleri %49.5 oranında çözüme katkı sunamadığı yönünde yoğunlaşmaktadır. Türkiye’de hukuki altyapı ve düzenlemelerin erken yaş evliliklerini önlemede yeterli olmadığını belirten büyük oranda (%86.8) meslek elemanı, %81.3 gibi

yüksek bir oranda erken yaşta evliliğin önlenmesinde çocuklara yönelik olarak yeterli bilgilendirme yapılmadığını düşünmektedir.

Meslek elemanlarının erken yaş evliliklerin önlenmesine ilişkin çözüm önerileri; toplumun çocuk hakları konusunda bilinçlendirilmesine yönelik çalışmaların artırılması, eğitim müfredatında çocuk hakları konusunda bilgilendirici ve erken yaşta evliliğin sakıncaları hakkında farkındalık uyandıran içeriklere yer verilmesi ve hukuki düzenlemelerde yaptırımların artırılması üzerinde yoğunlaşmaktadır.

3.6. MESLEK ELEMANLARININ SOSYODEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ İLE ÇOCUK HAKLARINA VE ERKEN YAŞTA EVLİLİĞE YAKLAŞIMI ARASINDAKİ BAĞLANTILARA İLİŞKİN BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

Çalışmanın bu başlığı altında meslek elemanlarının erken yaşta evliliğe bakış açısının sosyodemografik değişkenler (cinsiyet, yaş, meslek, yetiştiği sosyal çevre, yoğunlukla çalışmakta olduğu sosyal hizmet alanı, görev süresi, medeni durum, çocuk hakları konulu eğitim geçmişi, erken yaşta evlilik konulu eğitim geçmişi) ile ilişkisi analiz edilmektedir. Bu bağlamda demografik değişkenler, anket formunu içeren tüm sorular bazında analiz edilerek, anlamlı ilişki tespit edilen değişkenlere ilişkin tabloların yanı sıra anlamlı ilişki saptanamayan demografik değişkenlerin bilgisine ve bulguların değerlendirilmesine yer verilmektedir.

Tablo 51: Katılımcıların Çocukluğun Tanımlanmasına Dair Görüşü ve Mesleki Formasyon

	Sosyal Çalışmacı		Psikolog, Psikolojik Danışman, Çocuk Gelişimci, Öğretmen, Diğer				Toplam	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Yok	11	39.3	21	67.7	25	78.1	57	62.6
Var	17	60.7	10	32.3	7	21.9	34	37.4
Toplam	28	100	31	100	32	100	91	100

Pearson Ki- Kare testi p=0.006

Çocukluğun tanımlanmasına dair ifadeler arasında Çocuk Hakları Sözleşmesi ve daha net bir ifadeyle Çocuk Koruma Kanunu'nda dile getirilen "Daha erken yaşta ergin

olsa bile, 18 yaşını doldurmamış kişi” ifadesinin tercih edilme oranları meslekler bazında değerlendirildiğinde; sosyal çalışmacı olan 28 kişinin %60.7’si, sosyolog olan 31 kişinin %32.3’ü ve diğer mesleklerden olan 32 kişinin %21.9’u’nun tanımlamayı seçtiği görülmektedir. Pearson Ki-Kare testine göre sosyal çalışmacıların uzmanlıklarına göre aralarında anlamlı düzeyinde fark olduğu tespit edilmiştir ($\chi^2(2)=10.149$; $p=0.006$). Bu farklılaşmanın hangi sütun çiftleri arasında olduğunu sütun oranları testiyle incelendiğinde sosyal çalışmacıların %60.7 ile sosyologlardan (%32.3) ($z=2.191$; $p=0.028$) ve diğer meslek elemanlarından (%21.9) ($z=3.063$; $p=0.002$) farklılaştığı görülmektedir.

Bulgu çerçevesinde; erken yaşta evliliğin tanımlanması bağlamında “Meslek elemanlarının çocukluk kavramı ve çocuk haklarına bakış açısı **mesleki formasyon** bakımından farklılık göstermektedir” alt hipotezinin (H 2.4) desteklendiği görülmektedir.

Tablo 52: Katılımcıların Çocukluğun Tanımlanmasına Dair Görüşü ve Eğitim Durumu

Eğitim Durumu	“Haklarının korunması, geliştirilmesi ve bilinçlendirilmesi yetişkinlere bağlı kişi”					
	Katılmayanlar		Katılanlar		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Lisans	42	51.2	40	4.8	82	100
Y. Lisans	1	11.1	8	88.9	9	100
Toplam	43	47.3	48	52.7	91	100

En küçük beklenen değer=4.25; Fisher kesin testi $p=0,032$

Çocukluğun tanımlanmasında “haklarının korunması, geliştirilmesi ve bilinçlendirilmesi yetişkinlere bağlı kişi” ifadesini tercih edenler eğitim durumuna göre incelendiğinde Fisher’in kesin testi sonucu (en küçük beklenen değer=4,25; %50) anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($p=0,032$). Yüksek lisans mezunu 9 kişiden 8’i (%88,4), “haklarının korunması, geliştirilmesi ve bilinçlendirilmesi yetişkinlere bağlı kişi” ifadesini kullanırken lisans mezunu sosyal çalışmacıların %48,8’i yani 40 kişi bu ifadeyi kullanmaktadır. Bu noktada lisansüstü eğitimin bu tanımlamanın benimsenmesinde etkili olduğu söylenebilir.

Bulgu çerçevesinde; erken yaşta evliliğin tanımlanması bağlamında “Meslek elemanlarının çocukluk kavramı ve çocuk haklarına bakış açısı **eğitim durumu** bakımından farklılık göstermektedir” alt hipotezinin (H2.10) desteklendiği görülmektedir.

Tablo 53: Katılımcıların Çocuk Hakları Kavramının Tanımlanmasına Dair Görüşü ve Yaş

Yaş (Yaş Grubu)	“Yetişkinlerin sahip olduğu haklardan farklı, özel ihtiyaçları olduğunu ifade eder” ifadesine					
	Katılanlar		Katılmayanlar		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
30-34	12	60	8	40	20	100
35+	3	18.8	13	81.3	16	100
Toplam	42	46.2	49	53.8	91	100

En küçük beklenen değer=7,38; p=0,037

Çocuk hakları kavramını “yetişkinlerin sahip olduğu haklardan farklı, özel ihtiyaçları olduğunu ifade eder” tanımı ile yaş grupları arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir (en küçük beklenen değer=7,38; Pearson $\chi^2(2)=6,569$; p=0,037). Farkın kaynağı yaş grupları bakımından incelendiğinde bu ifadeyi kullanan 30-34 yaş grubundakilerin 35+ yaş grubundakilere göre anlamlı düzeyde ifadeyi daha fazla tercih ettikleri görülmektedir (z=2,495; p=0,0126).

Bulgu çerçevesinde; çocuk hakları kavramının tanımlanması bağlamında “Meslek elemanlarının çocukluk kavramı ve çocuk haklarına bakış açısı yaş bakımından farklılık göstermektedir” alt hipotezinin (H 2.1) desteklendiği görülmektedir.

Tablo 54: Katılımcıların Çocukluk Yaş Sınırına Dair Hukuki Bilgisi ve Çalışma Alanı

Tıbbi ve Psikiyatrik Sosyal Hizmet	Sizce ülkemizde hukuki olarak çocukluk kaç yaşla sınırlanmaktadır?						Toplam	
	15-17 yaşını doldurmuş olmak		18 yaşını doldurmuş olmak		Net bir yaş sınırlaması olmadığı düşünüyorum		n	%
	n	%	n	%	n	%	n	%
Yok	9	11.8	55	72.4	12	15.8	76	100
Var	6	42.9	8	57.1	0	0	14	100
Toplam	15	16.7	63	70.0	12	13.3	90	100

En küçük beklenen değer=1,87; Fisher kesin testi p=0,012

Hukuki olarak çocukluğun kaç yaşla sınırlandırıldığına dair soruya verilen yanıtlarda Tıbbi ve Psikiyatrik Sosyal Hizmet konusunda yoğunlukla çalışanların net bir yaş sınırlaması olmadığı seçeneğini daha az tercih ettikleri görülmektedir. Bu seçenek analiz dışında tutulduğunda, Tıbbi ve Psikiyatrik Sosyal Hizmet alanında çalışanlar ile çalışmayanlar arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır (en küçük beklenen

değer=1,87; Fisher kesin testi p=0,012). Çocukluğu hukuki olarak “15-17 yaşını doldurmuş olmak” olarak tarif eden Tıbbi ve Psikiyatrik Sosyal Hizmet alanında çalışan 6 kişinin (%42,9), çalışmayan 9 kişiden (%11,8) anlamlı derecede farklılaştığı söylenebilir.

Tablo 55: Katılımcıların Çocukluk Yaşını Tanımlayan Mevzuata Dair Bilgisi ve Çalışma

Çalışma alanı	Sizce ülkemizin taraf olduğu çocukluk yaşını tanımlayan bir kanun veya uluslararası bir sözleşme var mı?					
	Evet		Hayır		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Çocuk Refahı						
Evet	44	95.7	2	4.3	46	100
Hayır	34	77.3	10	22.7	44	100

En küçük beklenen değer=5.87; Yates düzeltilmeli Ki-Kare testi p=0.024

Sizce ülkemizin taraf olduğu çocukluk yaşını tanımlayan bir kanun veya uluslararası bir sözleşme var mı? sorusuna verilen yanıtlarda çocuk refahı konusunda yoğunlukla çalışanlar ile çalışmayanlar arasında anlamlı fark bulunmuştur (en küçük beklenen değer=5.87; Yates $\chi^2(1)=5.080$; p=0.024). Bu farklılaşmada yoğunlukla çocuk refah alanında çalışanların diğer alanlarda çalışanlara oranla çocukluk yaş sınırını tanımlayan mevzuata dair daha yüksek oranda görüş bildirdikleri görülmektedir.

Bulgular çerçevesinde; katılımcıların çocukluğun tanımlanması ve mevzuata dair tanımlamaları ile mesleki formasyon, eğitim durumu ve çalışma alanına göre farklılıklar görülürken; cinsiyet, yaş, çocukluk/ilk yetişkinliğin geçirildiği birim, medeni durumu, görev süresi, çocuk hakları ve erken yaşta evlilikler konulu herhangi bir eğitime katılma gibi sosyodemografik değişkenler arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

Tablo 56: Katılımcıların Çocuk Hakları Kavramının Tanımlanmasına Dair Görüşü ve Çalışma Alanı

Değişken	“Temel gereksinimlerinin karşılanmasını ifade eder” ifadesine					
	Katılanlar		Katılmayanlar		Toplam	
Çalışma Alanı (Çocuk Refahı)	n	(%)	n	(%)	n	(%)
Evet	21	45.7	25	54.3	46	100
Hayır	31	68.9	14	31.1	45	100
Toplam	39	42.9	52	57.1	91	100

En küçük beklenen değer=1.29; Yates düzeltilmeli Ki-Kare testi p=0.043

Çocuk hakları kavramının tanımlanmasına dair soruya “temel gereksinimlerinin karşılanmasını ifade eder” seçeneğini tercih ederek yanıt verenlerin çocuk refahı alanında yoğunlukla çalışıp çalışmama durumlarına göre anlamlı bir farklılık bulunmaktadır (en küçük beklenen değer=1.29; Yates $\chi^2(1)=4.111$; $p=0.043$). Çocuk refahı alanında yoğunlukla çalışan 46 kişiden 21 kişi (%45.7) bu ifadeyi işaretlemişken, çocuk refahı alanında yoğunlukla çalışmayan 45 kişiden 31’i (%68.9) bu ifadeyi kullanmıştır. Çocuk refahı konusunda yoğunlukla çalışanların bu ifadeyi tercih etme düzeyinin anlamlı derecede düşük olduğu söylenebilir.

Bulgu çerçevesinde; çocuk hakları kavramının tanımlanması bağlamında “Meslek elemanlarının çocukluk kavramı ve çocuk haklarına bakış açısı **çalışma alanı** bakımından farklılık göstermektedir” alt hipotezinin (H 2.5) desteklendiği görülmektedir.

Tablo 57: Katılımcıların Çocuk Hakları Sözleşmesinin Gerekliliğine Dair Görüşü ve Yetiştigi Sosyal Çevre

Çocukluk ve ilk yetişkinliğinizi geçirdiğiniz il/ilçe/köy	“Çocuk haklarının insan haklarından ayrı bir şekilde değerlendirilmesinin gerekli olduğu” ifadesine					
	Katılanlar		Katılmayanlar		Katılanlar	
	n	%	n	%	n	%
İl merkezi	38	90.5	4	9.5	42	100
İlçe merkezi	28	93.3	2	6.7	30	100
Köy yerleşimi	9	64.3	5	35.7	14	100

En küçük beklenen değer=1.79; Fisher kesin testi $p=0.032$.

“Çocuk haklarının insan haklarından ayrı bir şekilde değerlendirilmesinin gerekli olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde; meslek elemanlarının çocukluk ve ilk yetişkinliğini geçirdiği il/ilçe/köy değişkenine göre Fisher kesin testi sonucu anlamlı fark olduğu anlaşılmıştır (en küçük beklenen değer=1,79 %33,3; $p=0,032$). Ortaya çıkan farkın kaynağı incelendiğinde, çocuk haklarının insan haklarından ayrı bir şekilde değerlendirilmesinin gerekli olduğunu düşünen çocukluk ve ilk yetişkinliğini köyde geçirenlerin, il merkezi ($z=2,311$; $p=0,021$) ve ilçe merkezinde ($z=2,454$; $p=0,014$) geçirenlerden anlamlı derecede düşük yüzdeye sahip olduğu görülmektedir.

Bulgu çerçevesinde; çocuk hakları sözleşmesine yaklaşım bağlamında “Meslek elemanlarının çocukluk kavramı ve çocuk haklarına bakış açısı **yetiştigi sosyal çevre** bakımından farklılık göstermektedir” alt hipotezinin (H 2.8) desteklendiği görülmektedir.

Tablo 58: Katılımcıların Çocuk Hakları Sözleşmesi Temel İlkelerine İlişkin Görüşü ve Cinsiyet

Cinsiyet	Ayrım gözetmeme/eşitlik ilkesi					
	Evet		Hayır		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Kadın	22	50.0	22	50.0	44	100
Erkek	10	21.3	37	78.7	47	100

En küçük beklenen değer=15.47; Yates düzeltilmeli Ki-Kare testi p=0.008

“Çocuk hakları sözleşmesi temel ilkeleri arasında ilk aklınıza gelen ilkeler nelerdir?” sorusuna verilen yanıtlara göre, ayrım gözetmeme/eşitlik ilkesini ifade edenler cinsiyete bazında incelendiğinde, kadınlarla erkeklerin yanıtlarında anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir (en küçük beklenen değer=15.47; Yates $\chi^2(1)=7.012$; p=0,008). Kadınların erkeklerden daha yüksek yüzdeyle bu ifadeyi öncelikli olarak dile getirdikleri görülmektedir.

Bulgu çerçevesinde; çocuk hakları sözleşmesine yaklaşım bağlamında “Meslek elemanlarının çocukluk kavramı ve çocuk haklarına bakış açısı **yetiştigi sosyal çevre** bakımından farklılık göstermektedir” alt hipotezinin (H 2.2) desteklendiği görülmektedir.

Meslek elemanlarının çocukluk kavramı, çocuk haklarına bakışı ve sosyodemografik değişkenler arasındaki ilişki incelendiğinde aşağıdaki hipotezleri destekleyen anlamlı bir bulguya ulaşılmamıştır:

H 2.3. “Meslek elemanlarının çocukluk kavramı ve çocuk haklarına bakış açısı **medeni durum** bakımından farklılık göstermektedir” alt hipotezi **desteklenmemektedir.**

H 2.6. “Meslek elemanlarının çocukluk kavramı ve çocuk haklarına bakış açısı **çocuk hakları konulu eğitim geçmişi** bakımından farklılık göstermektedir” alt hipotezi **desteklenmemektedir.**

H 2.7. “Meslek elemanlarının çocukluk kavramı ve çocuk haklarına bakış açısı **erken yaş evlilikler konulu eğitim geçmişi** bakımından farklılık göstermektedir” alt hipotezi **desteklenmemektedir.**

H 2.9. “Meslek elemanlarının çocukluk kavramı ve çocuk haklarına bakış açısı **görev süresi** bakımından farklılık göstermektedir” alt hipotezi **desteklenmemektedir.**

Araştırmada anlamlı bir farklılık bulunmadığı görülen sosyodemografik değişkenler değerlendirildiğinde; meslek elemanlarının büyük bir bölümünün çocuklarla mesleki çalışma deneyimine sahip olması nedeniyle çocukluk/çocuk haklarına bakış

açılarında medeni durum, eğitim geçmişi gibi değişkenler bakımından bir farklılık ortaya çıkmadığı yorumu yapılabilir. Ayrıca meslek elemanlarının görev süresi bakımından yakın bir deneyime sahip olması nedeniyle anlamlı bir farklılaşma ortaya çıkmadığı söylenebilir.

3.6.1. Meslek Elemanlarının Çocukluk ve Çocuk Haklarına Bakışı ile Sosyodemografik Değişkenler Arasındaki Bağlantılara İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Katılımcıların çocuk haklarının tanımlanması ve çocuk haklarına bakış açısı ile mesleki formasyon, eğitim durumu, çalışma alanı, yaş, cinsiyet ve sosyal çevre (çocukluk/ilk yetişkinliğin geçirildiği yer) bakımından farklılıklar görülürken; görev süresi, medeni durum, çocuk hakları ve erken yaşta evlilikler konulu eğitim geçmişi gibi sosyodemografik değişkenler arasında anlamlı bir bulguya rastlanmamıştır. Ekici (2014: 74)'nin çalışmasında da benzer şekilde öğretmen adaylarının çocuk haklarına ilişkin tutumları ile medeni durum, mezun olunan üniversite türü, çocuk haklarıyla ilgili herhangi bir eğitim alıp almama durumuna göre anlamlı bir bulunmazken, çalışmamızda yaş değişkenine ilişkin aksi bir bulguya rastlanmıştır.

Cinsiyete ilişkin bulgular, Leblebici ve Çeliköz (2017: 314)'ün çalışmasında kadın öğretmen adaylarının çocuk haklarına yönelik tutumlarının erkek öğretmen adaylarına göre daha olumlu yönde farklılaştığı bulgusuyla benzerlik göstermektedir.

Çocukluğun tanımlanmasında “daha erken yaşta ergin olsa bile 18 yaşını doldurmamış kişi” ifadesi, “18 yaş öncesinde yapılan her evliliğin çocuk evliliği olduğu” vurgusunu taşıması bakımından önemlidir. Bu noktada çocukluğun tanımlanması ve mesleki formasyon arasında ifadenin tercih edilmesi bakımından sosyal çalışmacılar ve diğer meslek elemanları arasında anlamlı bir farklılık bulunduğu görülmektedir.

Bulgular çerçevesinde; çocukluk tanımlaması bakımından sosyal çalışmacıların diğer meslek elemanlarından daha yüksek bir oranda “18 yaşını doldurmuş olmak” ifadesini tercih etmeleri, sosyal hizmet eğitiminin çocukluk yaş sınırına ilişkin evrensel değerlere, uluslararası sözleşme ve çocuk haklarına dayalı içeriğiyle ilişkilendirilebilir. Sosyal hizmet eğitiminde gerek mesleki etik ilke ve değerler, gerekse uygulamanın dayanaklarını oluşturan hak temelli yaklaşım, çocuk hakları, erken yaşta evlilik gibi sorun alanları üzerinde sıklıkla durulmasını ve tartışılmasını gerekli kılmaktadır. İfe

(2017:182), sosyal çalışmacıların, çocuk refahı konusunda gerek teorik gerekse de uygulama anlamında alana dair uluslararası sözleşmelere ilişkin temel ilkeleri özümseme becerisine sahip olduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda, meslek elemanlarının çocukluğu tanımlarken ifadeyi daha yüksek oranda tercih etmeleri, sosyal hizmet eğitiminde ve uygulamasında sıklıkla başvurulmuş 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu ve BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme gibi temel haklar içeriği taşıyan mevzuata aşina olmalarının etkisi olarak yorumlanabilir. Değirmenci'nin (2011) "Öğretmen Adaylarının Çocuk Haklarına İlişkin Tutumlarının İncelenmesi" adlı çalışmasında, okul öncesi eğitim programında öğrenim gören öğretmen adaylarının diğer bölümlerde öğrenim gören öğretmen adaylarına göre çocuk hakları konusunda daha olumlu tutuma sahip oldukları sonucuna benzer biçimde mesleki eğitimin etkisi görülmektedir.

Çocukluğun tanımlanmasında "haklarının korunması, geliştirilmesi ve bilinçlendirilmesi yetişkinlere bağlı kişi" ifadesi, çocuk haklarının korunması ve hayata geçirilmesinde yetişkinlerin sorumluluğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda lisansüstü eğitime yönelen meslek elemanlarının çocuk haklarının korunması ve gelişiminde yetişkinlerin rolüne yönelik farkındalığının daha yüksek olduğu söylenebilir.

Çalışma alanına göre çocukluk yaşını tanımlayan mevzuat bilgisine ilişkin bulgular, yoğunlukla çocuk refah alanında çalışan meslek elemanlarının diğer alanlarda çalışanlardan daha yüksek bir oranda çocukluk yaş sınırını tanımlayan mevzuata dair görüş bildirdiklerini göstermektedir. Yoğunlukla çocuk refah alanında çalışan meslek elemanlarının mevzuata dair farkındalığı, çocuklarla mesleki çalışma sürecinde çocuklara ilişkin iş, işlemler ve haklara dair düzenlemeleri içeren mevzuata sıklıkla başvurularının etkisiyle açıklanabilir. Meslek elemanlarının çalışma alanı bakımından farklılaştıkları diğer bir konu ise çocukluğa ilişkin hukuki yaş sınırlarına dair görüşlerdir. Bulgular çerçevesinde, çocukluğun hukuki olarak net bir yaşla sınırlandırıldığını ve bu yaş aralığının "15-17 yaşını doldurmuş olmak" olduğunu yoğunlukla ifade eden meslek elemanlarının tıbbi ve psikiyatrik sosyal hizmet alanında çalışan meslek elemanlarından oluşması, çocukluk yaşının belirlenmesinde Çocuk Koruma Kanunu'ndan ziyade Türk Medeni Kanunu'nda yer alan ölçütleri baz aldıklarını düşündürmektedir. Bu yaş sınırının belirlenmesinde Medeni Kanun'da çocuk yaşta evlilikleri mümkün kılan düzenlemelerin etkisi olduğu düşünülmektedir.

Meslek elemanlarının çocuk haklarının tanımlanmasına dair kapsam bakımından oldukça sınırlı bir içerik taşıyan “temel gereksinimlerinin karşılanmasını ifade eder” seçeneğini tercih etme durumları incelendiğinde; seçeneğin çocuk refahı alanında yoğunlukla çalışanlar tarafından diğer alanlarda çalışan meslek elemanlarına göre düşük oranda tercih ettiği görülmektedir. Bulgu çerçevesinde, çocuk refahı alanında yoğunlukla çalışan meslek elemanlarının çalışma alanı itibariyle çocuğun, ihtiyaçlar ve haklar bağlamında daha kapsamlı bir içeriğe ihtiyaç duyduğuna yönelik farkındalığının daha fazla gelişmiş olabileceği düşünülmektedir.

Çocuk hakları kavramını tanımlarken çocukların yetişkinlerden farklı özellik ve ihtiyaçlara sahip olduğuna dair farkındalığının 30-34 yaş grubundaki meslek elemanlarında 35 yaş üstüne göre daha fazla tercih edildiği görülmektedir. Benzer çalışmalarda yaş değişkeninin çocuk haklarına yönelik tutumla ilişkili olmadığı (Ekici, 2014; Kepenekçi ve Baydık, 2009) bulgusunun aksine elde edilen farklılık, son yıllarda çocuk haklarına dair kurum içi eğitimlerin yoğunlaşması ve kurum içi eğitimlere sıklıkla mesleğe yeni başlayan genç meslek elemanlarının katılımının teşvik edilmesinin etkisi olarak yorumlanabileceği gibi genç meslek elemanlarının yaş dönemi itibariyle çocukluk, çocukluk dönemi özellik ve ihtiyaçlarına yönelik farkındalığının yüksek oluşuyla da ilişkilendirilebilir.

Çocuk haklarının insan haklarından ayrı bir şekilde değerlendirilmesinin gerekli olduğunu düşüncesine dair, çocukluk ve ilk yetişkinliğini köyde geçirenlerle il merkezi ve ilçe merkezinde geçiren meslek elemanları arasında ortaya çıkan farklılığın, Yörükoğlu (2007)'nin kırsal yaşamda çocukların üretime katılma veya evlenme misyonunu yüklenerek yetişkin rolüne bürünmesinin normalleşmesine, bu bağlamda modern çocukluk düşüncesinin kırsal yaşama oranla kentsel yaşam alanlarında daha çok benimsenmesiyle ilişkili olabileceği düşünülmektedir.

Çocuk hakları temel değerlerinin içeriğine dair soruda “ayırım gözetmeme/eşitlik ilkesinin kadın meslek elemanları tarafından erkeklere oranla daha fazla dile getirildiği görülmektedir. Çocuk haklarına yönelik tutumları inceleyen benzer çalışmalarda kadınların çocuk haklarına yönelik tutumlarının erkeklerden daha olumlu olduğu görülmektedir (Kepenekçi, 2006; Değirmenci, 2011; Leblebici ve Çeliköz, 2017). Bu bağlamda cinsiyet eşitsizliği bakımından dezavantajlı bir grup olarak kadın meslek elemanlarının ayırım gözetmeme ilkesine daha duyarlı oldukları söylenebilir.

Bulgular çerçevesinde; meslek elemanlarının çocukluk dönemi ve çocuk haklarına ilişkin görüşleri ile yaş, cinsiyet, eğitim durumu, mesleki formasyon, çalışma alanı ve yetiştiği sosyal çevre (il, ilçe, köy) gibi demografik değişkenler bakımından farklılıklar görülmektedir. Ancak çocuk hakları/erken yaşta evlilikler konulu herhangi bir eğitime katılma, medeni durum, görev süresi gibi sosyodemografik değişkenler arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Bu bağlamda “meslek elemanlarının çocukluk ve çocuk haklarına dair görüşleri mesleki formasyona göre farklılık göstermektedir” alt hipotezinin (2) kısmen doğrulandığı söylenebilir.

3.6.2. Meslek Elemanlarının Erken Yaşta Evliliğe Bakışı ve Sosyodemografik Değişkenler Arasındaki Bağlantılara İlişkin Bulgular

Tablo 59: Katılımcıların Erken Yaşta Evliliğin Tanımlanmasına Dair Görüşü ve Meslek

Meslek	“Yetişkinlerin zorlama ve yönlendirmesiyle gerçekleşen evlilikler” ifadesine					
	Katılanlar		Katılmayanlar		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Sosyal Çalışmacı	20	71.4	8	28.6	28	100
Sosyolog	29	93.5	2	6.5	31	100
Diğer (Psikolog, Psikolojik Danışman, Çocuk Gelişimci, Öğretmen)	22	68.8	10	31.3	31	100

En küçük beklenen değer=6.15; Pearson Ki-Kare testi p=0.036

Meslek elemanlarının erken yaşta evliliği “yetişkinlerin zorlama ve yönlendirmesiyle gerçekleşen evlilikler” olarak değerlendirme durumunun mesleklere göre farklılık gösterdiği söylenebilir (ek küçük beklenen değer=6.15 %0.0; Pearson $\chi^2(2)=6.672$; p=0.036). Farkın kaynağı incelendiğinde, sosyologlar içerisinde bu ifadeyi kullananlar, sosyal çalışmacılardan (z=2.261;p=0.024) ve diğer meslek gruplarında olanlardan (z=2.506;p=0.012) daha yüksek bir yüzdeye sahiptir.

Bulgu çerçevesinde; erken yaşta evliliğin tanımlanması bağlamında “Meslek elemanlarının erken yaşta evliliğe dair bakış açısı **mesleki formasyon** bakımından farklılık göstermektedir” alt hipotezinin (H3.4) desteklendiği görülmektedir.

Tablo 60: Katılımcıların Çocuğun Kendi Rızasıyla Evlenmesine Dair Görüşü ve Çocuk Hakları Konulu Eğitim Geçmişi

Çocuk hakları konulu herhangi bir eğitime katılma durumu	“Ebeveynlerin yönlendirme/baskısıyla yöneldiğini düşünürüm” ifadesine					
	Katılanlar		Katılmayanlar		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Evet	18	45	22	55	40	100
Hayır	35	70	15	30	50	100

En küçük beklenen değer=16.44; Yates Düzeltmeli Ki-Kare testi p=0.029

Yaşı 18’den küçük olan bir kişinin kendi rızası ile evlenmesi durumuna dair görüş bildirirken “ebeveynlerin yönlendirme/baskısıyla yöneldiğini düşünürüm” seçeneğini tercih edenler, çocuk hakları konulu herhangi bir eğitime katılma durumuna göre değerlendirildiğinde; eğitime katılan 40 kişiden 18’inin (%45), eğitime katılmayan 50 kişiden 35’inin (%70) bu ifadeyi kullandığı görülmektedir. Eğitime katılma durumuna göre bu ifadeyi kullanma durumu arasında anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir (en küçük beklenen değer=16.44 Yates $\chi^2(1)=4.751$; p=0.029).

Bulgu çerçevesinde; çocuğun evliliğe ilişkin rızası bağlamında “Meslek elemanlarının erken yaşta evliliğe dair bakış açısı **çocuk hakları konulu** bakımından farklılık göstermektedir” alt hipotezinin (H3.6) desteklendiği görülmektedir.

Tablo 61: Katılımcıların Erken Yaşta Evlilik Tanımlamasına Dair Görüşü ve Erken Yaşta/Zorla Evlilikler Konulu Eğitim Geçmişi

Çalışma Alanı	“Bir çocuk hakkı ihlali ve istismarı” ifadesine					
	Katılanlar		Katılmayanlar		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Erken yaşta/zorla evlilikler konulu bir eğitime katılma durumu						
Evet	43	91.5	4	8.5	47	100
Hayır	30	73.2	11	26.8	41	100

En küçük beklenen değer=6.99; Yates düzeltmeli Ki-Kare testi p=0.046

Erken yaşta evliliği “bir çocuk hakkı ihlali ve istismarı olarak” değerlendirme durumunun, erken yaşta/zorla evlilikler konulu bir eğitim çalışmasına katılma durumuna göre farklılık gösterdiği söylenebilir (en küçük beklenen değer=6.99; Yates $\chi^2(1)=3.982$; p=0.046). Eğitime katılanların erken yaşta evliliği “bir çocuk hakkı ihlali ve istismarı

olarak” değerlendirme oranı (%91.5) katılmayanlara (%73.2) göre daha yüksek bir orana sahiptir.

Bulgu çerçevesinde; erken yaşta evliliğin tanımlanması bağlamında “Meslek elemanlarının erken yaşta evliliğe dair bakış açısı **erken yaşta evlilik konulu** bir eğitime katılım durumu bakımından farklılık göstermektedir” alt hipotezinin (H3.7) desteklendiği görülmektedir.

Tablo 62: Katılımcıların Çocuk Gelin İfadesinin Kullanımına Dair Görüşü ve Medeni Durum

Medeni Durum	“Kullanılmamalı” fikrine					
	Katılanlar		Katılmayanlar		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Evli	34	77.3	10	22.7	44	100
Bekar	25	54.3	21	45.7	46	100

En küçük beklenen değer=15.16; Yates Düzeltmeli Ki-Kare testi p=0.039

“Çocuk gelin” adlandırmasının kullanılmaması gerektiği yönündeki yanıtlar incelendiğinde, evli olanların (%77.3) bekâr olanlara göre (%54.3) daha yüksek yüzdeye sahip olduğu söylenebilir (en küçük beklenen değer=15.16; Yates $\chi^2(1)=4.268$; p=0.039).

Bulgu çerçevesinde; çocuk gelin ifadesine yaklaşım bağlamında “Meslek elemanlarının erken yaşta evliliğe dair bakış açısı **medeni durum** bakımından farklılık göstermektedir” alt hipotezi (H3.3) desteklenmektedir.

Tablo 63: Katılımcıların Erken Yaşta Evliliğin Tanımlanmasına Dair Görüşü ve Çalışma Alanı

Çalışma Alanı	“Bir çocuk hakkı ihlali ve istismarı” ifadesine					
	Katılanlar		Katılmayanlar		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Kadın Refahı						
Evet	27	96.4	1	3.6	28	100
Hayır	49	77.8	14	22.2	63	100

En küçük beklenen değer=4.62; Yates düzeltmeli Ki-Kare testi p=0.032

Erken yaşta evliliği “bir çocuk hakkı ihlali ve istismarı olarak” değerlendirenler arasında kadın refahı konusunda yoğun olarak hizmet verenlerin vermeyenlere göre daha

yüksek yüzdeye sahip oldukları söylenebilir (en küçük beklenen değer=4.62; Fisher'in kesin testi p=0.032).

Tablo 64: Katılımcıların Çocuğun Kendi Rızasıyla Evlenmesine Dair Görüşü ve Çalışma Alanı

Çalışma Alanı (Adli Sosyal Hizmet)	“Özgür iradesiyle seçim yaptığını düşünürüm” ifadesine					
	Katılanlar		Katılmayanlar		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Evet	3	50	3	50	6	100
Hayır	7	8.2	78	91.8	85	100

Pearson Ki- Kare testi p=0.006

Çocuğun (yaşı 18'den küçük olan bir kişinin) kendi rızası ile evlenmesi durumunu “özgür iradesiyle seçim yaptığını düşünürüm” seçeneğini tercih ederek yanıtlayanlar, Adli Sosyal Hizmet konusunda yoğun olarak çalışma durumuna göre incelendiğinde; bu konuda yoğun olarak çalışan 6 kişiden 3'ü (%50) bu ifadeyi kullanırken, bu konuda yoğun olarak çalışmayan 85 kişiden 7'si (%8.5) bu ifadeyi kullanmıştır. Adli Sosyal Hizmet alanında yoğun olarak çalışanların yüksek oranda bu ifadeyi kullandıkları söylenebilir (en küçük beklenen değer=0.66; p=0.006).

Tablo 65: Katılımcıların Çocukla Mesleki Görüşme Sürecine Dair Görüşü ve Çalışma Alanı

Çalışma Alanı (Tıbbi ve Psikiyatrik Sosyal Hizmet)	Çocuğun ve ailesinin isteklerinin çocuğun yüksek yararı ile çelişebileceği konusunda farkındalık içinde olmaya					
	Katılanlar		Katılmayanlar		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Evet	12	85.7	2	14.3	14	100
Hayır	44	57.1	33	42.9	77	100

Z(oran) testi p=0.043

Çocukla görüşme sürecinde çocuğun ve ailesinin isteklerinin çocuğun yüksek yararı ile çelişebileceği konusunda farkındalık içinde olma durumu, çalışma alanı Tıbbi ve Psikiyatrik Sosyal Hizmet olanlarda %87.5 iken çalışma alanı Tıbbi ve Psikiyatrik Sosyal Hizmet olmayanlarda %57.1 oranında olduğu görülmektedir. Aradaki farkın anlamlı olup olmadığı oran testi (z testi) ile incelenmiştir. Buna göre, çalışma alanı Tıbbi ve Psikiyatrik Sosyal Hizmet olanların çocukla görüşme sürecinde çocuğun ve ailesinin

isteklerinin çocuğun yüksek yararı ile çelişebileceği konusunda farkındalık içinde olmaları çalışma alanı Tıbbi ve Psikiyatrik Sosyal Hizmet olmayanlara göre anlamlı derecede yüksek yüzdeye sahiptir ($z=2.021$; $p=0.043$).

Tablo 66: Katılımcıların Erken Yaş Evlilik Vakasına Yaklaşımı ve Çalışma Alanı

Meslekler	Mesleki yaşamı dışında erken yaş evlilik vakasına rastlandığında müdahil olma durumu					
	Evet		Hayır		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Sosyal Çalışmacı	16	57.1	12	42.9	28	100
Sosyolog	19	61.3	12	38.7	31	100
Psikolog, Psikolojik Danışman, Çocuk Gelişimci, Öğretmen	23	71.9	9	28.1	32	100

Pearson Ki- Kare testi $p=0.046$

Özel yaşamında/mesai dışı zamanlarda erken yaş evlilik vakasına rastlayan ve duruma ilişkin yaklaşımı müdahil olma veya olmama yanıtları mesleklere göre incelendiğinde Pearson Ki-Kare testi anlamlı fark olduğuna yönelik bir kanıt sunmaktadır (en küçük beklenen değer=4.62 %16.7; Pearson $\chi^2(2)=6.163$; $p=0.046$). Farkın kaynağı araştırıldığında, müdahil olma yönünde yanıt veren sosyal çalışmacı (%75) ($z=2.003$; $p=0.045$) ve sosyologların (%76.9) ($z=2.153$; $p=0.031$) diğer meslek gruplarına göre anlamlı bir fark gösterdiği görülmektedir.

Bulgular çerçevesinde; Erken yaş evliliğin tanımlanması ve erken yaş evlilik vakalarına yaklaşım bağlamında “Meslek elemanlarının erken yaşta evliliğe dair bakış açısı **çalışma alanı** bakımından farklılık göstermektedir” alt hipotezinin (H 3.5) desteklendiği görülmektedir.

Meslek elemanlarının erken yaşta evliliğe bakışı ve sosyodemografik değişkenler arasındaki ilişki incelendiğinde aşağıdaki hipotezleri destekleyen anlamlı bir bulguya ulaşılmamıştır:

H 3.1. “Meslek elemanlarının erken yaşta evliliğe dair bakış açısı **yaş** bakımından farklılık göstermektedir” alt hipotezi **desteklenmemektedir.**

H 3.2. “Meslek elemanlarının erken yaşta evliliğe dair bakış açısı **cinsiyet** bakımından farklılık göstermektedir” alt hipotezi **desteklenmemektedir.**

H 3.8. “Meslek elemanlarının erken yaşta evliliğe dair bakış açısı **yetiştığı sosyal çevre** bakımından farklılık göstermektedir” alt hipotezi **desteklenmemektedir.**

H 3.9. “Meslek elemanlarının erken yaşta evliliğe dair bakış açısı **görev süresi** bakımından farklılık göstermektedir” alt hipotezi **desteklenmemektedir.**

H. 3.10. “Meslek elemanlarının erken yaşta evliliğe dair bakış açısı **eğitim durumu** bakımından farklılık göstermektedir” alt hipotezi **desteklenmemektedir.**

Araştırmada anlamlı bir farklılık bulunmadığı görülen sosyodemografik değişkenler değerlendirildiğinde; meslek elemanlarının yaş dağılımı bakımından büyük oranda (%91.1) genç yetişkin yaş aralığında yoğunlaşmış olması, çocukluk ve ilk yetişkinliklerini geçirdikleri sosyal çevre bakımından büyük oranda (%86.9) Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerinde yetiştiklerini ifade etmeleri ve görev süresi bakımından benzer bir deneyime sahip olmaları nedeniyle anlamlı bir farklılaşma ortaya çıkmadığı söylenebilir.

3.6.2.1. Meslek Elemanlarının Erken Yaşta Evliliğe Bakışı ve Sosyodemografik Değişkenler Arasındaki Bağlantılara İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Bulgular çerçevesinde; katılımcıların erken yaş evliliklere bakış açısı ile medeni durum, mesleki formasyon, çalışma alanı, çocuk hakları ve erken yaşta/zorla evlilikler konulu eğitim geçmişi bakımından farklılıklar görülürken; yaş, cinsiyet, görev süresi, eğitim durumu ve yetiştiği sosyal çevre (ilk gençlik/yetişkinliğin geçirildiği yer) gibi sosyodemografik değişkenler arasında anlamlı bir bulguya rastlanmamıştır.

Bu anlamda çalışma bulguları, Duman, Gökten ve Rana (2017)'nin çalışmasında, hekimlerin evlilik yaşına yönelik düşüncelerinin yaş, doğum yeri, meslekte geçirilen süre bakımından anlamlı bir fark bulunamadığı çalışmasıyla paralellik gösterirken, çalışma alanı bakımından aksi bir bulgu elde edilmiştir. Bu bağlamda çalışmanın “meslek elemanlarının erken yaşta evliliğe bakışı sosyodemografik değişkenler bakımından farklılık göstermektedir” alt hipotezinin (3) kısmen doğrulandığı söylenebilir.

Sosyologların erken yaşta evliliği “yetişkinlerin zorlama ve yönlendirmesiyle gerçekleşen evlilikler” olarak değerlendirme oranlarının diğer meslek gruplarına oranla daha yüksek olduğu, sosyal çalışmacıların ise ikinci sırada yer aldıkları görülmektedir. Bu anlamda sosyologların ve sosyal çalışmacıların aldıkları mesleki eğitim içeriğinin toplumsal sorunlar alt yapısına dayalı olması nedeniyle toplumsal baskı mekanizmalarının birey üzerindeki etkisine dair duyarlılığın diğer meslek gruplarına göre daha yüksek olduğu yorumu yapılabilir.

Çocuk hakları konulu bir eğitime katılma deneyimi olan meslek elemanlarının erken yaş evliliklerin “yetişkinlerin zorlama ve yönlendirilmesiyle gerçekleşen bir süreç” olarak tanımlanması noktasında daha yüksek bir eğilim göstermeleri, çocuk hakları içeriğine dayalı bir farkındalık ve duyarlılığın etkisi olarak yorumlanabilir. Benzer şekilde erken yaşta/zorla evlilikler konulu bir eğitime katılan meslek elemanlarının katılmayanlara oranla erken yaşta evliliği “bir çocuk hakkı ihlali ve istismarı olarak” değerlendirme eğilimlerinin yüksek olduğu gözlenmektedir. Bulgu çerçevesinde erken yaş evlilikler sorun alanına ilişkin eğitimlerin farkındalık yaratma noktasında olumlu etki yarattığı söylenebilir. Kara ve ark. (2014: 64)’nın Ankara’da 550 hekimle gerçekleştirdiği çalışmada da benzer bir bulgu olarak mezuniyet öncesi/sonrası eğitim alan hekimlerin eğitim almayanlara göre çocuk istismar ve ihmali konusundaki bilgi düzeylerinin anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmektedir.

Araştırmada “çocuk gelin” adlandırmasının kullanımına ilişkin soru karşısında evli meslek elemanlarının bekar olanlara oranla daha yüksek düzeyde kullanılmaması gerektiği yönünde görüş bildirdikleri görülmektedir. Kara ve ark. (2014: 64) çalışmasında, bekar hekimlerin çocuk istismarı ve ihmali konusunda bilgi düzeylerini diğer gruplara göre daha düşük bulunduğu görülmektedir. Bu noktada evli meslek elemanlarının çocuk gelin adlandırmasına ilişkin hassasiyetlerinin, geleceğe ilişkin tasarımları, ebeveyn olma durumu veya ihtimali üzerinden daha fazla empati ve hassasiyet göstermiş olabilecekleri düşünülmektedir.

Çalışma alanına göre yapılan incelemede, kadın refahı konusunda yoğun olarak hizmet verenlerin diğer alanlarda çalışanlara göre erken yaşta evliliği “bir çocuk hakkı ihlali ve istismarı olarak” değerlendirme oranının daha yüksek olduğu gözlenmektedir. Bu durumun bölgede yaşayan kadınlarla çalışmanın kazandırdığı deneyim ve duyarlılıkla

ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Yoğunlukla kadın refah alanında çalışan meslek elemanlarının hizmet sunduğu bireylerin erken yaş evlilik mağduru kadınlar olduğu görülmektedir. Bitlis’te erken yaşta evlilik (18 yaş altı) oranını tespit etme amacıyla 2017 yılında KAMER tarafından gerçekleştirilen çalışmada görüşülen kadınların %47’sinin erken yaşta evlendiği belirtilmektedir (KAMER, 2017). Bu bağlamda yoğunlukla kadın refah alanında çalışan meslek elemanlarının, erken yaş evliliklerin kadınların yaşamı üzerindeki olumsuz etkilerini gözlemlene deneyimlerinin, meslek elemanlarına erken yaş evliliklerin bir çocuk ihlali/istismarı olarak tanımlanması konusunda daha derin bir duyarlılık kazandırabileceği söylenebilir.

Bulgular çerçevesinde, yoğunlukla adli sosyal hizmet alanında görev yapan meslek elemanlarının diğer alanlarda çalışanlara oranla, yaşı 18’den küçük olan bireyin kendi rızası ile evlenmesi durumunu “özgür iradesiyle seçim yaptığını düşünürüm” seçeneğini daha fazla tercih etmeleri, görüşlerini çocuğun ergin kılınması ve rızasına dayanarak erken yaş evlilikleri mümkün kılan hukuki düzenlemelerin (TMK, m.11/12) etkisi altında şekillendirdiklerini düşündürmektedir. Bu bulguya dayanarak araştırma özelinde, yoğunlukla adli sosyal hizmet alanında çalışan meslek elemanlarının, çalışma alanının yapısı itibarıyla hukuki normlara dayalı bir bakış açısı geliştirdikleri yorumu yapılabilir.

Meslek elemanları arasında mesai dışı zamanlarda erken yaş evlilik vakasına rastlayan ve duruma müdahil olma yönünde yaklaşım sergilediklerini ifade eden sosyal çalışmacı ve sosyologların diğer meslek gruplarına göre daha yüksek bir orana sahip olması, araştırma özelinde mesleki eğitimin etkisiyle açıklanabilir. Sosyologlar ve sosyal çalışmacılar aldıkları mesleki eğitimin içeriği bakımından toplumsal sorunların açıklanması ve çözüme kavuşturulmasında önemli aktörler olarak görülmektedir. Bu bağlamda meslek elemanlarının aldıkları mesleki eğitimi ve değerleri içselleştirdikleri, yaşamlarına aktarma noktasında daha duyarlı bir yaklaşım sergiledikleri yorumu yapılabilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma Bitlis il genelinde doğrudan ve dolaylı sosyal hizmet sunumu yapan kurum/kuruluşlarda görev yapmakta olan ve yaşları 23-50 arasında olan 91 meslek elemanı özelinde; meslek elemanlarının erken yaşta evliliğe bakışını çocuk hakları temelinde değerlendirmek ve çocuk hakları ve erken yaşta evliliğe bakış açıları ile demografik/sosyal değişkenler arasındaki farklılıkları ortaya koymak amacıyla araştırmacı tarafından yapılandırılmış bir anket formu (Sosyal Hizmet Alanında Çalışan Profesyonellerin Erken Yaşta Evliliğe Bakış Açısı Araştırması Yapılandırılmış Anket Formu) kullanılarak 2019 yılı Mayıs-Temmuz ayları içerisinde gerçekleştirilmiştir.

Bulguların analizi, frekans, yüzde dağılımlarının hak temelli yaklaşımın temel unsurları bağlamında araştırmacı tarafından yorumlanarak hipotezlerle test edilmesi ve meslek elemanlarının çocukluk, çocuk hakları ve erken yaşta evliliğe dair görüşleri ve sosyodemografik değişkenlere ilişkin analiz bulgularının yorumlanmasına dayanmaktadır.

Çalışmaya ilişkin demografik bulgular, istatistiki sonuçlar ve yarı kapalı uçlu sorulara verilen yanıtlar birlikte değerlendirildiğinde;

Bitlis ili özelinde sosyal hizmet sunumu yapan meslek elemanlarının cinsiyet bakımından dengeli bir dağılım göstermekle birlikte bölgenin toplumsal sorunları ve erken yaş evlilikler özelinde vaka sayıları göz önüne alındığında yeterli bir sayıda olmadığı söylenebilir. Ayrıca ilde sosyal hizmet sunumu yapan meslek elemanlarının yoğunlukla Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü bünyesinde yoğunlaştığı ve mesleki tecrübe açısından büyük oranda göreve yeni başlayan genç meslek elemanlarından oluştuğu görülmektedir. Bu anlamda sorun alanının diğer paydaş kurumlarında meslek elemanı sayısının yeterli olmadığı ve göreve yeni başlayan meslek elemanlarının çalıştıkları il sınırları veya kurum içerisinde süpervizyon ilişkisi kurabilecekleri deneyimli meslek elemanlarına ulaşma bakımından dezavantajlı bir durumda oldukları söylenebilir.

Meslek elemanlarının erken yaşta evliliklere bakışını şekillendiren önemli bir kriter olan çocukluğun bitimine dair kişisel görüşlerinin büyük oranda (%74.7) 18 yaşın bitimi baz alan Çocuk Hakları Sözleşmesi ve Çocuk Koruma Kanunu'yla paralellik

göstermekle birlikte 1/4'inin çocukluk yaşının bitimini 18 yaşın altında tarif eden ifadelerle tanımlayan geleneksel bakış açısının etkisi altında kaldığı görülmektedir.

Meslek elemanları, erken yaş evliliklere bakış açısının önemli bir unsuru olan çocuk hakları konusunda büyük oranda çocuk haklarının gerekliliğini savunan hak temelli bakış açısını ortaya koymaktadır. Meslek elemanlarının çocuk hakları temel ilkeleri arasında “yaşama ve gelişme hakkı, ayırım gözetmeme hakkı ve çocuğun yüksek yararı” ilkelerinin tanınırlığı yüksek olduğu, “katılım hakkı” ilkesine yönelik farkındalığın ise düşük olduğunu görülmektedir. Değirmencioğlu'nun (2010) da belirttiği gibi toplumumuzda yetişkinlerce çocuğun bir birey olarak kendini doğrudan veya dolaylı olarak ilgilendiren kararlara katılım hakkının benimsenmediği tespitiyle örtüşen biçimde çocuk katılımının meslek elemanları tarafından da diğer ilkeler kadar tanınmadığı yorumu yapılabilir.

Meslek elemanlarının bireyin evliliğe hazır olma yaşına dair görüşleri, 20-35 yaş aralığında yoğunlaşmaktadır. Bu bağlamda meslek elemanlarının evliliğe görüşlerinin büyük oranda hak temelli perspektife dayanan sosyal hizmet mesleki değerleri açısından alt yaş sınırı olarak kabul edilen çocukluğun bitimiyle -18 yaşını doldurmuş olmak-örtüştüğü görülmektedir. Ancak meslek elemanları hukuki evlilik yaş sınırı olarak uygun kabul ettikleri “18 yaşını doldurmuş olmak” yaş sınırını bireylerin evlenmesi için yeterli görmemektedir. Bulgular, Duman, Gökten ve Rana (2017: 207)'nin hekimlerin %2.7'sinin bireylerin evlenebileceği yaş sınırını 16-18 olarak ifade ederken, %75.7'sinin 20 yaşın üzerinde olması gerektiğini belirttiği çalışmayla paralellik göstermektedir. Bu bağlamda meslek elemanlarının mesleki deneyimleri ve karşılaştıkları vakaların da etkisiyle evliliğe hazır olma yaşını, çocukluk çağıının bitiminden daha ileriki yaşlarda ifade ettikleri düşünülmektedir.

Meslek elemanlarının evlilik yaş sınırına dair görüşleri cinsiyet bağlamında değerlendirildiğinde, önemli bir oranda (%41.7) kadın için ideal evlenme yaşının erkekten daha erken bir yaşta olması gerektiğine dayalı geleneksel algıyı yansıttıkları görülmektedir. Evlilik yaşına dair cinsiyetler arası ayrıma dayanan bir görüş bildiren meslek elemanlarının, evlilik yaşı alt sınırı konusunda kadının erkekten daha erken bir yaşta evlenmesinin uygun olacağına dair görüşü, son Aile Yapısı Araştırması 2016 sonuçlarıyla paralellik göstermektedir. Araştırma verilerine göre; toplumun %54'ü kadınlar için ideal evlenme yaşını 18-24 yaş arası, erkekler için %53.9 oranında 25-29

yaş aralığını uygun görmektedir. (TÜİK Aile Yapısı Araştırması Raporu, 2016: 41-44). Ayrıca üniversite öğrencilerinin evlilik tutumlarına ilişkin benzer bir çalışmada kadınlar için ideal evlenme yaşının 24, erkekler için 25 ve üzeri olması gerektiği elde edilmektedir (Akbaş ve ark., 2019: 98). Ayrıca meslek elemanlarının yaklaşık 1/4'inin (%25.3) erken yaş evliliklerin gerekçesi olarak sunulan ve dini yorumlamaların etkisiyle şekillenen “kız çocuklarının erken olgunlaştığı” görüşünü ifade ettiği görülmektedir. Bu bağlamda meslek elemanlarının erken yaşta evlilik olgusuna yaklaşımının yaygın toplumsal cinsiyet kalıplarından ve geleneksel bakış açısından etkilendiği yorumu yapılabilir.

Meslek elemanlarının yarıya yakın bir oranda (%47) ülkemiz hukuk sisteminde evlilik yaş sınırlarına dair net bir bilgi ortaya koyamadığı görülmektedir. Bulgu çerçevesinde; meslek elemanlarının evlilik yaş sınırına ilişkin hukuk bilgilerinin belirsizlik taşıdığı yorumu yapılabilir. Meslek elemanlarının bilgisindeki bu belirsizliğin ülkemiz mevzuatındaki tutarsızlıklardan kaynaklandığı düşünülmektedir. Çakmak, (2009: 2) bu belirsizliği, Medeni Kanun'da 17 yaşını doldurmamış kız çocukları, Çocuk Koruma Kanunu'nda 18 yaşını doldurmamış kız çocukları ve Ceza Kanunu'nda 15 yaşını doldurmamış kız çocukları erken yaş evliliği (çocuk evliliği) kapsamında değerlendirildiği tespitiyle ifade etmektedir.

Erken yaş evliliklerinin kaynağını büyük oranda kültürel değerlerin ve dini yorumlamaların etkisi olarak gören meslek elemanları, erken yaşta evliliği tanımlarken büyük oranda bir çocuk hakkı ihlali ve istismarı ve yetişkinlerin zorlama veya yönlendirmesiyle gerçekleşen evlilikler olarak ifade ederek çok yüksek bir oranda (%95.6) erken yaşta evliliğini bir sorun olarak gördüklerini ve çocuğun yaşamına olumlu bir etkisi olmadığını (%93.4) belirtmektedir. Bu bağlamda meslek elemanlarının erken yaşta evlilikler sorun alanını çocuğun yüksek yararı temelinde ve hak temelli bir bakış açısıyla değerlendirdikleri görülmektedir. Çalışmada elde edilen bulgu, Aydın ve Akay (2017: 41)'ın gerçekleştirdiği benzer bir çalışmada araştırmaya katılan öğrencilerin %89.3'ünün erken yaş evliliklerin bir istismar davranışı olduğunu belirttiği bulgu, Evgin vd. (2018: 486)'nin üniversite öğrencileriyle gerçekleştirdiği çalışmada %88.1'i erken evliliği bir istismar türü olarak ifade ettiği bulgu ve Duman, Gökten ve Rana (2017: 205)'nin sağlık çalışanlarına yönelik benzer çalışmasında, hekimlerin %82.1'inin erken yaş evliliklerin çocuğun cinsel istismarı olarak değerlendirilmesi gerektiğini ifade ettikleri bulguyla paralellik göstermektedir.

Erken yaş evliliklerin kaynağına ilişkin bulgular, meslek elemanlarının erken yaş evliliklerin kaynağını, kültürel aktarım, ekonomik yetersizlikler, çocuk hakları konusunda bilinçsiz aile yapılarında ve çocuğu evlilik dışı cinsel ilişkiden koruma gibi gerekçelerle erken yaş evliliklerin devam etmesine zemin hazırlayan ataerkil toplumsal yapıyla ilişkilendirdiklerini göstermektedir. Tuğrul (2018: 35), Van kent merkezinde erken yaşta evlendirilmiş kadınlarla gerçekleştirdiği çalışmasında, geçmişten bu yana varlığını sürdüren aşiret yapılarının -geçmişte olduğu kadar sosyal, ekonomik ve kültürel ilişkilerde etkin olmasalar da- akrabalık bağlarının korunmasında ve erken yaşta evliliklerin devamlılığını sağlamada hala etkili olduklarını ifade etmektedir.

Meslek elemanları Duman ve Coşkun'un (2019: 273) çalışmasında aktarılan, toplumumuzda evliliğin gösterişli ve geline özel bir ilgi gösterilen biçimde sunumunun yetişkin kadınları mutlu ederken, çocuk tarafından yalnızca şekle dayalı biçimde "olumlu, güzel bir şey" olarak değerlendirilmesinin çocuğun evliliğe direncini engelleyebileceği tespitine paralel olarak "çocuk gelin" adlandırmasının kullanımının sakıncalı olduğu ve kullanılmaması gerektiği yönünde görüş bildirmektedir. Bu anlamda meslek elemanlarının çocuk gelin ifadesinin erken yaş evlilikler için bir özendirme etkisi yaratabileceği yönünde, çocuğun yüksek yararını temel alan bir bakış açısı sergiledikleri söylenebilir.

Erken yaş evliliğin riskleri arasında öncelikli olarak sağlık sorunlarına odaklanan meslek elemanları, hak ihlali ve adölesan gebelikleri önemli riskler arasında görmektedir. Meslek elemanlarının çok küçük bir bölümü önemli bir risk unsuru olan intihar girişimleri üzerinde durmaktadır. Bu noktada pek çok araştırma ve raporda erken yaşta evlendirilmenin kişilerde depresyona girme, intihar düşüncesi ve teşebbüslerini arttıran bir risk faktörü olarak değerlendirilmesine (TBMM KEFEK, 2009; Yüksel Kaptanoğlu ve Ergöçmen, 2012; Gage, 2013) rağmen meslek elemanlarının erken yaş evliliklerinde bir risk faktörü olarak "intihar" olgusunu oldukça düşük bir oranda dile getirmeleri, intihar riskine yönelik farkındalığın düşük olması ve yaşanan kız çocuk/kadın intiharlarının erken yaş evlilik sorun alanıyla doğrudan ilişkilendirilmemesiyle açıklanabilir.

Meslek elemanlarının erken yaş evliliklerde önemli tartışma konularından biri olan "çocuğun rızası" kavramına bakışı, büyük oranda çocuğun özgür iradesiyle seçim yapmadığı yönünde yoğunlaşmaktadır. Bu bağlamda meslek elemanlarının çoğunun

çocuğun rızası kavramına sorgulayıcı ve çocuğun yararını gözeten bir biçimde yaklaştıkları, buna karşın %18.7'lik bir kısmının bu konuda düşük bir farkındalığa sahip olduğu söylenebilir.

Meslek elemanlarının 1/3'ünün her erken yaşta evliliğin zorla evlilik olduğunu vurguladığı bu bağlamda, Yıldız ve Avcı (2014)'nin dikkat çektiği gibi erken evlendirilen kız çocuklarının haklarla donatılı çocuklar olarak görülmemesi nedeniyle kendilerini ifade etmelerine imkan tanınmadığı ve erken evliliklerin yetişkinlerin açık/gizli baskı, yönlendirme, ikna veya zorlamasıyla gerçekleştiği yönündeki farkındalığa sahip olduğu söylenebilir.

Meslek elemanlarının bir diğer tartışma konusu olarak gebeliğin gündeme gelmesi durumunda çocuğun resmi olarak evliliğe yönlendirilmesi konusundaki görüşleri önemli bir oranda (%44.3) evliliğe yönlendirilebileceği yönündedir. Bulgu, Karcı ve ark. (2017: 685)'nin sağlık çalışanlarının çocuk evlilik bildirimleri üzerine yaptıkları çalışmada, 18 yaş altı evlilik tespit ettiğinde adli bildirim yapacağını belirten sağlık çalışanlarının büyük çoğunluğunun (%75) 18 yaş altı gebelik tespit ettiklerinde bildirim yapmayacakları yönünde görüş bildirdiklerini ortaya koyan bulguya benzer bir yaklaşımla paralellik göstermektedir. Meslek elemanlarının çocuğun gebe kalması durumunda evliliğin resmiyet kazanması dışında bir çıkış yolu sunamaması, toplumun evlilik dışı gebeliklere bakış açısının etkisi olarak da yorumlanabilir. Bulgu, meslek elemanlarının çocuğun evlilik dışı bir yaşamda yasal ve toplumsal düzeyde korunabileceği, iyi bir yaşama sahip olabileceği konusunda iyimser bir tablo çizemediklerinin bir göstergesi olarak da yorumlanabilir. Bu bağlamda meslek elemanlarının büyük bir kısmının gayri resmi gebeliklerin resmi evlilikle sonuçlanması gerektiğine dair yaygın toplumsal algının etkisi altında olduğu düşünülmektedir.

Çocuk gebeliklere ilişkin bir diğer çarpıcı bulgu, çocuk gebelerde kürtajın yalnızca bir meslek elemanı tarafından değerlendirilebilir bir seçenek olarak sunulmasıdır. Benson'un (2004: 436) meslek elemanlarının sosyal hizmet uygulamasında genç ebeveynliğe dair kürtaj da dahil olmak üzere birçok seçeneğin farkında olması gerektiği yönündeki mesleki bilginin kullanılmadığını düşündürmektedir. Ülkemizde kürtajın yasal düzenlemelerde bir seçenek olarak yer almasına rağmen meslek elemanları tarafından çocuk gebeliklerde bir seçenek olarak

görülmemesi, kürtajın dini yorumlamalar ve toplumsal düzeyde hoş karşılanmayan bir olgu olarak ele alındığı kültürel bağlamın etkisi olarak da yorumlanabilir.

Mesleki yaşamlarında erken yaş evliliklere çok yüksek bir oranda rastladığı görülen meslek elemanları, mesai dışı zamanlarda erken yaşta evlilik vakalarına rastladığında büyük oranda (%41.4) ailelerle görüşüp girişime engel olmaya çalıştıklarını belirtirken, yalnızca %8.6'sının ilgili mercilere ihbarda bulunup vakaya müdahale ettiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda meslek elemanlarının mesai dışında erken yaş evliliklerde adli bildirim yükümlülüğünü yerine getirme noktasında büyük oranda eylemsiz kaldıkları görülmektedir. Bu eylemsizlik, meslek elemanlarının bildirim yükümlülüğü ve meslek etiğine dair bilgi/farkındalık noktasındaki eksiklikleri, meslek elemanlarının iş dışında yasal prosedür ve işlemlerle ilgilenmekten kaçınması veya erken yaş evliliklerini normalleştiren kültürel yaşantıya aykırı düşme çekinceleriyle ilişkilendirilebilir. Ayrıca meslek elemanlarının yoğunlukla bölgede doğup yetişmiş kişilerden oluşması nedeniyle toplumun bir parçası olarak toplumsal yapının genel kabulleri ve baskıdan etkilenme durumlarının da bu eylemsizliğin nedeni olabileceği düşünülmektedir. Benzer çalışmalarda sağlık çalışanlarının bildirimden kaçınmasının nedenlerini, davaya dahil edilme veya olumsuz bir karşılık görme korkusu, bildirim sonrası tedbirlere güvenmeme, çocuğun veya ailenin zarar görmesi gibi kaygılarla ilişkilendirmektedir (Reiniger, 1995; Zellman, 1990'dan akt.; Tahiroğlu, 2008: 4).

Meslek elemanları, çocuğun erken yaşta evliliğe ilişkin istekli olma durumunun değerlendirilmesinde büyük oranda çocuğun karşılaşacağı olumsuz yaşantılar ve riskler hakkında bilgilendirilmesi ve çocuğun aile/yakınları tarafından baskı/zorlama/ikna edilme durumunun değerlendirilmesi gerekliliği üzerinde durarak çocuğun katılım hakkı ve yüksek yararını gözeterek hak temelli bir yaklaşım sergilemektedir.

Erken yaş evlilik mağduru çocuklarla mesleki görüşme süreçlerinde meslek elemanları gözlemleri doğrultusunda, çocukların aile baskısı, hak bilincinden yoksun yetişme tarzı ve ailelerine yasal yaptırım uygulanması korkusu nedenleriyle kendilerini rahat ifade edemediklerini ifade etmektedir. Meslek elemanları hayallerini paylaşan erken yaş evlilik mağduru çocukların büyük oranda eğitime devam etme, meslek edinme ve sağlıklı bir aile yaşantısına kavuşma hayali kurduklarını belirtmektedir.

Erken yaş evliliklerin önlenmesi noktasında meslek elemanlarının büyük bir bölümü ülkemizde hukuki altyapı ve kanunların erken yaş evliliklerini önleme yeterli

olmadığını belirtmektedir. Meslek elemanları bu yetersizliğin nedenlerini; medeni kanunun erken yaş evlilikleri mümkün kılan yapısı, imam nikahıyla gerçekleşen evlilik vakalarına yönelik yaptırımların ve denetimlerin yetersiz olması, ekonomik yetersizlikler, mahalle baskısı, bilinçsiz ebeveynler ve çocuk hakları konusunda topluma yönelik eğitim/farkındalık çalışmalarının eksikliği gibi faktörlerle açıklamaktadır. Meslek elemanları, örgün eğitim süreçlerinde erken yaş evliliklerin olumsuz etkileri konusunda yeterli içerik bulunmadığını, ailelere ve topluma yönelik farkındalık çalışmalarının yeterli olmadığını, genel olarak eğitim politikaları ve sosyal politika alt yapısının yetersiz olduğunu, toplumda erken yaş evliliklerini özendirici tutumların hala baskın olduğunu vurgulamaktadır.

Meslek elemanlarının erken yaş evlilikler sorununun çözümüne yönelik önerilerinin özellikle milli eğitim müfredatında erken yaş evliliklerin olumsuz etkileri ve çocuk hakları konusunda bilgilendirici içeriklerin artırılması, erken yaşta evlilik vakalarında hukuki yaptırımların artırılması ve mevzuatta evlilik yaşının yeniden düzenlenmesi üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu anlamda meslek elemanlarının erken yaşta evliliklerin çözümünü büyük oranda çocuk, aile ve topluma yönelik eğitim ve farkındalık çalışmalarının etkili bir biçimde uygulanmasına bağladığı görülmektedir.

Anket formunda sunulan seçenekler dışında çözüm önerilerini aktaran meslek elemanlarının erken yaş evlilikler sorununun çözümüne yönelik önerileri; dini yorumlamaların ve geleneksel kültürün aktarımıyla devamlılığı sağlanan, çocukları yönlendirme, baskı, ikna veya zorlama yoluyla erken yaş evliliklere iten ataerkil toplumsal yapının kırılmasına dönük eğitim, farkındalık çalışmalarının artırılması ve hukuki yaptırımların güçlendirilmesi olarak dile getirilmektedir. Meslek elemanları ayrıca çocukların erken yaşta evlendirilmesine yönelik koruyucu önleyici tedbir kararlarının daha etkili biçimde uygulanması, evlilik yaş sınırının yükseltilmesi, üniversitelerin bilinçlendirme ve farkındalık çalışmalarına daha fazla katkı sunması, kahvehanelerde ve mahallelerde farkındalık eğitimlerinin düzenlenmesi, aile hekimlerinin bilgilendirici rolünün artırılmasının yanı sıra çocuklarını erken yaş evliliklere yönlendiren ailelere yönelik hukuki yaptırımlar ve caydırıcı para cezalarının uygulanması yönünde görüş bildirmektedir.

Çalışmanın meslek elemanlarının erken yaşta evliliğe bakış açısının sosyodemografik değişkenler bakımından farklılaştığı alt hipotezini (3) destekleyen bulgular değerlendirildiğinde;

Çalışma alanı bakımından çocuk refahı alanında çalışan meslek elemanlarının çocukluk yaş sınırını tanımlayan mevzuata diğer alanlarda çalışan meslek elemanlarına oranla daha hakim oldukları ve çocuk haklarına dair kapsam ve içeriğin temel gereksinimler alanının ötesinde psikolojik, sosyal gelişim ve katılım gibi boyutları da kapsadığına dair farkındalığının diğer alanlarda çalışan meslek elemanlarına göre daha fazla geliştiği görülmektedir. Bu bağlamda çocuk refah alanında çalışan meslek elemanlarının mesleki çalışmada çocuklarla yaşadıkları deneyimlerin de etkisiyle; çocuk hakları ve çocuğun ihtiyaç/taleplerine daha duyarlı yaklaştığı söylenebilir.

Medeni durum bakımından evli meslek elemanlarının bekar olanlara oranlara “çocuk gelin” adlandırmasının kullanılmaması gerektiği yönünde daha duyarlı olduğu görülmektedir. Evli meslek elemanlarının çocuk gelin adlandırmasına, kendi çocukları veya ebeveyn olma ihtimalleri üzerinden değerlendirerek daha duyarlı ve kaygılı yaklaştıkları yorumu yapılabilir.

Çalışmada anlamlı farklılık görülen bir diğer bulgu, kadın refah alanında hizmet sunan ve erken yaşta/ zorla evlilikler konulu bir eğitime katılım deneyimi olan meslek elemanlarının erken yaşta evliliğin bir çocuk hakkı ihlali ve istismarı olduğu yönünde daha yüksek oranda görüş bildirmesidir. Bu noktada kadın refah alanında çalışan meslek elemanlarının çalıştıkları sorun alanı ve aldıkları eğitimin etkisiyle erken yaş evliliklerin kişilere verdiği zararı tüm boyutlarıyla daha yakından gözlemledikleri söylenebilir.

Bulgular, cinsiyet değişkeni bağlamında değerlendirildiğinde kadın meslek elemanlarının erkeklere oranla “ayrım gözetmeme/eşitlik ilkesini daha fazla vurguladığı görülmektedir. Bulguya paralel olarak toplumsal cinsiyet algısına yönelik çalışmalarda da kadınların erkeklere oranla daha fazla eşitlikçi tutumlara sahip olduğu görülmektedir (Özden ve Gölbaşı, 2018: 99). Bu bağlamda kadın meslek elemanlarının erkeklere oranla, yaşamın pek çok alanında cinsiyete dayalı eşitsizliğe daha fazla maruz kalmaları nedeniyle eşitlik ilkesi konusunda erkek meslek elemanlarından daha yüksek bir duyarlılık ve seçiciliğe sahip oldukları düşünülmektedir.

Meslek bakımından farklılıklar incelendiğinde; sosyologların erken yaşta evliliği “yetişkinlerin zorlama ve yönlendirmesiyle gerçekleşen evlilikler” olarak değerlendirme

oranının diğer meslek gruplarına oranla daha yüksek olduğu ve meslek elemanları arasında sosyal çalışmacılar ve sosyologların erken yaşta evliliklere mesai dışında da müdahale etme eğiliminin daha yüksek olduğu görülmektedir. Bulgu ayrıca sosyal hizmet alanında hizmet sunan meslek elemanlarının toplumsal sorunlar ve çözümüne dönük bir eğitim temeline sahip olmasının sosyal sorunlara yaklaşım konusunda önemli bir katkı sunduğunu göstermesi bakımından da önemli görülmektedir.

Sonuç olarak Bitlis ili özelinde sosyal hizmet sunumu yapan meslek elemanlarının çocuk hakları ve erken yaşta evliliğe bakış açısı büyük oranda çocuk hakları temel değerleri ve sosyal hizmet mesleği etik değerlerini taşımakla birlikte, mesai dışında karşılaşılan erken yaş evliliklerde bildirimden kaçınma, gebe çocuğun resmi olarak evlendirilmesi gerektiği yönündeki yaklaşımları, evlilikte kadının erkekten daha genç olması gerektiğine dair algı, kürtaj ve intihar gibi konularda mesleki bilgi ve değerleri pratiğe aktarma noktasında zaman zaman geleneksel kodların etkisi altında kaldıkları düşünülmektedir.

Araştırmacının bulgular ışığında sorun alanına dair önerileri:

- Erken yaş evlilikler sorun alanında dezavantajlı durumda olan illerde meslek elemanlarına çocuk haklarının kapsamlı bir şekilde tanıtılması konusunda eğitim çalışmaları arttırılmalıdır.
- Sosyal hizmet alanında görev yapan meslek elemanlarına yönelik toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve erken yaş evlilikler sorun alanına dair uygulama pratiklerini güçlendirecek eğitimler arttırılmalıdır.
- Yükseköğrenim sürecinde sosyal sorunlar ve çözümüne yönelik bir mesleki eğitim almamış olan meslek grupları sosyal hizmet alanında meslek elemanı olarak istihdam edilmemesine özen gösterilmelidir.
- Meslek elemanlarının ülkenin farklı kültürel yapıya sahip bölgelerinde hizmet sunabilmeleri için tasarlanmış bir rotasyon düzenlemesiyle özellikle tecrübeli meslek elemanlarının Bitlis ve diğer dezavantajlı konumda bulunan bölge kentlerinde mesleki çalışma yürütmesini cazip kılacak olanaklar yaratılmalıdır.
- Süpervizyon ilişkisi kurma noktasında ihtiyaç içinde olan meslek elemanlarının kolaylıkla ulaşabilecekleri bir paylaşım ağının kurumsal olarak oluşturulması gerekmektedir.

- Meslek elemanlarının çocuklara ilişkin iş ve işlemlerde bağlı oldukları mevzuata ilişkin bilgisini güçlendirecek eğitim programlarına katılımı sağlanmalıdır.
- Meslek elemanlarının mesai dışında/özel yaşamda erken yaş evlilik vakalarıyla karşılaşmaları durumunda bildirim yükümlülüklerini vurgulayan hizmet içi eğitim içerikleri güçlendirilmelidir.
- Bitlis ili erken yaş evlilikler sorun alanında koruyucu, önleyici ve rehabilite edici çalışmalar yürütme yükümlülüğü olan yerel yönetimler, Milli Eğitim, İl Sağlık Müdürlüğüne bağlı kuruluşlar ve STK'ların meslek elemanı kapasitesini geliştirmeleri, eğitim, proje ve önleyici, destekleyici çalışmalarıyla sorun alanına katkılarını arttırmaları gerekmektedir.
- Meslek elemanlarının da dikkat çektiği üzere muhtarlar, din görevlileri gibi halkla yakın iletişim içindeki kişilerin erken yaş evliliklerin çocuklar üzerindeki olumsuz etkileri bağlamında bilgi, bilinç ve duyarlılık kazanmasına yönelik etkili çalışmalar yapılmalı ve ilgili görevlilerin toplumu çocuk haklarını gözeterek yönlendirmeleri sağlanmalıdır.

Araştırmacının erken yaş evlilikler sorun alanına dair kişisel önerileri:

Erken yaş evlilikler sorun alanı çok faktörlü bir toplumsal sorun olması nedeniyle çözüm önerileri bağlamında bireylerin yaşamını düzenleyen tüm toplumsal sistemlere yönelik geniş ölçekli öneriler sunulabilir. Bu kapsamda çözüm önerileri, hukuk, ekonomi, sosyal yaşam, eğitim, dini ve kültürel pratikler bağlamında ele alınmaktadır. Çözüm önerilerinde hukuki düzenlemelere toplumu, kurumları ve meslek elemanlarını bağlayıcı niteliği sebebiyle öncelikli olarak yer verilmektedir.

Hukuki düzenlemelere ilişkin öneriler:

- Türk Medeni Kanunu'nda erken yaşta evlilikleri mümkün kılan ilgili hükümler 18 yaş altı evlilikleri önleyecek şekilde yeniden düzenlenmelidir.
- Türk Medeni Kanunu, Türk Ceza Kanunu ve Çocuk Koruma Kanunu arasındaki tutarsızlıklar giderilmeli, çocuklara yönelik iş ve işlemler ve çocuk istismarına yönelik düzenlemeler Çocuk Koruma Kanunu'yla uyumlu hale getirilmelidir.
- Çiftlerden birinin 18 yaşını doldurmadığı durumlarda dini nikah kıyma yetkisini kullanan görevlilere yönelik denetim ve hukuki yaptırımlar sıkı ve caydırıcı bir biçimde uygulanmalıdır.

- Türk Ceza Kanunu'nda 18 yaşından küçük çocuklara yönelik cinsel istismar düzenlemesi yeniden değerlendirilmeli, çocuklarını 18 yaşından evvel evlendirmeye çalışan ailelere yönelik önleyici çalışmalar ve caydırıcı hukuki yaptırımlar düzenlenmelidir.

Ekonomi/İstihdama İlişkin Öneriler:

- İstihdamda cinsiyet eşitsizliğini önleyecek politikalar düzenlenmeli, aileyi, kız çocuklarını ve kadınları güçsüzleştiren ekonomik sorunları giderecek etkili sosyal politikalar geliştirilmelidir.
- Kısa vadede hane geliri düşük ailelere sunulan sosyo ekonomik destekler ve çocuklara yönelik eğitim desteği artırılmalı, sosyo ekonomik destek ücretleri, reel ekonomik koşullarla uyumlu düzeye getirilmelidir.

Sosyal Yaşama İlişkin Öneriler:

- Bitlis ili özelinde ve erken yaş evliliklerin yoğun yaşandığı ataerkil yapının etkisini sürdürdüğü tüm kentsel ve kırsal alanlarda yerel yönetimlerin sosyal yaşamda kadının görünürlüğünü arttırmaya dönük düzenlemeleri kısa vadede gerçekleştirmesi ve erken yaş evlilikler sorun alanına dönük çalışmalara daha çok katkı sunması gerekmektedir. Bu bağlamda il yerel yönetimleri bünyesinde görev yapan sosyolog, psikolog, sosyal çalışmacı ve sosyal sorunlar alanında yetkin personel sayısı artırılmalıdır.
- Sorun alanında yükümlülük sahibi tüm kurumlar, kırsal ve kentsel alanlarda çocuk katılımını güçlendirmeye yönelik çalışmalar yapmalı, yerel yönetimlerde çocuk ve kadın meclisleri aktif edilerek güçlendirilmelidir.
- İlde çocuklar ve kadınların sosyal yaşama katılımını arttıracak mekanlar, sosyal kültürel faaliyetler düzenlenmeli, bu etkinliklere aktif katılım sağlamayabilmeleri için gerekli ulaşım vb. destekler sunulmalıdır.
- Erkeklerin yoğun vakit geçirdiği kahvehane vb. mekanlarda çocuk hakları ve erken yaş evlilikler hakkında bilgilendirme ve farkındalık çalışmaları artırılmalıdır.
- Vatandaşlar, erken yaş evlilik vakalarında yasal mercilere bildirimde bulunmaları noktasında bilgilendirilmeli, teşvik edilmelidir.

Eğitime Yönelik Öneriler:

- Erken yaş evlilikler sorun alanına zemin hazırlayan ataerkil yapının temellendiği toplumsal cinsiyet kalıplarına dair eşitlikçi bir eğitim içeriğinin sunulması gerekmektedir. Bu bağlamda örgün ve yaygın eğitim süreçlerinde yaş dönemine uygun biçimde çocuklara yönelik toplumsal cinsiyet eşitliği ve çocuk haklarını tanıtan ders içeriklerine yer verilmelidir.
- Tüm çocukların örgün eğitim süreçlerinde birey olarak kimliklerini güçlendirecek sosyal, sanatsal ve sportif aktivitelere yönelmesine yönelik faaliyetler ve ders içerikleri güçlendirilmelidir.
- Eğitim ve Fen Edebiyat fakültelerinde çocuk hakları ve toplumsal cinsiyet içerikli derslere müfredatta zorunlu olarak yer verilmelidir.
- Eğitim kurumlarında çalışan personeller ve çocuk/kadınlarla çalışan öğretmenler, sosyal hizmet çalışanları, kolluk kuvvetleri, din görevlileri gibi- tüm meslek elemanlarına yönelik çocuk hakları, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve erken yaş evlilikler sorun alanına dair bilinç ve duyarlılığı arttıracak çalışmalar gerçekleştirilmelidir.
- Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve erken yaş evlilikler sorun alanına dair bilinç ve duyarlılığı arttıracak eğitim çalışmaları kırsal bölgeleri de içerecek şekilde yaygınlaştırılmalıdır.
- Sorun alanı bakımından dezavantajlı bölgelerde valilikler, üniversiteler ve Sağlık İl Müdürlükleri'ne bağlı toplum merkezi, sağlıklı yaşam merkezi, aile sağlığı merkezi gibi toplumun tüm kesimlerine ulaşma kapasitesi yüksek kurum/kuruluşlar ve erken yaş evlilikler sorun alanına dair bilgi, farkındalık kazanma ve kazandırma rolü güçlendirilmelidir.
- Dezavantajlı bölgelerde erken yaş evlilik süreçlerinde çocukla iletişim kurması muhtemel meslek gruplarıyla (kuaför, gelinlik satışı yapan esnaf gibi) erken yaş evliliklerin yasal boyutu ve çocuk üzerindeki olumsuz etkileri konusunda bilgi ve farkındalık çalışmaları yapılmalıdır.
- Okul sosyal hizmetinin tüm eğitim kurumlarında hayata geçirilmesi, Milli Eğitim İl Müdürlükleri bünyesinde çocuk hak ihlal ve istismarı alanında çalışma yapacak sosyal hizmet birimlerinin oluşturulması ve bu birimlerde ilgili meslek

elemanlarının görevlendirilmesi koruyucu, önleyici hizmetler bakımından hayati önem taşımaktadır.

- İl müftülükleri aracılığıyla din görevlilerine çocuk refah alanında çalışan meslek elemanları tarafından erken yaşta evliliklerin hukuki boyutu ve sakıncalarına ilişkin farkındalık eğitimleri verilerek, bu eğitimlerin halka aktarılması konusunda yetkin kişilerce yapılandırılmış eğitim programları hazırlanmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, H., İçağasioğlu oban, A. ve Polat, G. (2017). *Sosyal Hizmetlerde Yanlış Uygulamalar, Etik İhlaller ve Sorunlara İlişkin Bir Araştırma*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Derneği.
- Adak, N. (2014). ocuk Gelin Ayıbı Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme. “ocuk Gelin Ayıbına Hayır” *Sempozyum Bildirileri Kitabı*. Antalya: Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği Yayını.
- Akbaş, M., Sürücü ř. G., Köroğlu, C. O. ve Öztürk, M. (2019). Üniversite Öğrencilerinin Evlilik Tutumlarını Etkileyen Faktörler. *Cukurova Medikal Journal*, 44(1), 93-100.
- Akıntürk, T., ve Karaman, D. A. (2012). *Türk Medeni Hukuku: Aile Hukuku (Cilt: 2)*. İstanbul: Beta Basım.
- Akyüz, E. (2000). *Ulusal ve Uluslararası Hukukta ocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması*. Ankara: MEB Yayınları.
- Akyüz, E. (2001). ocuk Hakları Sözleşmesinin Temel İlkeleri Işığında ocuğun Eğitim Hakkı. *Milli Eğitim Dergisi*, (151), 1-26.
- Akyüz, E. (2013). *ocuk Hukuku, ocuk Hakları ve Korunması*. Ankara: Pegem Akademi.
- Akyüz, Y. (1997). Türkiye’de Anaokullarının Kuruluş ve Gelişim Tariğesi. Bekir Onur (Ed.), *ocuk Kültürü I. Ulusal ocuk Kültürü Kongresi Bildirileri*, 152-180. Ankara: Ankara Üniversitesi ocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.
- Akyüz, Y. (2012). *Türk Eğitim Tarihi: M.Ö. 1000-M.S. 2012*. Ankara: Pegem Akademi.
- Alver, F. (2004). “Neil Postman'ın ocukluğun Yok Oluş Sürecinde İletişim Teknolojisi Eleştirisinin Eleştirisi”. *İletişim Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), 129-141.
- Arsal, S. M. (1947). *Türk Tarihi ve Hukuk, Türk Tarihinin Ana Hatları. Tarihi Türk Devletlerinin Kuruluşu ve Hukuki Müesseseleri. Türklerin Hukuki Örfleri, Ture ve Yasaları*. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını.
- Arslan, Y. (2015). *Oyundan Düğüne Hayatlar: Güneydoğu’da ocuk Gelinler*. Belge Yayınları.
- ASPB, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2013). *Ulusal ocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı 2013-2017*. Ankara.
- ASPB, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2018). *Erken Yaşta ve Zorla Evliliklerle Mücadele İçin Bitlis Acil Eylem Planı 2018-2019*. Bitlis.

Atatanır, H. ve Karataş, K. (2019). Yoksulluğa Hak Temelli Yaklaşım. *İnsan ve İnsan*, 6(21), 453-475.

Aydemir, E. (2011). *Evlilik mi Evcilik mi? Erken ve Zorla Evlilikler: Çocuk Gelinler*. International Strategic Research Organization (USAK).

Aydın, D. ve Akay, B. (2017). Hemşirelik Öğrencilerinin Erken Evlilik ve Çocuk Gelinler Hakkındaki Görüşlerinin Belirlenmesi. *Clinical and Experimental Health Sciences*, 7(2), 39-44.

Aziz, A. (2015). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri*, 10. Basım, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Batur, Z. ve Beştaş, M. (2011). Divanu Lugat'it Türk'te Çocuk Dünyası ve Çocuk Eğitimi. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 6 (2)*, 247-262.

Başaranbilek, E. (1993). Arkeolojik Eserlerde Çocuk. Bekir Onur (Ed.), *Toplumsal Tarihte Çocuk Sempozyumu* içinde (s.36-48) İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Başboğa, S. (2017). Annelik Sanatı: Erken Cumhuriyet Dönemi Çocuk Dergilerinde Çocuğun Bedensel Kurgusu. *İnsan ve İnsan Bilim Kültür Sanat ve Düşünce Dergisi*, 4 (12), 6-30.

Bearinger, L. H., Sieving, R. E., Ferguson, J., and Sharma, V. (2007). Global Perspectives on The Sexual and Reproductive Health of Adolescents: Patterns, Prevention and Potential. *The Lancet*, 369(9568), 1220-1231.

Benson, M. J. (2004). After the Adolescent Pregnancy: Parents, Teens and Families. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 21(5), 435-455.

Boran P., Gökçay, G., Devocioğlu, E. ve Eren, T. (2013). Çocuk Gelinler. *Marmara Medical Journal*, (26), 58-62.

Britain, G. (2004). *Young People and Vulnerable Adults Facing Forced Marriage: Practice Guidance for Social Workers*. London: Foreign and Commonwealth Office.

Büyüköztürk, Ş. (2002), *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*, 2. Baskı, Ankara: Pegem A Yayınları.

Cousins, W., Milner, S., and McLaughlin, E. (2003). Listening To Children, Speaking For Children: Health And Social Services Complaints And Child Advocacy. *Child Care in Practice*, 9(2), 109-116.

Crow, G. (2008). Thinking About Families and Communities Over Time. *Researching Families and Communities: Social and Generational Change*, 11-24.

Çağırkan, B. (2019). Erken Yaşta Yapılan Evlilikler ve Aile Kurumuna Etkisi Üzerine Bir Alan Araştırması: Bitlis İl Merkezi Örneği, *VI. Yıldız Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi*, 12-13 Aralık, İstanbul.

Çakmak, D. (2009). Türkiye’de Çocuk Gelinler. Birinci Hukukun Gençleri Sempozyumu Hukuk Devletinde Kişisel Güvenlik, *Bildiri Tam Metinler E-Kitabı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 20-1.

Çiftçioğlu, C. T. (2012). Yaşama Hakkı. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (103), 137-168.

Çizgen, E. (1993). Osmanlı Dönemi Fotoğraflarında Çocuk. Bekir Onur (Ed.) *Toplumsal Tarihte Çocuk Sempozyumu* (69-78) İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Çocuk Hakları İzleme ve Değerlendirme Kurulu Konulu Genelge, (2012), T. C. Resmi Gazete, 28254, 4 Nisan 2012.

Çocuk Koruma Kanunu, (2005), T. C. Resmi Gazete, 5395, 03 Temmuz 2005.

Değirmenci, T. (2011). Öğretmen Adaylarının Çocuk Haklarına Yönelik Tutumlarının İncelenmesi, *20 Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı Bildirileri*, (8-10 Eylül 2011), Burdur: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi.

Değirmencioğlu, S. M. (2010). Tersten Katılım: Katılım Hakkı Üzerine Bir Değerlendirme. *Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’nin, 20.Yılında Türkiye’de Çocuk Hakları*. (Ed. Acar, H. ve İçağasıoğlu Çoban, A.). Ankara: Maya Yayınevi.

Demir, Ö. ve Acar, M. (2002). *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Ankara: Vadi Yayınları.

Demirtaş, B. (2015). Türkiye’de Çocukluğun Politik İnşası (Güven Gürkan Öztan), Kitap İncelemesi. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 11 (44), 157-161.

Doğan, R. (1997). Osmanlı Eğitim Kurumları ve Eğitimde İlk Yenileşme Hareketlerinin Batılılaşma Açısından Tahlili. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 37 (1), 407-442.

Duman, N. ve Coşkun, B. N. (2019). “Çocuk Yaşta Evlilik” ya da “Çocuk Gelin” Olgusuna Psikososyal Bir Bakış. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (IBAD)*, 4(2), 267-276.

Duman, N. S., Gökten, E. S., ve Rana, H. N. (2017). Hekimlerin Erken Yaşta Evliliklere Yönelik Farkındalıkları ve Tutumları. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 20 (3), 203-208.

Durdu, Z. ve Yelboğa, Y. (2016). Türkiye’de Çocuk Gelinler Üzerine Bir Araştırma: Mersin Örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(44), 800- 807.

Ekici, Y. F. (2014). Öğretmen Adaylarının Çocuk Haklarına Yönelik Tutumlarının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8, 66-77.

- Elkin, F. (1995). *Çocuk ve Toplum: Çocuğun Toplumsallaşması*. (Çev. Nazife Güngör). Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Erbay, E. (2013). *Çocuk Hakları*. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Ercüment Erbay, Türkiye’de Çocuk Haklarını Tanıtma, Yaygınlaştırma ve İzlemeye Yönelik Uygulamaların Eleştirel Analizi ve Bir Model Önerisi, (Yayınlanmış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2011, s.112.
- Erbek, M. (1997). Tarih Boyunca Türk Çocuk Giysileri. Bekir Onur (Ed.) *Çocuk Kültürü I. Ulusal Çocuk Kültürü Bildirileri* (124-127) Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.
- Erdem, H. (2004). *Osmanlı’da Köleliğin Sonu 1800-1909*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Erdoğan, A. (2010). Pedofili: Klinik Özellikleri, Nedenleri ve Tedavisi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 2(2), 132-160.
- Ergan, N. G. (1999). Türk Atasözü ve Deyimlerde Aile ve Akrabalık Anlayışı. *Uluslararası III. Türk Kültürü Kongresi Bildirileri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Erol, P. Ö. ve Aloğlu, E. (2017). Çocuğun Değeri ve Aile Değişimi: Türkiye’den Otuz Yıllık Bir Portre. *Sosyoloji Dergisi* (35), 77-101.
- Evgin, D., Caner, N., Öztürk, G. K. ve Calpbinici, P. (2018). Üniversite Öğrencilerinin Erken Evlilik ve Çocuk Gelinler Hakkındaki Görüşleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(55), 480-489.
- Evlendirme Yönetmeliği. No: 85/9747, Bakanlar Kurulu Kararının Tarihi: 10/07/1985.
- Flowers, N. (2010). *Pusulacık: Çocuk İçin İnsan Hakları Eğitimi Kılavuzu*. (Çev. Metin Çulhaoğlu). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Foucault, M. (1993). *Cinselliğin Tarihi I*. (Çev. Hülya Tufan). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Franklin, B. (1993). *Çocuk Hakları*. (Çev. Alev Türker). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Freeman, M. (2000). The Future of Children’s Rights. *Children and Society*, 14, 277-293.
- Gage, A. J. (2013). Association of Child Marriage With Suicidal Thoughts and Attempts Among Adolescent Girls in Ethiopia. *Journal of Adolescent Health*, 52(5), 654-656.
- Gıl’adı, A. (2001). İslam Uygarlığı’nda Bir Çocukluk Kavramı Var mı?. *III. Çocuk Kültürü Kongresi Dünya’da ve Türkiye’de Değişen Çocukluk*, 16-18.

Göl Güven, M. (2017). Play and flow: Children's Culture and Adults' Role. *Journal of Early Childhood Studies*. 1(2), 247-261.

Gözde Dağdelen, Early Marriage: The Case of Van Province in Turkey, (Published MA Thesis), The Graduate School of Social Sciences, The Middle East Technical University, Ankara, 2011, s.1.

Güneş, G. (2005). Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Ödemiş'in Kimsesiz ve Yoksul Çocukları: Ödemiş Himaye-İ Etfal Cemiyeti'nin Faaliyetleri. *Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*, (19), 141-156.

Hart, R. A. (2016) *Çocukların Katılımı: Kuram ve Uygulamada Toplum Gelişimi ve Çevre Korumasında Genç Yurttaşları İçermek*. (Çev. Tülin Şener Kılıç). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Hart, R. A. (1992). *Children's Participation From Tokenism To Citizenship Innocenti Essays: 4*, Florence: UNICEF ICDC.

Hobbes, T. (2014). *Elemente Philosophica De Cive, Yurttaşlık Felsefesinin İlkeleri*. (Çev. Cihan Deniz Zarakolu). İstanbul: Belge Yayınları.

Hodgkin, R., and Newell, P. (2007). *Implementation Handbook For Convention on the Right of Child*. UNICEF Regional Office for Europe Palais des Nations 1211 Geneva 10, Switzerland.

Holt, J. (2000). *Çocukluktan Kaçış*. (Çev. Sinem Yılandı, Cihan Aksoy). İstanbul: Beyaz Yayınları.

Ife, J. (2017). *İnsan Hakları ve Sosyal Hizmet: Hak Temelli Bir Uygulamaya Doğru*. (Çev. Komisyon) Ankara: Nika Yayınları.

IFSW (1988). *Human Rights In International Policy Papers*. Geneva: IFSW.

IPPF (2006). *Ending Child Marriage: A Guide For Global Policy Action*. London: IPPF.

Işıkçı Y. M. ve Karatepe, S. (2016). Türkiye'de Çocuğa Yönelik Sosyal Politika Uygulamaları ve Tarihsel Analizi. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*.7(1), 69-100.

İnal, K. (2007). *Çocuğun Örselenen Dünyası*. Ankara: Sobil Yayıncılık.

İnal, K. (2014). *Çocuk ve Demokrasi*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

İpek, A. (2012). Çocuk Haklarının Gelişimi ve Karşılaştırmalı Olarak Anayasal Açından Değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 20 (1), 151-173.

Kahveci, N. (2017). *İslam Aile Hukuku*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları.

KAMER, Kadın Merkezi Vakfı (2015). *Dünyayı Kadınlar ve Çocuklar Değiştirecek Projesi, Bitlis Hane Ziyaretleri 2015 Raporu*. Bitlis.

KAMER, Kadın Merkezi Vakfı (2017). *Bitlis Hane Ziyaretleri 2017 Raporu*. Bitlis.

Kaptanoğlu, İ. Y. ve Ergöçmen, B. A. (2012). Çocuk Gelin Olmaya Giden Yol. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 15(2), 128-161.

Kara, B. (2015). Değişen Aile Dinamikleri Açısından Erken Yaşta Evlilikler Sorunu ve Toplumsal Önemi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 20(2), 59-72.

Kara, Ö., Çalışkan, D. ve Suskan, E. (2014). Ankara İlinde Görev Yapan Çocuk Asistanları, Uzmanları ve Pratisyen Doktorların Çocuk İstismarı ve İhmali Konusunda Bilgi Düzeyleri ve Yaklaşımlarının Karşılaştırılması. *Türk Pediatri Arşivi*, (49), 57-65.

Karataş, K. (2002). İnsan Hakları ve Sosyal Hizmet. K. Karataş (Ed.). *Değişen Türkiye’de İnsan Hakları Açısından Sosyal Hizmetler* (s. 150-156). Ankara: SHU Derneği Yayınları.

Karcı, C. K., Avcı, A., Tahiroğlu, A. Y., Metin, Ö., ve Çelik, G. G. (2017). Bir Adli Bildirim Çelişkisi: Çocuk Yaşta Evlilik ve Gebelik. *Çukurova Medical Journal*, 42(4), 682-686.

Kepenekçi, Y. K. ve Baydık, B. (2009). Zihin Engelliler Öğretmen Adaylarının Çocuk Haklarına İlişkin Tutumları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 42(1), 329-350.

Keskin, D. (2011). Küçük Yaşta Evlenmenin Müeyyidesi. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 15(4), 65-83.

Kop, Y. ve Tuncel G. (2010). Children's Rights Perceptions of Social Studies Teachers. *Journal of Theory and Practice in Education*, 6 (1), 106-124.

Kuçuradi, İ. (2011). *İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayını.

Kurt, S. L. (2016). Çocuk Haklarına İlişkin Temel Uluslararası Belgeler ve Türkiye Uygulaması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, (36), 99-127.

Küçükkaraca, N. (2013). İnsan Hakları, Sosyal Adalet ve Sosyal Hizmet. *Sosyal Politika ve Kamu Yönetimi Bileşenleriyle Sosyal Hizmet Temelleri ve Uygulama Alanları içinde* (s.83-96). Ankara: Maya Akademi Yayınevi.

Küçük, S. (2016). Çocuk Evlilikler: Toplumsal Kabul Görmüş Çocuk İstismarı. *Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hemşirelik E-Dergisi*, 4(1), 51-58.

Leblebici, H. ve Çeliköz, N. (2017). Öğretmen Adaylarının Çocuk Haklarına Yönelik Tutumları. *International Journal of Social Sciences and Education Research*. 3(1), 307-318.

Lin, N. (1976). *Foundations of Social Research*. USA: McGraw-Hill Companies.

Malatyalı, M. K. (2014). Türkiye’de ‘Çocuk Gelin’ Sorunu. *Nesne Psikoloji Dergisi (NPD)*, 2(3), 27-38.

McCallin, M. (2008). Children’s Needs or Children’s Rights? The Convention on The Rights of The Child as a Framework for Implementing Psychosocial Programmes. *Intervention*, 6 (2), 154-161.

Montessori, M. (2015). *Çocukluğun Sırrı*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Mouritsen, F. (1998). *Childhood and Children’s Culture*. University Press of Southern Denmark, Odense.

Mutlu, E. (2017). Türkiye’de Kentsel Yoksulluk ve Çocuk Hakları. *İnsan Hakları Yıllığı*, (35), 51-77.

Nüfus Planlaması Hakkında Kanun, (1983), T. C. Resmi Gazete, 18059, 27 Mayıs 1983.

Okay, C. (1998). *Osmanlı Çocuk Hayatında Yenileşmeler, 1850-1900*. İstanbul: Kırkamber Yayınları.

Onur, B. (1985). *Ergenlik Psikolojisi*. Ankara: Hacettepe TAŞ Kitapçılık.

Onur, B. (2005). *Türkiye’de Çocukluğun Tarihi, Çocukluğun Sosyo-Kültürel Tarihine Giriş*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Onur, B. (2005). Çocukluğun Dünü ve Bugünü. Ankara: *Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi Yayını*, (19), 99-112.

Orçan, M. ve Kar, M. (2008). Türkiye’de Erken Yaşta Yapılan Evlilikler ve Risk Algısı: Bismil Örneği. *Aile ve Toplum Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi*, 10(4), 97-111.

Oyewumi, O. (1997) *The Intervention of Women: Making an African Sense of Western Gender Discourses*, Minnesota: University of Minnesota Press.

Örnek, S. V. (1979). *Geleneksel Kültürümüzde Çocuk*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Özbudun, S. (1994). *Türkiye’de Kadın Olmak: Bir Toplumsal Dönemeç Üzerine Düşünceler*. İstanbul: Yazın Dergisi Yayınları.

Özcebe, H., Biçer, B. K. (2013). Önemli Bir Kız Çocuk ve Kadın Sorunu: Çocuk Evlilikler. *Türk Pediatri Arşivi Dergisi*, 48 (02), 86-93.

- Özden, S., ve Gölbaşı, Z. (2018). Sağlık Çalışanlarının Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumlarının Belirlenmesi. *Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 4(3), 95-100.
- Özkan, B. ve Gündoğdu, A. E. (2011). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Türkçede Atasözleri ve Deyimler. *Electronic Turkish Studies*, 6(3), 1133-1147.
- Özkan, M. S. (2013). Erken Yaşta Evliliklerin Önlenmesi Konusunda Yargının Üstlenebileceği Rol. *Journal of Yaşar University*, 8 (Özel).
- Öztan, G. G. (2011). *Türkiye’de Çocukluğun Politik İnşası*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Platon, (1998). *Yasalar*. (Çev. Candan Şentuna-Saffet Babür). İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Polat, O. (1997). *Çocuk ve Hakları*. İstanbul: Analiz Yayınları.
- Postman, N. (1995). *Çocukluğun Yokoluşu*. (Çev. Kemal İnal). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Ras-Work, B. (2006). *The Impact of Harmful Traditional Practices on the Girl Child Elimination of All Forms of Discrimination and Violence Against the Girl Child*. UNICEF Innocent Research Center.
- Rousseau, J. J. (2011). *Emile ya da Çocuk Eğitimi Üzerine*. (Çev. Mehmet Baştürk-Yavuz Kızıllıçım). Ankara: Kilit Yayınları.
- Savcı, B. (1980). *Yaşam Hakkı, Felsefesal Açıdan Pratiğe Doğru*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Felsefe ve Sosyal Bilimler Bölümü Kollokyumuna Sunulan Rapor, 19-27.
- Serozan, R. (2005). *Çocuk Hukuku*. İstanbul: Vedat Kitapçılık.
- Serozan, R. (2017). *Çocuk Hukuku*. İstanbul: Vedat Kitapçılık.
- SHUDER (2004). *Sosyal Hizmet Mesleğinin Etik İlkeleri ve Sorumlulukları*, Ankara: Sosyal Uzmanları Derneği Genel Merkezi Yayını.
- SHUDER (2011). *Sosyal Hizmet ve Çocuk Hakları, BM Sözleşmesi Profesyonel Eğitim Kitabı* (Çev. Veli Duyan). Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayını.
- Soylu, N., ve Ayaz, M. (2013). Adli Değerlendirme İçin Yönlendirilen Küçük Yaşta Evlendirilmiş Kız Çocuklarının Sosyodemografik Özellikleri ve Ruhsal Değerlendirmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 14(2), 136.
- Sözer, H. (2020). Bir Çocuk İstismarı Formu Olarak Çocuk Evlilikleri: Kültüre Sığınmanın Sınırları. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 23(1), 157-191.

Şahin Taşğın, N. (2017). Türkiye'nin Taraf Olduğu İnsan Hakları Sözleşmeleri Bağlamında Sosyal Hizmet Uygulamaları. Şahin Taşğın, N., Tekin, U. Ve Ahi, Y. (Der.), *Sosyal Hizmetlerde Güncel Tartışmalar içinde* (23-52). Ankara: Nika Yayınevi.

Şen, H. (2014). *Çocuk Gelinler: Evcilikten Evliliğe*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Şirin, M. R. (2010). *Çocuk Görüşü Raporu*. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.

Şirin, M. R. (2011). *Çocuk Hakları ve Medya: Anne, Baba, Öğretmen ve Medya Çalışanları İçin El Kitabı*. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.

Tahiroğlu, A. Y., Avcı, A., ve Çekin, N. (2008). Çocuk İstismarı, Ruh Sağlığı ve Adli Bildirim Zorunluluğu. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 9, 1-7.

Talip Yiğit, Feminist Sosyal Hizmet Yaklaşımı Bağlamında Ataerkil İdeoloji ve Erken Evlilikler, (Yayınlanmış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2015, s.2.

Tan, M. (1989). Çağlar Boyunca Çocukluk. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1 (22), 71-88.

Tarakçı, M. (2010). Kalvinizmde Kader Anlayışı. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19 (2), 93-119.

Terzioğlu, H. (2015). Erken Yaşta ve Zorla Kurulan Evlilikler (Çocuk Gelin) İslam Dini Özelinde Referans Bulabilir mi?. *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 15-33.

Tuğrul, Y. G. (2018). Erken Yaşta Evlendirilen Kadınların Evlilik Süreçleri, Deneyimleri ve Sonraki Yaşamları Üzerine Nitel Bir Çalışma. *Sosyoloji Notları*, 2(1), 2-38.

Tuncay, T. ve Akbaş, E. (2008). *İnsan Hakları ve Sosyal Hizmet Uygulamaları*. Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayını, 44-48.

TMK, Türk Medeni Kanunu (2001). T. C. Resmi Gazete, 24607, 8 Aralık 2011.

Türk Ceza Kanunu (2004). T.C. Resmi Gazete, 25611, 26 Eylül 2004.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982). T. C. Resmi Gazete, 2709, 18 Ekim 1982.

Türkoğlu, S. (1997). Osmanlı Sarayında Çocuk, Bekir Onur (Ed.) *Çocuk Kültürü I. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi Bildirileri*, Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları No:1, 105-123.

UNICEF (2002). *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Uygulama El Kitabı*. New York: UNICEF House.

Uysal, M. T., Eren, G. T. ve Şimşek, E. (2019). Sosyo-Kültürel Özellikler Bağlamında Erken Evlilikler: Ağrı Örneği. *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, 9(1), 349-375.

Yerasimos, M. (1993). 16-19. Yüzyıl Gravür ve Suluboyalarında Osmanlı Çocuk Figürleri. *Toplumsal Tarihte Çocuk Sempozyumu içinde* (s. 58-68). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Yıldız, N. ve Avcı, H. (2014). Erken Evliliklerin Toplumsal Meşruiyeti: Nitel Bir Çalışma. Diyarbakır: *DİTAM Toplumsal Araştırmalar Merkezi Yayınları*.

Yiğit, T. (2017). *İmkansız Bir Yaşam Çocuk Evlilikler*. Kayseri: Kimlik Yayınları.

Yörükoğlu, A. (2007). *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk*. Ankara: Özgür Yayınları.

Yüksel, H. ve Yüksel, M. (2014). Çocuk İhmali ve İstismarı Bağlamında Türkiye’de Çocuk Gelinler Gerçeği. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 1-24.

Zengin, O. ve Altındağ, Ö. (2016). Bir İnsan Hakları Mesleği Olarak Sosyal Hizmet. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 27(1), 179-190.

İnternet Kaynakları

ASPB, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2014). Türkiye Aile Yapısı Araştırması Tespitler, Öneriler, <https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/50219/taya2013trk.pdf>, Erişim Tarihi: 15.05.2019.

Atalay, N. (2004). Çocuk Hakları İçin Biraraya Gelenler, <https://bianet.org/bianet/siyaset/34299-cocuk-haklari-icin-biraraya-gelenler>, Erişim Tarihi: 27.09.2019.

Atılgan, A. ve Atılgan, E. Ü. (2009). Çocuk Hakları Paradigması ve Çocuk Ceza Yargılamasına Hâkim Olan İlkeler Açısından Türkiye’deki Düzenleme ve Uygulamaların Değerlendirilmesi, <http://www.ihddiyarbakir.org/Content/uploads/73ef81d4-296e-488b-9aa1-b0c0a6aed4c2.pdf>, Erişim Tarihi: 28.08.2018.

Avrupa Konseyi, (2016). Avrupa Konseyi Çocuk Hakları Stratejisi 2016-2021. <https://rm.coe.int/avrupa-konseyi-cocuk-haklar-stratejisi-2016-2021-/1680931c9b>, Erişim Tarihi: 09.07.2019.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi’nin 18 No’lu Genel Yorumu: Ayrımcılık Yasağı(1989),<http://insanhaklarisavunuculari.org/dokumantasyon/files/original/09428dc36189bb32126eea9ade7a24ad.pdf>, Erişim Tarihi: 19.09.2018.

Birleşmiş Milletler (1959). Çocuk Hakları Bildirgesi. https://kdkcocuk.gov.tr/anasayfa/contents/files/YasalDuzenlemeler/BM_cocuk_Haklari_Bildirisi.pdf, Erişim Tarihi: 05.03.2019.

Birleşmiş Milletler Çocuğun Yüksek Yararının Belirlenmesine Dair BMMYK Kılavuz İlkeleri(2008),<https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=55fa69594>, Erişim Tarihi: 19.09.2019.

ÇHS, Çocuk Hakları Sözleşmesi (1989). <https://www.unicef.org/turkey/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme>. Çiftçiöğlü, C. T. (2013). Yaşama Hakkı. <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2013-103-1230>, Erişim Tarihi: 19.09.2019.

Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (1996),<https://magdur.adalet.gov.tr/cocuk-haklarinin-kullanilmasina-iliskin-avrupa-sozlesmesi-01437>, Erişim Tarihi: 27.11.2019.

Çocuk Haklarının Korunması ve Desteklenmesine İlişkin AB Kılavuz İlkeleri (2017), https://www.avrupa.info.tr/sites/default/files/201704/EU%20Guidelines%20Rights%20of%20Child_v5e.pdf, Erişim Tarihi: 23.01.2020.

Çocukların Korunması ve Ülkelerarası Evlat Edinme Konusunda İşbirliğine Dair Sözleşme (1993). <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5049.html>, Erişim Tarihi: 25.01.2020.

Dünya Sağlık Örgütü (2017). Dünya Sağlık Örgütü yeni "Yaş Dilimi Listesini" açıkladı... 66-79 arası artık orta yaş, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/798160/Dunya_Saglik_Orgutu_yeni__Yas_Dilimi_Listesini__acikladi..._66_-_79_arasi_artik_orta_yas.html, Erişim Tarihi: 22.10.2019.

Erdoğan, D. (2014). Türkiye’de Çocuk Gelinler Sorunu. file:///C:/Users/win10/Downloads/Turkiyede_Cocuk_Gelinler_Sorunu.pdf, Erişim Tarihi: 10.05.2018.

Gazete, T. R. (2013). Sosyal Hizmet Merkezleri Yönetmeliği. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/02/20130209-3.htm>, Erişim Tarihi:18.09.2020.

Girls Not Bridge, (2014), The Legal Loopholes That Perpetuate Child Marriage, <https://www.girlsnotbrides.org/legal-loopholes-perpetuate-child-marriage/>, Erişim Tarihi: 09.08.2018.

İnsan Hakları Ortak Platformu (İHOP) (2012). Yaş Ayrımcılığı: Kanun Önünde Eşitlik ve Çocuk Hakları Politika Belgesi. <http://www.cocukhaklariizleme.org/wp-content/uploads/yas-ayrimciligi-politika-belgesi.pdf>, Erişim Tarihi: 20.07.2018.

Mackreath, H. ve Sağnıç Ş. G. (2017). Türkiye’de Sivil Toplum ve Suriyeli Mülteciler. <http://www.hyd.org.tr/attachments/article/216/turkiyede-sivil-toplum-ve-suriyeli-multeciler.pdf>, Erişim Tarihi: 08.08.2018.

Müftü, G. (1998). Emniyet Genel Müdürlüğü Küçükleri Koruma Hizmetleri Yönetici Semineri Notları. Ankara. <http://www.cocukhaklariizleme.org/cocuk-haklarinin-tarihcesi>, Erişim Tarihi: 08.02.2018.

Müftü, G. (2001). Çocukların Hakları, http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/Milli_Egitim_Dergisi/151/muftu.htm, Erişim Tarihi: 03.06.2018.

Save The Children (2005). Child Rights Programming: How To Apply Rights Based Approaches To Programming, http://seap.savethechildren.se/South_East_Asia/Publications/Child-rights-programming/, Erişim Tarihi: 13.07.2018.

şirin, T. (2010). Yeni Anayasa Taslağı ve Çocuk. <https://m.bianet.org/bianet/siyaset/120941-yeni-anayasa-taslagi-ve-cocuk>, Erişim Tarihi: 28.08.2018.

TBMM KEFEK Erken Yaşta Evlilikler Hakkında İnceleme Yapılmasına Dair Rapor. (2009), https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/komisyon_rapor.pdf, Erişim Tarihi: 30.08.2019.

Tufan, B., Sayar, Ö., Koçyıldırım G. (2009). Sosyal Bir Hak Olarak Sosyal Hizmet. <http://www.sosyalhaklar.net/2009/bildiri/tufan.pdf>, Erişim Tarihi: 16.07.2019.

TUSEB (2019). *Cinsel Rüşet, Ergenlik, Evlilik Yaşı, Evlilik Öncesi Cinsel Yaşam, Cinsel İstismar*. Türkiye Anne Çocuk ve Ergen Sağlığı Enstitüsü Yayını. https://www.tuseb.gov.tr/tacesse/uploads/genel/files/yayinlar/raporlar/TACESE_2019_cinsel_rust_ergenlik_evlilik_cinsel_istismar.pdf, Erişim Tarihi: 19.09.2020.

TÜİK (2017). Türkiye Aile Yapısı Araştırması 2016. Haber Bülteni. <https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/35811/taya-2016.pdf>, Erişim Tarihi: 26.01.2019.

TÜİK (2018). Türkiye İstatistik Kurumu 2018 Yılı Verileri. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27588>, Erişim Tarihi: 07.12.2018.

TÜİK (2019). Türkiye İstatistik Kurumu 2019 Yılı Verileri. <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, Erişim Tarihi: 19.09.2020.

UNESCO (1963). Türk Çocuk Hakları Bildirisi. https://kdkcocuk.gov.tr/contents/files/YasalDuzenlemeler/Turk_cocuk_Haklari_Bildirisi.pdf, Erişim Tarihi: 05.03.2019.

UNICEF (2020). For every child. <https://www.unicef.org/protection/child-marriage#:~:text=If%20efforts%20are%20not%20accelerated,disproportionately%20affected%20by%20the%20practice>, Erişim Tarihi: 19.09.2020.

UNPFA (2017). Çocuk Yaşta Yapılan Evlilikler İnsan Hakları İhlalidir. <https://turkey.unfpa.org/tr/news/%E2%80%9C%C3%A7ocuk-ya%C5%9Fta-yap%C4%B1lan-evlilikler-insan-haklar%C4%B1-ihlalidir%E2%80%9D>, Erişim Tarihi: 16.04.2019.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı	Başak DÜZEL
Uyruğu	T.C.
Doğum Yeri ve Tarihi	Edremit-25.10.1982
E-Posta	basakduzel@gmail.com

Eğitim Derecesi	Okul/Program	Mezuniyet Yılı
Lisans	Adnan Menderes Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji	2006
Yüksek Lisans	Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Sosyal Hizmetler	2010
Doktora	Adıyaman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı	2021

İş Deneyimi/Yıl	Çalıştığı Kurum	Görev
08/2006-06/2007	GAP Bölge Kalkınma İdaresi Çok Amaçlı Toplum Merkezi (ÇATOM)	Saha Sorumlusu
12/2008- 06/2010	Fen Bilimleri Merkezi Dershanesi	Felsefe Grubu Öğretmeni
11.09.2014- Devam Ediyor	Bitlis Eren Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu Sosyal Hizmet Bölümü	Öğretim Görevlisi

Yurt Dışı Deneyimi	Kurum	Görev
European Voluntary Service (Avrupa Gönüllü Hizmeti)		
08/2010-11/2010	Mladinski Center Dravinske Doline Slovenske Konjice/SLOVENIA	Gönüllü Çalışma

Akademik Yayın Bilgisi

S.N	Bilimsel Yayın Adı/Türü	Öğretim Elemanı
1	Türkiye’de Uluslararası Düzensiz Göç Gerçeğinde Refakatsiz Göçmen Çocukların Durumu ve Başlıca Risklerin Değerlendirilmesi. (2018). <i>Asia Minor Studies</i> . Cilt 6, AGP Sempozyum Özel Sayısı 1, ss. 258- 274. (Uluslararası Derleme Makale).	Öğr. Gör. Başak DÜZEL Arş. Gör. Sıla ALIŞ
2	Sosyal Hizmet Bakış Açısıyla Nadir Hastalıklarla Yaşamak. (2020). <i>Disiplinlerarası Perspektif: Davranış Araştırmaları içinde</i> (ed. Y. Kındap Tepe) İKSAD Publishing House: Ankara. (Kitap Bölümü).	Öğr. Gör. Başak DÜZEL Dr. Öğr. Üyesi Serhat TEK
3	Doğal Afetler ve Sosyal Hizmet: Doğal Afetler ve Sosyal Hizmet: Elazığ Depremi Örneğinde Sosyal Hizmetlerin Sunumuna Yönelik Bir Değerlendirme. (2020) <i>Kamu Yönetimi ve Sosyal Bilimlerde Güncel Meselelere Çözümleyici Yorumlar içinde</i> (ed. S. V. Uygun) İKSAD Publishing House: Ankara. (Kitap Bölümü).	Dr. Öğr. Üyesi Serhat TEK Öğr. Gör. Başak DÜZEL
4	Türkiye’de Güncel Toplumsal Sorunlar Bağlamında Aile Sorunları ve Sosyal Hizmet Uygulamaları. (2020). <i>Aile ve Sosyoloji içinde</i> (ed. E. Dikici, O. Tire ve Z. S. Adıgüzel) Eğitim Yayınevi: Konya. (Kitap Bölümü).	Öğr. Gör. Başak DÜZEL
5	Covid-19 Özelinde Korku-Kaygı Düzeyleri. (2020). <i>Turkish Studies</i> , 15(4), 739-752. (Uluslararası Araştırma Makalesi).	Dr. Öğr. Üyesi Meryem MEMİŞ DOĞAN Öğr. Gör. Başak DÜZEL
6	Risk Toplumu Teorisi Çerçevesinde Covid-19 Salgını ve Gündelik Yaşam Pratikleri. (2020). <i>Online International Conference of Covid-19 (CONCOVİD)</i> , 51-65. (Tam Metin Bildiri).	Öğr. Gör. Başak DÜZEL Dr. Öğr. Üyesi Meryem MEMİŞ DOĞAN

EKLER

EK 1: Sosyal Hizmet Alanında Çalışan Profesyonellerin Erken Yaşta Evliliğe Bakış Açısı Araştırması Yapılandırılmış Anket Formu

Bu anket formu sosyal hizmet alanında görev yapmakta olan meslek elemanlarının erken yaşta evliliğe bakış açılarının araştırılması amacıyla düzenlenmiştir. Anket formunda kişisel bilgi ve görüşlerinizin mahremiyetine uygun olarak ad-soyad bilgisi ve kuruluş ile ilgili sorulara yer verilmediği için çalıştığımız kuruluş bilgisi istenmemektedir. Görüşlerinizi samimiyetle paylaştığınız ve sunduğunuz değerli katkı için teşekkür ederim.

1. Cinsiyetiniz:.....

2. Yaşınız:.....

3. D. Yeriniz:.....

4. Çocukluk ve İlk Yetişkinliğinizi Geçirdiğiniz İl/İlçe/Köy:.....

5. Eğitim Durumunuz:

() Lisans () Y. Lisans () Doktora

6. Mesleğiniz:

() Sosyal Çalışmacı () Sosyolog () Psikolog () Diğer.....

() Psikolojik Danışman () Çocuk Gelişimci () Öğretmen

7. Yoğunlukla Çalışmakta Olduğunuz Sosyal Hizmet Alanı:

() Kadın Refahı

() Çocuk Refahı

() Tıbbi ve Psikiyatrik Sosyal Hizmet

() Adli Sosyal Hizmet

() Aile Refahı

() Engelli ve Yaşlı Refahı

8. Mesleğinizde Görev Süreniz:

() 1-3 () 4-7 () 8-10 () 11 +.....

9. Medeni Durumunuz: () Evli () Bekar () Boşanmış

10. Çocuğunuz Var mı? (10. soruya cevabınız evet ise lütfen 11.soruyu cevaplayınız)

() Evet () Hayır

11. Çocuklarınızın yaş ve cinsiyetlerini sırayla belirtir misiniz?

Yaş..... Cinsiyet.....

12. Çocukluğu nasıl tarif edersiniz? (Size en yakın birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz).

- () Fiziksel, zihinsel ve ruhsal olarak olgunlaşmamış küçük
() Kendine has özellikleri olan bir gelişim dönemi
() Daha erken yaşta ergin olsa bile, 18 yaşını doldurmamış kişi
() Yetişkinlere bağımlı, karar alma süreçlerine katılma yeterliliği olmayan kişi
() Haklarının korunması, geliştirilmesi ve bilinçlendirilmesi yetişkinlere bağlı kişi
() Diğer.....

13. Size göre çocukluk çağının bitimini tanımlayan yaş sınırı hangisidir?

- () 15 yaşını doldurmuş olmak
() 17 yaşını doldurmuş olmak
() 18 yaşını doldurmuş olmak
() 19 yaşını doldurmuş olmak
() 20 yaşını doldurmuş olmak
() Diğer.....

14. Sizce ülkemizde hukuki olarak çocukluk kaç yaşla sınırlandırılmaktadır?

- () 15 yaşını doldurmuş olmak
() 16 yaşını doldurmuş olmak
() 17 yaşını doldurmuş olmak
() 18 yaşını doldurmuş olmak
() Net bir yaş sınırlaması olmadığını düşünüyorum

15. Sizce çocukluk yaş sınırları coğrafya veya kültüre göre değişmeli mi?

() Evet () Hayır

16. Sizce ülkemizin taraf olduğu çocukluk yaşını tanımlayan bir kanun veya uluslararası bir sözleşme var mı?

() Evet () Hayır

(16. soruya cevabınız evet ise) 17. Lütfen ilgili kanun veya sözleşmeyi belirtiniz:

.....

18. Çocuk hakları kavramı size ne ifade ediyor? (Size yakın gelen birden fazla şıkı işaretleyebilirsiniz) Cocukların;

() Temel gereksinimlerinin karşılanmasını ifade eder

() Aileleri, toplum ve devletlerce korunması gereken bireyler olduğunu ifade eder

() Yetişkinlerin sahip olduğu haklardan farklı, özel ihtiyaçları olduğunu ifade eder

() Çocuğun yetişmesinde ailenin sorumluluk ve rolünü vurgulamakla birlikte çocukların hak sahibi bireyler olduğunu ifade eder

() Yetenekleri doğrultusunda kimlik, özel yaşam, bilgilenme, vicdan, din, ifade ve örgütlenme özgürlüklerinin sağlanması gerekliliğini ifade eder

() Diğer.....

19. Çocuk haklarının insan haklarından ayrı bir şekilde değerlendirilmesinin gerekli olduğunu düşünüyor musunuz? (Lütfen cevabınızın nedenini açıklayınız).

() Evet

() Hayır

20. Çocuk Hakları Sözleşmesi temel ilkeleri arasında ilk aklınıza gelen ilkeler nelerdir? (Lütfen belirtiniz)

1.....

2.....

3.....

4.....

21. Çocuğun yaşama ve gelişme hakkını tanımlayan aşağıdaki ifadelerden hangisini daha doğru buluyorsunuz? (Size yakın gelen birden fazla şık işaretleyebilirsiniz) Çocuğun:

- Hayatta kalması için bakmakla yükümlü olan ebeveynlerin sorumluluğu
- Aile, toplum ve devlet tarafından beslenme, barınma ve eğitim ihtiyacının karşılanması
- Toplumun örf ve adetlerine uygun olarak yaşamını sürdürmesinin sağlanması
- Aile, toplum ve devletler tarafından etkin bir yaşam sürdürmesini sağlayacak eğitim, sosyalleşme ve entelektüel gelişim ortamının sağlanması
- Varoluşunu fiziksel, ruhsal, sosyal gelişimine uygun şekilde sürdürebilmesini, yetenekleri ve potansiyelini sergilemesine olanak sağlanması
- Diğer.....

22. Çocuk hakları konulu herhangi bir eğitime katıldınız mı?

- Evet Hayır

(22. soruya cevabınız evet ise) Soru 23. Eğitime nasıl ulaştınız?

- Kurum içi eğitim Özel bir eğitim Sivil toplum Diğer.....

24. Eğitimin verimli olduğunu düşünüyor musunuz? (Cevabınız hayır ise lütfen nedenini açıklayınız).

- Evet Hayır.....

25. Çocukluk döneminizi düşündüğünüzde ebeveynleriniz/bakım verenleriniz haklarınız konusunda yeterli bilince sahipler miydi?

- Evet Hayır

26. Anne ve babanız kaç yaşında ve hangi usulle evlenmiş? (Bilgi sahibiyseniz lütfen paylaşınız?).

Anne

- a.yaşında (zorla)
- b.yaşında (görücü)
- c.yaşında (kendi seçimiyle)

Baba

- a.yaşında(zorla)
- b.yaşında (görücü)
- c.yaşında (kendi seçimiyle)

27. (Evli iseniz): Kaç yaşında ve hangi usulle evlendiniz?

Eşiniz

Siz

a.....yaşında (zorla)

a.yaşında (zorla)

b.....yaşında (görücü usulü)

b.....yaşında (görücü usulü)

c.....yaşında (kendi seçimiyle)

c.yaşında (kendi seçimimle)

28. Sizce insan kaç yaşında kendini evliliğe hazır hissedebilir?

() 15 yaş ve üzeri

() 18 yaş ve üzeri

() 20 yaş ve üzeri

() 25 yaş ve üzeri

() 30 yaş ve üzeri

()

Diğer.....

29. Yaşı 18'den küçük olan bir kişinin evliliğe hazır olabileceği fikrini nasıl değerlendirirsiniz?

() Olumlu

() Olumsuz

() Kararsızım

() Diğer.....

30. Çocuklarınızın 18 yaşından önce evlenmesine rıza gösterir misiniz/miydiniz? (Lütfen cevabınızın nedenini açıklayınız).

() Evet.....

() Hayır.....

31. Erken yaşta evliliği nasıl tanımlarsınız? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz).

() Toplumsal olarak kabul gören bir gelenek

() Bir çocuk hakkı ihlali ve istismarı

() Yoğunlukla kız çocuklarına yönelen bir istismar

() Yetişkinlerin zorlama ve yönlendirmesiyle gerçekleşen evlilikler

() 18 yaş altı kişilerin kendi rızasıyla da gerçekleştirebildikleri evlilikler

() Diğer.....

32. Sizce erken yaşta evlilik kavramını tarif eden başka bir ifade var mı? (Lütfen belirtiniz)

() Evet..... () Hayır

33. Sizce ülkemiz hukuk sisteminde evlilik yaşı alt sınırı kaçtır?

15 yaşını doldurmuş olmak

16 yaşını doldurmuş olmak

17 yaşını doldurmuş olmak

18 yaşını doldurmuş olmak

Net bir yaş sınırı olmadığını düşünüyorum

Diğer.....

34. Sizce farklı cinsiyetlerde evlenme yaşı alt sınırı kaç olmalıdır?

Kadın için:

Erkek için:

Fark olmamalı

35. Sizce ülkemizde evlenme yaşı alt sınırını belirten bir yasal düzenleme var mıdır? (Cevabınız evet ise lütfen hangi düzenleme/düzenlemeler olduğunu belirtiniz?).

Evet..... Hayır

36. Sizce ülkemizde hukuki olarak evlilik yaşı alt sınırlaması kaç olmalıdır?

15 yaşını doldurmuş olmak

16 yaşını doldurmuş olmak

17 yaşını doldurmuş olmak

18 yaşını doldurmuş olmak

Diğer.....

37. Sizce erken yaşta evlilik bir sorun mudur?

Evet Hayır

38. Erken yaşta evliliklerinin çocuğun yaşamına olumlu etkileri var mıdır?(Lütfen cevabınız nedenini açıklayınız).

Evet..... Hayır

39. Sizce erken yaşta evlenen çocukların karşı karşıya oldukları en önemli risk/riskler nedir? Lütfen önem sırasına göre yazınız.

1.....

2.....

3.....

40. Yaşı 18’den küçük olan bir kişinin kendi rızası ile evlenmesini nasıl değerlendirirsiniz?

- Katılım hakkı”nı kullanması olarak değerlendiririm
- Başka bir seçenek sunulmadığını düşünürüm
- Ebeveynlerin yönlendirme/baskısıyla yöneldiğini düşünürüm
- Gayet doğal bir durum olduğunu düşünürüm
- Özgür iradesiyle seçim yaptığını düşünürüm
- Diğer.....

41. “Her erken yaşta evlilik zorla evliliğdir” diyebilir miyiz?(Lütfen cevabınızın nedenini açıklayınız).

- Evet.....
- Hayır.....

42. 18 yaş altı gebelik yaşayan kişinin, oluşan durumun sonucunda resmi olarak evliliğe yönlendirilmesinin gerekli olduğunu düşünür müsünüz?(Lütfen cevabınızın nedenini açıklayınız).

- Evet.....
- Hayır.....

43. “Çocuk gelin” adlandırması hakkında ne düşünüyorsunuz?(Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz).

- Sakıncalı Uygun Sempatik Özendirici
- Kullanılmamalı Diğer.....

44. Erken yaş evliliklerinin nedenini aşağıdaki alanlardan hangi/hangilerine bağlarsınız?(Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz).

- Kültürel (geleneksel)
- Ekonomik
- Hukuki
- Dini inanışlar
- Bireysel Diğer.....

45. Sizce ülkemizde aileler neden çocuklarını erken yaşta evlenmeye yöneltiyorlar? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz).

Ekonomik yetersizlikler

Çocuk hakları konusundaki bilinçsizlik

Çocuğu evlilik dışı cinsel ilişkiden koruma

Çocuğu hakları olan bir birey olarak görmemeleri

Kültürel aktarım, gelenek

Diğer

46. Ülkemizde erken yaş evliliklerinin büyük oranda kız çocuklarını kapsamasını hangi faktöre bağlıyorsunuz? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz).

Kız çocukların erken olgunlaşmasına

Ataerkil toplum yapısına

Kız çocuklarını cinsel olarak koruma çabasına

Ekonomik bir yük olarak görülmelerine

Dini yorumlamaların etkisine

Diğer

47. Sizce ülkemizde erken yaş evliliklerini önlemeye dönük etkili düzenlemeler ve uygulamalar var mı? (Cevabınız evet ise lütfen belirtiniz).

Evet..... Hayır Fikrim yok

48. Sizce Çocuk Haklarına Dair Sözleşme erken yaş evlilikler sorunun çözümüne katkı sunuyor mu?

Evet Hayır Fikrim yok

49. Ülkemizin hukuki altyapısı ve kanunlar erken yaş evliliklerini önlemede yeterli midir? (49. soruya cevabınız hayır ise lütfen 50. Soruyu cevaplayınız).

Evet Hayır

50. Hangi hukuki düzenlemeler veya uygulamalar erken yaş evlilikleri konusunda çocuğu korumasız kılmaktadır?

.....
.....

51. Mesleki yaşantınız içinde hangi sıklıkla erken yaş evlilik veya erken yaşta zorla evlilik vakalarına rastlıyorsunuz?

- Hiç rastlamadım Birkaç kez rastladım
 Yalnızca bir kez rastladım Sıklıkla rastlıyorum

52. Erken yaşta zorla evlilik vakaları size daha çok hangi şekilde intikal ediyor?

- Sağlık Kuruluşlarının ihbarı Adölesan gebelik
 Vatandaşların ihbarı Kolluk kuvveti/Adli merciler aracılığıyla
 Çocuğun kendi ihbarı Diğer.....

53. Erken yaşta zorla evlilik vakasıyla gelen çocuklar mesleki görüşmeler sırasında düşünce ve tercihlerini rahatça ifade edebiliyor mu? (Cevabınız hayır ise lütfen nedenini açıklayınız?).

- Evet
 Hayır.....

54. Mesleki çalışmalarınız sırasında çocukları evlenmeye zorlama veya ikna etme çabası içinde olan kişiler oluyor mu? (Cevabınız evet ise lütfen baskının daha çok kim/kimler tarafından uygulandığını belirtiniz).

- Evet..... Hayır

55. Özel yaşamınızda/mesai dışı zamanlarda erken yaş evlilik vakası rastladığınız oldu mu? (55. soruya cevabınız evet ise lütfen 56. soruyu cevaplayınız).

- Evet Hayır

56. Duruma ilişkin yaklaşımınız ne oldu?

- Yaşanılan kültür içinde olağan karşıladım
 Mesleki alanım dışında gerçekleştiği için müdahil olmadım
 Çocuğun ailesiyle konuşup girişime engel olmaya çalıştım
 Rahatsız olup ortamdaki ayrıldım
 İlgili mercilere ihbarda bulundum
 Diğer.....

57. Çocukla görüşme sürecinde aşağıdaki hususlardan hangilerine dikkat edersiniz? (Size uygun olan birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz).

- Çocuklar adına en doğru ve iyi olana karar vermeye
- Çocuğa yaşadığı süreç ve yaşayacakları konusunda farkındalık kazandırmaya
- Çocuğun ebeveyn veya vasisinin görüşüne öncelik vermeye
- Çocuğun ve ailesinin isteklerinin çocuğun yüksek yararı ile çelişebileceği konusunda farkındalık içinde olmaya
- Çocuğun baskı ve zorlama altında kalmadan görüşlerini ifade etmesine
- Diğer

58. Size intikal eden erken yaşta zorla evlilik vakalarıyla ilgili izlenim ve değerlendirmeleriniz genellikle hangi noktada yoğunlaşıyor?

- Çocuğun derhal korunma altına alınması gerektiğini düşünüyorum
- Aileyle görüşme yoluna giderek bir çözüm bulunması gerektiğini düşünüyorum
- Çocuğun her koşulda ailesine döndürülmesi gerektiğini düşünüyorum
- Yasal koşullar karşılanabiliyorsa evliliğin resmiyet kazanması gerektiğini düşünüyorum
- Can güvenliği veya tekrar zorla evlendirilme riski bulunmuyorsa çocuğun da tercihi doğrultusunda ailesinin yanında mesleki çalışmalarla desteklenmesi gerektiğini düşünüyorum
- Diğer

59. Vaka değerlendirme sürecinde çocuğun erken evliliğe ilişkin istek ve talepleri meslek elemanı tarafından nasıl değerlendirilmeli? (Size uygun birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz).

- Çocuğun kendi kaderini tayin etme hakkı olarak değerlendirilmeli
- Çocuğun yüksek yararıyla çelişme durumuna göre değerlendirilmeli
- Çocuk karşılaştacağı olumsuz yaşantılar ve riskler hakkında bilgilendirilmeli
- Çocuğun aile/yakınları tarafından baskı/zorlama/ikna edilme durumu değerlendirilmeli
- Çocuğun bilişsel gelişim düzeyi ve biyolojik yaşına göre değerlendirilmeli
- Diğer

60. Mesleki görüşmeler sırasında çocuğun geleceğe ve bugüne ilişkin hayallerini, isteklerini konuşma fırsatınız oluyor mu? (60.soruya cevabınız evet ise lütfen 61.soruyu cevaplayınız).

Evet Hayır

61. Çocukların hayalleri daha çok hangi alanlara ilişkin oluyor?

Evlilik Eğitim Sosyalleşme, oyun, eğlence vb.

Sağlıklı bir aile yaşantısı Meslek Edinme Diğer.....

62. Erken yaşta/zorla evlilikler konulu bir eğitim çalışmasına katıldınız mı? (62. soruya cevabınız evet ise lütfen 63.soruyu cevaplayınız).

Evet Hayır

63. Eğitim hangi kapsamda gerçekleşti? (63. soruya cevabınız evet ise lütfen 64.soruyu cevaplayınız).

Hizmet İçi Eğitim/Zorunlu Hizmet İçi Eğitim /Kendi isteğimle

Sivil Toplum Özel Danışmanlık (Ücretli)

64. Eğitim çalışmasının verimli olduğunu düşünüyor musunuz? (Cevabınız hayır ise lütfen nedenini açıklayınız).

Evet Hayır.....

65. Toplumumuzda çocukların erken yaşta evliliğe yönlendirilmesinin önlenmesinde çocuklara yönelik olarak yeterli bilgilendirme yapıldığını düşünüyor musunuz? (Cevabınız hayır ise nedenini açıklayınız).

Evet Hayır.....

66. Erken yaş evliliklerinin önlenmesine dönük en etkili çözüm sizce hangisidir? (Lütfen farklı çözüm önerileriniz varsa aşağıdaki boş alana aktarınız).

Eğitim müfredatı ve ders içeriklerinde çocuk haklarına daha fazla yer verilmesi

Eğitim müfredatında çocukların erken yaşta evliliğin olumsuz etkileri konusunda bilinçlendirici içeriklere yer verilmesi

Hukuki olarak yaptırımların artırılması

Toplumun çocuk hakları konusunda bilinçlendirilmesine yönelik çalışmaların artırılması

Evliliğin yasal yaş sınırlarını belirleyen ulusal mevzuatın yeniden düzenlenmesi

Diğer.....

Araştırmacı

Başak DÜZEL

Ek 2: Etik Kurul Onay Formu

Evrak Tarih ve Sayısı: 03/04/2019-E.1077

T.C.
BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Genel Sekreterlik

Sayı :66073261/050.03/
Konu :Etik Kurulu Kararı

Sayın Başak DÜZEL
(Sağlık Yüksekokulu)

İlgi :15/03/2019 tarihli ve 3080 evrak kayıt numaralı dilekçeniz.

İlgide kayıtlı dilekçeniz gereği; "Sosyal Hizmet Alanında Çalışan Profesyonellerin Çocuk Hakları Temel Değerleri Ekseninde Erken Yaşta Evliliğe Bakışı: Bitlis İli Örneği" adlı çalışmanız Üniversitemiz Etik İlkeleri ve Etik Kurulunun 01/04/2019 tarih ve 2019/04-1 sayılı kararıyla uygun görülmüştür.
Bilgilerinize sunulur.

e-imzalıdır
Prof. Dr. Sabir RÜSTEMLİ
Rektör a.
Rektör Yardımcısı

Yazı İşleri Müdürlüğü
Evrak Doğrulama İçin : <http://ebd.beu.edu.tr/envision-Sorgula/belgedogrulama.aspx?V=BEKR3Z7T8>
Ayrıntılı bilgi için irtibat : Tuncay DURMUŞ (Döne
KUŞCU Vekaletiyile)

Rahva Yerleşkesi Beş Minare Mah. Ahmet Eren Bulvarı
13000 Merkez/BİTLİS
E-Posta :yaziisleri@beu.edu.tr
Tel: 0 (434) 222 09 59 Faks: 0 (434) 222 01 01

Unvan : Bilgisayar İşletmeni
Web Adres : www.beu.edu.tr

Ek 3: Katılımcı İçin Bilgilendirilmiş Onam Formu

BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM FORMU

LÜTFEN BU DÖKÜMANI DİKKATLİCE OKUMAK İÇİN ZAMAN AYIRINIZ

Sizi Başak DÜZEL tarafından yürütülen “Sosyal Hizmet Alanında Çalışan Profesyonellerin Çocuk Hakları Temel Değerleri Ekseninde Erken Yaşta Evliliğe Bakışı: Bitlis İli Örneği” başlıklı araştırmaya davet ediyoruz. Bu araştırmaya katılıp katılmama kararını vermeden önce, araştırmanın neden ve nasıl yapılacağını bilmeniz gerekmektedir. Bu nedenle bu formun okunup anlaşılması büyük önem taşımaktadır. Eğer anlayamadığınız ve sizin için açık olmayan şeyler varsa, ya da daha fazla bilgi isterseniz bize sorunuz. Bu çalışmaya katılmak tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmadan çıkma hakkında sahipsiniz. Çalışmayı yanıtlamanız, araştırmaya katılım için onam verdiğiniz biçiminde yorumlanacaktır. Size verilen formlardaki soruları yanıtlarken kimsenin baskısı veya telkini altında olmayın. Bu formlardan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacaktır.

1. Araştırmayla İlgili Bilgiler:

- Araştırmanın Amacı: Çalışma, sosyal hizmet alanında görev yapmakta olan profesyonellerin “erken yaşta evlilik” olgusuna bakış açılarının “çocuk hakları temel değerleri” ekseninde ortaya konmasıdır.
- Araştırmanın Nedeni: Tez çalışması
- Araştırmanın Öngörülen Süresi: 1 yıl
- Veri Toplama Tarihleri: **01.04.2019 – 01.07.2019**

2. Çalışmaya Katılım Onayı:

Yukarıda yer alan ve araştırmadan önce katılımcıya/gönüllüye verilmesi gereken bilgileri okudum ve katılmam istenen çalışmanın kapsamını ve amacını, gönüllü olarak üzerime düşen sorumlulukları tamamen anladım. Araştırmada kimlik ve çalıştığım kurum bilgilerime yer verilmeyeceği ifade edildi. Çalışma hakkında yazılı ve sözlü açıklama aşağıda adı belirtilen araştırmacı tarafından yapıldı, soru sorma ve tartışma imkanı buldum ve tatmin edici yanıtlar aldım. Bana, çalışmanın muhtemel riskleri ve faydaları sözlü olarak da anlatıldı. Bu çalışmayı istediğim zaman ve herhangi bir neden belirtmek zorunda kalmadan bırakabileceğimi ve bıraktığım takdirde herhangi bir olumsuzluk ile karşılaşmayacağımı anladım. Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve zorlama olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.

Katılımcının (Kendi el yazısı ile)

Adı-Soyadı:.....

İmzası:

Not: Bu form, iki nüsha halinde düzenlenir. Bu nüshalardan biri imza karşılığında gönüllü kişiye verilir, diğeri araştırmacı tarafından saklanır.

Ek 4: Araştırma İçin Kurumlardan Alınan İzin ve Onaylar

T.C
BİTLİS VALİLİĞİ
İl Sağlık Müdürlüğü

BİTLİS İL SAĞLIK MÜDÜRLÜĞÜ - YATIRIMLAR BİRİMİ
29/03/2019 14:06 - 78531079 - 799 - E.103

00090327157

Sayı : 78531079-799
Konu : Anket Çalışması (Başak DÜZEL)

DAĞITIM YERLERİNE

İlgi : a) Adıyaman Üniversitesi Sosyal Hiz.Anabilim Dalı Başkanlığının 14/03/2019 tarih ve 7109 sayılı yazısı.
b) Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğünün 15/03/2019 tarih ve E.1452 sayılı yazısı.

Adıyaman Üniversitesi Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Doktora öğrencisi olan, 85151301001 numaralı Başak DÜZEL'in "Sosyal Hizmet Alanında Çalışan Profesyonellerin Çocuk Hakları Temel Değerleri Ekseninde Erken Yaşta Evliliğe Bakışı" konulu tez yazısına istinaden; İlimiz Merkez ve Tatvan ilçesinde bulunan Sağlıklı Hayat Merkezlerinde anket çalışması yapılması Müdürlüğümüzce uygun görülmüş olup, ilgili ekler yazımız ilişiginde sunulmuştur.

Gerekli kolaylığın sağlanması hususunu arz/rica ederim.

e-İmzalıdır.
Dr.Koray OKUR
İl Sağlık Müdürü

Ekler:

- 1-Yazı sureti (2 s.)
- 2-Anket Formu (8 s.)
- 3-Anket Uygulanacağı Kuruluş Listesi (1 s.)
- 4-1 Adet Dilekçe
- 5-Tez Önerisi Formu (7 s.)

Dağıtım:

Gereği:

Bitlis Merkez (Sağlıklı Hayat Merkezi)
Bitlis Tatvan (Sağlıklı Hayat Merkezi)

Bilgi:

Adıyaman Üniv.(Sosyal Bilimler Enstitüsü Müd.
(Ek konulmadı.)

hüsrevpaşa mah.1208 sok.no :9 bitlis/merkez il sağlık müdürlüğü

Telefon: Faks No: 0434 228 63 53

e-Posta: ilknur.nayir@saglik.gov.tr İnternet Adresi: idari-mali işler birimi

Evrakın elektronik imzalı suretine <http://e-belge.saglik.gov.tr> adresinden f692a099-b515-444f-abdb-6180669be19e kodu ile erişebilirsiniz.

Bu belge 5070 sayılı elektronik imza kanuna göre güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Bilgi için: İlnur NAYIR

SAĞLIK MEMURU

Telefon No: 4342286300-196

T.C.
AİLE, ÇALIŞMA VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI
Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığı

Sayı : 73595336-605.01[605.01]-E.1019989

17.04.2019

Konu : Başak DÜZEL

DAĞITIM YERLERİNE

Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Doktora Programı öğrencisi ve aynı zamanda Bitlis Eren Üniversitesi öğretim görevlisi olan Başak DÜZEL' in Prof. Dr. Murat YILDIZ' ın danışmanlığında yürütmekte olduğu "Sosyal Hizmet Alanında Çalışan Profesyonellerin Çocuk Hakları Temel Değerleri Ekseninde Erken Yaşta Evliliğe Bakışı: Bitlis İli Örneği" konulu doktora tez çalışmasını Bitlis Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü ve bağlı kuruluşlarında görev yapan meslek elemanlarına uygulayabilme talebi iletilmiş olup, ilgili talep Bakan Yardımcılığı Makamının 16/04/2019 tarihli ve E.1011900 sayılı Ohuru ile uygun görülmüştür. Talebin uygun görüldüğüne dair Bakan Yardımcılığı Makam Oluru ekte sunulmuştur. Bilgilerinize arz, gereğini rica ederim.

e-imzalıdır

Salih BOZKURT
Bakan a.

Eğitim ve Yayın Dairesi Başkan V.

Ek : Bakan Yardımcılığı Makamının 16/04/2019 tarihli ve E.1011900 sayılı Ohuru.

Dağıtım:

Gereği:

BİTLİS VALİLİĞİNE

(Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü)
Bitlis Eren Üniversitesi Rektörlüğüne

Bilgi:

Kadın Statüsü Genel Müdürlüğüne

Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğüne

Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğüne

Not: 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu çerçevesinde güvenli elektronik imzalı aslı ile aynıdır.

T.C. AİLE, ÇALIŞMA VE
SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI
Eskişehir Yolu Söğütözü Mah. 2177. Sok. No: 10/ A Kat: 27
Posta Kodu: 06510 Çankaya/ Ankara
(312)705 57 00
(312)705 57 57

Bilgi için: Cemalettin ULUFER
Sosyal Çalışmacı

T.C.
ADALET BAKANLIĞI
Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü

Sayı : 46985942-773-E.327/77152
Konu : Anket İzin Talebi

10/05/2019

BİTLİS CUMHURİYET BAŞSAVCILIĞINA

İlgi :16/04/2019 tarihli ve 2019/2349 sayılı yazı.

İlgi yazı ile; Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Doktora öğrencisi Başak DÜZEL'in Prof. Dr. Murat YILDIZ danışmanlığında yürüttüğü "Sosyal Hizmet Alanında Çalışan Profesyonellerin Çocuk Hakları Temel Değerleri Ekseninde Erken Yaşta Evliliğe Bakışı: Bitlis İl Örneği" konulu tez çalışması kapsamında; Bitlis Denetimli Serbestlik Müdürlüğünde 1 Mayıs - 1 Ağustos 2019 tarihleri arasında uzman personele/meslek elemanlarına (sosyolog, sosyal çalışmacı, psikolog ve öğretmen) anket uygulayabilmesi için izin talebinde bulunulmuştur.

Bu kapsamda ilgi yazı ve ekleri incelenmiş olup; Başak DÜZEL'in Prof. Dr. Murat YILDIZ danışmanlığında, ses kaydı ve görüntü alınmaması, kimlik bilgilerinin gizli tutulması ve bilgilerin basınla paylaşılmaması, çalışma esnasında müdürlüğün işleri aksatılmaması, tez çalışması jüriye sunulmadan Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'ne gönderilmesi ve Genel Müdürlükten onay alınmadan çalışmanın hiçbir şekilde kullanılmaması ve yayınlanmaması koşullarıyla Bitlis Denetimli Serbestlik Müdürlüğündeki uzman personele belirtilen tarihler arasında söz konusu anket sorularını uygulaması uygun bulunmuştur.

Bilgi ve gereğini rica ederim.

Yılmaz ÇİFTÇİ
Hâkim
Bakan a.
Genel Müdür Yardımcısı

2019/2349- BM

Bilgi ve gereği ricasıyla Bitlis Denetimli Serbestlik Müdürlüğüne. 10/05/2019

Murat DİLSİZ
Cumhuriyet Başsavcısı
e-imza

* Bu belge, 5070 sayılı Kanun hükümlerine uygun olarak elektronik imza ile imzalanmıştır.
Ayrıca fiziki ortamda gönderilmeyecektir.